

รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยกระบวนการการมีส่วนร่วม
ของครอบครัวและชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี

ปริญญาานิพนธ์
ของ
ยงยุทธ แสนประสิทธิ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
มีนาคม 2554

รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยกระบวนการการมีส่วนร่วม
ของครอบครัวและชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี

ปริญญาานิพนธ์

ของ

ยงยุทธ แสนประสิทธิ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์

มีนาคม 2554

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยกระบวนการการมีส่วนร่วม
ของครอบครัวและชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี

บทคัดย่อ

ของ

ยงยุทธ แสนประสิทธิ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์

มีนาคม 2554

ยงยุทธ แสนประสิทธิ์. (2554). รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยกระบวนการ การมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี. ปรินต์งานนิพนธ์ วท.ด. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: อาจารย์ ดร.พรณี บุญประกอบ, ศาสตราจารย์ นพ.รณชัย คงสกนธ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อังคินันท์ อินทรกำแหง.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน ของชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี 2) พัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวใน ชุมชน โดยกระบวนการการมีส่วนร่วม และ 3) ศึกษาผลการใช้รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรง ในครอบครัวในชุมชน โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมตามที่ได้พัฒนาขึ้น โดยแหล่งข้อมูลที่ศึกษาเป็น ชุมชนแห่งหนึ่งของจังหวัดปทุมธานี การดำเนินการมี 2 ระยะ คือ ระยะก่อนการวิจัย ซึ่งเป็นระยะ เตรียมการและศึกษาข้อมูลเบื้องต้น และระยะทำวิจัย ซึ่งใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยความร่วมมือของผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน ในการร่วมกันพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหาความ รุนแรงในครอบครัวในชุมชน ในส่วนของการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการวิพากษ์ร่วมกัน โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 32 คน การ วิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนในลักษณะพรรณนาความ

ผลการวิจัย พบว่า

1. ชุมชนที่ศึกษามีสภาพความรุนแรงในครอบครัวทางวามากที่สุด รองลงมาคือทาง ร่างกาย ทางจิตใจ และทางเพศ ตามลำดับ โดยระดับครอบครัวที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหา มีมาก ที่สุด รองลงมาคือระดับที่มีความขัดแย้งหรือความรุนแรงแต่ไม่ปรากฏผลชัด ส่วนระดับที่ความรุนแรง ปรากฏชัดและต่อเนื่อง มีประมาณ 20 ครอบครัว และพบว่าชุมชนย่อยที่มีพื้นที่จำกัด แออัด และมี สภาพทางเศรษฐกิจไม่ดี จะมีปัญหาความรุนแรงในทุกรูปแบบ ส่วนชุมชนย่อยอื่นๆ ที่มีสภาพเสี่ยงน้อย กว่าจะมีความรุนแรงน้อยกว่าแต่ก็พบว่ายังคงมีปัญหา โดยสาเหตุของปัญหามาจากทั้งสภาพภายใน ตัวบุคคลและสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคม

2. วิธีการพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหา มีการดำเนินการใน 2 วงรอบ โดยวงรอบแรกได้ พัฒนาผู้นำชุมชนด้วยกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกิจกรรมวิเคราะห์ปัญหา และพัฒนาครอบครัว แกนนำด้วยกิจกรรมพัฒนาความรู้และทักษะในการใช้ชีวิตครอบครัว การสังเกตและสะท้อนผล พบว่า เกิดความร่วมมือของหลายฝ่ายในชุมชนจนทำให้กิจกรรมบรรลุเป้าหมายคือผู้นำชุมชนมีความรู้ เข้าใจ และมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ปัญหา และครอบครัวแกนนำมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปใน ทางบวก สำหรับวงรอบที่ 2 ได้พัฒนาครอบครัวเสี่ยงด้วยกิจกรรมปรับความเข้าใจ และการเสวนาเพื่อ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำ และสื่อสารไปยังชุมชน ด้วยสื่อรณรงค์ผ่านหอกระจายข่าว และสื่อบุคคลที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน การสังเกตและสะท้อนผลพบว่า เกิดความร่วมมือในระดับชุมชนจนบรรลุเป้าหมายที่สามารถสร้างการรับรู้และตื่นตัวในชุมชน และครอบครัวเสี่ยงบางส่วนเข้าใจในปัญหาและมีแนวโน้มปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางป้องกันปัญหา

3. ผลการพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหา เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้นำชุมชน ครอบครัวแกนนำ ครอบครัวเสี่ยง และประชาชนในชุมชนบางส่วน และได้รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างนักวิจัยจากภายนอกกับผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่าย ที่มีกิจกรรมความร่วมมือเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ตามวงรอบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และรูปแบบการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมาย วิธีการพัฒนา แนวคิดและทฤษฎีที่สนับสนุน ผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา เงื่อนไขของความสำเ็จ และข้อพึงระวังต่างๆ โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่จะพัฒนาทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน

DOMESTIC VIOLENCE PREVENTION MODEL WITH PARTICIPATORY ACTION
OF FAMILIES AND COMMUNITY : A CASE STUDY OF A COMMUNITY
IN PATHUMTHANI PROVINCE

AN ABSTRACT

BY

YONGYUT SANPRASIT

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctor of Philosophy Degree in Applied Behavioral Science Research
at Srinakharinwirot University

March 2011

Yongyut Sanprasit. (2011). *Domestic Violence Prevention Model with Participatory Action of Families and Community : A Case Study of a Community in Pathum Thani Province*. Dissertation, Ph.D. (Applied Behavioral Science Research). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Dr. Pannee Boonprakob, Prof. Ronnachai Kongsakon, Assist. Prof. Dr. Ungsinun Intarakamhang.

This research aims to study domestic violence provisions in community, to develop prevention model of domestic violence provisions in community by participation process, and to investigate effect of prevention model of domestic violence in community by participation process. Setting is a community in Pathum Thani province. Research procedures are two phases including pre-research and research phases. Pre-research phase is for preparation and studying information. And research phase use participatory action research with ten community leaders participation for developing prevention method of violence provisions in community by participation process. As for data collection, participative observation, focus group, in-depth interview, and critical discussion are employed with 35 key informants. Content analysis is used for data analysis and research results are presented by description.

Research results are:

1. Verbal violence is the highest frequency, followed by physical, mental, and sexual respectively. Family risk violence level is the highest, followed by invisible effect conflict or violence, and visible and continuous effect violence with about 20 families in this category respectively. The communities with limited area, slum, and low income reveal all kinds of domestic violence. Although, the others with low risk present low violence, problems are still occurred. Its causes come from personal and socioeconomic conditions.

2. The prevention method of domestic violence provisions in community is developed by two cycles. Firstly, community leaders are developed by knowledge sharing and problem analysis activities. Also family mainstays are developed by knowledge improvement and family life skill activities. The observation and reflection have shown that there is cooperation among many parts of community which makes community leaders gain more knowledge, understanding, and problem analysis thinking skill, and family mainstays change behaviors

into positive way. Secondly, at risk families are developed by understanding enhancement activity and discussion for knowledge sharing with community leaders and family mainstays and communication to community by spread news and village health volunteers. The results from observation and reflection have shown that community cooperation is created which makes perception and alerting in community. Moreover, some at risk families understand problem and tend to modify their behavior to prevention.

3. Effects of prevention model of domestic violence in community by participation process are behavior changing in community leaders, family mainstays, at risk families, and also some people in community. And getting cooperation networking model from cooperation activity follow taking participatory action research, and violence prevention model for audiences in each level of community from community-based research method that shows target, development method, the principle and theory support, effect, the condition of success, and the caution of action.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยกระบวนการการมีส่วนร่วม

ของครอบครัวและชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี

ของ

ยงยุทธ แสงประสิทธิ์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่ เดือน พ.ศ. 2554

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน

..... ประธาน

(อาจารย์ ดร.พรณี บุญประกอบ)

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล พยอมรัมย์)

..... กรรมการ

..... กรรมการ

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์รณชัย คงสกนธ์)

(อาจารย์ ดร.พรณี บุญประกอบ)

..... กรรมการ

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อังคินันท์ อินทรกำแหง)

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์รณชัย คงสกนธ์)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อังคินันท์ อินทรกำแหง)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี)

ปริญญาโท
ได้รับทุนอุดหนุนจาก
งบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ 2552

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้ เป็นความตั้งใจของผู้วิจัย ที่จะศึกษาวิจัยในชุมชนโดยนำบุคคลฝ่ายต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม ในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับประชาชนในพื้นที่ ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะทำให้งานวิชาการมีความใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น อีกทั้งองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจะเป็นประโยชน์แก่ชุมชนอย่างเต็มที่ สำหรับการศึกษานี้ผู้วิจัยในครั้งนี้ นับว่ามีระยะเวลายาวนานพอสมควร เริ่มต้นจากการศึกษาค้นคว้าโดยผู้วิจัยเพื่อกำหนดเค้าโครงปริญญานิพนธ์ โดยมี อาจารย์ ดร.พรภณี บุญประกอบ กำกับดูแลอย่างใกล้ชิดในฐานะประธานผู้ควบคุมปริญญานิพนธ์ และได้รับคำแนะนำเพิ่มเติมเป็นอย่างดีในขั้นตอนการพิจารณาเค้าโครงปริญญานิพนธ์ จาก อาจารย์ ดร.สธัญ ภูคัง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาศลักษณ์ ชิววลี และรองศาสตราจารย์ งามตา วนินทานนท์ หลังจากนั้นผู้วิจัยก็ได้รับความเมตตาจาก ศาสตราจารย์ นพ.รณชัย คงสกนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อังคินันท์ อินทรกำแหง ในการร่วมเป็นกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ และในการสอบปริญญานิพนธ์ขั้นสุดท้าย ยังได้รับความเมตตาจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล พยอเมี่ยม ที่ได้กรุณาสละเวลามาเป็นประธานในการสอบปากเปล่า ซึ่งอาจารย์แต่ละท่านที่ผู้วิจัยได้เอยนามมานี้ ได้กำกับดูแลและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์เป็นอย่างมากสำหรับปริญญานิพนธ์เล่มนี้

สำหรับในกระบวนการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้มีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในพื้นที่ศึกษามากกว่า 3 ปี โดยได้มีกิจกรรมร่วมกับผู้นำชุมชนและประชาชนกลุ่มเป้าหมายในกระบวนการวิจัยอย่างเข้มข้น ประมาณ 8 เดือน เวลาที่เหลือเป็นการพบปะพูดคุยกับประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และสังเกตเพื่อนำข้อมูลมาสนับสนุนงานวิจัยในส่วนต่างๆ ทำให้ผู้วิจัยมีความคุ้นเคยและผูกพันในชุมชนที่ศึกษานี้มาก และคิดว่าความสำเร็จในครั้งนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หากไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ศึกษา

คุณค่าและประโยชน์ในปริญญานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยจึงขอมอบให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดที่ได้กล่าวมาในข้างต้น รวมทั้งตัวผู้วิจัย ครอบครัว เพื่อน หน่วยงานและบุคคลอื่นๆ ที่ให้การสนับสนุน โดยเฉพาะสถาบันวิจัยพฤกษศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ผู้วิจัยได้เข้ามาศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 และเห็นว่าเป็นองค์กรที่หล่อหลอมบุคคลให้มีความรู้ความสามารถทางด้านวิชาการ และส่งเสริมศักยภาพในการปฏิบัติงานด้วยองค์ความรู้คู่กับคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งกองทัพเรือที่ผู้วิจัยเป็นข้าราชการในสังกัด และเห็นว่าเป็นองค์กรที่ให้โอกาสบุคลากรในการพัฒนาตนเองด้านการศึกษาเพื่อความก้าวหน้าและประโยชน์ในการทำงาน

จำเอนก ยงยุทธ แสนประสิทธิ์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	6
ความสำคัญของการวิจัย	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว	9
ความรุนแรงในครอบครัว	9
ความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชน	12
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
สรุป	16
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว	16
ทฤษฎีระบบทั่วไป	16
ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม	18
ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนและการควบคุมทางสังคม	19
สรุป	20
แนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชน	21
การป้องกันปัญหาในชุมชน	21
การป้องกันปัญหาในชุมชนด้วยการเพิ่มพลังอำนาจ	22
การเพิ่มพลังอำนาจเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน	24
สรุป	34
วิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน	35
วิธีการวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยป้องกัน	35
วิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในชุมชน	38

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
วิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน	45
สรุป	47
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	48
ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	48
หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	49
เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้	54
สรุป	60
3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	62
พื้นที่ที่ใช้ในการทำวิจัย	62
ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย	65
วิธีดำเนินการวิจัย	67
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	75
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	76
การวิเคราะห์ข้อมูล	76
การตรวจสอบข้อมูล	76
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	78
ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน	78
ตอนที่ 2 สภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน	89
สภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต แบบมีส่วนร่วม	89
สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวจากการสนทนากลุ่ม	103
สรุปสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน	115
ตอนที่ 3 การพัฒนารูปแบบวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว	120
การดำเนินการรอบที่ 1	120
การดำเนินการรอบที่ 2	147

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
ตอนที่ 4 ผลการใช้รูปแบบวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว	170
ผลของการดำเนินกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว	170
รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว	183
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	185
สรุปผลการวิจัย	186
อภิปรายผล	192
ข้อเสนอแนะ	201
บรรณานุกรม	204
ภาคผนวก	216
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	217
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย	226
ประวัติย่อผู้วิจัย	228

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แนวทางการพัฒนากิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน	70
2 การเปรียบเทียบข้อมูลในระบบย่อยของแต่ละชุมชนย่อย	87
3 แผนกิจกรรมพัฒนาผู้นำชุมชน	122
4 แผนกิจกรรมพัฒนาครอบครัวแกนนำ	127
5 แผนกิจกรรมพัฒนาครอบครัวเสี่ยง	151
6 แผนกิจกรรมรณรงค์ในชุมชน	152

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 รูปแบบของความรุนแรงในครอบครัวผ่านกระบวนการเรียนรู้	18
2 การควบคุมทางสังคมกับการใช้ความรุนแรงในครอบครัว	20
3 ทฤษฎีระบบอย่างง่าย	35
4 การพัฒนาที่มีหลายหน่วยระบบต่อเนื่องกันไป	36
5 รูปแบบการศึกษาเชิงวงล้อ	37
6 กระบวนการรณรงค์ในชุมชน	38
7 ขั้นตอนและระยะการทำวิจัยตามรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	61
8 วงรอบการปฏิบัติการเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน	69
9 สภาพการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน	119
10 รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว วงรอบที่ 1	146
11 รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว วงรอบที่ 2	169
12 รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้นำชุมชนกับนักวิจัย	182
13 รูปแบบการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว	183
14 รายละเอียดของรูปแบบการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว	184

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและสำคัญของปัญหา

ครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานที่มีบทบาทสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์ทุกคนในสังคม เป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม ปลูกฝังความเชื่อ สร้างเสริมทัศนคติ กำหนดบุคลิกภาพ วิธีประพฤติปฏิบัติตน รวมทั้งสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศโดยรวม อาจกล่าวได้ว่าสถาบันครอบครัวเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการพัฒนาคนและประเทศชาติให้เจริญมั่นคงอย่างยั่งยืน ทั้งนี้จากรายงานของสำนักงานสถิติและสถาบันครอบครัว ปี พ.ศ.2549 ได้ชี้ให้เห็นถึงสภาวะวิกฤตของครอบครัวไทยจากหลายปัจจัย เช่น พบความเสียหายจากแรงบีบคั้นของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลกระทบต่อภาวการณ์เลี้ยงดูบุตรทั้งในเรื่องสุขภาพและการศึกษา พบปัญหาผู้สูงอายุในครอบครัวที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น พบปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของครอบครัวมากขึ้น เช่น ยาเสพติด และการมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น พบปัญหาสัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลงและความสัมพันธ์ของครอบครัวต่อชุมชนและสังคมลดลง และที่สำคัญคือพบว่ามีภาวะการทำร้ายร่างกายในครอบครัว โดยเฉพาะกรณีของเด็กและผู้หญิงได้ถูกกระทำรุนแรงมีมากขึ้น (ยงยุทธ แสนประสิทธิ์. 2549: 1)

ความรุนแรงในครอบครัว (Domestic violence) ถือเป็นปัญหาหนึ่งในครอบครัวที่มีการกระทำในลักษณะของการทำร้ายทางกาย การล่วงละเมิดทางเพศ และการทำร้ายจิตใจ ระหว่างสมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันครอบครัวเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็น สามี ภรรยา บุตร หรือญาติ ที่รวมถึงการปล่อยปละละเลยไม่ใส่ใจดูแล (รณชัย คงสกนธ์; และนฤมล โพธิ์แจ่ม. 2551: 2) จากข่าวที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์พบว่า ข่าวความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มจำนวนขึ้นจากปี พ.ศ.2543 ที่มีอยู่ 84 ข่าว เป็น 603 ข่าว ในปี พ.ศ.2548 โดยมีสถิติที่เพิ่มขึ้นต่อเนื่องทุกปี ก่อนจะลดลงเหลือ 561 ข่าว ในปี พ.ศ. 2549 (สถาบันบทบาทหญิงชายและการพัฒนา. 2550: ออนไลน์) ในขณะที่มูลนิธิเพื่อนหญิงระบุว่าสถิติของผู้หญิงและเด็กที่มาขอรับคำปรึกษาทางโทรศัพท์ระหว่าง ปี พ.ศ.2546-2549 มีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปีเช่นเดียวกัน (มูลนิธิเพื่อนหญิง. 2548) จากสถิติดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และเมื่อพิจารณาความรุนแรงในระดับครอบครัว โดยมุ่งเน้นเฉพาะไปที่การกระทำรุนแรงระหว่างคู่สมรส (Spouse abuse) ที่ส่วนใหญ่ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ถูกกระทำ (Wife battering) ในปัจจุบันเรื่องนี้กำลังกลายเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญและเกิดขึ้นทุกสังคม สถิติการกระทำรุนแรงในลักษณะดังกล่าวนี้แม้ไม่มีตัวเลขที่แน่นอน เนื่องจากการกระทำมักถูกปิดบังหรือเกิดขึ้นอย่างซ่อนเร้นในบ้านที่มืดซิด แต่มีข้อมูลบางส่วนที่ยืนยันสถานการณ์ความรุนแรงได้ เช่น องค์การอนามัยโลก

ชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงทั่วโลกถูกสามีกระทำรุนแรงร้อยละ 70 รวมถึงลูกจะถูกกระทำถึงร้อยละ 20 และในประเทศไทยคาดการณ์กันว่ามีผู้หญิงราว 1 ใน 3 ที่ถูกทำร้ายโดยสามี (แนวหน้า. 2550: ออนไลน์) และข้อมูลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวในช่วงเวลาที่ผ่านมา ได้ยืนยันถึงปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับที่น่าห่วงใย เช่น การศึกษาในหญิงตั้งครรภ์ ที่พบว่า 1 ใน 4 หญิงตั้งครรภ์ยอมรับเคยถูกทำร้ายอย่างน้อยหนึ่งครั้งในชีวิต โดยถูกทำร้ายจากสามีและญาติฝ่ายผู้หญิง (นันทนาธนาโนวรรณ. 2547) ในขณะที่ผลการสำรวจชายไทยในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 619 คน ยอมรับว่าเคยทุบตีภรรยาถึงร้อยละ 20 (กฤตยา อาชวนิจกุล; และคนอื่นๆ. 2546)

กล่าวได้ว่า ความรุนแรงในครอบครัว เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวของสังคมไทยอย่างชอนเร้น และมีแนวโน้มขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยผลกระทบส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นกับบุคคลที่อ่อนแอกว่า เช่น เด็กและผู้หญิง จึงถือเป็นปัญหาสังคมที่กระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในสังคมในลักษณะภัยเงียบนั่นเอง

สำหรับปัจจัยเชิงสาเหตุของความรุนแรงในครอบครัว ที่ผ่านมามีการศึกษาถึงสาเหตุของการทะเลาะวิวาทในครอบครัว คือ การบ่มเพาะความอึดอัดไม่พอใจระหว่างสามีภรรยาเป็นเวลานาน กิจกรรมของครอบครัว และความสนใจของสามีภรรยาที่แตกต่างกัน และความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่สามีจะแสดงบทบาทผู้มีอำนาจเหนือกว่าและต้องการให้ภรรยาสมยอมในทุกเรื่อง และทำให้ภรรยาต้องอยู่ในภาวะพึ่งพาสามี โดยเห็นว่าการหย่าร้างจะนำผลร้ายมาสู่ลูก ๆ (มาฆะ ชิตตะสังคะ. 2545) อีกทั้งลักษณะส่วนบุคคลก็มีส่วนผลักดันให้บุคคลกระทำรุนแรงต่อคู่สมรส เช่น การมีประสบการณ์ความรุนแรงมาก่อนในวัยเด็ก การขาดทักษะชีวิตในการระงับความโกรธ ความขัดแย้งและความเครียด (กฤตยา อาชวนิจกุล; และคนอื่นๆ. 2546) ในขณะที่ยังมีปัจจัยทางจิตสังคมอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กับความรุนแรงในครอบครัว เช่น ผลการวิจัยที่พบว่ากลุ่มภรรยาที่ถูกกระทำรุนแรงจากสามีคือภรรยาที่ได้รับการศึกษาดำ มีรายได้น้อย สภาพสังคมเศรษฐกิจระดับต่ำ และปัญหารายได้ไม่เพียงพอ รวมถึงมีประวัติการเจ็บป่วยทางกาย และการที่ผู้หญิงมีบุคลิกภาพเฉพาะอย่างจากประสบการณ์การได้รับความรุนแรงในครอบครัวเดิมของหญิง (ปิ่นอนงค์ กสานติกุล. 2547; ศิริเพชร ศิริวัฒนา. 2538) นอกจากนี้ จากการศึกษาความรุนแรงในระดับชุมชน พบว่า มีอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมที่มีผลให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวในระดับสูง โดยชุมชนที่ยากจนจะมีสถิติความรุนแรงในครอบครัวสูงมาก เช่น มีการศึกษาพบว่าผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานครร้อยละ 50 บอกว่าถูกสามีตี (กฤตยา อาชวนิจกุล; และคนอื่นๆ. 2546) อีกทั้งยังพบว่าความรุนแรงในชุมชนจะเกิดขึ้นกับคนที่มีช่วงอายุ 38-47 ปีและมีการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ (รุ่งรัตน์ เพิ่มเกียรติขจร; และ รณชัย คงสกนธ์. 2549: 88)

ดังนั้น หากพิจารณาปัจจัยเชิงสาเหตุของความรุนแรงในครอบครัว จะพบว่า มีทั้งปัจจัยทั้งภายในตัวบุคคล รวมทั้งประสบการณ์ที่เคยได้รับในอดีต และปัจจัยสภาพแวดล้อมที่มีผลให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะในชุมชนและครอบครัวที่สภาพสังคมเศรษฐกิจระดับต่ำ

ในส่วนของผลกระทบจากปัญหาความรุนแรงในครอบครัวนั้น จะมีผลเสียต่อผู้ถูกกระทำโดยตรงทางด้านเศรษฐกิจ เช่น ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล การไม่สามารถประกอบอาชีพได้ปกติ ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง ถูกออกจากงาน หรือลาออกเอง รวมทั้งการไม่มีงานทำ ด้านพฤติกรรม เช่น การเป็นโรคจิต โรคประสาท วิตกกังวล และด้านสังคม เช่น การล่มสลายของครอบครัว การหย่าร้าง การทำร้ายถึงแก่ชีวิต การเป็นคดีความ อีกทั้งยังต่อเนื่องไปถึงผู้เกี่ยวข้อง โดยผลวิจัยชี้ชัดว่าเด็กในครอบครัวที่มีความรุนแรงจะมีปัญหาทางจิตใจเป็นอย่างมาก ในขณะที่ผู้กระทำเองก็ได้รับผลกระทบทางด้านสังคม จากการมีพฤติกรรมความเสื่อมเสียศีลธรรม กระทบต่อสิทธิมนุษยชน และความผิดต่อกฎหมายบ้านเมือง (รณชัย คงสกนธ์, 2549) ซึ่งจะเห็นว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีผลกระทบต่อสังคมในวงกว้างในหลายด้าน

ในปัจจุบัน นโยบายการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว อาจพิจารณาได้จากนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาบ้านครอบครัว พ.ศ. 2547-2556 ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์การลดปัจจัยเสี่ยงด้านครอบครัวด้วยการจัดระบบสวัสดิการสังคมพื้นฐาน จัดบริการสุขภาพจิตและบริการแนะแนวแก่กลุ่มเสี่ยงต่าง ๆ เสริมสร้างและสนับสนุนให้ครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันในด้านศาสนา ศิลปะ ดนตรี กีฬา งานอดิเรก นันทนาการ และกิจกรรมชุมชนที่สร้างสรรค์อย่างสม่ำเสมอ ในสถานที่ทำงานได้สนับสนุนให้หน่วยงานและผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารหรือนายจ้าง ต้องคำนึงถึงความสำคัญของครอบครัวของผู้ใต้บังคับบัญชา เจ้าหน้าที่ พนักงานหรือลูกจ้าง และสนับสนุนคุณภาพชีวิตของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้โอกาสสมาชิกได้อยู่ร่วมกัน รวมทั้งสร้างระบบเฝ้าเตือนภัยสำหรับครอบครัวและเด็กที่เป็นกลุ่มเสี่ยงประเภทต่าง ๆ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2549) สำหรับการป้องกันและแก้ไขในระดับปฏิบัติ ได้มีงานวิจัยที่กล่าวถึงกระบวนการหรือวิธีการที่จะสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับครอบครัว และวิธีการในการป้องกันแก้ไขปัญหาการกระทำรุนแรงในครอบครัว เช่น งานวิจัยของ งามตา วณิชานนท์ (2548) เกี่ยวกับปัจจัยเชิงสาเหตุสำคัญของความสำเร็จในชีวิตสมรส ซึ่งศึกษาในมิติความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสและมิติการปรับตัวระหว่างคู่สมรส ที่พบว่ามีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส คือ การปรับตัวระหว่างคู่สมรส จิตลักษณะด้านความใกล้ชิดผูกพัน ทศนคติต่อคู่สมรส การสื่อสารระหว่างคู่สมรส วิธีการจัดการกับความขัดแย้ง อันจะเป็นประโยชน์ในการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างคู่สมรสให้มากขึ้น สำหรับกรณีที่คู่สมรสประสบกับปัญหาความรุนแรงขึ้นแล้ว มีงานวิจัยที่กล่าวถึงกระบวนการการให้คำปรึกษาด้วยเทคนิคจิตบำบัด

ครอบครัวในเชิงพฤติกรรมและการรู้คิด (Behavior cognitive model) เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่รุนแรงด้วยการแทนที่พฤติกรรมที่สามารถปรับได้ เช่น ทักษะการสื่อสาร ทักษะการแก้ปัญหา เป็นต้น (คมเพชร ฉัตรสุภกุล; และคณะ. 2549) ในกรณีที่ถูกทำร้ายแล้วมาพึ่งพิงองค์กรที่ดำเนินการเพื่อป้องกันการกระทำรุนแรง ยังได้รับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชีวิตด้วยการให้คำปรึกษาแบบรายบุคคลและรายกลุ่ม ได้รับความรู้และทักษะในการใช้ชีวิตคู่ เช่น โปรแกรมการฝึกให้อภัยทาน (Forgiveness) อันประกอบไปด้วยการฝึกการให้อภัย การคืนดี และความมุ่งมั่นที่จะออกไปจากวงจรที่เป็นลบของชีวิตคู่ รวมทั้งการลดอารมณ์ทางด้านลบต่าง ๆ (Fincham; & Beach. 2004) โปรแกรมการฝึกทักษะการสื่อสาร และทักษะการแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Stanley; et al. 2006) รวมทั้งการส่งเสริมให้เรียนหนังสือและฝึกฝนอาชีพในกลุ่มผู้หญิงที่เป็นฝ่ายถูกกระทำรุนแรงในครอบครัว สำหรับความร่วมมือในชุมชน มีการใช้เครือข่ายชุมชนและให้ชุมชนได้มีส่วนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนของตนเองโดยตรง ซึ่งจะลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กลงได้เช่นเดียวกัน (จะเด็จ เชาววิไล. 2548)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่า ถึงแม้จะมีการศึกษาวิจัยอย่างกว้างขวาง และมีการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาในหลายแนวทางก็ตาม แต่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวก็ยังคงอยู่ โดยเฉพาะการแฝงเร้นอยู่ในชุมชนที่มีปัจจัยเอื้อต่อการกระทำรุนแรง และเมื่อพิจารณาจากนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2547-2556 ที่ให้ความสำคัญกับชุมชนในการแก้ไขปัญหา ร่วมกับภาครัฐ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2549) ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดว่าจะป้องกันและแก้ปัญหาค่ารุนแรงในครอบครัวให้ลดน้อยลง ควรทำในกลุ่มเสี่ยงที่อาศัยอยู่กับครอบครัวและชุมชน และควรจะทำการศึกษาวิจัยในรูปแบบการวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based research) โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและบุคคลหลายๆ ฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง (Kerry. 2003)

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นโดยผู้วิจัย พบว่าชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี เป็นชุมชนในเขตเมืองที่มีความหลากหลายทางประชากร โดยมีครอบครัวอยู่อาศัยมากกว่า 419 ครอบครัว ประกอบด้วยครอบครัวที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมและครอบครัวเด็วอพยพมาอยู่อาศัยใหม่ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างและเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม รองลงมาคือเกษตรกรรม ถือเป็นชุมชนที่คนในชุมชนมีความแตกต่างทางคุณลักษณะครอบครัว อาชีพ และแหล่งกำเนิดเป็นอย่างมาก อีกทั้งโครงสร้างของชุมชนยังมีความหลากหลายและซับซ้อน คือมีสภาพเป็นกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ ประชาชนมีฐานะแตกต่างกันมาก ประชาชนจำนวนมากยังอยู่ในสภาพยากจนและภายในชุมชนยังมีชุมชนย่อยๆ ที่มีความแตกต่างทั้งฐานะความเป็นอยู่และรากฐานทางวัฒนธรรมที่ไม่สามารถผสมผสานกลมกลืนกันได้ เป็นต้น จากความหลากหลายดังกล่าวนี้ ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีสภาพที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้ และเมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

เกี่ยวกับสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ก็พบว่าชุมชนแห่งนี้มีปัญหาคความรุนแรงในครอบครัวหลายลักษณะ ประกอบกันกับในปี พ.ศ. 2550 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน ได้เล็งเห็นถึงสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของจังหวัดปทุมธานี และมีแนวคิดที่จะพัฒนาจังหวัดปทุมธานีให้เป็นจังหวัดนำร่องด้านการยุติความรุนแรงในครอบครัว (ข่าวประชาสัมพันธ์ออนไลน์. 2550: ออนไลน์) ผู้วิจัยจึงเห็นว่าชุมชนแห่งนี้มีความเหมาะสมที่จะเป็นพื้นที่ศึกษาวิจัยเพื่อดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัว ในลักษณะของการลดสภาพที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาและสร้างกลไกที่สามารถป้องกันปัญหา ให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งและสมาชิกในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยผู้วิจัยได้มีแนวคิดที่จะสร้างและพัฒนารูปแบบกระบวนการป้องกันปัญหาการกระทำรุนแรงจากแนวความคิดของบุคคลหลายๆ ฝ่าย เพื่อนำมาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคการกระทำรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ด้วยวิธีการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) มาเป็นแนวทางในการดำเนินการเพื่อแทรกแซงปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน โดยผู้เกี่ยวข้องในชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการค้นหาและจัดการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งรูปแบบการวิจัยดังกล่าวนี้เป็นการนำเอาหลักการการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory research) มาผสมผสานกัน โดยมีกลุ่มเป้าหมายในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและอาศัยความร่วมมืออย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหา การดำเนินการ การร่วมหาวิธีการแก้ไขปัญหาค หรือส่งเสริมกิจกรรม การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการติดตามผล และประเมินผล (สุภางค์ จันทวานิช. 2542: 67) และให้ความสำคัญกับกระบวนการตามขั้นตอนการวางแผน (Plan) การปฏิบัติการ (Act) การสังเกต (Observe) และการสะท้อนผลการปฏิบัติ (Reflect) โดยมีการกระทำเป็นวงรอบ (Kemmis; & McTaggart. 1988: 10) ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้จะทำให้ทุกฝ่ายได้มีโอกาสร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งการวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาและความต้องการต่างๆ ในรูปแบบการวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคได้อย่างมีประสิทธิภาพในที่สุด สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นปัญหาหลักของการวิจัยไว้ว่า 1) สภาพที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนเป็นอย่างไร 2) เราจะนำสิ่งใดมาสนับสนุนการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชนได้ และ 3) ผลของการนำสิ่งสนับสนุนมาป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชนนั้นได้ผลเป็นอย่างไร ทั้งนี้ ผลการวิจัยที่ได้จะเป็นต้นแบบสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ของชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน โดยกระบวนการการมีส่วนร่วม
3. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน โดยกระบวนการการมีส่วนร่วม ตามที่ได้พัฒนาขึ้น

ความสำคัญของการวิจัย

1. สมาชิกในชุมชนยอมรับและตระหนักถึงปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นในชุมชนว่าเป็นเรื่องที่ชุมชนต้องร่วมกันป้องกันปัญหา
2. ได้รูปแบบการดำเนินกิจกรรมโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชน ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนเมืองที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ของผู้ปฏิบัติงานในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรือนักวิจัย
3. ได้แนวทางการปฏิบัติงานในชุมชนที่ผสมผสานระหว่างคนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และนักวิจัย ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ศึกษาวิจัยในชุมชนแห่งหนึ่งของจังหวัดปทุมธานี โดยผู้มีส่วนร่วมวิจัย ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน และกลุ่มเป้าหมายที่เป็นครอบครัวเสี่ยง จำนวน 60 ครอบครัว

นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง รูปแบบการวิจัยที่มีลักษณะเป็นการปฏิบัติการร่วมกัน โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับผู้มีส่วนร่วมในชุมชน มาร่วมในกิจกรรมวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นกระบวนการ คือมีส่วนร่วมในการศึกษาสภาพปัญหา วิเคราะห์ปัญหาและเลือกวิธีการพัฒนา สร้างและพัฒนาเครื่องมือและกิจกรรม ปฏิบัติการ สังเกตและประเมินผล และปรับปรุงแก้ไขวิธีการจนนำไปสู่วิธีปฏิบัติที่สามารถป้องกันปัญหาในชุมชนได้ตรงกับปัญหามากที่สุด โดยผู้มีส่วนร่วมในชุมชนนี้ จำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) **กลุ่มผู้นำชุมชน** มีส่วนร่วมในระดับการตัดสินใจร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผล ซึ่งในการพัฒนาวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนนี้จะปฏิบัติการตามขั้นตอน คือ วางแผน ปฏิบัติการและสังเกต และสะท้อนผล ในรูปแบบการ

วิจัยเชิงปฏิบัติการ จำนวน 2 รอบ และ 2) **กลุ่มครอบครัวเสี่ยง** มีส่วนร่วมในบทบาทของผู้ร่วมกิจกรรมและรับผลประโยชน์ตามรูปแบบวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนที่นักวิจัยและผู้นำชุมชนพัฒนาขึ้น

ความรุนแรงในครอบครัว หมายถึง การทำร้ายร่างกาย เช่น ตบ ตี เตะ ต่อย รวมทั้งการใช้อาวุธจนได้รับบาดเจ็บ การทำร้ายจิตใจ เช่น การใช้คำพูดหรือภาษาพูดที่หยาบคาย ดุฎกเหยียดหยาม การใช้ความรุนแรงสังคม เช่น การปล่อยปละละเลย ไม่ให้ความสำคัญหรือความสนใจ การใช้ความรุนแรงด้านเศรษฐกิจ เช่น การควบคุมและยึดครองทรัพย์สินต่างๆ ของครอบครัว รวมทั้งการจำกัดค่าใช้จ่าย และการกระทำทารุณทางเพศ เช่น ข่มขืนหรือการกระทำอนาจารที่ทำให้เกิดความเสียหาย โดยเป็นการกระทำระหว่างสมาชิกที่มีความสัมพันธ์อันครอบครัวเดียวกัน ได้แก่ คู่สมรสที่เป็นสามีและภรรยากระทำรุนแรงต่อกัน บิดาหรือมารดากระทำรุนแรงต่อบุตร คนในครอบครัวที่แข็งแรงกว่ากระทำรุนแรงต่อบุพการีที่มีความชราภาพหรือญาติที่เฒ่ากว่าและมีความอ่อนแอทางสรีระหรือจิตใจ หรือผู้ที่ต้องพึ่งพาทางเศรษฐกิจสังคม

ครอบครัวเสี่ยง หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบด้วยสามีและภรรยา ที่มีปัจจัยภายในตัวบุคคลของคนใดคนหนึ่งหรือทั้งคู่และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมของครอบครัวที่มีแนวโน้มเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เช่น ตนเองหรือคู่สมรสเป็นคนใจร้อน มีพฤติกรรมดื่มสุรา มีปัญหาความยากจน มีกิจกรรมร่วมกันในครอบครัวน้อย สภาพบ้านเรือนแออัดหรือครอบครัวรอบข้างมีความขัดแย้งหรือรุนแรง และตนเองหรือคนในครอบครัวเคยมีประวัติความรุนแรง เป็นต้น

สาเหตุที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา หมายถึง เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเสี่ยงที่ทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน โดยเป็นความเกี่ยวข้องในด้านลบจากเหตุการณ์หรือการกระทำใด ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากสาเหตุภายในตัวบุคคล และสาเหตุของสภาพแวดล้อมอันเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่เป็นอยู่ในชุมชนและบริบททางสังคม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การกระทำรุนแรงในครอบครัว เช่น มีความขัดแย้งระหว่างสามีภรรยา ครอบครัวมีความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ การมีประสบการณ์ความรุนแรงมาก่อนในวัยเด็ก การขาดทักษะชีวิตในการระงับความโกรธ ความขัดแย้งและความเครียด การมีระดับการศึกษาต่ำ การมีสภาพสังคมเศรษฐกิจระดับต่ำและปัญหารายได้ไม่เพียงพอ การมีบุคลิกภาพเก็บตัว ไม่เปิดเผย โกรธและโมโหง่าย และชอบใช้คำพูดที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเกิดความรุนแรง เป็นต้น

สิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหา หมายถึง การนำทรัพยากรที่เป็นบริบทของชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง สื่อของชุมชน องค์กรทางศาสนา หน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัดและอำเภอที่กำกับดูแลและให้การสนับสนุน หน่วยงานเอกชนหรือองค์กรที่เป็นภาคีเครือข่ายของชุมชน ที่เคยได้

ดำเนินงานร่วมกันมาในกิจกรรมอื่น ๆ รวมทั้งประชาชนในชุมชนที่มีความต้องการจะแก้ไขปัญหาคือความรุนแรงในครอบครัว มาร่วมกันสนับสนุนให้ปัญหาคีคลายหรือยุติลง โดยการคลี่คลายหรือยุติลงของปัญหานั้นอยู่บนพื้นฐานของการหาวิธีการเพื่อลดสภาพที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาจนสามารถป้องกันปัญหาได้ในพื้นที่ได้จริง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดภาคกลาง ผู้วิจัยกำหนดแนวทางในการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว
2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว
3. แนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชน
4. วิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

1.1 ความรุนแรงในครอบครัว

1.1.1 ความหมายของความรุนแรงในครอบครัว

ความรุนแรงในครอบครัว (Domestic violence) ถือเป็นการกระทำรุนแรงที่เกิดขึ้นจากความไม่พอใจและอารมณ์ในเชิงลบ (Negative feeling) ของบุคคลในครอบครัวที่กระทำต่อกัน ซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม อารมณ์ และกระบวนการคิดในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยให้เกิดความรุนแรงขึ้น (Malley-Morrison, 2004: 15) ทั้งนี้ รณชัย คงสกนธ์ (2549) ได้กล่าวถึงความหมายของความรุนแรงในครอบครัวไว้อย่างครอบคลุมว่า หมายถึง ลักษณะการทำร้ายร่างกาย การล่วงละเมิดทางเพศ และทำร้ายจิตใจ ระหว่างสมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันครอบครัวเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นสามี ภรรยา บุตร หรือญาติผู้ใหญ่ ความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดจากการทำร้ายมีหลายกรณี เช่น สามีทำร้ายภรรยา ผู้หญิงถูกทำร้ายจากคู่รักของตนเอง บิดาหรือมารดาทำร้ายบุตร ผู้ที่แข็งแรงกว่าทำร้ายบุพการีที่มีความชราภาพหรือญาติผู้ใหญ่ที่มีความอ่อนแอทางสรีระ รวมทั้งผู้ที่ต้องพึ่งพาทางเศรษฐกิจสังคม โดยภรรยาที่ทำร้ายสามีนั้นมีเพียงส่วนน้อย ซึ่งสามารถจำแนกประเภทความรุนแรงในครอบครัวได้ออกเป็น 3 ลักษณะตามผู้ถูกกระทำ คือ ความรุนแรงที่เกิดกับเด็ก คู่สมรส และผู้สูงอายุ

สำหรับ กระทรวงสาธารณสุข (2547) ได้ระบุถึงลักษณะและขอบข่ายของความรุนแรงในครอบครัว ตามที่หน่วยงานและองค์กรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับปัญหานี้ได้ระบุไว้ดังนี้

- 1) การทำร้ายร่างกาย (Physiological assault) เป็นการทำร้ายกันโดยใช้กำลัง เช่น ตบ ตี เตะ ต่อย รวมทั้งการใช้อาวุธจนได้รับบาดเจ็บ และการฆาตกรรม

2) การทำร้ายจิตใจ (Psychological / Emotional / Verbal abuse) เป็นการ ทำร้ายโดยการใช้คำพูดหรือภาษาพูดที่หยาบคาย ดูถูกเหยียดหยาม ทำให้ผู้ถูกกระทำขาดความ เชื่อมั่นและนับถือในตนเอง การกระทำดังกล่าวมีผลทางด้านจิตใจ และมีผลเสียต่อการอบรมดูแลเด็ก ในครอบครัว ทั้งนี้ องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ให้ความหมายของการทำร้ายจิตใจในคู่สมรส ว่ารวม ไปถึงการละเลยไม่สนใจ เป็นการละทิ้งคู่สมรส ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกและจิตใจอย่างสำคัญ

3) การใช้ความรุนแรงในด้านสังคม (Social abuse) หมายถึง การปล่อยให้ ละเลย ไม่ให้ความสำคัญหรือความสนใจ การขัดขวางความก้าวหน้า การจำกัดสิทธิทางสังคมที่พึงมี เช่น การปฏิเสธสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น ทั้งนี้รวมถึงการจำกัด บริเวณด้วย

4) การใช้ความรุนแรงด้านเศรษฐกิจ (Economical abuse) เป็นการควบคุม และยึดครองทรัพย์สินต่างๆ ของครอบครัว รวมทั้งการจำกัดใช้จ่าย

5) การกระทำทารุณทางเพศ (Sexual assault) การกระทำทารุณทางเพศ ถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย เช่น การข่มขืน หรือการกระทำอนาจารที่ทำให้เกิดความเสียหาย

จากที่กล่าวมาในข้างต้น จะเห็นว่าความรุนแรงในครอบครัวมีความหมาย ครอบคลุมถึง การทำร้ายร่างกาย การทำร้ายจิตใจ การใช้ความรุนแรงในด้านสังคม การใช้ความ รุนแรงด้านเศรษฐกิจ การกระทำทารุณทางเพศ ระหว่างสมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันครอบครัว เดียวกัน ไม่ว่าจะเป็น สามี ภรรยา บุตร หรือญาติผู้ใหญ่ โดยผู้ที่มีเข้มแข็งกว่าทั้งทางสรีระหรืออำนาจ ทางเศรษฐกิจสังคมมักเป็นผู้ที่กระทำกับผู้ที่อ่อนแอกว่า นั่นเอง

1.1.2 สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว

จากสถิติของสำนักพัฒนาระบบสุขภาพ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวง สาธารณสุข ที่รวบรวมมาจากผู้เข้ารับบริการในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในปี พ.ศ. 2547-2549 เมื่อจำแนกตามประเภทของการกระทำรุนแรงแล้วพบว่าอัตราความรุนแรงในครอบครัวที่ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการกระทำทางกายและการกระทำทางเพศ ซึ่งสถิติดังกล่าวสอดคล้อง กับข้อมูลของสำนักป้องกันการค้าหญิงและเด็ก กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่ได้ ระบุถึงจำนวนผู้ถูกกระทำรุนแรงในครอบครัวที่เข้ารับการสงเคราะห์ในหน่วยงานที่สังกัด ในปี พ.ศ. 2547- 2549 โดยเมื่อจำแนกประเภทตามการถูกทารุณกรรมในครอบครัวแล้วพบว่าผู้มาเข้ารับบริการใน หน่วยงานดังกล่าวมีแนวโน้มที่มากขึ้นในแต่ละปี ซึ่งการกระทำรุนแรงทางกายและทางเพศยังเป็น รูปแบบของความรุนแรงที่มีแนวโน้มขยายตัวอย่างเห็นได้ชัด และข้อมูลยังชี้ว่า คนรู้จัก สามี สมาชิกใน ครอบครัว และญาติ เป็นผู้กระทำความรุนแรงต่อบุคคลในครอบครัวจำนวนรวมกันกว่าร้อยละ 70 โดย บุคคลที่ตกอยู่ในวงจรการถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัวส่วนใหญ่นั้นเป็นเพศหญิง ซึ่งมีสัดส่วน

มากกว่าเพศชายถึง 10 เท่า (ปี พ.ศ. 2548 เพศชายถูกกระทำรุนแรงจำนวน 792 คน และเพศหญิงได้รับการกระทำรุนแรงจำนวน 10,750) และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในภาพรวมเกือบ 2 เท่า จากปี พ.ศ. 2547 (6,949 คน) ถึง พ.ศ. 2548 (10,750 คน) (สำนักพัฒนาระบบสุขภาพ. 2550) สำหรับประเด็นเรื่องระดับการศึกษาของผู้ที่ได้รับการกระทำรุนแรง เมื่อพิจารณาจากข้อมูลเฉพาะเพศหญิงที่มารับบริการที่มูลนิธิส่งเสริมสุขภาพสตรีและสถาบันครอบครัว ปี พ.ศ.2548- ตุลาคม 2549 พบว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาน้อยจะมีจำนวนการได้รับการกระทำรุนแรงที่มากกว่ากลุ่มผู้มีการศึกษาสูงกว่า โดยภูมิภาคที่พบว่าผู้หญิงถูกกระทำรุนแรงสูงสุดที่มารับบริการที่มูลนิธิ คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาคือกรุงเทพฯและปริมณฑล และภาคกลาง ตามลำดับ (มูลนิธิส่งเสริมสถานภาพสตรีและสถาบันครอบครัว. 2550) ส่วนในด้านอายุ ข้อมูลที่ปรากฏในสถิติของผู้มาเข้ารับบริการจากศูนย์พึ่งได้ของกระทรวงสาธารณสุข ในปี พ.ศ.2548-2549 พบว่าเด็กและผู้ใหญ่ได้รับการกระทำรุนแรงในอัตราที่ใกล้เคียงกัน (ปี พ.ศ.2548 เด็ก 5,886 ราย ผู้ใหญ่ 5,665 ราย และปี พ.ศ.2549 เด็ก 7,164 ราย ผู้ใหญ่ 7,218 ราย) โดยทั้งเด็กและผู้ใหญ่นั้นมีสถิติการถูกกระทำรุนแรงเพิ่มขึ้น (สำนักพัฒนาระบบสุขภาพ. 2550) อย่างไรก็ตามเหยื่อที่เป็นเด็กยังถูกกระทำต่อเนื่อง โดยข้อมูลของสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีและสถาบันครอบครัว ได้ระบุถึงภัยคุกคามของเด็กในครอบครัวว่า เด็กที่ถูกทำร้ายจำนวนร้อยละ 70-80 จะถูกข่มขืนจากคนคุ้นเคย เช่น พ่อหรือพ่อเลี้ยง และร้อยละ 20-30 เกิดจากคนแปลกหน้า (สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีและสถาบันครอบครัว. 2550) สำหรับข้อมูลการกระทำรุนแรงของกลุ่มผู้สูงอายุ นั้น ปัจจุบันยังไม่ปรากฏข้อมูลที่เป็นระบบชัดเจน จึงทำให้สังคมอาจไม่ตระหนักถึงภัยที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ ในความเป็นจริงนั้นกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ปรากฏความเสี่ยงไม่น้อยไปกว่ากลุ่มสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัว ทั้งนี้เพราะว่าผู้สูงอายุส่วนหนึ่งที่ไม่มียาได้และมีปัญหาด้านสุขภาพ จะไม่สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ จนนำไปสู่การพึ่งพิงสมาชิกในครอบครัว และอาจตกเป็นเป้าของการกระทำรุนแรงได้เช่นกัน ซึ่งการกระทำรุนแรงนี้รวมถึงการทอดทิ้งผู้สูงอายุ ซึ่งมีผลสำคัญอย่างยิ่งต่อสภาพจิตใจของผู้ถูกกระทำ และมักปรากฏเป็นข่าว ตามสื่อมวลชนอยู่เสมอ

1.1.3 ผลกระทบของความรุนแรงในครอบครัว

เมื่อปัญหาการกระทำรุนแรงในชีวิตสมรสยังคงอยู่ ย่อมส่งผลกระทบในวงกว้าง และสร้างความเสียหายเป็นมูลค่ามหาศาล รณชัย คงสกนธ์ (2549) ได้ระบุถึงผลกระทบของปัญหาการกระทำรุนแรงในครอบครัวว่าจะส่งผลต่อ 1) ทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วยค่ารักษาโดยตรงและค่ารักษาทางอ้อมเป็นจำนวนมหาศาล เช่น ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลตน การไม่สามารถประกอบอาชีพได้ปกติ ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง ถูกออกจากงาน หรือลาออกเอง รวมทั้งการไม่มีงานทำ 2) ทางด้านสังคม ผลกระทบคือการมีพฤติกรรมความเสื่อมเสียศีลธรรม กระทั่งต่อสิทธิมนุษยชน ความผิดต่อกฎหมายบ้านเมือง จากผลวิจัยชี้ชัดว่าเด็กในครอบครัวที่มีความรุนแรง จะมี

ปัญหาทางด้านพฤติกรรม โรคจิต โรคประสาท วิดกกังวล ความก้าวร้าว รวมถึงการใช้สารเสพติดใน
อนาคต 3) ทางด้านสาธารณสุข ผลกระทบในด้านนี้คือ ความเจ็บป่วยทางด้านร่างกายจนนำสู่การ
รักษา ความพิการทางกาย ความเจ็บป่วยทางจิต โรคทางจิต โรคประสาท โรคซึมเศร้า การฆ่าตัวตาย
และการทำร้ายคนใกล้ชิด และการก่อให้เกิดปัญหาทางจิตใจของลูกในครอบครัว และ 4) ทางด้าน
ความมั่นคง ผลกระทบคือการล่มสลายของครอบครัว การหย่าร้าง การทำร้ายถึงแก่ชีวิต การเป็นคดี
ความ และการกระทบต่อความเป็นอยู่ของสังคมโดยรวมทั้งนี้ผลกระทบโดยภาพรวมต่อสังคม ก็คือ
ความเป็นอยู่ในสังคมแย่งสวนทางกับการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ เยาวชนรุ่นต่อไปที่มีปัญหา รวมทั้ง
การใช้ความรุนแรงมากขึ้น ความเจ็บป่วยทางจิตพบสูงขึ้น และสังคมไทยจะอ่อนแอ

1.2 ความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชน

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับของชุมชนนี้ จากผลการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า
อิทธิพลจากสภาพแวดล้อมที่ผลทำให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวขึ้นได้ เช่น ผลการวิจัยที่พบว่า กลุ่ม
ภรรยาที่ถูกกระทำรุนแรงจากสามีคือภรรยาที่ได้รับการศึกษาน้อย มีรายได้ต่ำ สภาพสังคมเศรษฐกิจ
ระดับต่ำ และปัญหา รายได้ไม่เพียงพอ (ศิริเพชร ศิริวัฒนา. 2538) และชุมชนที่ยากจนนั้นจะมีสถิติ
ความรุนแรงในครอบครัวสูงมาก เช่น มีการศึกษาพบว่าผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดในเขต
กรุงเทพมหานครร้อยละ 50 บอกว่าถูกสามีตี (กฤตยา อาชวนิจกุล; และคณะ. 2546) และชุมชนเมือง
ที่อยู่กันอย่างแออัด หรือเป็นชุมชนที่มีลักษณะซับซ้อนเพราะประชากรมีความหลากหลาย เช่น จาก
การศึกษาของ รุ่งรัตน์ เพิ่มเกียรติขจร และ รณชัย คงสกนธ์ (2549: 88) ที่ชุมชนแห่งหนึ่งใน
กรุงเทพมหานคร พบว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่พบมากที่สุดคือช่วงอายุ 38- 47 ปี และส่วน
ใหญ่มีการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา เป็นต้น

หากพิจารณาบริบทของชุมชนในลักษณะของถิ่นที่อยู่อาศัยของพลเมืองแล้ว ครอบครัว
ถือเป็นหน่วยเล็ก ๆ ที่ประกอบกันเป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นมา ซึ่งจะต้องมีกิจกรรมการผลิตมีส่วนร่วม
และมีกลไกในการควบคุมทางสังคม (สุรพล พยอมแย้ม. 2545: 15-16) จึงกล่าวได้ว่าชุมชนเป็นสังคม
หนึ่งที่มีโครงสร้างเช่นเดียวกับสังคมใหญ่ ดังนั้นสถานการณ์ความรุนแรงในชุมชน จึงสามารถอธิบาย
ได้จากความรุนแรงในระดับสังคม ซึ่ง กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ (2546) ได้พิจารณาเชื่อมโยง
การกระทำรุนแรงกับปัจจัยต่างๆ ของสังคมและบุคคลที่มีความสลับซับซ้อน และสามารถแบ่งสาเหตุ
ของความรุนแรงได้ดังนี้

1.2.1 ระดับโครงสร้างทางสังคมโดยรวม สภาพสังคมโดยรวมที่เป็นระบบปิตาธิปไตย
หรือระบบความคิดแบบที่เน้นอำนาจของผู้ชาย หรือค่านิยมชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้ยังมีค่านิยมใน
เรื่องบทบาททางเพศที่ผิดๆ โดยมีวัฒนธรรม ค่านิยมของสังคมและทัศนคติของผู้คนในสังคมรองรับ
อยู่ความเชื่อที่ผิดๆ ในเรื่องสถานภาพและบทบาทของหญิงและชาย เช่น ความเชื่อที่ว่าผู้ชายเป็นเพศ

ที่แข็งแกร่ง มีอำนาจ มีพลังกำลัง และมีเหตุผลเหนือเพศหญิง ซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอ นุ่มนวล ไร้เหตุผล ผู้ชายจึงเหมาะที่จะเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้หญิงจึงเป็นเพียงผู้ตามเท่านั้น ในเรื่องนี้ สุนันทาสิริประภาพล (2545) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการคงอยู่หรือยุติความสัมพันธ์ของสามีภรรยาที่ถูกสามีทำร้ายร่างกาย และพบค่านิยมเกี่ยวกับชีวิตสมรสในลักษณะที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือผู้หญิงที่มีบุตรควรอดทนทุกอย่างเพื่อให้บุตรมีพ่อ คุณค่าของภรรยาคือการมัดใจสามีให้อยู่ด้วย ภรรยาที่ดีต้องตอบสนองความต้องการทางเพศตามที่ต้องการ สามีคือเจ้าของชีวิตภรรยาและภรรยาเป็นสมบัติของสามีที่สามีมีสิทธิทำอะไรก็ได้ แม้แต่การทำโทษด้วยการทุบตี โดยภรรยาไม่มีสิทธิต่อต้านและบุคคลอื่นไม่สมควรเข้าไปยุ่ง ปัญหาครอบครัวต้องแก้เอง นอกจากนั้นยังมีความเชื่อว่าการจดทะเบียนสมรสแสดงว่าภรรยาเป็นสมบัติของสามี มีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้ แม้แต่การทำโทษด้วยการทุบตี เพราะสามีภรรยาตีกันเป็นเรื่องของลึนกับพันกระทบกัน ยิ่งตียิ่งลูกตก บุคคลอื่นไม่สมควรสนใจ และยังมีความเชื่อที่ว่าผู้ชายมีเมียแล้วจะมีความสัมพันธ์ทางเพศกับหญิงอื่นอีกก็ได้ เป็นเรื่องปกติสำหรับค่านิยมเกี่ยวกับชีวิตสมรสของผู้หญิงควรแต่งงานครั้งเดียว ถ้ามีสามีแล้ว มีความสัมพันธ์กับชายอื่น ถือว่าคบขู้ขี้ชาย เป็นหญิงไม่ดี ไม่ควรมีใครสมาคมด้วย เป็นต้น ในระดับโครงสร้างนี้ วารุณี ฟองแก้ว (Warunee Fongkaew, 1996: 101) ระบุว่าสังคมไทยมีโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่เชิดชูความเหนือกว่าของผู้ชายทั้งในด้านการเมืองและศาสนา

1.2.2 ระดับบริบทของสังคม ในระดับนี้มีปัจจัยสนับสนุนให้เกิดความรุนแรง ซึ่งมีผลมาจากอัตราการว่างงานสูง อัตราอาชญากรรมสูง จำนวนแหล่งอบายมุข การแพร่ระบาดของยาเสพติด สื่อลามกและสื่อรุนแรงอื่นๆ รวมถึงสถานภาพของผู้หญิงที่ต่ำต้อย และการอยู่อย่างโดดเดี่ยวของผู้หญิง ส่งผลให้มีโอกาสที่จะเกิดความรุนแรงต่อผู้หญิงสูงกว่าในชุมชนที่ปราศจากปัญหาเหล่านี้ นอกจากนี้ยังพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อม เช่น สังคมที่ขาดการตื่นตัวในเรื่องสิทธิมนุษยชนและไม่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิพื้นฐานเท่าเทียมกัน จะมองว่าบุคคลที่มีสถานภาพสูงกว่ามีสิทธิเหนือกว่าบุคคลอื่นเป็นเรื่องปกติ สตรีและเด็กที่มีสถานภาพต่ำกว่าชาย จึงไม่ได้รับสิทธิต่างๆ เท่ากับชาย เป็นเหตุให้ถูกระทำรุนแรงหรือเอารัดเอาเปรียบมากกว่า ที่สำคัญคือสังคมที่มีพฤติกรรมรุนแรงเป็นตัวอย่างให้เห็นมากเพียงใด สังคมจะมองเรื่องความรุนแรงเป็นเรื่องปกติธรรมดาและยอมรับความรุนแรงมากขึ้น หากพฤติกรรมบางอย่างที่สะท้อนความรุนแรงว่าเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์จะยิ่งเป็นแรงจูงใจให้กระทำรุนแรง ตัวอย่างเช่น จากการศึกษาของ วีรพล ใหญ่อรุณ (2542) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความรุนแรงในครอบครัวตำรวจ โดยศึกษาเฉพาะกรณีนายตำรวจชั้นประทวนที่ปฏิบัติหน้าที่ในสถานีตำรวจนครบาล พบว่าการเคยมีส่วนร่วมหรือประสบการณ์ความรุนแรงในอดีต การยอมรับความรุนแรงของบุคคล ความโดดเดี่ยวทางสังคม มีผลต่อการกระทำรุนแรงในครอบครัว หรือจากการศึกษาถึงอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่มีต่อการเกิดความรุนแรง โดยสภาพแวดล้อมจะเป็น

ตัวสร้างความกดดันและความเครียด เช่น การศึกษาของ ศิริเพชร ศิริวัฒนา (2538) เกี่ยวกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดผลกระทบด้านสุขภาพจิตของภรรยาที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงจากสามี พบว่ากลุ่มภรรยาที่ถูกกระทำรุนแรงจากสามีคือภรรยาที่ได้รับการศึกษาน้อย มีรายได้ต่ำ สภาพสังคมเศรษฐกิจระดับต่ำ ปัญหารายได้ไม่เพียงพอเป็นเหตุผลที่นำไปสู่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น

1.2.3 ระดับบริบทครอบครัว การใช้ความรุนแรงในครอบครัวมีผลมาจากความเป็นใหญ่ของชายในครอบครัว โดยเฉพาะการครอบครองทรัพย์สินและอำนาจในการจัดการเรื่องในครอบครัวทุกด้าน การไม่พูดจาสื่อสารกันของสามีภรรยาและคนในบ้าน และความขัดแย้งในชีวิตแต่งงานครอบครัว ลักษณะเหล่านี้ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสเสี่ยงสูงต่อการถูกกระทำรุนแรง โดยปัจจัยร่วมในระดับความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวที่พบบ่อยในเรื่องพฤติกรรมความรุนแรงของครอบครัวที่มีต่อผู้หญิง เช่น สภาวะที่คู่สมรสอยู่กันตามลำพังแยกจากคนอื่นและมีการควบคุมโดยสังคมน้อยหรือไม่ มีใครยุ่งเกี่ยวกับครอบครัวเลย ลักษณะแบบนี้จะเกิดความรุนแรงในครอบครัวได้มากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวที่ก่อตั้งโดยปราศจากความพร้อม นอกจากนั้นบริบทนี้ยังรวมถึงความแตกต่างเชิงอำนาจ กล่าวคือคนที่มีความอำนาจเหนือกว่าจะใช้อำนาจบังคับผู้ที่อ่อนแอกว่า ยิ่งอำนาจแตกต่างกันมาก ความรุนแรงก็ยิ่งเกิดขึ้นมาก ซึ่งอำนาจนี้เกิดขึ้นได้จากความแตกต่างของคู่สามีภรรยา ที่ทำให้รู้สึกถึงการมีอำนาจ การใช้สิทธิที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยอีกฝ่ายมีมากกว่าและอีกฝ่ายมีน้อย จึงทำให้เกิดพฤติกรรมที่มีทั้งผู้ใช้อำนาจ กับผู้รับอำนาจ ความแตกต่างนี้ได้แก่กรณีที่สามีภรรยามีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูงกว่าคู่สมรส (อรดี โชคสวัสดิ์. 2546) ถ้าลดความแตกต่างเหล่านี้ได้ความรุนแรงจะลดลง ชายที่ไม่มีอำนาจควบคุมในที่ทำงานหรือในสังคมเลย แต่มีอำนาจควบคุมพฤติกรรมสมาชิกในครอบครัวจะแสดงอำนาจในครอบครัวต่อภรรยาและบุตร ซึ่งอาจแสดงในรูปการใช้ความรุนแรงในครอบครัวได้ โดยเฉพาะการไม่ปรับตัวเข้าหากันระหว่างสามี ภรรยา เมื่อมีปัญหาที่จะเก็บกดเอาไว้ จนถึงจุดหนึ่งก็จะมีปากเสียงกันและนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ได้

1.2.4 ระดับตัวบุคคล ปัจจัยส่วนบุคคลอาจมีผลจากการมีประสบการณ์ความรุนแรงในวัยเด็ก การมีอาวุธครอบครอง การดื่มแอลกอฮอล์ หรือการมีสารเสพติด การมีปัญหาความเครียดจากหน้าที่การงานในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ซึ่งปัจจัยในระดับตัวบุคคลที่ก่อให้เกิดปัญหาการใช้ความรุนแรง เช่น การเรียนรู้ของบุคคลการซึมซับความรุนแรงจากสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยเด็ก ซึ่งหากครอบครัวมีการใช้ความรุนแรงอย่างสม่ำเสมอ เด็กจะซึมซับพฤติกรรมและแสดงความก้าวร้าว ยอมรับการใช้ความรุนแรง และเห็นการใช้ความรุนแรงเป็นเรื่องธรรมดา จนเกิดแนวคิดที่เชื่อว่าเมื่อมีปัญหาต้องแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ที่สำคัญในประเทศไทยมีงานวิจัยจำนวนมากที่ชี้ว่า การยอมรับการใช้ความรุนแรงของบิดามารดาที่มีความสัมพันธ์กับการกระทำรุนแรง (ปัญชดี โชติคุด. 2541)

รวมทั้งการใช้สารเสพติด การดื่มสุรา และเล่นการพนัน ก็มีความสัมพันธ์กับการถูกทำร้ายของภรรยาด้วยเช่นกัน (บุศรินทร์ คล่องพยาบาล. 2542)

1.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยทั่วไปมักจะทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นหรือเป็นการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุหรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว เช่น กฤตยา อชาวนิจกุล และคณะ (2546) ได้ศึกษาวิจัยพบว่า สาเหตุของความรุนแรงในครอบครัวประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ที่มีความสลับซับซ้อน โดยแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ ที่มีความสัมพันธ์กัน คือ ระดับโครงสร้างทางสังคมโดยรวม ระดับบริบทของสังคม ระดับบริบทครอบครัว และปัจจัยในระดับตัวบุคคล ส่วนการศึกษาในกลุ่มที่เป็นฝ่ายกระทำรุนแรง จากงานวิจัยของ วีรพล ใหญ่อรุณ (2542) และปัญชดี โชติคุด (2541) พบว่า การเคยมีส่วนร่วมหรือมีประสบการณ์ความรุนแรงในอดีต การยอมรับความรุนแรงของบุคคล ความโดดเดี่ยวทางสังคม หรือประสบการณ์ทางอื่น ๆ มีความสัมพันธ์กับการกระทำรุนแรงของบุคคล ในขณะที่ บุศรินทร์ คล่องพยาบาล (2542) พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการถูกทำร้ายของภรรยา คือการใช้เครื่องตี แอลกอฮอล์ของสามีและภรรยา รวมถึงการเล่นการพนัน เป็นต้น ทั้งนี้ การศึกษาวิจัยของ ศิริเพชร ศิริวัฒนา (2538) ยังพบว่า ระดับการศึกษา และรายได้เป็นเหตุผลหนึ่งของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอีกด้วย นอกจากนี้ กฤตยา แสงเจริญ (2545) ยังพบว่า ลักษณะครอบครัว บุคลิกภาพวิตกกังวล จำนวนบุตร ประวัติเคยหนีออกจากบ้าน และความขัดแย้งระหว่างคู่สมรส สามารถทำนายการกระทำรุนแรงของสามีต่อภรรยาได้ สำหรับ สุรินทร์ สิริประภาพล (2545) พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการคงอยู่หรือยุติความสัมพันธ์ของสามีภรรยาที่ถูกสามีทำร้ายร่างกายคือค่านิยมเกี่ยวกับชีวิตสมรสของผู้หญิงที่ต้องอดทนเพื่อครอบครัว

ในส่วนของการศึกษาวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหา มีการศึกษาเกี่ยวกับการให้คำปรึกษาด้วยเทคนิคจิตบำบัดครอบครัวในเชิงพฤติกรรมและการรู้คิด (Behavior cognitive model) เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่รุนแรงด้วยการแทนที่พฤติกรรมที่สามารถปรับได้ เช่น ทักษะการสื่อสาร ทักษะการแก้ปัญหา (คมเพชร ฉัตรศุภกุล; และคณะ. 2549) การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชีวิตด้วยการให้คำปรึกษาทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม การให้ความรู้และทักษะในการใช้ชีวิตคู่ เช่น โปรแกรมการฝึกให้อภัยทาน (Forgiveness) อันประกอบไปด้วยการฝึกการให้อภัย การคืนดี และความมุ่งมั่นที่จะออกไปจากวงจรที่เป็นลบของชีวิตคู่ รวมทั้งการลดอารมณ์ทางด้านลบต่างๆ (Fincham; & Beach. 2004) การฝึกทักษะการสื่อสาร และทักษะการแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Stanley; et al. 2006) สำหรับการศึกษาวิจัยในชุมชนนั้น การใช้เครือข่ายชุมชนและให้ชุมชนได้มีส่วนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนของตนเองโดยตรง ก็จะสามารถลดสถานการณ์การกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชนลงได้เช่นเดียวกัน (จะเด็จ เชาววิไล. 2548)

1.4 สรุป

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่า ความรุนแรงในครอบครัว จะครอบคลุมถึง ลักษณะการทำร้ายร่างกาย การล่วงละเมิดทางเพศ และทำร้ายจิตใจ ระหว่างสมาชิกในครอบครัว นั้นเอง ซึ่งในปัจจุบันมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้น โดยความรุนแรงนี้มักเกิดขึ้นกับบุคคลที่อ่อนแอ เช่น เพศหญิง ผู้สูงอายุ หรือเด็ก เสียเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เช่น ผู้มีการศึกษาต่ำ หรือผู้ไม่มีงานทำต้องพึ่งพิงคนอื่นในครอบครัว เป็นต้น ซึ่งจะผลกระทบของความรุนแรงในครอบครัวนี้ จะมีผลต่อทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุข และความมั่นคง อันจะกระทบต่อความเป็นอยู่ของ คนในสังคมโดยภาพรวมในที่สุด โดยจะเห็นว่าสาเหตุของความรุนแรงในครอบครัวนั้น จะมีส่วน เชื่อมโยงกับชุมชนและสังคมอย่างแยกกันไม่ออก ทั้งนี้ เพราะความรุนแรงในครอบครัวจะมีเกี่ยวข้องกับ ทั้งปัจจัยภายในตัวบุคคล ครอบครัว สังคม และโครงสร้างโดยรวมประกอบเข้าด้วยกัน และ เกี่ยวข้องกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนและสังคมที่ครอบครัวนั้นเกี่ยวข้องกับ และชุมชนที่มีความเสี่ยงในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมากที่สุด คือชุมชนเมืองที่มีสภาพสังคมที่ซับซ้อนนั่นเอง

ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดว่า การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ในระดับชุมชน ถือเป็นแนวทางที่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นการบูรณาการปัจจัยทั้งภายในตัว บุคคลและสภาพแวดล้อมเข้ามาเกี่ยวข้องในการจัดการกับปัญหา โดยอาศัยบุคคลอื่น ๆ ในชุมชน เข้า มามีส่วนร่วมในการดำเนินการ อันจะทำให้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวลดน้อยลงไปได้

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว

2.1 ทฤษฎีระบบทั่วไป (Straus, 1973; Giles-Sims, 1983)

ทฤษฎีระบบทั่วไป (General systems theory) เป็นการอธิบายด้วยหลักการของระบบ ทางสังคม ที่มีผลต่อความรุนแรงในครอบครัวมากกว่าจะเป็นการเกิดขึ้นจากปัจเจกบุคคล ทฤษฎีนี้ พัฒนาขึ้นมาจากแนวคิดของ สเตราส์ (Straus, 1973) และ จิลเลส-ซิมส์ (Giles-Sims, 1983) ที่มองว่า ระบบจะเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว และจะนำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัว ได้เมื่อมีการควบคุมที่เข้มงวดหรือพยายามรักษาให้ครอบครัวมีเสถียรภาพ โดย สเตราส์ มองว่า ครอบครัวมีลักษณะเป็นระบบหนึ่งเช่นเดียวกับสังคม และมีระบบย่อยๆ เช่น ระบบคู่สมรส ระบบญาติ พี่น้อง โดยมีปัจจัยนำเข้าเป็นทรัพยากรจากภายนอกเข้าสู่ระบบ เช่น เงิน ข้อมูลข่าวสาร การศึกษา และมีปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในระบบที่ต้องตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก (Straus, 1980: 23 - 36) ซึ่งการที่ครอบครัวมีระบบเช่นนี้ ทำให้เกิดผลผลิตของระบบครอบครัวในด้านบวก เช่น ความรัก ความปลอดภัย การเรียนรู้และความผูกพัน ในขณะที่เดียวกันก็เกิดผลผลิตในเชิงลบ เช่น ความ ขัดแย้ง เกลียดชัง และการใช้ความรุนแรง (Burr; Day; & Bahr, 1993: 37) แนวคิดนี้มองระบบ

ครอบครัวที่มีความขัดแย้งและใช้ความรุนแรงระหว่างสมาชิก อันเนื่องมาจากปัจจัยของการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เช่น ช่วงเวลาที่มีความเสี่ยงจากเวลาในการพบปะหรือมีกิจกรรมกันมาก อันเนื่องมาจากขอบข่ายกิจกรรม และความสนใจร่วมกัน (Time at risk and range of activities and interest) การมีความผูกพันที่ลึกซึ้งซึ่งผูกพันจนนำไปสู่การก้าวท้าวกัน หรือคิดว่าตนเองมีสิทธิในการกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวจนกลายเป็นความขัดแย้ง (Intensity of involvement and infringing activities) หรือแม้แต่การเป็นสมาชิกของครอบครัวโดยไม่สมัครใจ (Involuntary membership) เนื่องจากสมาชิกครอบครัวจะไม่มีสิทธิเลือกการเป็นสมาชิกหรือลาออกโดยอิสระ ทำให้ต้องบมเพาะความรู้สึกขัดแย้งเมื่อไม่พึงพอใจในครอบครัวที่ตนเองเป็นสมาชิก และกลายเป็นการกระทำรุนแรงในที่สุดเมื่อเผชิญวิกฤตการณ์ที่มีความเครียดสูง (Straus. 1980: 15-18)

นอกจากนี้ ทฤษฎีนี้ยังให้ความสำคัญกับการสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อันได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมและสังคมที่เป็นปัจจัยนำเข้า (Walonick. 1993) อันถือเป็นความเกี่ยวข้องระหว่างครอบครัวและสภาพแวดล้อม โดยจะมีความสัมพันธ์กันระหว่างข้อมูลข่าวสาร การเลือกตัดสินใจ และผลที่เกิดขึ้นต่อส่วนต่าง ๆ ในระบบ โดยการสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Communication and transaction) เป็นสาเหตุสำคัญที่จะทำให้ระบบเกิดความสมดุล (Kuhn. 1974: 154-156) ดังนั้น ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวตามแนวคิดนี้จึงเกิดขึ้นจากระบบการสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสภาพแวดล้อม ซึ่ง กู๊ดแมน (Walonick. 1993; citing Goodman. 1982. *Change in Organization*) ได้กล่าวถึงวิธีการนำทฤษฎีระบบมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงองค์กร ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวระดับชุมชนได้ดังนี้

1) วิธีการแทรกแซงปัญหา กระทำโดยการหาทางเลือกในการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม หรือทั้งระบบ โดยต้องมีการศึกษาปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นจากวิธีการ และหากมีการแทรกแซงในระยะยาวจะต้องมีการวางแผน

2) วิธีแทรกแซงระบบในระดับใหญ่และซับซ้อน สามารถสร้างกลไกที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโดยความร่วมมือระดับบุคคล ที่ทำงาน ชุมชน หน่วยงานรัฐ และนานาชาติ

3) การประเมินค่าการเปลี่ยนแปลง จะต้องกำหนดผลที่เกิดจากการแทรกแซง โดยการกำหนดวิธีการวัด เครื่องมือ ระยะเวลา และใช้การวัดในหลายระดับเพื่อทดสอบและประเมินผล

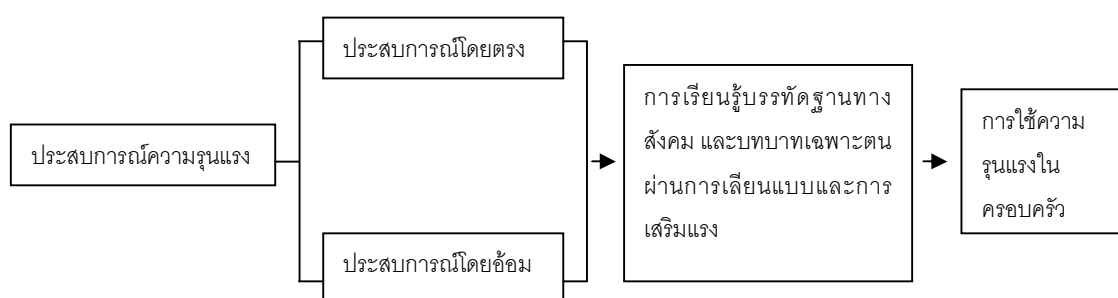
4) พิจารณาถึงปัจจัยที่อาจทำให้ล้มเหลว โดยศึกษาจากแนวคิดเชิงทฤษฎีหรือเปรียบเทียบในสิ่งที่เกิดขึ้นมาแล้วในเชิงเทคนิค

กล่าวได้ว่า การพิจารณาปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเชิงระบบ เป็นการมองครอบครัวในฐานะหน่วยทางสังคม ที่มีระบบย่อยต่าง ๆ และมีกระบวนการสื่อสารรวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์ที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งและการเกิดความรุนแรงตามมา

2.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Bandura. 1977)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theory) เป็นแนวคิดของแบนดูรา (Bandura) ที่กล่าวถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ผ่านทางตัวแบบ (Model) ในหลายลักษณะ เช่น บุคคลจะมีพฤติกรรมก้าวร้าวเมื่อดูตัวแบบของความก้าวร้าวรุนแรง หรือมีพฤติกรรมด้านศีลธรรม และจิตสำนึกด้านศีลธรรม หากได้รับอิทธิพลจากการสังเกตและการเป็นแบบอย่างที่ดี ดังนั้นแนวคิดนี้จึงเชื่อในอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่ผ่านการรับรู้ของบุคคล (สุพิทย์ กาญจนพันธุ์. 2549) ที่สำคัญคือแบนดูรา ได้อธิบายพฤติกรรมของบุคคลว่าเป็นการตอบสนองต่อสิ่งเร้าภายนอก โดยการตอบสนองถูกเรียนรู้ผ่านการเลียนแบบอย่าง ด้วยการเสริมแรง (Reinforcement) ซึ่งพฤติกรรมที่ได้รับการเสริมแรงจะมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมซ้ำ ๆ นั้นมากขึ้น โดยการเสริมแรงจะมีสองประเภท คือการเสริมแรงทางบวก เช่น การให้ในสิ่งที่น่าสนใจหรือเป็นที่พิเศษ และการเสริมแรงทางลบ เช่น การถอดถอนรางวัลหรือสิ่งที่ควรได้ (Bandura. 1977) จากแนวคิดนี้ทำให้อิทธิพลของครอบครัวและสิ่งแวดล้อมจึงมีอิทธิพลต่อบุคคลในครอบครัวต่อการเรียนรู้ และการมีพฤติกรรมไปในทางใดทางหนึ่ง

แนวคิดนี้เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว เนื่องจากครอบครัวถือเป็นสถาบันทางสังคมที่ประกอบด้วยสมาชิกที่เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงมีโอกาสที่เด็กจะได้เรียนรู้ประสบการณ์ความรุนแรงจากคนในครอบครัว (Suwat. 2001: 17) กล่าวกันว่าผู้มีประสบการณ์ความรุนแรงทั้งประสบการณ์ตรงในฐานะผู้ถูกกระทำ และประสบการณ์อ้อมในฐานะผู้สังเกตการณ์ความรุนแรงตั้งแต่วัยเด็ก จะเรียนรู้บรรทัดฐานที่ยอมรับการใช้ความรุนแรงและตัวแบบบทบาทที่ใช้ความรุนแรง และเมื่อเกิดความขัดแย้งกับคู่สมรสก็จะเลียนแบบพฤติกรรมโดยใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์. 2529) โดยตัวแบบของครอบครัวที่มีผลต่อความรุนแรงแสดงได้ดังภาพ

ภาพประกอบ 1 รูปแบบของความรุนแรงในครอบครัวผ่านกระบวนการเรียนรู้

ที่มา: Suwat Srisorrachatr. (2001). *Domestic Violence : Socio-cultural Perspective and Social Intervention in a Thai Community*. p.15.

จากภาพ แสดงให้เห็นถึงการใช้ความรุนแรงในครอบครัว อันเกิดขึ้นจากการเรียนรู้เมื่อเป็นฝ่ายถูกกระทำโดยตรง และเลียนแบบเมื่อเห็นประสบการณ์โดยอ้อม จากต้นแบบของคนในครอบครัว ซึ่งทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมนี้จึงมองการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความรุนแรงในหลายลักษณะ เช่น เมื่อบุคคลถูกพ่อแม่ทำโทษด้วยความรัก ก็จะเรียนรู้ว่าคนที่รักเราจะเป็นผู้ที่ทำร้ายเรามากที่สุด และกระทำด้วยความรัก ทำให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างความรักกับความรุนแรง และเรียนรู้ว่าความรักกับความรุนแรงเป็นของคู่กัน หรือแม้แต่การลงโทษของบิดามารดาเพื่ออบรมสั่งสอน บุคคลก็จะเกิดการเรียนรู้สิทธิในการใช้กับความรุนแรงกับสมาชิกคนอื่น ๆ จนกลายเป็นความรู้สึกชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงเพื่อการสั่งสอน รวมทั้งการเรียนรู้ว่าความรุนแรงเป็นสิ่งที่นำมาแก้ไขปัญหาได้เมื่อใช้วิธีการอื่นแล้วไม่บรรลุผล อันเกิดจากการที่บุคคลเคยได้รับคำขู่หรือลงโทษจากบิดามารดา จนกลายเป็นพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงต่อบุคคลอื่นต่อเนื่องไปในที่สุด (Straus; Gelles; & Steinmetz. 2006: 97)

กล่าวได้ว่าทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมนี้ ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และการเลียนแบบโดยอาศัยตัวแบบ ทั้งที่เกิดจากประสบการณ์โดยตรงหรือโดยอ้อม โดยผ่านการเสริมแรงและมาตรฐานทางสังคม จนนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในครอบครัวในที่สุด

2.3 ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Homans, 1961)

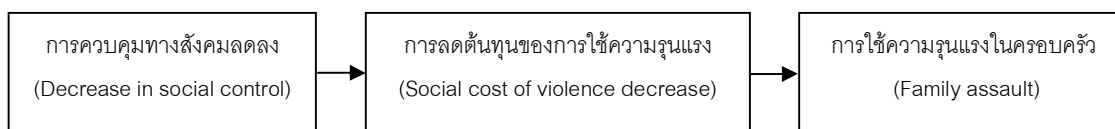
ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social exchange theory) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ (Human behavior) หรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social interaction) ที่อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและบทบาทในการแลกเปลี่ยนที่มุ่งไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนและผลประโยชน์ โดยการแลกเปลี่ยนจะให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ในรูปแบบกำไรมากกว่าคุณค่าในด้านความสัมพันธ์ (Homans, 1961) การแลกเปลี่ยนนี้จะถูกควบคุมทางสังคม จึงได้มีการกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม (Social control) ด้วย ซึ่งแนวคิดนี้เป็นการอธิบายถึงกลไกทางสังคมที่นำมาควบคุมและลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของบุคคล (Wikipedia. 2009: Online) สำหรับการนำทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมกับแนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมทางสังคมมาประยุกต์ใช้กับหน่วยทางสังคมระดับครอบครัว มีหลักการที่ว่า การแลกเปลี่ยนจะเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ของสมาชิก โดยปฏิสัมพันธ์จะคงอยู่หากมีการแลกเปลี่ยนได้รับการสนองตอบ แต่หากการแลกเปลี่ยนไม่ได้รับการตอบสนองปฏิสัมพันธ์ที่มีจะยุติลง ในขณะที่การควบคุมทางสังคมเป็นความผูกพันสมาชิกเข้ากับกฎระเบียบทางสังคม และแนวคิดนี้ถูกนำมาใช้ในการอธิบายพฤติกรรมการกระทำรุนแรงในครอบครัวและการป้องกันแก้ไข บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า บุคคลมีแนวโน้มที่จะใช้ความรุนแรงในครอบครัว เมื่อคาดว่าต้นทุนการใช้ความรุนแรงจะต่ำกว่าผลประโยชน์ที่ได้รับ รวมทั้งโครงสร้างของสังคมและครอบครัวที่เป็นส่วนตัว (Privacy) จะลดการควบคุมทางสังคม และบุคคลจะกระทำความ

รุนแรงต่อครอบครัว เนื่องจากเขาสามารถที่จะทำได้ (Gelles. 2004) ทั้งนี้ เป็นเพราะความโดดเดี่ยวทางสังคมจะนำไปสู่การขาดการสนับสนุนทางสังคมและการควบคุมทางสังคมใน 2 ลักษณะ คือ (Stets. 1993: 670)

1) การขาดการสนับสนุนทางสังคม (Lack of social support) เป็นการขาดโอกาสการได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากบุคคลภายนอกครอบครัว ทำให้คู่สมรสต้องเผชิญปัญหาตามลำพังและเกิดเป็นความเครียดที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว

2) การขาดการควบคุมทางสังคม (Lack of social control) เป็นการขาดโอกาสในการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกทางสังคม จึงไม่มีโอกาสที่กลุ่มหรือองค์กรทางสังคมจะเข้ามาควบคุมพฤติกรรมของบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งการขาดการควบคุมทางสังคมนี้ทำให้คู่สมรสสามารถใช้ความรุนแรงต่อกันได้โดยไม่มีใครห้ามปราม

การขาดการสนับสนุนและการควบคุมทางสังคม จะทำให้โอกาสที่สังคมจะเข้ามาแทรกแซงจนไม่ใช้ความรุนแรงในครอบครัวทำไม่ได้ ซึ่งทำให้ต้นทุนของการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาต่ำกว่าวิธีการอื่น ดังนั้นคู่สมรสจึงเลือกใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ในเรื่องนี้ ไซติคุด (2541: 26) ได้ระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างการควบคุมทางสังคมกับความรุนแรงในครอบครัว แสดงได้ดังภาพ

ภาพประกอบ 2 การควบคุมทางสังคมกับการใช้ความรุนแรงในครอบครัว

ที่มา : ไซติคุด (2541). *การใช้ความรุนแรงต่อคู่สมรส*. หน้า 26.

กล่าวได้ว่าทฤษฎีการแลกเปลี่ยนและการควบคุมทางสังคม เป็นแนวคิดในเชิงประยุกต์จากหลักการเชิงทฤษฎี เพื่ออธิบายพฤติกรรมการกระทำรุนแรงในครอบครัวของบุคคล อันเกิดจากการเลือกที่จะกระทำ ความรุนแรงหากต้นทุนของการใช้ความรุนแรงไม่สูงกว่าประโยชน์ที่จะได้รับ ในขณะที่เดียวกันการขาดความผูกพันทางสังคมก็เป็นสาเหตุสำคัญที่มีผลต่อการเกิดความรุนแรงในครอบครัว เนื่องจากจะทำให้ครอบครัวขาดการสนับสนุนทางสังคมและการควบคุมทางสังคม อันทำให้ไม่ได้รับการควบคุมพฤติกรรมความรุนแรงในครอบครัวจากสังคมภายนอกนั่นเอง

2.4 สรุป

จากทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้น จะเห็นว่า ความรุนแรงในครอบครัวจะมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ครอบครัว และสังคมภายนอก โดยในระดับบุคคลและครอบครัวนั้นความรุนแรงเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลได้มีประสบการณ์จนเกิดการเลียนแบบความรุนแรง และมีมาตรฐานทางสังคมและการเสริมแรงเป็นตัวคัดกรองพฤติกรรมไปทางที่เหมาะสม อีกทั้งครอบครัวไม่อาจอยู่โดดเดี่ยวเนื่องจากเป็นหน่วยย่อยทางสังคมและได้รับอิทธิพลจากภายนอกในฐานะปัจจัยนำเข้า ดังนั้นข้อมูลข่าวสารจึงมีผลต่อพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวในการเพิ่มหรือลดความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัว ในขณะที่สังคมเองก็สามารถมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาได้ โดยสถาบันทางสังคมที่ครอบครัวเป็นสมาชิกถือว่ามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนทางสังคมและการควบคุมทางสังคมเพื่อลดต้นทุนการใช้ความรุนแรงในครอบครัวลงไปได้

ดังนั้น แนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว สามารถกระทำได้ด้วยการส่งเสริมปัจจัยภายในตัวบุคคลและปัจจัยสภาพแวดล้อมในเชิงบวกที่สามารถลดเงื่อนไขในการเกิดปัญหา และใช้วิธีการพัฒนาด้วยการแทรกแซงทั้งในระดับตัวบุคคล ครอบครัว และชุมชน และเนื่องจากครอบครัวกับชุมชนไม่สามารถแยกจากกันได้ การป้องกันปัญหาจึงควรกระทำในระดับชุมชน โดยการผสมผสานแนวคิดหลายๆ วิธีเข้าด้วยกัน เพื่อให้การป้องกันปัญหาตรงกับสภาพความเป็นจริงในแต่ละชุมชนมากที่สุด

3. แนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชน

3.1 การป้องกันปัญหาในชุมชน

การป้องกัน เป็นแนวคิดที่นำมาใช้ในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ภายหลังจากมีข้อมูลชุมชนแล้ว ซึ่งประกอบด้วยวิธีการ ขั้นตอน หรือแนวทางที่ออกแบบขึ้นเพื่อพัฒนาความสามารถระหว่างบุคคล และกลไกต่าง ๆ ทั้งในระดับบุคคลและผู้เกี่ยวข้อง ด้วยวิธีการแทรกแซง (L' Abate. 1990: 7) การป้องกันในระดับชุมชนนี้มี 3 ระดับ คือ 1) การป้องกันระดับปฐมภูมิ (Primary prevention) การป้องกันระดับนี้เป็นการดำเนินการก่อนที่จะเกิดปัญหาขึ้น โดยประเมินจากสิ่งที่เป็นปัจจัยเสี่ยง (Risk factor) ในสถานการณ์ที่บุคคลเผชิญอยู่ และใช้ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมมามีส่วนช่วยในการดำเนินการ 2) การป้องกันระดับทุติยภูมิ (Secondary prevention) เป็นการแทรกแซงปัญหา ที่กระทำเมื่อปัญหาได้ส่งผลกระทบต่อประชากรในชุมชน ซึ่งอาจกระทำในกลุ่มที่เผชิญกับปัญหาเฉพาะ และ 3) การป้องกันในระดับตติยภูมิ (Tertiary prevention) ซึ่งจะเจาะจงลงไปในบุคคลที่เผชิญปัญหา เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพชีวิตในชุมชน (Zax; & Specter. 1974: 42) ส่วนใหญ่เมื่อชุมชนหรือบุคคลเสี่ยงที่จะเผชิญกับปัญหา จะต้องแทรกแซงตั้งแต่

ในระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยระดับปฐมภูมิสามารถกระทำเพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับบุคคลให้สามารถเผชิญกับปัญหาได้ โดยการให้กลุ่มสนับสนุน การเพิ่มพลังอำนาจ และการให้บุคคลเห็นคุณค่า ส่วนในระดับทุติยภูมิสามารถใช้ระบบการช่วยเหลือจากกลุ่มหรือจากโปรแกรมที่พัฒนาขึ้นเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาเป็นการเฉพาะ (L' Abate. 1990: 89) ตามหลักการนี้ ถือเป็นการจัดการด้านสุขภาพจิตใจในชุมชน (Community mental health) โดยอาศัยหลักการทางจิตวิทยาเพื่อลดความเครียดและเพิ่มขีดความสามารถให้กับบุคคล เป็นต้น (Gibbs; Lachenmeyer; & Sigal. 1980)

การป้องกันปัญหาในชุมชน สามารถกระทำได้ด้วยโปรแกรมการแทรกแซงในหลายลักษณะ ซึ่ง เมเดรอส (Mederos. 1999: 140-141) ได้กล่าวถึงผลการจัดกิจกรรมแทรกแซงในชุมชนที่มีลักษณะผสมผสานจนเกิดความเหมาะสมในพื้นที่ ซึ่งจะทำให้เกิดผลคือ

- 1) ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นมาจากการดำเนินการในระยะเวลานาน จะมาจากความแตกต่างของโปรแกรมที่แทรกแซง แล้วสามารถพัฒนาให้เกิดความเหมาะสม
- 2) ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นมาจากการดำเนินการในระยะเวลานาน จะทำให้รู้ถึงสิ่งที่ควรเน้นหรือลักษณะของการร่วมมือของชุมชนในการจัดการกับปัญหา
- 3) ทำให้ทราบถึงการวัดและประเมินเพื่อให้ได้ผลที่ดีที่สุดในแต่ละระดับ
- 4) ทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของเวลา ข้อมูลข่าวสาร หรือข้อจำกัดในเรื่องสิทธิของผู้เสียหาย

การป้องกันปัญหาในชุมชน จึงเป็นวิธีการที่มีหลายระดับและใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการป้องกันปัญหาในชุมชนจะต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

3.2 การป้องกันปัญหาในชุมชนด้วยการเพิ่มพลังอำนาจ

3.2.1 ความหมายของการเพิ่มพลังอำนาจ

เลวิส และคนอื่นๆ (Lewis; et al. 1998: 10) ได้กล่าวถึงการเพิ่มพลังอำนาจ (Empowerment) ไว้ว่า เป็นกระบวนการที่บุคคล องค์กร หรือกลุ่มได้รับพลังจากบริบทที่เกี่ยวข้อง ทั้งการพัฒนาทางด้านทักษะ การได้รับบทเรียน รวมทั้งการได้รับการฝึกหัดจากที่นอกเหนือจากเขาเคยได้รับจากกิจกรรมที่สนับสนุนให้เกิดพลังขึ้น ซึ่งองค์การยูเนสโก (UNESCO. 1998: 12-13) ได้ระบุไว้ว่า การเพิ่มพลังอำนาจ ถือเป็น การสร้างความเข้มแข็งภายในและความเชื่อมั่นในการกล้าที่จะใช้ชีวิตอย่างมีทางเลือก รวมทั้งมีความสามารถในอันที่จะมีอิทธิพลต่อกระบวนการทางสังคมที่จะมีผลต่อชีวิต และ วรพจน์ รักธรรม (2547: 29) ได้กล่าวไว้ว่า การเพิ่มพลังอำนาจนี้มักเกิดขึ้นในองค์กร ที่ดำเนินการส่งเสริมให้บุคลากรได้พัฒนาความสามารถในการปฏิบัติงานด้วยตัวเองให้มีประสิทธิภาพ

มากยิ่งขึ้น และในระยะหลังการเพิ่มพลังอำนาจมีอิทธิพลต่อชีวิตและสังคมไทย เพราะเป็นการให้อำนาจแก่บุคคลเพื่อพัฒนาทั้งความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์

จึงกล่าวได้ว่า การเพิ่มพลังอำนาจ สามารถกระทำได้กับทั้งบุคคล กลุ่มหรือองค์กร โดยการสร้างความเข้มแข็งและความเชื่อมั่น ให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเข้มแข็งหรือว่าใช้ชีวิตอย่างมีทางเลือกได้นั่นเอง

3.2.2 การเพิ่มพลังอำนาจให้กับบุคคลและชุมชน

การเพิ่มพลังอำนาจ สามารถกระทำได้ในระดับชุมชนที่เผชิญกับปัญหา (โสภณ อ่อนโอภาส. 2540: 16) ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชนสามารถพัฒนาชุมชนและส่งเสริมคุณภาพของประชาชนได้ด้วยหลักการเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชน (พรทิพย์ โภคยอุดม. 2547: 39) การเพิ่มพลังอำนาจนี้สามารถกระทำได้ในเชิงป้องกันปัญหาด้วยหลักการเชิงจิตวิทยา ทั้งนี้ แรพพาทอร์ท (Rappaport. 1981) ได้กล่าวถึงการปฏิบัติการด้านจิตวิทยาในชุมชนเกี่ยวกับการเพิ่มพลังอำนาจไว้ กล่าวโดยสรุปได้ว่า การเพิ่มพลังอำนาจ ถือเป็นการณ์ที่สิ่งต่าง ๆ เข้าไว้ในตัวบุคคล ประกอบด้วยสิ่งที่มีความเข้มแข็งและสมรรถนะ (Strength and competencies) ระบบการช่วยเหลือตามธรรมชาติ (Natural helping system) และการกระทำเชิงรุก (Proactive behavior) ต่อนโยบายและการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ เมื่อนำเอาวิธีการเพิ่มพลังอำนาจมาใช้ในชุมชน จึงถือเป็นกระบวนการพัฒนาความชำนาญและศักยภาพของบุคคล ในลักษณะของการร่วมกันกระทำการต่าง ๆ (Participatory competence) นั่นเอง ทั้งนี้ การจะเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชน สามารถกระทำได้โดยการยึดใน 3 องค์ประกอบ คือ การพัฒนาความคิดความเข้าใจในด้านบวก การพัฒนาความคิดเชิงวิเคราะห์ และการพัฒนาความชำนาญ โดยองค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้ สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาบุคคลในชุมชนเพื่อลดข้อจำกัดของบุคคล ลดความเครียดที่เกิดขึ้น และลดความกดดันจากสภาพแวดล้อมที่เผชิญหรือเกี่ยวข้องอยู่ได้

ในชุมชนที่มีปัญหาเผชิญกับสถานการณ์ เช่น ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวนี้ การเพิ่มพลังอำนาจให้กับบุคคลในชุมชน จะเป็นการแทรกแซงเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญ ซึ่งหากเป็นการแทรกแซงในเชิงจิตวิทยาของชุมชนระดับใหญ่ (Greater community) แล้ว การแทรกแซงอาจกระทำในหลายระดับ ทั้งการป้องกันปัญหา (Primary prevention) และการแทรกแซงเพื่อลดปัญหา (Secondary prevention) ที่เกิดขึ้นแล้วในชุมชน (Zax; & Specter. 1974) ความเข้มแข็งของพลังอำนาจนี้ จะขึ้นอยู่กับตัวบุคคลและการเปลี่ยนแปลง การมีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายในกิจกรรมชุมชน การสื่อสารในระดับต่าง ๆ รวมทั้งการจัดการกับความขัดแย้ง และการเรียนรู้ในปัญหา และการแก้ไขปัญหา (ศรีปริญา ฐปกระจำ. 2548: 32) ทั้งนี้ สำหรับประเด็นที่สามารถกระทำเพื่อ

ป้องกันหรือแทรกแซงปัญหาในชุมชน เพื่อที่จะเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชนในรูปแบบของโครงการหรือกิจกรรมนั้น สุรพล พยอมแย้ม (2545: 114) ได้สรุปประเด็นไว้ดังนี้

1) การเพิ่มด้านการคิดการเข้าใจ (Cognitive aspect) การจัดกิจกรรมในด้านนี้ อาจเริ่มจากการให้ความรู้ในเรื่องทั่ว ๆ ไป การป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น การตระหนักและการรับรู้ในปัญหา การวิเคราะห์คาดการณ์สิ่งต่าง ๆ และอาจรวมถึงการจัดการกับความเครียด การเพิ่มความคิดความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้กระทำได้ตลอดเวลา เพราะสังคมและสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

2) เพิ่มด้านความรู้สึกและความคิดเห็น (Affective aspect) ในด้านนี้อาจเริ่มด้วยการเปลี่ยนทัศนคติที่เหมาะสม การสร้างค่านิยมที่มีคุณค่ากับชุมชน การสร้างความหวังที่ดีกับชีวิต หรือการส่งเสริมให้มองโลกในแง่ดี

3) การเพิ่มทักษะทางพฤติกรรมต่างๆ (Behavioral skill aspect) เป็นการเพิ่มความสามารถและความชำนาญในการเรียนรู้สิ่งใหม่ และการปฏิบัติตนในสังคมหรือในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งทักษะเหล่านี้จะเปลี่ยนไปตามช่วงเวลาและพัฒนาการของแต่ละบุคคล

4) การเพิ่มด้านอื่น ๆ เป็นการพิจารณาเลือกจัดทำตามความพร้อมของผู้ปฏิบัติการแต่ละคน ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน

จึงกล่าวได้ว่า การเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาและส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีความสามารถที่จะเผชิญกับสิ่งที่จะมาคุกคาม หรือสามารถเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ ทั้งนี้เพิ่มพลังอำนาจในระดับชุมชน สามารถกระทำได้ในรูปแบบของกิจกรรมการแทรกแซงเพื่อพัฒนาบุคคลในชุมชนทั้งด้านความคิดความเข้าใจ ความรู้สึก และความคิดเห็น รวมทั้งด้านทักษะและพฤติกรรมต่าง ๆ

3.3 การเพิ่มพลังอำนาจเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการเพิ่มพลังอำนาจเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชน เป็นแนวคิดใหม่ที่เปลี่ยนแปลงความเข้าใจระหว่างเรื่องส่วนตัวกับส่วนรวมในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดย เคลลี (Kelly, 2004: 45) ได้เสนอแนวทางการปฏิบัติไว้ว่า จะต้องมีส่วนที่เกี่ยวข้องคือรัฐ ชุมชน และครอบครัว ร่วมมือในลักษณะของการเป็นหุ้นส่วน (Partnership) เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจใน 2 ลักษณะ คือ 1) การเพิ่มพลังอำนาจให้กับผู้ถูกกระทำโดยตรง และ 2) การเพิ่มพลังอำนาจกับชุมชน การเพิ่มพลังอำนาจเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชนนี้ เฮอร์เชินสัน, พาวเวอร์ และวาลโด (Hershenson; Power; & Waldo, 1996: 45-57) ได้เคยปฏิบัติในสหรัฐอเมริกา โดยนำวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหามองในระดับชุมชนเชิงจิตวิทยาในรูปแบบของโปรแกรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มที่มีชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง ในลักษณะของการถ่ายทอด

ประสบการณ์เพื่อให้ปรับเปลี่ยนนิสัย รวมทั้งการใช้บริการจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ เช่น การทำงานและอาชีพ ซึ่งถือว่าการเพิ่มพลังอำนาจอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การเพิ่มพลังอำนาจจะได้ผลอย่างเต็มที่ก็ต่อเมื่อมีกลไกที่เอื้อให้สามารถกระทำได้ คือ ในภาครัฐ (State) ต้องมีกฎหมาย มีรัฐบาลส่วนท้องถิ่น มีตำรวจและกระบวนการยุติธรรม และมีฝ่ายสังคมสงเคราะห์ ในขณะที่ฝ่ายชุมชน จะต้องมียุทธศาสตร์เคลื่อนไหวทางสังคมที่สนใจในปัญหานี้ มีการสนับสนุนจากภาครัฐกิจและสังคม โรงเรียน มหาวิทยาลัย องค์กรทางศาสนา องค์กรการกุศล องค์กรสาธารณสุข และช่องทางสื่อสารในชุมชน ในขณะที่ครอบครัวต้องมีการเปิดเผยและทราบถึงความสัมพันธ์ (Kelly. 2004: 37)

ในประเทศกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีสังคมและบริบททางโครงสร้างที่ทำให้เอื้อต่อการเกิดความรุนแรงในครอบครัวเช่นเดียวกับภูมิภาคอื่นของโลก (Manderson; & Benneet. 2003) โดยปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนและสังคม ทั้งนี้เนื่องจากครอบครัวหนึ่งๆ จะมีทั้งปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ต้องเผชิญกับปัญหา เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ความเครียดจากเหตุการณ์ในชีวิต และความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งนี้การป้องกันแก้ไขปัญหาสามารถกระทำได้ในเชิงจิตวิทยา (Gibbs; Lachenmeyer; & Sigal. 1980: 185) ซึ่งลักษณะการกระทำในเชิงการป้องกันและแก้ไขปัญหานี้ ลูวิส และคณะ (Lewis; et al. 1998: 49) ได้กล่าวไว้ว่า การเพิ่มพลังอำนาจในเชิงจิตวิทยาโดยการให้ความรู้เชิงป้องกัน (Preventive educational strategies) กับบุคคลและชุมชนนั้นสามารถกระทำได้โดยตรง คือ 1) การมีกิจกรรมที่จัดการกับความเครียด (Stress management) วิธีการนี้สามารถกระทำได้ทั้งพัฒนาในสิ่งที่อยู่ภายในตัวบุคคล การช่วยเหลือเรื่องทักษะที่จะเรียนรู้ทางเลือกต่าง ๆ การเปลี่ยนวิถีการใช้ชีวิต และส่งเสริมให้เขาเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่ทำให้เขาหลุดไปจากสภาพของความเครียด 2) การส่งเสริมสุขภาพ (Health promotion) วิธีการนี้สามารถดำเนินการได้โดยการให้ความช่วยเหลือในกิจกรรมสุขภาพเพื่อส่งเสริมสุขภาพของคนในกลุ่มเสี่ยงในชุมชน และ 3) การอบรมเพื่อเพิ่มทักษะชีวิต (Life skills training) วิธีการนี้เป็นการดำเนินกิจกรรมโดยจัดการอบรมเพื่อแทรกแซงโดยตรงให้บุคคลมีความสามารถที่จะใช้ชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเพิ่มพลังอำนาจเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชนนี้ เป็นวิธีการที่จะต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก โดยสมาชิกในชุมชนจะต้องมีบทบาทอย่างแท้จริงในการมีส่วนร่วมคิดค้นปัญหา พัฒนาโปรแกรมที่เหมาะสม ดำเนินการตามโปรแกรมที่กำหนด และประเมินกระบวนการและผลลัพธ์ ซึ่ง ซิมเมอร์แมน (ดาร์นี จามจรี. 2545: 21- 22; อ้างอิงจาก Zimmerman. 1995. *Implementing the Single Banking Market in Europe.*) เรียกว่า กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ และการวิจัยแบบมีส่วนร่วมจะสามารถพัฒนากระบวนการ

เพิ่มพลังอำนาจให้มีผลลัพธ์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทที่ศึกษาได้ และ เคอร์รี่ (Kerry. 2003) เรียกวิธีการเช่นนี้ว่า การวิจัยที่อาศัยชุมชนเป็นฐาน (Community-base research) ซึ่งเป็นวิธีเพื่อค้นหาความรู้ความจริง ที่จะนำมาพัฒนาชุมชนให้ดำรงอยู่ได้ตลอดไป หรืออาศัยชุมชนเป็นฐานในการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่อาศัยข้อมูลจากการศึกษาชุมชนประกอบ โดยแนวคิดและวิธีการเพิ่มพลังอำนาจเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชน มีดังต่อไปนี้

3.3.1 การป้องกันความรุนแรงในกลุ่มเด็ก

การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในกลุ่มเด็กโดยการแทรกแซง จะพิจารณาถึงความแตกต่างของสภาพแวดล้อมในครอบครัวที่เด็กนั้นอาศัยอยู่ รวมทั้งระดับของปัญหา ขอบเขตของการดำเนินการและผลที่เกิดขึ้น จากนั้นสามารถดำเนินการโดยประเมินสภาพปัญหาที่เด็กถูกระทำรุนแรงหรือละทิ้ง ทำการสืบสวนและให้การช่วยเหลือโดยเริ่มกระทำจากสภาพแวดล้อมรอบข้าง ทำการอบรมกลุ่มที่ทำงานอย่างถูกต้องให้มีความรู้เกี่ยวกับการช่วยเหลือเด็ก และให้การช่วยเหลือเด็กโดยคำนึงถึงความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม ซึ่งมีวิธีการคือ (Malley-Morrison. 2004: 221-228)

1) การป้องกันในระดับปฐมภูมิ (Primary prevention) จะเน้นการให้ความรู้กับเด็กให้ตระหนักถึงความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นกับตัวเอง สอนให้เด็กได้ระมัดระวังตนเองถึงโอกาสที่จะถูกระทำรุนแรงในแต่ละสถานการณ์ สอนให้เด็กรู้ว่าในบางเหตุการณ์ไม่ควรจะเก็บเงียบไว้คนเดียวเมื่อตนเองรู้สึกว่าคุณคูกคามด้วยกิริยาที่ไม่เหมาะสม โดยการปรึกษาญาติผู้ใหญ่ที่ไว้ใจ เป็นต้น

2) การป้องกันในระดับทุติยภูมิ (Secondary prevention) จะเน้นในกรณีที่เด็กมีความเสี่ยงสูงขึ้นจากขั้นแรก ซึ่งจะมุ่งไปที่ครอบครัวเป็นสำคัญ โดยแทรกแซงไปที่ผู้ดูแล (Parent) ให้มีทักษะในการดูแลเด็ก การชี้ให้ครอบครัวเห็นถึงการลดความเสี่ยงที่จะเกิดความรุนแรง การมีทักษะในการให้คำปรึกษาที่ถูกต้อง การให้สังคมร่วมสนับสนุน และการเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ดูแล

3) การป้องกันในระดับตติยภูมิ (Tertiary prevention) จะเน้นการป้องกันไม่ให้ความรุนแรงเกิดขึ้นอีกครั้ง เป็นการป้องกันปัญหาที่จะไม่ให้เกิดขึ้นครั้งแรกถูกระทำซ้ำ หรือยุติความรุนแรงที่เกิดขึ้นอยู่ โดยการจัดโปรแกรมให้ความช่วยเหลือ

การป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในระดับชุมชนจะต้องเข้าใจในปรากฏการณ์ความรุนแรง โดยเปลี่ยนแปลงความเชื่อพื้นฐานของผู้กระทำอย่างระมัดระวัง เช่น การให้เขาพบปะสิ่งใหม่ๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงวิธีคิด ก่อนจะพิจารณาถึงกิจกรรมที่เป็นไปได้เช่น การพัฒนาทักษะต่างๆ ทั้งนี้จะต้องสร้างจิตสำนึกของชุมชน และให้สมาชิกในชุมชนมีบทบาทในการดูแล (Iglehart; & Becerra. 1995: 230) การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในกลุ่มเด็กเป็นเรื่อง

ละเอียดอ่อน วิธีการป้องกันอย่างหนึ่งคือทำให้คำปรึกษา โดยมีวิธีการคือ ต้องดูบริบทของเด็กที่ถูกกระทำอย่างเข้าใจ แล้วพิจารณาปัจจัยที่เกิดปัญหา เช่น บุคลิกภาพ หรือสภาพสังคม เป็นต้น จากนั้นทำความเข้าใจกับประสบการณ์การถูกกระทำ ความรุนแรง และให้ความสำคัญกับประสบการณ์ที่เด็กเผชิญอยู่ โดยค้นหาประสบการณ์จริง ไม่ใช่การปรุงแต่ง ก่อนที่จะแปลความหมายของการถูกกระทำ เทียบเคียงกับการศึกษาบริบทหรือสภาพแวดล้อมของเด็กที่ถูกกระทำ แล้วให้คำปรึกษาหรือให้การช่วยเหลือ (Draucker. 2000) การปฏิบัติกับเด็กนี้จะต้องคำนึงถึงครอบครัวของเด็กที่ถูกกระทำด้วย โดยปกติเด็กจะมีสภาพครอบครัวที่แตกต่างกัน เช่น การเป็นครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวที่อยู่กับญาติพี่น้องหลายคน หรืออยู่ตามลำพัง ซึ่งสภาพครอบครัวที่แตกต่างกันจะทำให้สาเหตุของการกระทำรุนแรงต่อเด็กไม่เหมือนกัน ดังนั้น การช่วยเหลือให้คำปรึกษาใดๆ ในขั้นตอนการค้นหาประสบการณ์ของเด็ก จะต้องคำนึงประสบการณ์ในสิ่งเหล่านี้ด้วย เช่น ความรู้สึกโดดเดี่ยว ความภาคภูมิใจในตนเอง ความขัดแย้งกับญาติ ความวิตกกังวล ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้การช่วยเหลือทำได้ง่ายมากยิ่งขึ้น (Goldenberg. 1998: 129-133) ซึ่งการมองเห็นประสบการณ์ของเด็กที่ถูกกระทำรุนแรงนั้น การช่วยเหลือยังสามารถกระทำได้ด้วยการแทรกแซงจากชุมชนภายนอกครอบครัว เช่น จากญาติ โดยสังเกตพฤติกรรมความกลัวและพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของเด็กแล้วใช้มาตรการทางกฎหมายเข้าช่วย รวมทั้งการให้คำปรึกษาเด็ก การให้ความรู้ในการเลี้ยงดูแก่พ่อแม่ของหน่วยงาน รวมทั้งการนำบุคคลอื่นที่ใกล้ชิด เช่น ครู เข้ามาช่วยเมื่อเด็กอยู่ในโรงเรียน (Osofsky. 1998: 98-106)

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีทั้งการให้น้ำหนักไปที่การกระทำรุนแรงทางเพศแก่เด็ก เช่น การศึกษาเกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กในกิจกรรมกีฬาและสันทนาการ ที่ระบุว่าวิธีหนึ่งสำหรับการป้องกันปัญหาความรุนแรงคือโปรแกรมการให้การศึกษาในเด็กวัยรุ่นให้รู้จักการระวังตนเอง (Morrone. 2003: Online) หรือการที่เด็กมีประสบการณ์ความรุนแรงทางจิตใจอันเนื่องมาจากบิดาหรือคุณอนาถา ซึ่งผลการวิจัยพบว่าเมื่อผลต่อความเครียดของเด็ก แต่การป้องกันแก้ไขปัญหานี้ทำได้ยาก เพราะมักจะไม่รู้สัญญาณเตือนจนกว่าจะเกิดผลแล้ว ดังนั้นหนทางแก้ไขคือการใช้ชุมชนเป็นฐานในการลดภาวะวิกฤต และใช้โปรแกรมแทรกแซง ซึ่งจะต้องมีการพิจารณากันต่อไป (Lewandowski; et al. 2004: 211) ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ในสหรัฐอเมริกาได้มีการศึกษาวิจัยเพื่อช่วยเหลือเด็กโดยการใช้ศักยภาพของชุมชน (Community capacity) ในรูปแบบของการจัดกิจกรรมในชุมชนอย่างเป็นระบบ เน้นกิจกรรมการป้องกันแบบปฐมนุรักษ์ที่อาศัยคนในชุมชนและคนนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม มีการประเมินและวางแผน ก่อนที่จะพัฒนาขั้นตอนการจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการตระหนักของชุมชน โดยมุ่งผลเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนเปิดเผยความรุนแรงที่ซ่อนเร้นและยุติการกระทำรุนแรง (Hyde; et al. 2008: 111) และใช้วิธีการที่ผสมผสานกันระหว่างการดูแลสุขภาพจิต การบังคับใช้กฎหมาย การให้ความรู้ และการช่วยเหลือจากบุคคล (Kracke; Lamb; &

Hyde. 2008: 92-98) รวมทั้งส่งเสริมบทบาทครอบครัวในการให้การดูแลเด็กเป็นอันดับแรกก่อนการใช้กฎหมาย เนื่องจากเป็นประเด็นอ่อนไหวและครอบครัวเป็นผู้ที่อยู่ในจุดวิกฤตของเด็กมากที่สุด (Arteaga; & Lamb. 2008: 103) นอกจากนั้นยังมีการวิจัยที่เน้นไปที่ตัวเด็กและผู้ดูแลโดยตรงในการดูแลเด็ก โดยใช้โปรแกรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็ก จากแนวคิดด้านการปรับเปลี่ยนอารมณ์ การให้ความรักความเข้าใจ การจัดการกับความโกรธ การสนับสนุนทางสังคม การเพิ่มความคิดความเข้าใจและความเชื่อมั่นในตัวเอง เรียนรู้วงจรความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในครอบครัว และการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว (Schewe. 2008: 31-46)

การวิจัยเพื่อแทรกแซงปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชนนี้ ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยเสี่ยงและพฤติกรรมเสี่ยง โดยการศึกษากฎการเสี่ยงต่อความรุนแรงที่พบสูงสุดในกลุ่มเด็กคือความรุนแรงทางเพศ ที่เกิดจากการกระทำของผู้ที่สู่วัยกว่าและจากเพื่อนชายที่ใกล้ชิด (Boyer. 1999: 134) และจากการศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยป้องกันในลักษณะการศึกษานำร่องก่อนให้โครงการแทรกแซง พบว่า การที่กลุ่มตัวอย่างมีปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยป้องกันต่างกันทำให้เกิดผลลัพธ์จากการใช้โปรแกรมต่างกันด้วย (Ortega; Beauchemin; & Kaniskan. 2008: 48-64)

กล่าวได้ว่า การป้องกันปัญหาความรุนแรงในกลุ่มเด็กในระดับชุมชน สามารถกระทำได้ในระดับที่ยังไม่เกิดปัญหา แต่มีแนวโน้มที่จะเกิดปัญหาอันเนื่องมาจากการปัจจัยเสี่ยงที่อาจก่อให้เกิดปัญหา รวมทั้งเมื่อมีปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นกับเด็กแล้วก็สามารถแทรกแซงเพื่อลดความรุนแรงของปัญหาหรือทำการช่วยเหลือได้ อย่างไรก็ตามการที่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีความซับซ้อนและละเอียดอ่อน ดังนั้นการจะตัดสินใจที่จะดำเนินการต่อปัญหาจึงต้องกระทำอย่างระมัดระวัง และเลือกโปรแกรมการแทรกแซงที่เหมาะสม โดยการแทรกแซงด้วยโปรแกรมจากภายนอกต้องพิจารณาถึงบริบทที่เกี่ยวข้องด้วย

3.3.2 การป้องกันการทำรุนแรงระหว่างสามีภรรยา

สำหรับความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างสามีและภรรยา ซึ่งส่วนใหญ่สามีจะกระทำรุนแรงต่อภรรยา โดยมีสาเหตุมาจากค่านิยม การมีกำลัง และการมีอำนาจ (Milner. 2001: 28) การป้องกันในระดับชุมชนสามารถทำได้ด้วยการใช้หลักการโปรแกรมแทรกแซงการกระทำรุนแรง (Batterer intervention program) มีความมุ่งหมายหนึ่งคือทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างคู่สมรสในชุมชน โดยมีจุดเน้นคือ

- 1) การจัดโปรแกรมแทรกแซงเพื่อป้องกันในระดับปฐมภูมิ ภาระงานเบื้องต้นของโปรแกรมคือการพัฒนากลุ่มให้คำปรึกษาเพื่อให้ความรู้แก่ผู้ชาย และช่วยผู้ชายให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่เหมาะสม โดยมุ่งไปที่การรู้จักควบคุมการกระทำที่นำไปสู่ความรุนแรง

โดยกำหนดกรอบการกระทำคือ การพิจารณาระบบความเชื่อที่เป็นต้นเหตุทำให้เกิดการกระทำ ความรุนแรงระหว่างสามีภรรยา จากนั้นอาจสร้างความตระหนักถึงผลที่เกิดจากความรุนแรง รวมทั้งสอนและให้กลวิธีที่เป็นทางเลือกในการควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของตนเอง และต้องรักษาความเกี่ยวข้องกับฝ่ายที่ถูกกระทำรุนแรง เพื่อดูการเปลี่ยนแปลง (Mederos. 1999: 130) ซึ่งโปรแกรมนี้ยึดบทบาทของผู้กระทำรุนแรง และมุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้กระทำโดยกำหนดทางเลือกและบทบาทของกลุ่มคือการเสนอทางเลือก และติดตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การนำโปรแกรมนี้มาใช้ในคู่สมรสที่เพิ่งแต่งงาน ก็เป็นวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่อาจจะเกิดขึ้นได้

2) การแทรกแซงปัญหาในระดับทุติยภูมิขึ้นไป การจัดการเพื่อยุติปัญหาการกระทำรุนแรงระหว่างสามีภรรยา โดยมีชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง การแทรกแซงในลักษณะนี้จะอาศัยคนในชุมชนเป็นตัวแทน (Agency) เข้ามายุติปัญหา หรือมุ่งเยียวยารักษาเมื่อความรุนแรงเกิดขึ้นแล้ว มีลักษณะที่สำคัญคือ การเข้าแทรกแซงอย่างสม่ำเสมอเมื่อมีการกระทำรุนแรง โดยมีการ เตรียมการ และสนับสนุนผู้ถูกกระทำอย่างเหมาะสมกับความต้องการที่แท้จริง มีการอธิบายถึงความจำเป็นในการเข้าไปจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจ มีการสร้างตัวแทนอย่างเป็นทางการสำหรับการเชื่อมต่อกับครอบครัวที่มีการกระทำรุนแรงโดยตรง และสร้างระบบติดตามและประเมินการยอมรับตัวแทน รวมทั้งต้องประเมินผลการเข้าไปแทรกแซง บนพื้นฐานที่ว่า การแทรกแซงดำเนินไปเพื่อสร้างความปลอดภัยให้กับผู้ถูกกระทำ (Balzer. 1999: 240) การดำเนินการในลักษณะเช่นนี้ อาศัยคนกลางในชุมชนเข้ามาไกล่เกลี่ยหรือช่วยเหลือความรุนแรงที่เกิดขึ้น และติดตามเฝ้าระวังในลักษณะประเมินผล สำหรับกลวิธีในการขจัดความขัดแย้งที่จะนำไปสู่ความรุนแรงระหว่างสามีภรรยา กระทำได้โดยการพัฒนาการสื่อสารระหว่างบุคคล การฝึกควบคุมอารมณ์ การพัฒนาทักษะทางความคิดเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ (Lloyd. 1999: 92) และหากยกระดับไปสู่การปฏิบัติในรูปแบบสังคมสงเคราะห์ที่มีหน่วยงานภายนอกชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง การป้องกันแก้ไขยังกระทำกว้างขวางขึ้น ทั้งในด้านการให้การศึกษากลุ่มที่มีการศึกษาน้อย การสร้างความภาคภูมิใจในตนเองด้วยการมีความสามารถทางการเงิน การเยียวยาความเจ็บปวดจากการถูกกระทำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสร้างงานและอาชีพ (Brandwein. 1999: 149) นอกจากนี้ การนำบทบาทชุมชนมาป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงระหว่างสามีภรรยา นี้ ได้มีวิธีการในการเสริมสร้างพลังอำนาจในชุมชนในด้านบวกเพื่อลดความรุนแรงในครอบครัวของผู้หญิง ซึ่ง ไวทซ์แมน (Whitzman. 2006: 25) ได้ระบุถึงรูปแบบที่ควรกระทำคือ การพิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างความไม่ปลอดภัยอันเป็นความรุนแรงที่ผู้หญิงได้รับกับความด้อยกว่าในด้านเพศในแต่ละกรณี เพื่อดูถึงสาเหตุความถดถอยของพลังและสมรรถนะ จากนั้นฟื้นฟูผู้หญิงให้หลุดพ้นจากความกลัวโดยการเรียนรู้ประสบการณ์จากคนอื่นในชุมชน โดยการให้ความสำคัญกับผู้ชายและชุมชนในการจัดการกับปัญหาที่ผู้หญิงเผชิญอยู่ ซึ่งกลวิธีที่

นำมาใช้คือการเตรียมการสนับสนุนจากหลายฝ่าย การรับฟังปัญหาที่ผู้ถูกกระทำรุนแรงเผชิญ และการเรียนรู้ประสบการณ์จากคนอื่นในชุมชน

ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความรุนแรงระหว่างสามีภรรยาในชุมชน มีการให้ความสำคัญกับคนในชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหา เช่น การศึกษาของอัลเลน (Allen, 2005: 49-63) เกี่ยวกับบทบาทของคณะกรรมการในชุมชนในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนและการป้องกันความรุนแรงในครอบครัวของคนในชุมชน โดยพิจารณาถึงประสิทธิภาพของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการกับปัญหาคความรุนแรงในชุมชน โดยประเมินจากสมาชิกจำนวน 511 คน และผู้นำ จำนวน 41 คน จากคณะกรรมการในชุมชนของสหรัฐอเมริกา ในด้านคุณสมบัติ การเป็นสมาชิก โครงสร้าง และการบรรลุผล ซึ่งผลการวิจัยพบว่ามีความแตกต่างกันในด้านการรับรู้เกี่ยวกับรูปแบบของผลที่เกิดขึ้น อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการกับปัญหาคความรุนแรงในแต่ละแห่งจะขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาของชุมชนนั้น ๆ เป็นการเฉพาะ ทั้งนี้ ความแตกต่างของชุมชนนี้ ถือว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาคเป็นอย่างมาก สำหรับ พาร์มาและแซมป์สัน (Parmar; & Sampson, 2007: 671) ได้ศึกษาวิจัยถึงการแทรกแซงปัญหาคความรุนแรงในครอบครัวในกลุ่มผู้หญิงที่มีบริบทแตกต่างกันว่าจะใช้กลวิธีเดียวกัน (Generalizations) ในการแทรกแซงปัญหาได้อย่างไร โดยใช้การสังเกตและสัมภาษณ์ในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในชุมชนแต่ละกลุ่ม และได้นำเสนอกลวิธีกว้าง ๆ สำหรับการแทรกแซงปัญหาคคือการให้ชุมชนได้ช่วยให้ผู้หญิงมีพลังอำนาจในการตัดสินใจและใช้ชีวิต ซึ่งมีกลวิธีคือ 1) สร้างความไว้วางใจ และให้การสนับสนุนด้านอารมณ์เพื่อให้ผู้หญิงที่ถูกกระทำได้เปิดเผยความกลัวและสิ่งที่เผชิญ 2) สนับสนุนและสร้างความผูกพันด้วยการสร้างสัมพันธ์ภาพและการเข้าเป็นสมาชิกในกลุ่ม และ 3) ให้การพึ่งพาอาศัยชั่วคราว ให้เรียนรู้ทักษะชีวิตใหม่ ๆ ให้การอบรมงานหรืออาชีพ ซึ่งกลวิธีดังกล่าวเป็นกลไกในการสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจและความเป็นอิสระในสังคม อันจะลดความกลัวและหลีกเลี่ยงจากการถูกกระทำรุนแรงลงไปได้ สำหรับการศึกษาคชุมชนที่มีคนอพยพ (Immigrant) เข้ามาจากหลายแหล่งจนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้น แพทเทิน (Patten, 2007: 544-545) ได้ศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการระงับความรุนแรงในครอบครัวระหว่างสามีภรรยาของคนต่างถิ่นที่อพยพเข้ามาในอเมริกา ซึ่งการที่ผู้หญิงกว่าร้อยละ 21.1 เคยได้รับความรุนแรงในครอบครัวนั้น พบว่าความรุนแรงมักเกิดกับครอบครัวอพยพถึงร้อยละ 62 โดยพบว่าสิ่งที่เป็นประเด็นปัญหาสำหรับการดำเนินการแก้ไขปัญหาคคือพื้นฐานทางวัฒนธรรมและอุปสรรคทางภาษา หรือการติดต่อสื่อสารกับชุมชน ดังนั้นการป้องกันแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัวที่จะเกิดขึ้นกับคนที่เพิ่งเข้ามาในชุมชนคือการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับภาษา วัฒนธรรมและความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย รวมทั้งการสร้างกิจกรรมการ สื่อสาร เป็นต้น

3.3.3 การป้องกันและแก้ไขความรุนแรงในผู้สูงอายุ

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว สามารถเกิดขึ้นได้กับผู้สูงอายุ ซึ่งมีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไปในชุมชน ทั้งเรื่องการทำร้ายร่างกาย การบีบบังคับอารมณ์ด้วยคำพูดหรือ การทำให้จิตใจหดหู่ใจ รวมทั้งการบีบบังคับเรื่องการเงิน หากผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถ (Whittaker. 1996: 149) หรือไม่ก็เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุที่เป็นเพศหญิงเป็นส่วนมาก อันเกิดจากการอยู่ตามลำพัง ความพิการหรือไร้ความสามารถ หรือการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสมาชิกในครอบครัว จนเกิดการกระทำรุนแรงทางอารมณ์ขึ้นจากครอบครัว ซึ่งสามารถป้องกันได้โดยความช่วยเหลือสถาบันทางสังคมที่ก่อตั้งขึ้นเป็นการเฉพาะได้ (National Committee the Prevention of Elder Abuse. 2008: Online) สำหรับการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้น สามารถกระทำได้โดยการใช้กลไกทางสังคมของชุมชนเข้ามาช่วยเหลือในรูปแบบของความห่วงจากชุมชน (Community care) ต่อผู้สูงอายุที่ไร้ความสามารถที่ถูกระทำรุนแรงซึ่งมีความเสี่ยงมากในผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิง เช่น การก่อตั้งสมาชิกชมรม และกำหนดบทบาทความห่วงใยบุคคลอื่นร่วมกัน (Milner. 2001: 151) สิ่งที่ต้องให้ความสนใจกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาคือการพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถูกระทำรุนแรงที่เป็นผู้สูงอายุกับครอบครัวที่เป็นอันตราย (Abusive families) และปัญหาความสัมพันธ์ (Whittaker. 1996: 153) และการสร้างสายใยความผูกพันในครอบครัวมักเป็นวิธีการป้องกันการกระทำรุนแรงต่อผู้สูงอายุอย่างดีที่สุดที่ชุมชนสามารถกระทำได้ (Milner. 2001: 164) อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ชุมชนสามารถกระทำได้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวสำหรับผู้สูงอายุ นั้น โวล์ฟ (Woolf. 2007: 215- 231) ได้จำแนกการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังนี้

1) การป้องกันระดับปฐมภูมิ เป็นขั้นของการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวไม่ให้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ การกระทำเพื่อป้องกัน มี 3 ระดับ คือ

(1) การป้องกันระดับบุคคล เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุควรดำเนินการด้วยตัวเอง เพื่อป้องกันการกระทำรุนแรงจากครอบครัวที่ตนเองอาศัยอยู่ คือ การสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่ายกับเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกัน ซึ่งรวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมกับสังคมและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ผู้สูงอายุมีการจัดการมรดกอย่างเรียบร้อยตามกฎหมาย และสร้างหลักประกันให้กับตนเองด้วยการสะสมเงินฝากธนาคารเพื่อใช้จ่าย หลีกเลี่ยงที่จะอาศัยอยู่กับบุคคลที่มีพฤติกรรมความรุนแรง และไม่หลีกเลี่ยงไปอยู่โดดเดี่ยวห่างไกลชุมชน เป็นต้น

(2) การป้องกันระดับครอบครัว เป็นสิ่งคนในครอบครัวจะต้องคำนึงถึงและดำเนินการ ได้แก่ การรักษาความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว มีบุคคลภายในครอบครัวที่สามารถขจัดความขัดแย้งได้ คำนึงถึงความต้องการของผู้สูงอายุและวางแผนดูแลผู้สูงอายุบนความต้องการ

ของผู้สูงอายุเอง หลีกเลี้ยงที่จะนำปัญหาภาระงานเข้ามาเป็นปัญหาภายในครอบครัว อย่างที่ผู้สูงอายุในอดีตนานี้กล่าวว่าย่ำบ่บอย ๆ รวมทั้งไม่ควรจะละเมิดความเป็นอิสระหรือความเป็นส่วนตัวในผู้สูงอายุ เป็นต้น

(3) การป้องกันระดับชุมชน สิ่งที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหา มีการดำเนินการคือ การพัฒนาหนทางที่จะช่วยเหลือครอบครัวที่เป็นปัญหา โดยการร่วมมือของชุมชนเป็นกลุ่มหรือเครือข่ายแล้วมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้ถูกกระทำรุนแรงในชุมชน และอาศัยทรัพยากรในชุมชน เช่น การจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ การเฝ้าระวัง (Gatekeeper) และให้ความช่วยเหลือในเหตุการณ์เฉพาะหน้า และรณรงค์สร้างการยอมรับจากชุมชนว่าความรุนแรงในผู้สูงอายุเป็นอาชญากรรม (Crimes) ที่ชุมชนต้องตื่นตัว เป็นต้น

2) การป้องกันในระดับทุติยภูมิขึ้นไป เป็นขั้นของการเข้าไปแทรกแซง ซึ่งชุมชนเห็นว่ามี ความรุนแรงเกิดขึ้นแล้ว ซึ่งจะต้องประสานหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือโดยตรง หากฉุกเฉินอาจใช้มาตรการทางกฎหมายของผู้รับผิดชอบในท้องถิ่น ทั้งนี้การช่วยเหลือดูแลควรกระทำในระยะยาว (Long term care) โดยเริ่มการช่วยเหลืออย่างไม่เป็นทางการจากชุมชนไปจนถึงการช่วยเหลือเต็มรูปแบบจากหน่วยงานข้างนอก

นอกจากนั้น การป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนเข้ามาดำเนินการ ตามหลักการป้องกันปัญหาโดยการเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชนนั้น ยังสามารถดำเนินการได้ดังนี้ (State Government of Victoria. 2005: 31-41)

1) สร้างความตระหนักให้กับชุมชน (Community awareness) การสร้างความตระหนักกระทำได้โดยกิจกรรมรณรงค์ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหา ทั้งในด้านข้อมูลข่าวสาร (Information) ด้วยเทคนิคและวิธีการในการจัดการกับปัญหาของชุมชน ในรูปแบบการโฆษณาทางสังคม (Social advertising) เพื่อให้เกิดข้อมูลในการตัดสินใจและมีแนวคิดที่จะกระทำเพื่อป้องกันและยุติความรุนแรง

2) สร้างความปลอดภัยและความไว้วางใจในชุมชน (Supporting safe, Confident and age-friendly community) การสร้างความปลอดภัยและความไว้วางใจเป็นการลดปัจจัยเสี่ยงที่จะเกิดความรุนแรง โดยชุมชนจะต้องมีความสัมพันธ์ที่ดี (Well-connected) ระหว่าง ผู้นำชุมชน หน่วยงานย่อยต่าง ๆ ในชุมชน รวมทั้งภาคธุรกิจ และองค์กรศาสนา เพื่อมาทำงานร่วมกัน

3) พัฒนาความรู้และศักยภาพ (Building professional knowledge and capability) เป็นการพัฒนาความรู้และทักษะให้กับกลุ่มดูแลสุขภาพในชุมชน ให้สามารถแนะนำและให้บริการชุมชนในกรณีที่มีความรุนแรงในผู้สูงอายุ ในด้านการป้องกันตนเองและการสร้างศักยภาพกับผู้สูงอายุ

4) เพิ่มประสิทธิผลการให้บริการ (Improving the effectiveness of service responses) เป็นการเพิ่มความสามารถในการทำงานของผู้มีส่วนร่วมและขยายเครือข่ายการให้บริการ โดยผสมผสานผู้ทำงานหลาย ๆ ฝ่าย และให้ปฏิบัติในระยะยาวมากขึ้น

5) เตรียมการสนับสนุนและให้ข้อมูลข่าวสารในกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือ (Providing support and information) เป็นการเตรียมการและดำเนินการเพิ่มพลังอำนาจให้กับผู้สูงอายุในรูปกิจกรรมการปฏิบัติ เมื่อผู้สูงอายุร้องขอ

ทั้งนี้ การเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชนดังที่กล่าวข้างต้น ถือเป็น การป้องกันปัญหา โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งผลที่เกิดขึ้น (Outcomes) คือการที่ชุมชนตระหนักและเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในผู้สูงอายุ จนเกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อปัญหาดังกล่าว ในขณะที่ผู้สูงอายุและครอบครัวก็มีความเชื่อใจ (Confidence) ในสิ่งที่ชุมชนกระทำ โดยเฉพาะการได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารจะเป็นการเพิ่มพลังอำนาจให้กับผู้สูงอายุในด้านการตัดสินใจและการป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับตัวเองและครอบครัว ในขณะที่หน่วยงานผู้ปฏิบัติหรือแทรกแซงในชุมชน (Staff delivering community) ที่เกี่ยวข้อง เช่น กลุ่มดูแลสุขภาพในชุมชน จะมีทักษะในการปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือ และรู้ขอบข่ายการช่วยเหลือในชุมชนท้องถิ่นของตน (State Government of Victoria. 2007: 4-5)

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในผู้สูงอายุนั้น ไฮท์ทาวเวอร์ (Hightower. 2004: 60-63) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวในด้านทัศนคติและการรับรู้เกี่ยวกับสังคมที่เผชิญ รวมทั้งศึกษาถึงการสนับสนุนของชุมชนเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่าอายุมีความสัมพันธ์กับการถูกระทำรุนแรงและความปลอดภัย และปัญหาที่ชุมชนเผชิญคือการขาดความรู้ในการให้บริการผู้สูงอายุ ซึ่งการป้องกันและแก้ไขคือการส่งเสริมความเชื่อและกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักในปัญหา และส่งเสริมความกตัญญูในผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่สะท้อนว่าปัญหาความรุนแรงทางจิตใจและการถูกทอดทิ้งเป็นปัญหาที่พบมากในผู้สูงอายุ เช่นการศึกษาความรุนแรงในผู้สูงอายุในประเทศอังกฤษ สก็อตแลนด์ เวลส์ และไอร์แลนด์เหนือ ที่พบว่าปัจจุบันผู้สูงอายุมีอายุที่ยาวนานขึ้น ซึ่งผลสำรวจพบว่าการขยายตัวของความรุนแรงในครอบครัวตามช่วงอายุ โดยเฉพาะปัญหาการถูกทอดทิ้ง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการขาดเพื่อน และสังคมการทำงาน โดยมีความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นสาเหตุสำคัญ โดยเฉพาะผู้สูงอายุในช่วงวัย 66-74 ปี นอกจากนั้นยังพบความรุนแรงอันเนื่องมาจากการเงินในผู้สูงอายุที่เป็นเพศชายอีกด้วย (National Centre for Social Research. 2007)

ในส่วนของงานวิจัยที่เน้นบทบาทของชุมชนเข้ามาดูแลตามหลักการเพิ่มพลังอำนาจนั้น เคอร์, ทอม และแคร์ล (Kerr; Tom; & Claire. 1994: 730-733) ได้ศึกษาถึงบทบาทชุมชน

ในการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัวในประเทศอังกฤษ โดยระบุว่าชุมชนสามารถสร้างทีมงานเพื่อค้นหาผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงเพื่อให้การแนะนำ โดยทีมงานอาจเป็นพยาบาล ผู้ทำงานทางสังคม หรือผู้ปฏิบัติงานเชิงอาชีพโดยตรง ซึ่งวิธีการคือค้นหาปัจจัยเสี่ยงด้วยคำถามโดยตรงกับผู้สูงอายุแล้วนำมาวิเคราะห์ถึงระดับความรุนแรงและความเสี่ยง ก่อนให้ความช่วยเหลือ ซึ่งผลสำรวจเบื้องต้นพบว่าความรุนแรงที่พบมากที่สุดคือทางเพศ ทางจิตใจ ทางการเงิน และการถูกทอดทิ้ง อย่างไรก็ตาม มีงานวิจัยที่ชี้ว่าการป้องกันและแก้ไขปัญหามีการดำเนินการได้หลายวิธี ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและเงื่อนไขสภาพแวดล้อม ซึ่งในเรื่องนี้ แบรินด์ (Brandl, 2002) ได้ศึกษาถึงวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหามหาความรุนแรงในผู้สูงอายุจากผลงานวิจัยและโปรแกรมต่างๆ ที่ทำกันมา ภายใต้เงื่อนไขว่าสิ่งที่ดำเนินการเป็นการแทรกแซงแก่ผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาอย่างปลอดภัย และตรงตามความต้องการของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่าดำเนินการภายหลังจากการประเมินความต้องการของชุมชนแล้ว จะต้องมียุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับสภาพปัญหา โดยส่วนใหญ่การป้องกันจะเป็นกิจกรรมเพื่อสร้างความไว้วางใจระหว่างบุคคล การสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างคู่ชีวิต สมาชิกในครอบครัวและผู้ดูแล สำหรับการแทรกแซงปัญหาจะมีทั้งการสนับสนุนกลุ่มเพื่อน การให้คำปรึกษาครอบครัว การให้ความรู้กับชุมชน ครอบครัวและบุคคลเกี่ยวกับปัญหาเพื่อสร้างความตระหนักในปัญหา โดยหากมีความรุนแรงมากก็ใช้กลไกของรัฐเข้ามาช่วยเหลือ

3.4 สรุป

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้น จะเห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาในระดับชุมชนสามารถกระทำใน 3 ระดับ คือ ระดับปฐมภูมิ คือการป้องกันก่อนที่ปัญหาจะเกิดขึ้น ระดับทุติยภูมิ คือการเข้าไปแทรกแซงปัญหาเมื่อครอบครัวในชุมชนเผชิญปัญหาแล้ว และระดับตติยภูมิ คือการเจาะจงลงไปในบุคคลที่เผชิญปัญหา ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพชีวิตในชุมชน

การป้องกันปัญหา สามารถกระทำโดยใช้หลักการเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชนและบุคคล ซึ่งเป็นวิธีที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งและสมรรถภาพให้กับบุคคล จนสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหามหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชนได้ การดำเนินการคือสร้างและพัฒนากิจกรรมจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อทำการแทรกแซงปัญหาที่เกิดขึ้น และการเพิ่มพลังอำนาจนี้สามารถดำเนินการทั้งในภาพรวมของทั้งชุมชน และการจำแนกกลุ่มเป้าหมายออกเป็นกลุ่มเฉพาะ เช่น กลุ่มเด็ก กลุ่มคู่สมรส และกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น เพื่อให้การดำเนินการบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นในการศึกษาวิจัย จึงสามารถเลือกระดับการป้องกันปัญหาและวิธีการเพิ่มพลังอำนาจให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายการเฉพาะ เพื่อให้การป้องกันปัญหามหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชนสามารถบรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญที่สุดคือจะต้องแสวงหาความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการด้วย

4. วิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

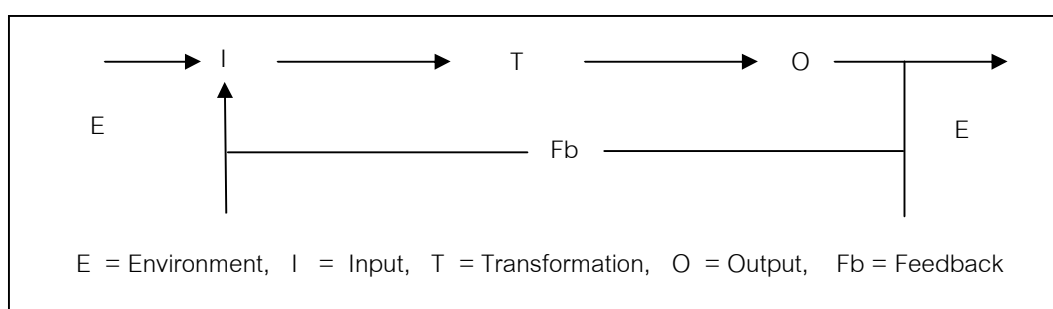
จากแนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชน ดังที่กล่าวมาในข้างต้นนั้น สามารถนำมากำหนดวิธีการเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามเป้าหมายของการวิจัย ได้ดังต่อไปนี้

4.1 วิธีการวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยป้องกัน

เนื่องจากการป้องกันปัญหาในชุมชน จะต้องทราบถึงปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยที่สามารถนำมาใช้ในการป้องกันปัญหา ซึ่งจะต้องศึกษาชุมชนอย่างเป็นระบบก่อนในเบื้องต้น การศึกษาชุมชนอย่างเป็นระบบ หมายถึง การนำกรอบแนวคิดที่เป็นกระบวนการอย่างมีระบบมาใช้ในการศึกษาชุมชน โดยเป็นการประเมินบริบทของชุมชนเพื่อทราบปัจจัยพื้นฐานที่นำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหาในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของบุคคลภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งมีวิธีการดังนี้

4.1.1 การศึกษาชุมชนด้วยทฤษฎีระบบ (Kuhn, 1974)

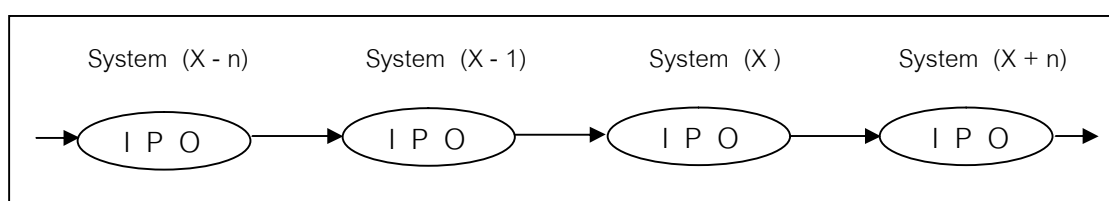
คูห์น (Kuhn, 1974) ได้นำทฤษฎีระบบ (System theory) มาอธิบายถึงรูปแบบการติดต่อสื่อสารของคนในสังคมที่ก่อให้เกิดเป็นระบบในทางสังคมและมีมิติในเชิงวัฒนธรรม ที่เกิดวัฒนธรรมย่อย (Subculture) ต่อเนื่องไปอีก โดยวัฒนธรรมนี้ถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของระบบในสังคม ดังนั้นการวิเคราะห์สังคมใดๆ จะต้องพิจารณาถึงการติดต่อสื่อสาร และรูปแบบการเรียนรู้ของคนในสังคมของคนแต่ละกลุ่มในสังคม ลิตเติลจอย (Littlejoin, 2008: Online) ได้กล่าวว่า ในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนและกลุ่มในสังคม ตามหลักการทฤษฎีระบบ จะต้องมองทุกอย่างเป็นเรื่องรวม และพิจารณาปัจจัยนำเข้า กระบวนการส่งผ่าน และผลผลิตที่ได้ รวมทั้งผลสะท้อนกลับ การใช้ทฤษฎีระบบในการศึกษาวิเคราะห์หน่วยทางสังคม (Social units) จะเป็นการศึกษาส่วนประกอบต่างๆ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบนั้นกับสิ่งแวดล้อม ดังมีรูปแบบเบื้องต้นดังนี้

ภาพประกอบ 3 ทฤษฎีระบบอย่างง่าย

ที่มา: Littlejoin. (2008). *System Theory*. Online.

การศึกษาชุมชนด้วยแนวคิดเชิงระบบนี้คือการมองระบบย่อยของชุมชนที่เกี่ยวข้องเนื่องกันไป โดย ฟิลิปส์ (Phillips, 1976) ได้กล่าวถึงการนำทฤษฎีระบบมาประยุกต์ใช้ในองค์การหรือชุมชนโดยมีหลักการว่า การศึกษาเพียงขอบเขตแห่งปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ไม่ถือว่าสิ้นสุดของข้อมูล เพราะองค์การหรือชุมชนต้องมองในองค์รวม (Wholes) และดูองค์ประกอบที่หลากหลาย (Organized complexities) หรือมองที่ระบบทั้งหมด ในเรื่องนี้ เฉลียว บุรีภักดี (2543: 29) ได้กล่าวถึงการนำเอาทฤษฎีระบบมาช่วยในการคิดหาข้อมูลในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและเป็นเหตุเป็นผล คือช่วยให้เราเข้าใจความเป็นมา ความเป็นอยู่และความเป็นไปของปรากฏการณ์ โดยใช้แนวคิดของทฤษฎีระบบมาเป็นเครื่องมือทางความคิดในการมองสิ่งที่ซ่อนอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะการมองสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีหลายระบบต่อเนื่องกันไป ดังภาพ

ภาพประกอบ 4 สถานการณ์ที่มีหลายหน่วยระบบต่อเนื่องกันไป

ที่มา: เฉลียว บุรีภักดี. (2543, กันยายน). ทฤษฎีระบบและการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. หน้า 29.

สำหรับการนำการวิเคราะห์เชิงระบบมาใช้ในการวิจัย สามารถนำมาใช้ในช่วงตอนการศึกษาและประเมินความเสี่ยงของสาเหตุหรือพฤติกรรมเสี่ยง (Risk factor) ต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดปัญหาให้กับคนในชุมชน โดยพิจารณาถึงปัจจัยที่เป็นสาเหตุ ความต่อเนื่องที่จะนำไปสู่ปัญหา และผลของปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา ภายใต้สภาพแวดล้อมของชุมชน โดยเป็นการมองแบบองค์รวม และดูหลายๆ ปัจจัยที่มีความเชื่อมโยงกันนั่นเอง

4.1.2 การศึกษาชุมชนโดยใช้แบบประเมินเชิงวงล้อ (Anderson, 1988)

แนวคิดการประเมินวงล้อ (Wheel model) เป็นการศึกษาข้อมูลที่เป็นแกนร่วมของชุมชน (Community core) และข้อมูลของระบบย่อยที่เกี่ยวข้องกับแกนร่วมนั้น (Subsystems surround the community core) ดังนั้นการศึกษารูปแบบวงล้อจะเป็นการกำหนดชัดเจนเบื้องต้นว่าการดำเนินการศึกษาชุมชนนั้นจะต้องศึกษาเรื่องใดบ้าง ตัวอย่างการศึกษาวงล้ออาจเป็นได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพประกอบ 5 รูปแบบการศึกษาเชิงวงล้อ

ที่มา: Anderson, E.T. (1988); อ้างอิงจาก สุรพล พยอมแย้ม. (2545). *การปฏิบัติการจิตวิทยาในงานชุมชน*. หน้า 61.

การศึกษาข้อมูลตามกรอบของการประเมินเชิงวงล้อนี้ สามารถปรับให้ใช้ได้ยืดหยุ่นกับสภาพการณ์ของแต่ละชุมชน และตามวัตถุประสงค์ของผู้ศึกษา เช่นอาจเริ่มจากข้อมูลด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) ข้อมูลที่เป็นแกนร่วมของชุมชน ข้อมูลส่วนนี้เป็นข้อมูลที่เราต้องการศึกษา เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะของประชากร วัฒนธรรมประเพณีในชุมชน เครือข่ายของชุมชน และปัญหาในชุมชน เป็นต้น

2) ข้อมูลระบบย่อยของชุมชน ข้อมูลส่วนนี้คือการรวบรวมระบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของประชากรในชุมชนนั้น หรือที่เกี่ยวข้องกับแกนร่วมของชุมชน โดยหลักการเบื้องต้นของการศึกษาระบบย่อยก็คือ เมื่อศึกษาข้อมูลแกนร่วมก็ต้องศึกษาระบบย่อยที่เกี่ยวข้องด้วย ส่วนจำนวนระบบย่อยนั้นอาจเพิ่มหรือลดได้ตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง

การนำแบบประเมินเชิงวงล้อมาใช้สำหรับการศึกษาชุมชน ก็เพื่อหาปัจจัยเชิงป้องกัน (Proactive factor) หรือศักยภาพของชุมชนที่จะสามารถพัฒนาเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาในชุมชนที่เป็นพื้นที่วิจัย โดยกำหนดแกนร่วมของชุมชนคือปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและกลวิธีในการป้องกันปัญหาโดยใช้ทรัพยากรและการมีส่วนร่วมของชุมชน

4.2 วิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน

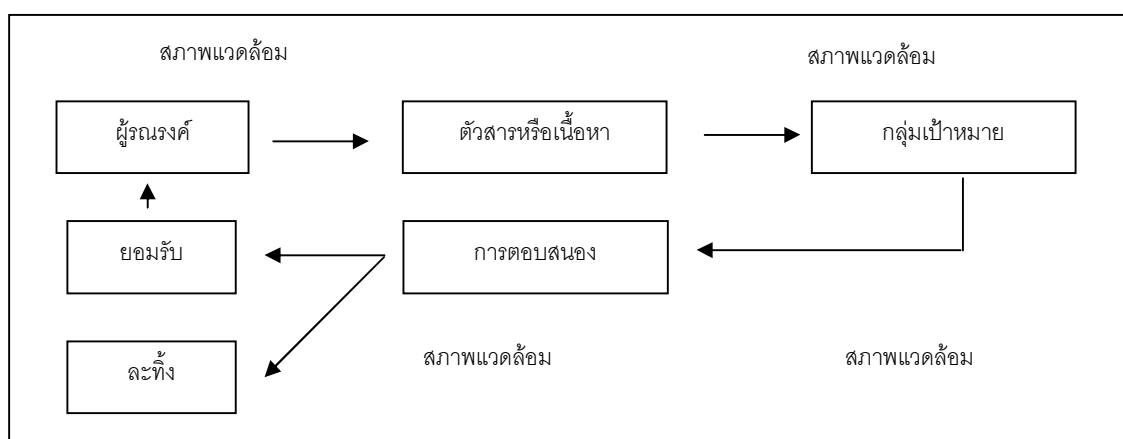
จากการแนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวระดับชุมชนดังที่ได้กล่าวในข้างต้น ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าการป้องกันสามารถกระทำได้ด้วยการแทรกแซงในหลายลักษณะตามแนวคิดเรื่องการเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชนและบุคคลเพื่อจัดการกับปัญหา ภายหลังจากทราบถึงปัจจัยเสี่ยง พฤติกรรมเสี่ยง และปัจจัยเชิงป้องกันที่มีอยู่ในชุมชนแล้ว ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นแนวทางการป้องกันปัญหาความรุนแรงในชุมชนด้วยการเพิ่มพลังอำนาจดังนี้

4.2.1 การเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชน

การเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชน เพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน สามารถกระทำดังต่อไปนี้

1) การรณรงค์ให้ความรู้ความเข้าใจ

การรณรงค์ (Campaign) เป็นกลวิธีหนึ่งในการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องความรุนแรงในครอบครัว ด้วยวิธีการสื่อสารกับประชาชนในชุมชนอย่างเป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดความตื่นตัวต่อปัญหา สำหรับรูปแบบของการรณรงค์ในชุมชนนั้น ปานหทัย ตันติเตชา (2546: 11) ได้กล่าวถึงรูปแบบเพื่อใช้รณรงค์ในชุมชนไว้ดังนี้

ภาพประกอบ 6 กระบวนการรณรงค์ในชุมชน

ที่มา : ปานหทัย ตันติเตชา. (2546). การตลาดทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีการใช้สื่อในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย ในเขตกรุงเทพมหานคร. หน้า 11.

การรณรงค์นี้เป็นรูปแบบการสื่อสารอย่างหนึ่ง ที่มีการดำเนินการอย่างเป็นกระบวนการที่ส่งข่าวสารไปให้ผู้รับเกิดปฏิกิริยาตอบสนอง (ศิริชัย ศิริกายะ; และ กาญจนา แก้วเทพ. 2531: 288) การรณรงค์เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจจะต้องคำนึงถึงความน่าเชื่อถือ (Credibility) ความกลมกลืนต่อสภาพแวดล้อม (Context) เนื้อหาสาระ (Content) ความสม่ำเสมอ (Continuity and consistency) ช่องทางข่าวสาร (Channels) ชีตความสามารถของผู้รับ (Capability of audience) และความชัดเจนของสารที่จะสื่อ (Clarity) (ดุเชฎฐิ สินเจิมศิริ. 2542: 9) ซึ่งผู้รับข่าวสารจะเกิดความรู้ (Knowledge) จากการรณรงค์โดยสื่อคือการจดจำ และระลึกได้ จนนำไปสู่ความเข้าใจ (Comprehension) คือการสามารถจับใจความสำคัญ การแปลความและการตีความหมายในที่สุด (Bloom. 1956: 89) ดังนั้น แนวทางในการดำเนินการ คือการสร้างสื่อและรณรงค์เผยแพร่สื่อผ่านช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่ในชุมชน เช่น หอกระจายข่าว นิทรรศการ สื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่อบุคคล เพื่อจะสื่อสารกับคนในชุมชนให้รับรู้และเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นในชุมชน

2) การสร้างความตระหนักในชุมชน

ความตระหนัก (Awareness) เป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากการเข้าใจ และมีสำนึกในบางสิ่งบางอย่าง ที่เกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับ เป็นความสัมพันธ์ของความสำนึกและความตระหนัก ถือเป็นภาวะทางจิตใจที่ไม่อาจแยกเป็นความรู้สึกหรือความคิดเพียงอย่างเดียวได้โดยเด็ดขาด (Wolman. 1973: 32) โดยความตระหนักเกี่ยวข้องกับความรู้ ความสามารถในการคิด การรับรู้ หรือการมีความรู้สึกต่อเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง โดยมีองค์ประกอบคือ (1) ความเข้าใจจากระดับง่ายและมีพัฒนาการขึ้นตามลำดับ (2) มีอารมณ์ความรู้สึกเป็นองค์ประกอบในการประเมินสิ่งเร้าที่ได้รับ และ (3) มีพฤติกรรมที่แสดงออกต่อสิ่งเร้านั้นๆ (วิจิต วรชัยใหญ่. 2523: 113) จึงกล่าวได้ว่าความตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน เป็นความต่อเนื่องมาจากความรู้ความเข้าใจที่เกิดจากการรณรงค์ เพียงแต่การเกิดความรู้ความเข้าใจต่อปัญหาจนกลายเป็นความตระหนักนั้นจะต้องสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้วย โดยความตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน อาจจะเพราะปัจจัยดังต่อไปนี้ (ทวีทอง พงษ์วิวัฒน์. 2527: 35)

(1) มีความสนใจและห่วงใยในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของบุคคล แล้วกลายเป็นความสนใจร่วมกันของส่วนรวม

(2) เห็นถึงความเดือดร้อนและไม่พึงพอใจในสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวในชุมชนจนลงมือไขปัญหาาร่วมกัน

(3) ตกลงในร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา โดยการเห็นชอบของคนส่วนใหญ่

ดังนั้น การสร้างความตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้กับชุมชน สามารถริเริ่มด้วยการรณรงค์ให้ข้อมูลข่าวสาร แล้วเกิดความสนใจร่วมกันในปัญหา จนเกิดการปรับเปลี่ยน (Transformation) ทั้งวิถีคิด (Conceptualization) ค่านิยม (Value) และพฤติกรรม (Behavior) จากการรับรู้และเข้าใจในขั้นแรก ซึ่งวิธีการคือการรณรงค์อย่างต่อเนื่อง และสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้มากที่สุด เช่น การเปิดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชน เป็นต้น

3) การพัฒนาทักษะผู้นำความคิด

ผู้นำความคิด (Opinion leader) เป็นกลไกหนึ่งของพลังอำนาจชุมชนที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นทรัพยากรสำคัญของชุมชนและสังคม เช่น พระ ครู สาธารณสุข ผู้ใหญ่บ้าน (เสถียร เขยประดับ. 2525: 146) ผู้นำความคิดจะเป็นตัวขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายที่จะนำมาใช้ในการป้องกันปัญหาในชุมชน แต่ทั้งนี้ต้องมีทักษะ (Skill) ที่สามารถปฏิบัติงานได้ ทักษะในที่นี้หมายถึงประสบการณ์การให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ หรือกลวิธีที่เป็นแนวทางให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน (Bartlett; & Louise. 1987: 310) โดยเป็นการกระทำที่เกิดจากความรู้ (Alessi. 1980: 192) ทั้งนี้ทักษะที่ผู้นำความคิดจะต้องมีในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนคือ (Kanopka. 1983: 132)

(1) ทักษะการปฏิบัติงาน (Procedural skill) เป็นทักษะพื้นฐานอันเป็นความสามารถเฉพาะบุคคล ทั้งในด้านการฟัง การสังเกต และการแสดงความคิดเห็น

(2) ทักษะปฏิสัมพันธ์ (Interaction skill) เป็นทักษะหรือความสามารถอย่างเหมาะสมในแต่ละกรณี ในการสื่อสารโต้ตอบกับความต้องการของบุคคลและกลุ่มอย่างเหมาะสมตรงตามวัตถุประสงค์

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาผู้นำทางความคิดเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว คือการเพิ่มทักษะให้ผู้นำชุมชนได้มีความรู้ความชำนาญในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และมีความสามารถทางการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

4.2.2 การเพิ่มพลังอำนาจให้กับบุคคลที่เป็นกลุ่มเสี่ยง

การป้องกันปัญหาในกลุ่มเสี่ยง ด้วยการเพิ่มพลังอำนาจให้กับบุคคลได้มีความเข้มแข็งและสมรรถนะ ด้วยกระบวนการพัฒนาความชำนาญและศักยภาพของบุคคล ตามแนวคิดของ แรพพอร์ท ดิงที่ได้กล่าวไปในหัวข้อก่อนหน้านั้น สามารถกระทำได้ด้วยวิธีการให้ความรู้โดยตรงและการสนับสนุนทางอ้อม สำหรับการให้ความรู้โดยตรงด้วยการฝึกอบรม (Training) ถือเป็น การถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบจากผู้รู้หรือสามารถทำได้ ผู้ไม่รู้หรือไม่สามารถทำได้ (มะลิ วิมาโน. 2547: 46; อ้างอิงจาก Thompson. 2000. *Theory and Practice in Human service*. p. 112) เหตุที่การ

ฝึกรอบรวมสามารถนำมาพัฒนาบุคคลกลุ่มเสี่ยงในชุมชนเพราะเป็นกระบวนการพัฒนาความรู้และประสบการณ์ ทักษะ ค่านิยม และทักษะความชำนาญเฉพาะด้านของบุคลากรที่ไม่สามารถจะทำได้ โดยกระบวนการเรียนการสอนโดยปกติ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์. 2537: 7) การฝึกรอบรวมบุคคลกลุ่มเสี่ยงเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวสามารถดำเนินการเป็นขั้นตอนคือ 1) ระบุปัญหา วิเคราะห์ว่าสามารถแก้ไขได้ด้วยการฝึกรอบรวม 2) กำหนดกลวิธีในการฝึกรอบรวม 3) ระบุความจำเป็นในการฝึกรอบรวม เพื่อจะทำให้หลักสูตรฝึกรอบรมมีจุดมุ่งหมายที่ตรงกับปัญหาและความจำเป็นในการฝึกรอบรวม 4) พัฒนาหลักสูตรการฝึกรอบรวม โดยการกำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม การคัดเลือกเนื้อหา รวมทั้งคัดเลือกประสบการณ์หรือกิจกรรม 5) การเลือกสื่อในการฝึกรอบรวม และ 6) ดำเนินการฝึกรอบรวม และประเมินผลการฝึกรอบรวม (Cormier. 1979) และการฝึกรอบรวมนี้สามารถกระทำได้ในกลุ่มเสี่ยงที่เป็นเด็กและคู่สามีภรรยา ในส่วนของการสนับสนุนทางอารมณ์นั้น สามารถใช้กลไกการสนับสนุนตามธรรมชาติจากทรัพยากรในชุมชน อันเป็นการสนับสนุนทางสังคมในด้านความสัมพันธ์ใกล้ชิด การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการมีส่วนร่วมทางสังคม (Berrera. 1982: 70) โดยการสนับสนุนทางสังคมนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม ที่กลุ่มเสี่ยงสามารถเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Social integration) เพื่อลดการถูกแยกจากสังคมและการเปื้อนนำต่อการมีชีวิตร (Dimond; & Jones. 1983: 146) ซึ่งมักเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ และเป็นเหตุให้เสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในชุมชน สำหรับวิธีการเพิ่มพลังอำนาจให้กับกลุ่มเสี่ยงเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในบุคคลแต่ละกลุ่มนั้น มีดังนี้

1) การป้องกันในกลุ่มเด็ก

ก. การพัฒนาทักษะชีวิตในเด็ก

การพัฒนาทักษะชีวิตในการป้องกันความรุนแรงในเด็กและเยาวชนเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชุมชน การพัฒนาทักษะชีวิตในการป้องกันความรุนแรงนี้ มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ (จรรยาพร สุภาพ; และคนอื่น ๆ. 2548: 29-30)

(1) ทักษะการสื่อสารและสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Communication and interpersonal skills) ประกอบด้วย ทักษะการสื่อสารที่แจ่มแจ้งเรื่องราวและสถานการณ์ของตนอย่างชัดเจน สงบ ไม่กล่าวโทษหรือตำหนิผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นผู้อื่น สื่อสารด้วยข้อความที่เหมาะสม มีทักษะในการเจรจาไกล่เกลี่ยหรือแก้ไขความขัดแย้ง และมีความสามารถในการร่วมกิจกรรมของชุมชน ในกิจกรรมส่งเสริมพฤติกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดความรุนแรง รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ที่ทำให้ไม่เกิดความรุนแรงขึ้นในสังคม

(2) ทักษะการตัดสินใจและการคิดวิเคราะห์ (Decision-making and critical thinking skills) ประกอบด้วยทักษะในการตัดสินใจเมื่อเผชิญกับความรุนแรงในครอบครัว และ

ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่ต่อสถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรง รวมทั้งการลดอคติและความอคติกลับ

(3) ทักษะการปรับตัวและการบริหารจัดการตนเอง (Coping and self-management skills) ได้แก่ การจัดการกับความเครียด โดยการมีพฤติกรรมในการจัดการกับความเครียดอย่างสันติและสามารถต้านทานแรงกดดันจากสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่อาจเผชิญได้

ข. การให้ความรู้กับผู้ปกครองที่เป็นกลุ่มเสี่ยง

ผู้ปกครองในครอบครัวของเด็ก อาจเป็นทั้งบิดา มารดา รวมทั้งผู้ดูแลเด็กที่ไม่ใช่บิดามารดาด้วย (Field. 1996: 41) การอบรมให้ความรู้กับผู้ปกครองที่เป็นกลุ่มเสี่ยง ด้วยกลวิธีการสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว (Family relationship) เป็นการลดปัญหาความไม่เข้าใจระหว่างผู้ปกครองกับเด็ก เกิดความรักความเข้าใจและไว้วางใจระหว่างกัน อันเป็นการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นกับเด็กได้ (กุลวรรณ วิทยาวงศรุจิ. 2526: 5) เพราะสัมพันธภาพในครอบครัวจะมีผลต่อพัฒนาการด้านร่างกายและจิตใจของเด็กที่เกิดจากพฤติกรรมการเลี้ยงดูของผู้ปกครอง (Belsky. 1984: 83) และสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาเมื่ออยู่ในภาวะเครียดหรือภาวะวิกฤติ (Thoits. 1995: 53) การให้ความรู้กับผู้ปกครองเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว มีแนวทางดังต่อไปนี้

(1) การให้ความรู้เรื่องการอบรมเลี้ยงดู

ความรู้ในเรื่องการอบรมเลี้ยงดู เป็นความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กของบิดามารดาและผู้ใกล้ชิดเด็ก โดยเป็นการปฏิบัติต่อบุคคลในด้านต่าง ๆ เช่น การควบคุมดูแล การให้รางวัล การลงโทษ และเป็นแบบอย่างการประพฤติแก่เด็ก (Wright. 1981)

(2) การให้ความรู้เรื่องการสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว

ความรู้เรื่องสัมพันธภาพในครอบครัวนี้ เป็นความรู้เกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับเด็ก ในด้านการทำหน้าที่ผู้ปกครองที่สมบูรณ์ การให้ความรัก ความเมตตา การอภัยและลงโทษ ความยุติธรรม และการสื่อสาร (สมพร สุทัศนีย์. 2537: 318-320)

2) การป้องกันในกลุ่มคู่สมรส

ก. ให้ความรู้ในการควบคุมตนเอง

ความสามารถในการควบคุมตนเอง (Self control) เป็นกระบวนการที่บุคคลใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่งหรือหลายวิธีรวมกัน เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์โดยที่บุคคลนั้นเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมเป้าหมายและกระบวนการที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้นด้วยตนเอง (Comier. 1979) เป็นการจัดการอารมณ์ที่ยุ่ยากและหุนหันพลันแล่น คิดได้อย่างชัดเจน แน่วแน่ แม้

ในสถานการณ์ที่กดดัน อันจะลดปัญหาความขัดแย้งที่นำไปสู่การกระทำรุนแรงระหว่างคู่สมรสได้ เพราะการควบคุมตนเองนี้สามารถลดหรือกำจัดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมให้น้อยลงหรือหมดไป และสร้างพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพที่ยังขาด (Kalish. 1981: 258) ทั้งนี้ แนวทางการควบคุมตนเอง มีดังต่อไปนี้ (Mahoney; & Thoresen. 1974: 16)

(1) การควบคุมสิ่งเร้า (Stimulus control) เป็นการวางแผนเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเพื่อลดสิ่งเร้าที่จะกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมความรุนแรง

(2) การควบคุมผลการกระทำ (Self-presented consequence) เป็นการควบคุมการกระทำความรุนแรงโดยการเสริมแรงหรือลงโทษ

หลักการของการควบคุมตนเองเพื่อป้องกันการกระทำรุนแรงต่อคู่สมรสนี้อาจฝึกให้กลุ่มเสี่ยงได้เริ่มต้นโดยการตั้งเป้าหมายที่จะไม่ใช้ความรุนแรงต่อคู่สมรส จากนั้นสังเกตและประเมินตนเอง ก่อนใช้การเสริมแรงให้แก่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้วยตนเอง เพื่อให้พฤติกรรมนั้นเพิ่มขึ้นและต่อเนื่อง

ข. การสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร

การสอนให้คู่สมรสที่เป็นกลุ่มเสี่ยงมีทักษะด้านการสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร (Relationship and communication) ภายในครอบครัว จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงภายในครอบครัว เพราะถือเป็นทักษะทางสังคมที่สามารถสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือ และการเห็นพ้องร่วมกันได้เป็นอย่างดี (วนิดา เตียวพานิช. 2537: 9) ซึ่งแนวทางการพัฒนาทักษะด้านการสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสารในคู่สมรสมีดังนี้

(1) การพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างคู่สมรส

การพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างคู่สมรส อาจเน้นไปถึงกลวิธีการของการมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างคู่สมรส ได้แก่ พฤติกรรมการโต้ตอบที่เหมาะสม พฤติกรรมการเลือกแสดงออกต่อกันที่เหมาะสม และการรู้จักวิเคราะห์ผลกระทบจากการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งหมด เพื่อให้เข้าใจถึงเงื่อนไขของสัมพันธภาพที่นำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีและการขจัดความขัดแย้ง (Feldman. 1995: 6)

(2) การพัฒนาการสื่อสารระหว่างคู่สมรส

การสื่อสารเพื่อลดความขัดแย้งอันนำไปสู่การป้องกันความรุนแรงที่จะเกิดขึ้น อาจเน้นไปที่ทักษะการสนทนาระหว่างกัน ได้แก่ การพัฒนาบุคลิกภาพในการสื่อสาร การปรับตัว ทักษะการฟัง การอดทนอดกลั้น และการมองโลกในแง่ดี (สุรพล พยอมแย้ม. 2548: 103-104)

3) การป้องกันในผู้สูงอายุ

การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในกลุ่มผู้สูงอายุ สามารถกระทำได้โดยใช้กลไกการสนับสนุนทางสังคมของชุมชนในรูปแบบเครือข่าย การสร้างเครือข่ายผู้สูงอายุ เป็นกลวิธีหนึ่งในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชน เพราะเป็นการสนับสนุนทางสังคมทางด้านอารมณ์ (Emotion support) การมีคุณค่า (Esteem support) และการได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Social support or network support) ในฐานะเป็นสมาชิกของเครือข่าย (Cobb. 1960: 333) การสานเครือข่ายระหว่างกลุ่มด้วยกันนี้จะเป็นการรวมพลังเพื่อที่จะช่วยเหลือตนเองและช่วยซึ่งกันและกันได้ดียิ่งขึ้น (นันทิยา หุตานุกวัตร; และ ณรงค์ หุตานุกวัตร. 2546: 73) เพราะเครือข่ายเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และกลุ่มบุคคล องค์การ ตลอดจนชุมชนให้เกื้อกูลเชื่อมโยงกัน โดยที่แต่ละฝ่ายมีความเท่าเทียมกันมีอิสระต่อกันสามารถยื่นมือช่วยเหลือได้ด้วยตนเอง และพร้อมที่จะปฏิบัติงานร่วมกันของสมาชิกเครือข่ายบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน (มงคล ชาวเรือ. 2546: 28) ทั้งนี้ การสร้างเครือข่ายผู้สูงอายุ เพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวนั้น ควรจะคำนึงองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ สมาชิก จุดมุ่งหมาย การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การมีส่วนร่วม รวมทั้งระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. 2547: 36-46) เครือข่ายผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวนี้ ถือเป็นเครือข่ายระดับองค์กรและชุมชน (Organizational network) และระดับบุคคล (Personal network) คือเป็นความร่วมมือแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนและเพื่อนบ้าน (Richardson. 1994: 13) สำหรับหลักปฏิบัติในการสร้างเครือข่าย มีดังนี้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร; และคนอื่นๆ. 2543: 327)

- (1) ระบุกลุ่มหรือบุคคลที่สามารถทำหน้าที่กระตุ้นหรือทำให้เครือข่ายงานดำเนินไปได้
- (2) การจัดการเครือข่ายที่ดีต้องมีศิลปะในการประสานประโยชน์ทำให้ผู้มีส่วนได้เสียแต่ละฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกัน
- (3) ในการพัฒนา การปฏิบัติและติดตามผลของกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ของเครือข่ายจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างใกล้ชิดระหว่างสมาชิกเครือข่ายผู้ได้รับประโยชน์และผู้ให้ทุน
- (4) จำเป็นจะต้องมีความสนใจร่วมกัน วัตถุประสงค์และทัศนะร่วมกัน และมีวิธีการทำงานที่จะอำนวยให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิก

เป้าหมายของเครือข่ายผู้สูงอายุในชุมชน ควรเป็นความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือทำกิจกรรมในชุมชนร่วมกัน อันจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน จนกลายเป็นมิตรภาพ และเกิดการพึ่งพาอาศัยกัน ในลักษณะการสนับสนุนทางสังคม เพื่อไม่ให้

ผู้สูงอายุรู้สึกโดดเดี่ยว อันจะเป็นการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุในด้านความรุนแรงทางจิตใจได้มากที่สุด

4.3 วิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดขึ้นเมื่อคนในชุมชนเป็นผู้วางแผน รวมทั้งจัดระบบโครงสร้างและกลไกต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการ ก่อนที่จะดำเนินการและติดตามกำกับดูแล (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. 2546: 17-19) การมีส่วนร่วมนี้จะนำสู่ความเข้มแข็งของชุมชนเนื่องจากจะเกิดการรวมกลุ่มที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ ด้วยการค้นหาศักยภาพของชุมชนอย่างเป็นแบบแผน (ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์. 2543: 146) สำหรับการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันปัญหาในชุมชน จะต้องเริ่มจากการให้คนในชุมชนตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นและหันมาช่วยเหลือตนเอง เพื่อนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง (Buijs; & Galjart. 1982: 2) ซึ่งวิธีการการพัฒนา ควรจะพิจารณาในสิ่งต่างๆ ดังนี้

4.3.1 ระดับขั้นของการมีส่วนร่วม

การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน จะต้องพิจารณาว่าการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นในขั้นตอนใดบ้าง เนื่องจากคนในชุมชนสามารถมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอนคือ (Choen; & Uphoff. 1977: 55-56)

- 1) ขั้นการตัดสินใจ (Decision making) เป็นการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดความต้องการ จัดลำดับความสำคัญ และวางแผน
- 2) ขั้นการดำเนินงาน (Implementation) เป็นการมีส่วนร่วมด้านการช่วยเหลือด้านทรัพยากร ข้อมูล แรงงาน ปฏิบัติการ และประสานงาน
- 3) ขั้นการรับผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการรับผลที่เกิดขึ้นในแง่ประโยชน์และผลกระทบทั้งในเชิงบวกและเชิงลบของโครงการหรือกิจกรรม
- 4) ขั้นการประเมินผล (Evaluation) เป็นการมีส่วนร่วมด้านการประเมินสิ่งที่เกิดขึ้น และแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก และการคาดหวัง ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในชุมชน

ประชาชนที่เข้าร่วมจะมีส่วนร่วมในระดับความเข้มข้นที่แตกต่างกันไป โดยความเข้มข้นของการเข้าร่วมจะมีผลต่อบทบาทของผู้เข้าร่วม คือหากมีส่วนร่วมแบบถูกกระทำ (Passive participation) ผู้เข้าร่วมจะไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ แต่เป็นฝ่ายกระทำตามการตัดสินใจของบุคคลอื่น แต่หากมีส่วนร่วมบางส่วน (Partial participation) ผู้เข้าร่วมจะมีส่วนในการเสนอความเห็น แต่อำนาจการตัดสินใจยังอยู่ที่บุคคลอื่น และถ้าหากมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine participation) ผู้มีส่วนร่วมจะมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจได้ด้วย (บัญชา แก้วส่อง. 2539: 112)

ดังนั้นสร้างการมีส่วนร่วมจะต้องกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างระดับชั้นของการมีส่วนร่วมกับความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดบทบาทของผู้เข้าร่วมให้มีความชัดเจน

4.3.2 การสร้างการมีส่วนร่วม

การสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหาในชุมชน อาจนำแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนามาใช้ ซึ่งวิธีการคือการจัดตั้งองค์กรและเครือข่ายเพื่อการลดการพึ่งพิงจากการบริการภายนอก และนำศักยภาพที่โดดเด่นของชุมชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหา (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. 2544: 93) และ ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ (2546: 37) ได้ระบุวิธีการในการพัฒนาดังนี้

- 1) สร้างองค์กรประชาชนโดยการรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชนทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ
- 2) สร้างเครือข่ายในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้น
- 3) จัดการฝึกอบรมให้องค์กรประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ และความสามารถในการทำงานเฉพาะด้าน
- 4) แต่งตั้งคณะกรรมการการดำเนินงาน โดยให้ประชาชนเป็นผู้พิจารณาคัดเลือกตามระบอบประชาธิปไตย และกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ
- 5) กำหนดกรอบกิจกรรมหรือลักษณะของงานที่ทำ
- 6) ติดตามประเมินผลเพื่อขจัดปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

การใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาด้วยวิธีการจัดตั้งกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายขึ้นในชุมชนนี้ มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา จากนั้นให้คนที่ได้รับการพัฒนาแล้วสร้างกระบวนการและวิธีการโดยใช้ลักษณะของชุมชนและทรัพยากรในชุมชนเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา

4.3.3 การบริหารการมีส่วนร่วม

การบริหารกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน นอกเหนือจากการรักษาเครือข่ายโดยกลุ่มและองค์กรชุมชนให้เหนียวแน่นแล้ว ยังจะต้องใช้แนวคิดเกี่ยวกับการบริการจัดการชุมชนเข้ามาร่วมด้วย วิธีการคือการเข้ามาตรึงทางสังคมและใช้ข้อบังคับของกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ให้เข้มแข็ง รวมทั้งการจัดตั้งองค์กรแกนกลางในการประสานและขับเคลื่อน และโดยมีผู้นำชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการ (องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกีฮิน. 2548: 71-72) ดังนั้น บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างและรักษาความการมีส่วนร่วมคือผู้นำชุมชน ที่จะต้องกระทำให้บุคคลหรือกลุ่มที่อยู่รวมกันนั้นร่วมกันทำงานให้สำเร็จให้ได้อย่างต่อเนื่อง (บัวสอน อินเขียว. 2546: 52) โดยชุมชนที่สำเร็จจะต้องมีผู้นำ

ที่หลากหลาย และผู้นำชุมชนจะต้องมีภาวะผู้นำที่เริ่มนำตนเองก่อนที่จะเข้าร่วมกับคนอื่นหรือดึงคนอื่นมาร่วมด้วย (ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. 2543: 56) สำหรับวิธีการส่งเสริมภาวะผู้นำเพื่อบริหารการมีส่วนร่วมนี้ จะต้องพัฒนาภาวะผู้นำด้านสังคม (Social characteristics) หรือการคัดเลือกผู้นำที่มีลักษณะโดดเด่น ดังนี้ (Daft. 1999: 66)

- 1) ความสามารถในการสร้างความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน
- 2) ความร่วมมือระหว่างผู้นำกับประชาชนในพื้นที่ และการมีส่วนร่วมในสังคม
- 3) ความเป็นที่นิยมชมชอบ มีชื่อเสียงหรือยอมรับ
- 4) ความสามารถด้านสังคม เช่น ทักษะในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล
- 5) การรู้จักกาลเทศะและมีความสามารถในการเจรจา

คุณสมบัติของผู้นำชุมชนในการบริหารการมีส่วนร่วมนี้คือการจูงใจเพื่อสร้างความร่วมมือ (Coalition building) โดยจะต้องขจัดความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการมีเป้าหมาย ความคิดเห็นและประสบการณ์ที่ต่างกันของประชาชนที่เข้าร่วม วิธีการคือการเปิดให้มีการแสดงความคิดเห็นร่วมกันให้มากที่สุด เพื่อพิจารณาตีความปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมกันก่อนจะกำหนดทางเลือกที่ดีที่สุดและเป็นที่ยอมรับกันทุกฝ่าย (เนตร์พัฒนา ยาวีราช. 2547: 32)

กล่าวได้ว่า การสร้างการมีส่วนร่วม จะต้องคำนึงถึงระดับของการมีส่วนร่วมและความเข้มข้นในการร่วมเพื่อจะได้กำหนดบทบาทที่ชัดเจนของผู้เข้าร่วม การมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันปัญหาในชุมชนนี้สามารถพัฒนาได้โดยการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนที่มีเครือข่ายการติดต่อสื่อสาร โดยสมาชิกจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในงาน และมีกิจกรรมที่ปฏิบัติร่วมกัน และจะต้องมีผู้นำที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการบริหารการมีส่วนร่วมให้เกิดความต่อเนื่องจนบรรลุเป้าหมาย

4.4 สรุป

จากวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชนดังที่กล่าวมาในข้างต้น จะเห็นว่าการป้องกันปัญหาคือการเข้าไปแทรกแซงในชุมชนโดยการเพิ่มพลังอำนาจ ซึ่งมีขั้นตอนเริ่มต้นที่การศึกษาถึงปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดปัญหา และปัจจัยป้องกันที่เอื้อในการป้องกันปัญหา ด้วยการศึกษาและวิเคราะห์เชิงระบบ และใช้เทคนิคการประเมินเชิงวงล้อ อันจะได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและรอบด้านเพียงพอที่จะนำไปวิเคราะห์สาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้

ในส่วนของการป้องกันปัญหานั้น สามารถดำเนินการโดยการรณรงค์ให้ความรู้ผ่านช่องทางสื่อสารของชุมชน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ความตระหนัก และสร้างผู้นำชุมชนที่มีความรู้ความเข้าใจในปัญหาและมีทักษะในการปฏิบัติกิจกรรม และดำเนินการโดยจัดกิจกรรมแทรกแซงไปยังบุคคลที่เป็นกลุ่มเสี่ยง เช่น ในกลุ่มเด็ก สามารถแทรกแซงโดยการพัฒนาทักษะชีวิตด้านการสื่อสาร คิดวิเคราะห์ และการปรับตัว รวมทั้งการให้ความรู้กับผู้ปกครองในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูและการสร้าง

สัมพันธภาพในครอบครัว ในคู่สมรส สามารถจัดกิจกรรมโดยการให้ความรู้ในการควบคุมตนเองและการสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว และในผู้สูงอายุสามารถสร้างเครือข่ายที่เป็นกลุ่มเพื่อนเพื่อการพึ่งพาอาศัยและการสนับสนุนทางสังคมระหว่างกัน

ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าวจะต้องอาศัยคนในชุมชนเข้ามาส่วนร่วม ซึ่งอาจเข้ามาร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรมการพัฒนาหรือเพียงบางส่วน และการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจอยู่ในรูปกลุ่มหรือองค์กรทางสังคมที่บริหารจัดการโดยผู้นำชุมชนที่มีคุณสมบัติเหมาะสม แต่ทั้งนี้การป้องกันปัญหาในชุมชนในขั้นของการดำเนินการแทรกแซงปัญหานี้จะต้องมาจากข้อสรุปที่เป็นความคิดเห็นร่วมกันของหลายฝ่าย ในการเลือกแนวทางป้องกันปัญหาที่ตรงกับสภาพปัญหาและตรงตามความต้องการของชุมชนให้มากที่สุด ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ถือเป็นแบบแผนการวิจัยที่สามารถนำมาใช้ควบคู่ไปกับการป้องกันปัญหาในชุมชนได้ ดังจะได้กล่าวโดยละเอียดในหัวข้อต่อไป

5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนี้ สามารถนำวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR) มาใช้เป็นแบบแผนในการดำเนินการได้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เคมมิสและวิลกินสัน (Kermis; & Wilkinson. 1998: 23) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการวิจัยในลักษณะของกิจกรรมทางสังคมที่ดำเนินการอย่างรอบคอบภายใต้ความสัมพันธ์ที่เป็นปัจเจกชนและสังคม และมีการเข้าร่วมจากประชาชนในด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และค่านิยม และการทำความเข้าใจในสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ โดยเป็นสิ่งที่เพิ่มเติมเข้ามาจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการคือความร่วมมือจากคนอื่น ๆ และต่อมา เคมมิส และแม็กแทกการ์ท (Kemmis; & McTaggart. 2005: 568) ได้กล่าวถึงลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้เพิ่มเติมว่า เป็นผลสรุปที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในสถานการณ์เฉพาะ ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากจุดเริ่มต้นของความคิดของผู้เข้าร่วมที่แตกต่างกันไปอันเนื่องมาจากทัศนคติ ทฤษฎี หรือวาทกรรม จนเกิดเป็นความคิดความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ในที่สุด และช่วยให้เกิดความชัดเจนในกลวิธีที่นำไปสู่การพัฒนาชีวิตและงานในบริบทนั้น ๆ ได้ ส่วน ไวท์, กรีนวูด และลาเซส (Whyte; Greenwood; & Lazes. 1991: 20) ได้ให้ความหมายว่า เป็นสิ่งที่ประชาชนในองค์กรหรือชุมชนที่ศึกษาได้เข้ามามีส่วนร่วมกับนักวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญตลอดกระบวนการของการวิจัย เริ่มตั้งแต่การออกแบบไปจนถึงการเสนอผลในขั้นสุดท้าย โดยผ่านการอภิปรายถกเถียง สำหรับ สุกางค์ จันทวานิช (2542: 67-73) ได้กล่าวถึงการวิจัยประเภทนี้ว่า เป็นการประยุกต์หลักการการวิจัยเชิงปฏิบัติการเข้ากับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory research) ซึ่งผู้ถูกวิจัยจะเข้ามามีส่วนร่วมใน

กิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาการดำเนินการ การร่วมหาวิธีการแก้ไขปัญหา หรือส่งเสริมกิจกรรม การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการติดตามผล และประเมินผล และสำหรับ สิทธิณัฐ ประพุทธ นิติสาร (2545: 20) ที่กล่าวถึงการวิจัยในแง่ของกระบวนการว่า เป็นการวิจัยที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือชุมชน เข้ามาร่วมศึกษาปัญหาโดยกระทำร่วมกันกับนักวิจัย ผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสร็จสิ้นการเสนอผล และอภิปรายผลการวิจัย เป็นการเริ่มต้นของผู้คนที่อยู่กับปัญหา (Problems people) ค้นหาปัญหาที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับนักวิชาการ จึงเป็นกระบวนการที่ผู้คนในองค์กรหรือชุมชนไม่ใช่ผู้ถูกกระทำ แต่เป็นผู้กระทำการที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีอำนาจร่วมกันในงานวิจัย

จากความหมายที่บุคคลต่างๆ ได้กล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การวิจัยที่มีส่วนร่วมของนักวิจัย ผู้ปฏิบัติ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเข้ามาร่วมศึกษาปัญหาโดยกระทำร่วมกันในกระบวนการวิจัยในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหา การหาแนวทางในการแก้ปัญหา ตลอดจนการดำเนินงานและประเมินผล ซึ่งผลจากการดำเนินการวิจัยทำให้เกิดความรู้ วิธีการ และแนวทางการแก้ไขปัญหาที่มีความคล้ายคลึงกัน หรือแตกต่างกันตามสภาพ บริบทในแต่ละพื้นที่เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง

5.2 หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

5.2.1 คุณลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เคมมิส และวิลกินสัน (Kemmis; & Wilkinson. 1998: 21-36) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะ 6 ประการ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า

- 1) เป็นกระบวนการทางสังคมที่ผู้วิจัยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างรอบคอบกับคนอื่น ๆ
- 2) การวิจัยอาจเริ่มต้นโดยนักวิจัย แต่ในระหว่างกระบวนการ จะเน้นการมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่ม โดยนำเสนอความรู้เพื่อสร้างความเข้าใจ ทักษะ และมุมมองต่างๆ
- 3) เป็นการวิจัยที่เน้นกลวิธีและการมีส่วนร่วม โดยการมีส่วนร่วมนี้จะเป็นการวิพากษ์ร่วมกันกับคนอื่นๆ จนได้ข้อสรุป สำหรับกลวิธีที่ปฏิบัติจะลดความไม่มีเหตุผล ความเอนเอียง หรือความรู้สึกไม่พอใจที่กระทบกระทั่งกันด้วยกระบวนการสื่อสารและการสร้างองค์ความรู้
- 4) เป็นกระบวนการวิจัยที่มีความเป็นอิสระ คือช่วยคนได้หลุดพ้นจากข้อจำกัดของการไม่มีเหตุผล และความไม่ยุติธรรมจากโครงสร้างที่จำกัดการพัฒนาตัวตนและความคิดเห็น
- 5) เจตนาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือการช่วยให้ปัจเจกบุคคลมีอิสระด้วยตัวของเขาเองจากอิทธิพลของสื่อ ภาษา ขั้นตอนการทำงาน และอำนาจทางการศึกษาที่ควบคุม

6) มีการดำเนินการที่ต่อเนื่อง โดยมีการสะท้อนผลที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกลวิธี โดยมีลักษณะเป็นวงรอบการปฏิบัติการ

เป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือการร่วมกันคิดและทำเพื่อมุ่งปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในองค์กรหรือชุมชน รวมทั้งคนในครอบครัว ซึ่งจะต้องร่วมกันค้นหาประเด็นปัญหา และกำหนดแผนการและวิธีการ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการปฏิบัติ และในการปฏิบัติจะต้องเกี่ยวข้องกับภูมิหลัง วัฒนธรรม รวมทั้งการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์และสัมผัสกับอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ของบุคคล (Stringer, 1999: 17) การวิจัยลักษณะนี้จึงมีปฏิริยาสะท้อนกลับจากผลการปฏิบัติเป็นวงจรต่อเนื่อง ทำให้การดำเนินการต้องกระทำเป็นวงรอบจนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ (Hawkins, 2008: 5) ซึ่งการดำเนินการแบบสะท้อนผลการปฏิบัติและปรับเปลี่ยนวิธีการหลายครั้งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนี้ มี 4 ขั้นตอนคือ (Kemmis; & McTaggart, 1988: 10)

1) การวางแผน (Plan) เป็นขั้นของการพัฒนาแผนเพื่อกำหนดการปฏิบัติหรือการปรับปรุงแผนในกรณีที่มีการดำเนินการมาก่อนหน้านี้

2) การปฏิบัติ (Act) เป็นการนำแผนไปปฏิบัติให้สำเร็จ

3) การสังเกต (Observe) เป็นการสังเกตผลที่เกิดขึ้นในแต่ละบริบทจากการปฏิบัติตามแผนที่กำหนดขึ้นก่อนหน้า

4) การสะท้อนผล (Reflect) เป็นการสะท้อนผลภายหลังการปฏิบัติ และเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการวางแผนในครั้งต่อไป

คุณลักษณะของการวิจัยประเภทนี้จะมุ่งในสถานการณ์ที่เฉพาะเจาะจง และเน้นความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีการอภิปราย (Dialogue) ในประเด็นที่ต้องการพิสูจน์ รวมทั้งในขั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนการปฏิบัติการแทรกแซงในที่พิเศษและอ่อนไหวจะต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างรอบคอบ ซึ่งกระบวนการวิจัยที่ดีจะสามารถสร้างองค์ความรู้หรือทฤษฎีใหม่ได้ (Burns, 2007: 11)

5.2.2 วิธีดำเนินการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในบริบทที่เป็นชุมชน มีการดำเนินการใน 2 ระยะ ดังนี้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร; และคนอื่นๆ. 2543: 82 และโกวิทย์ พวงงาม; และชอบ เข้มกลัด. 2545: 23-31)

1) ระยะก่อนทำการวิจัย (Pre- research phase)

เป็นขั้นการเตรียมชุมชน เพื่อให้มีความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมของการวิจัย โดยในขั้นนี้จะมีกระบวนการที่เริ่มจากการสร้างสัมพันธภาพระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้านในชุมชน ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในลักษณะแบบไม่เป็นทางการเพื่อให้เกิดความคุ้นเคย

และไว้วางใจในตัวนักวิจัย หากนักวิจัยมีสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชนจะทำการสำรวจและศึกษาข้อมูลของชุมชนเป็นไปได้อย่างที่จะส่งผลให้นักวิจัยได้ข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการคัดเลือกชุมชนที่เหมาะสมต่อไป และเมื่อได้ทำการเลือกชุมชนที่เหมาะสมแล้วกระบวนการขั้นต่อไปคือการเข้าสู่ชุมชนและทำการเตรียมเครือข่าย เตรียมทีม เตรียมผู้นำ ให้พร้อมในทุกด้านเพื่อให้เกิดความเข้าใจในวิธีการวิจัย และอยากที่จะมีส่วนร่วมทำวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมต่อไป โดยกระบวนการทั้งหมดในขั้นระยะก่อนทำวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การสร้างสัมพันธภาพ ในระยะเริ่มต้นจะเป็นการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้านและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน ซึ่งนักวิจัยแต่ละคนอาจจะมีทักษะและเทคนิคที่แตกต่างกัน อาจจะมีทั้งการแวะทักทายตามบ้านแนะนำตนเองและพูดคุยชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไป รวมทั้งการเข้าช่วยเหลือกิจกรรม ประเพณีต่างๆของชุมชนที่จัดขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านเกิดการยอมรับและไว้วางใจในตัวผู้วิจัยมากขึ้นจนเหมือนกับคนในชุมชนเดียวกัน หากความสัมพันธ์ของนักวิจัยดีในระยะแรกนี้การดำเนินงานในขั้นต่อไป ก็จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

(2) การสำรวจและศึกษาชุมชน เป็นการสำรวจและศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน นับตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรของชุมชน ข้อมูลด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ การสื่อสาร และวัฒนธรรม ซึ่งสามารถทำการศึกษารวบรวมข้อมูลได้ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยใช้แหล่งข้อมูลทั้งจากหน่วยงานราชการ องค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งติดต่อกับผู้นำหรือบุคคลสำคัญในชุมชนเพื่อให้ได้ทราบข้อมูลของชุมชนมากยิ่งขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ในการคัดเลือกชุมชน

(3) การคัดเลือกชุมชน ชุมชนที่เลือกมักพิจารณาจากความด้อยโอกาสของประชาชนในชุมชน หรือการด้อยโอกาสทางสังคมกว่าชุมชนอื่น เพื่อเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างโอกาสให้เกิดความเท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าในตนเอง และร่วมมือกันพัฒนาชุมชนให้พัฒนาอย่างยั่งยืน

(4) การเข้าสู่ชุมชน ผู้วิจัยจะต้องเริ่มดำเนินการสร้างความสัมพันธ์ กับชาวบ้านด้วยการแนะนำตนเอง ชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการในรูปแบบไม่เป็นทางการ เช่น การพูดคุย การจัดประชุมกึ่งทางการ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์โครงการให้ชุมชนได้รับรู้ วิธีการสร้างความสัมพันธ์ขั้นต้นที่ดีที่สุด คือ การไปพักอาศัยอยู่กับชาวบ้าน โดยผู้วิจัยต้องปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ควรร่วมทำกิจกรรมทุกอย่างของชุมชน เพื่อจะช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจโลกทัศน์ของชาวบ้านได้เร็วขึ้น และช่วยให้ชาวบ้านยอมรับนักวิจัยได้โดยสนิทใจ ไว้วางใจ แต่นักวิจัยต้องระมัดระวังในเรื่องการมิให้ตนมีบทบาทเกินกว่าที่ควรจะเป็น และมีให้เกิดความลำเอียงในการดำเนินงาน เมื่อเข้าสู่ชุมชนนักวิจัยควรทำการพบปะกลุ่ม องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อปรึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ รวมทั้งการพบปะผู้นำชุมชน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ รวมทั้งกระบวนการและ

วิธีการปฏิบัติอย่างเป็นทางการมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเป็นการวิจัยรูปแบบใหม่ที่ทุกคนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน การเตรียมทุกฝ่ายให้เข้าใจและพร้อมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึง

(5) การเตรียมคน การเตรียมเครือข่าย กระบวนการในขั้นสุดท้ายของการเตรียมชุมชนก่อนที่จะเข้าสู่ขั้นตอนการทำวิจัย คือการเตรียมคนและเตรียมเครือข่าย ให้เกิดความพร้อมในการลงมือดำเนินงาน เพราะการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนั้น ผู้มีส่วนร่วม คือ นักวิจัย นักพัฒนา และชาวบ้านจะต้องมีความเข้าใจที่ตรงกันเพื่อให้เกิดการประสานงานกันในการปฏิบัติ

ก. การเตรียมคน คือ การเตรียมความพร้อมให้กับชาวบ้านแกนนำ นักวิจัยและนักพัฒนา ซึ่งการเตรียมชาวบ้าน ควรกำหนดกิจกรรมที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านได้เห็นกระบวนการวิจัย ซึ่งจะสะท้อนถึงการมีส่วนร่วมและการแก้ปัญหาของกระบวนการวิจัย นอกจากนี้การให้ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของการวิจัย จะทำให้ชาวบ้านเข้าใจและมองภาพของการวิจัยประเภทนี้ได้มากขึ้น ว่าเป็นการทำงานอย่างมีส่วนร่วม และเห็นคุณค่าของมนุษย์ ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกันซึ่งจะก่อประโยชน์ให้กับชุมชนต่อไป นอกจากนี้การเตรียมชาวบ้านให้เป็นกลุ่มหรือทีมในการวิจัย เช่น ทีมวิจัย ทีมวางแผน และทีมปฏิบัติ จะทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าคุณทุกคนในชุมชนเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนได้ ซึ่งทำให้ชาวบ้านปรับเปลี่ยนทัศนคติในการมองคุณค่าและศักดิ์ศรีในตนเองให้มากขึ้น

ข. การเตรียมเครือข่าย คือการที่นักวิจัยจะประสานงานกับเครือข่ายต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อให้กระบวนการดำเนินไปได้อย่างที่ ซึ่งเครือข่ายภายในอาจจะเป็นชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ในชุมชน หรืออาสาสมัครก็ได้ ส่วนเครือข่ายภายนอกนั้นเช่น องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนที่ต้องการเข้ามาให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชน แสวงหาทรัพยากรที่ชุมชนต้องการในการแก้ปัญหา ความร่วมมือในลักษณะของการสร้างเครือข่ายเป็นการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมและเติมในสิ่งที่ชุมชนด้อยไป

2) ระยะเวลาของการทำวิจัย (Research phase)

ก. การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ขั้นนี้เป็นการศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน ควบคู่ไปกับการให้ความรู้ เป็นการศึกษาที่ลึกกว่าในระดับแรก คือ การประเมินถึงศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อดูขีดความสามารถของชุมชนนั้น ขั้นตอนนี้จะเน้นการศึกษา วิเคราะห์ชุมชน และการให้การศึกษากับชุมชนพร้อมกันไป โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยการฝึกปฏิบัติ โดยการอภิปรายปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน ซึ่งสามารถนำเทคนิคของ PRA และ AIC ในการระดมความคิดเห็นของทั้งระดับบุคคลและระดับกลุ่ม มาประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน พร้อมกับการประเมินความเป็นไปได้ด้านทรัพยากร

ข. การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการ โดยชาวบ้านและนักวิจัยจำเป็นต้องพิจารณาร่วมกันว่าปัญหาใดเร่งด่วน และจะแก้ไขด้วยวิธีใดจึงจะเหมาะสม การพิจารณาความเหมาะสมของโครงการ อาจพิจารณาในด้านความคุ้มค่า ความเหมาะสมกับพื้นที่ ความเข้ากันได้กับขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน และการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านควรจะเป็นตัวหลักในการเลือกกำหนดลำดับความสำคัญของปัญหา แนวทาง การแก้ไข และกำหนดโครงการหรือกิจกรรม โดยพิจารณาจากองค์ประกอบของ ขนาด ความเร่งด่วน ความพร้อม ความร่วมมือและความสนใจของประชาชนต่อปัญหา

ค. ระยะเวลาของการจัดทำแผน เป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันเพื่อคัดเลือกโครงการและกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการ เป็นโครงการที่ประชากรในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ระบุกิจกรรม/ขั้นตอนการดำเนินงานต่างๆ ให้ชัดเจน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนในการดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยควรจะต้องมีวิธีการที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น โดยจะต้องให้มีการตอบคำถามร่วมกันของกลุ่มผู้ดำเนินงานในประเด็นเกี่ยวกับโครงการนั้นเป็นโครงการที่มีกิจกรรมอะไร ใครเป็นผู้ทำ ทำอย่างไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบในการเจรจาต่อรอง เป็นต้น

ง. ระยะการนำแผนไปปฏิบัติ ในการปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ ควรจะต้องมีแกนนำหรือกลุ่มในชุมชนเป็นกลุ่มที่ทำงาน โดยกลุ่มทำงานหรือกลุ่มแกนนำนี้อาจจะเป็นกลุ่มหรือองค์กรที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งมีความเหมาะสม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือลักษณะของงาน ส่วนกรณีที่ชุมชนยังไม่มีกลุ่มหรือองค์กรที่เหมาะสม ก็จำเป็นต้องตั้งกลุ่มขึ้นใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของกิจกรรมที่ตั้งไว้ สิ่งสำคัญในขั้นนี้ คือ การกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบต่างๆระหว่างสมาชิกของกลุ่มระหว่างสมาชิกในกลุ่มทำงาน ระหว่างสมาชิกชุมชนกับผู้วิจัย และการมอบหมายงานให้ตรงกับศักยภาพและความสามารถของบุคคล การกระจายทรัพยากร และการให้สมาชิกได้มีส่วนในการดำเนินงานต่างๆ

จ. ระยะติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน การติดตามและประเมินผลโครงการเป็นกิจกรรมที่จำเป็นและขาดไม่ได้ ขั้นตอนนี้เป็นการตรวจสอบของชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านตลอดเวลา ว่างานหรือกิจกรรมที่ได้เริ่มทำไปนั้น สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง/เหมาะสมหรือไม่ เป็นไปตามแผนงานที่กำหนดไว้หรือไม่ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด มีอะไรบ้างที่จะต้องแก้ไข มีปัญหาอุปสรรคอย่างไรหรือไม่ เพื่อที่จะได้มีการแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมได้ทันการ ซึ่งเป็นการติดตามและประเมินผลโดยสมาชิกของชุมชน

5.3 เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้

ในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะมีเทคนิคหรือเครื่องมือที่ใช้สำหรับการวิจัยหลายเทคนิคที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในกลุ่มผู้วิจัย แกนนำชุมชน หรือผู้นำชุมชน และชาวบ้านหรือผู้เผชิญกับปัญหานั้นๆ ได้มีส่วนร่วม คือ ตัดสินใจวางแผน แก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน และเป็นเทคนิคที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยควรพิจารณาเลือกใช้ตามความเหมาะสมของสภาพปัญหาและบริบทของชุมชน ได้แก่ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเทคนิคที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ดังนี้

5.3.1 การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

1) ความหมายของการสนทนากลุ่ม

โยธิน แสงดี (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. 2541: 140; อ้างอิงจาก โยธิน แสงดี. ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายของการจัดสนทนากลุ่มไว้ว่า หมายถึง การรวบรวมข้อมูลจากการนั่งสนทนากับผู้ให้ข้อมูล (Key information) ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลนี้จะได้รับการเลือกสรรตามหลักเกณฑ์ที่นักวิจัยกำหนดไว้ว่าจะเป็นผู้ที่สามารถตอบคำถามได้ตรงประเด็น และสามารถตอบวัตถุประสงค์ที่สนใจศึกษามากที่สุด และสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2544: 290) ได้กล่าวถึงการสนทนากลุ่มหรือการซักถามกลุ่มว่า เป็นลักษณะของการเก็บข้อมูลวิธีหนึ่ง ซึ่งกระทำโดยการนัดหมายผู้ให้ข้อมูลมาประชุมกัน ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อซักถามเก็บข้อมูลต่าง ๆ ตามต้องการ โดยผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดต้องเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือมีบทบาทในเรื่องที่เกี่ยวข้อง สำหรับ วีระสิทธิ์ สิทธิไตรย์ และ โยธิน แสงดี (2531: 38) ได้กล่าวถึงการสนทนากลุ่มว่า เป็นวิธีการอันหนึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความนึกคิด จิตใจ และพฤติกรรมของมนุษย์ รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนั้น ๆ และยังทำให้ทราบถึงปฏิกิริยาของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้า โดยคำถามในวงสนทนากลุ่มจะเป็นคำถามถึงความรู้สึก การตัดสินใจ การให้เหตุผล แรงจูงใจ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนความประทับใจ เป็นต้น

จากความหมายและทัศนะเกี่ยวกับการสนทนากลุ่มดังที่แสดงไว้ข้างต้นจะเห็นว่า การสนทนากลุ่มนั้นเป็นขั้นตอนในการเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการโดยการรวมกลุ่มกันพบปะสนทนา เพื่อให้ได้รับทราบข้อมูล และรับรู้ความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลนั่นเอง

2) องค์ประกอบของการจัดสนทนากลุ่ม

โยธิน แสงดี (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. 2541: 143-144; อ้างอิงจาก โยธิน แสงดี. ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดสนทนากลุ่มไว้ว่า สิ่งแรกที่ต้องทำคือ การกำหนดเรื่องที่จะทำการศึกษา จากนั้นกำหนดตัวแปรหรือตัวบ่งชี้ที่คาดว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำการศึกษา เพื่อนำมาสร้างเป็นแนวทางในการดำเนินการสนทนา สำหรับการคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา ให้

พิจารณาว่าเป็นบุคคลที่สามารถให้คำตอบในการศึกษาครั้งนี้ตรงตามวัตถุประสงค์มากที่สุด โดยบุคลากรในการจัดสนทนากลุ่มแต่ละครั้งควรประกอบด้วย 1) พิธีกรที่เป็นผู้นำและกำกับการสนทนาให้เป็นไปตามแนวทางของหัวข้อการสนทนา 2) ผู้จัดบันทึกคำสนทนา ซึ่งทำหน้าที่คอยจดบันทึกคำสนทนา และสังเกต รวมทั้งคอยสะกิดเตือนพิธีกรในกรณีที่พิธีกรลืมคำถามหรือข้ามคำถาม และทำหน้าที่เขียนผังการสนทนากลุ่มให้พิธีกรเพื่อจะได้ทราบว่าในกลุ่มมีใครบ้าง ชื่ออะไร นั่งตรงไหน และพูดอะไรบ้าง และ 3) เจ้าหน้าที่บริการทั่วไป ซึ่งทำหน้าที่คอยกันผู้เข้าร่วมวงในกลุ่มที่ไม่ได้รับเชิญ และคอยอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนาในด้านต่าง ๆ เช่น คอยบริการน้ำ ขนม เปลี่ยนนเทป บันทึกเทป เป็นต้น

นอกจากนั้น ควรจัดเตรียมอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ เทปบันทึกเสียง ซึ่งควรมี 2 เครื่อง และบันทึกเทปหลวมกัน 5 นาที และควรมี เทปเปล่า สมุดจดบันทึก ดินสอ ปากกา ยางลบ ฯลฯ รวมทั้งอุปกรณ์เสริมที่ช่วยให้การสนทนาดำเนินไปด้วยบรรยากาศราบรื่นและดูเป็นธรรมชาติ ไม่เครียด ได้แก่ น้ำดื่ม ขนม ของขบเคี้ยวเล็ก ๆ น้อย ๆ หรืออาจเป็นรูปภาพ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มได้เข้าใจเรื่องราวหรือประเด็นที่จะถามมากยิ่งขึ้น

สำหรับสถานที่ที่จะจัดสนทนากลุ่ม ควรมีการกำหนดให้แน่นอนว่าจะศึกษาในห้องถิ่นหรือหมู่บ้าน โดยจัดสถานที่ให้สะดวกแก่สมาชิกในกลุ่มมากที่สุด และมีสภาพแวดล้อมที่ดี ไม่มีสิ่งรบกวนจนเกินไป และใช้ระยะเวลาในการสนทนากลุ่มไม่เกิน 2 ชั่วโมง 15 นาที โดยรวมระยะเวลาตั้งแต่ต้อนรับสมาชิกกลุ่มจนกระทั่งจบการสนทนากลุ่ม จะประมาณ 2 ชั่วโมง 30 นาทีพอดี

เมื่อสิ้นสุดการสนทนากลุ่ม อาจมีของกำนัลหรือของที่ระลึกที่จะมอบให้สมาชิกกลุ่มสนทนาก่อนจะจากกันไป ซึ่งไม่ใช่ค่าจ้าง แต่เป็นการมอบของที่ระลึกเพื่อให้รำลึกว่าครั้งหนึ่งเคยมานั่งถกเถียงประเด็นปัญหาด้วยกัน

3) ขั้นตอนการดำเนินการสนทนากลุ่ม

วีระสิทธิ์ สิทธิไตรย์ และโยธิน แสงวงศ์ (2531: 40) ได้กล่าวถึงการดำเนินการสนทนากลุ่มไว้เป็นขั้นตอนดังนี้

ก. การแนะนำตัวเองและเพื่อนสมาชิก เมื่อสมาชิกกลุ่มมาพร้อมกันแล้วก็เริ่มดำเนินการสนทนา โดยผู้ดำเนินการสนทนาในที่นี้คือพิธีกรจะแนะนำตนเองและทีมงานอันประกอบด้วย ตัวพิธีกร ผู้จัดบันทึก และผู้บริการทั่วไป บางครั้งอาจมีผู้สังเกตการณ์ด้วย

ข. การอธิบายจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ในการสนทนา รวมทั้งการบอกให้ทราบว่ามีการบันทึกเทปคำสนทนา ตลอดจนการถกประเด็นปัญหา และการจดบันทึกคำสนทนาด้วย

ค. การเกริ่นนำด้วยคำถามก่อนเครื่องสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง เพื่อสร้างความคุ้นเคยให้เกิดขึ้นในวงสนทนา

ง. การเริ่มตั้งคำถามในแนวการสนทนาตามที่จัดเตรียมไว้ ซึ่งหลังจากพิจารณาแล้วว่าสมาชิกภายในกลุ่มเริ่มคุ้นเคยกับเราดีแล้ว โดยทิ้งช่วงให้มีการถกเถียงและโต้แย้งกันให้พอสมควร

จ. พยายามสร้างบรรยากาศในกลุ่มสนทนาให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ควบคุมการสนทนาไม่ให้หยุดนิ่ง และอย่าชักคนใดคนหนึ่งมากจนเกินไป

ฉ. พยายามควบคุมการสนทนาอย่าให้เกิดการข่มกันทางความคิด คือควบคุมมิให้คนที่พูดเก่งในกลุ่มได้ชักจูงให้สมาชิกในกลุ่มคล้อยตามคนที่พูดเก่ง และพยายามสร้างบรรยากาศให้คนที่ไม่ค่อยได้พูดได้แสดงความคิดเห็นออกมาให้ได้

ช. พิธีกรควรจะต้องเป็นคนที่ซักถามเก่ง มีพรสวรรค์ในการพูดคุย มีการเว้นจังหวะการถามที่ดี ถามซ้ำ ๆ ละเอียด และต้องมีการพูดแทรกตลกอย่างเหมาะสมด้วย เพื่อจะช่วยให้บรรยากาศการสนทนาดังกล่าวไม่เหนียวแน่น

การสนทนากลุ่มนี้มีข้อดีคือสามารถเสวนากันในเรื่องที่สนใจไม่มีการปิดบังสมาชิกในกลุ่มกล้าคุย กล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิดเห็น ซึ่งจะได้ข้อมูลละเอียดและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา เนื่องจากการสนทนากลุ่มช่วยให้เกิดข้อมูลที่เป็นจริงและครบถ้วน ทำให้ประหยัดเวลาและงบประมาณ อีกทั้งยังจะได้ภาพของลักษณะสังคม มีใช้ภาพเฉพาะรายบุคคล ในขณะเดียวกันก็มีข้อจำกัด หากวัตถุประสงค์ของการวิจัยยังคลุมเครือไม่ชัดเจน และการคัดเลือกสมาชิกเข้าร่วมวงสนทนาไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ นอกจากนั้นอาจไม่คำตอบครบถ้วน ในเรื่องที่คุณผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเห็นว่าพฤติกรรมหรือความคิดเห็นไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชน หรือเห็นว่าเป็นเหตุการณ์ พฤติกรรม หรือคำตอบในบางประเด็นคำถามเป็นเรื่องธรรมดาและเคยชินอยู่แล้ว รวมทั้งการขาดทักษะของพิธีกรหรือข้อจำกัดด้านคุณลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับเรื่องที่สนทนา การใช้ภาษา และความไม่พร้อมของวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น

จากหลักการและวิธีการสนทนากลุ่มที่แสดงไว้ข้างต้น จะเห็นว่าการสนทนากลุ่มเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างมากในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้ก็เนื่องจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งเดียวที่ได้จากคนจำนวนมาก และได้ข้อมูลที่อยู่ในรายละเอียดเพียงพอ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ได้จะมีคุณภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับกระบวนการในการดำเนินการสนทนากลุ่ม รวมทั้งความพร้อมของวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และความร่วมมือจากทุกฝ่ายนั่นเอง

5.3.2 การสัมภาษณ์ (Interview)

1) ความหมายของการสัมภาษณ์

พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2543: 104) ได้ให้ความหมายของการสัมภาษณ์ไว้ว่า เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่อาศัยการโต้ตอบทางวาจาเป็นหลัก ใช้งานได้ดีสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความรู้สึก ความสนใจ ความคิดเห็น และทัศนคติในเรื่องต่างๆ ซึ่งเป็นข้อมูลทางด้านจิต อารมณ์ และในบางโอกาสก็อาจใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ ความคิดต่างๆ ได้ด้วย สำหรับ บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ (2542: 56) ได้กล่าวถึงการสัมภาษณ์ไว้ว่า เป็นเทคนิควิธีการพบปะสนทนาอย่างมีจุดมุ่งหมาย เป็นการพบปะถามตอบกันโดยตรง หากมีข้อสงสัยหรือคำถามใดไม่ชัดเจนก็ถามซ้ำหรือทำความเข้าใจได้ และสามารถทำได้ทันที ซึ่งเป็นการสร้างความมั่นใจให้ทั้งผู้ตอบและผู้ถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดีกว่าวิธีอื่น

2) ประเภทของการสัมภาษณ์

กิติพัฒน์ นนทบุรีมะดุลย์ (2546: 121) ได้จำแนกประเภทของการสัมภาษณ์ในงานวิจัยเชิงคุณภาพไว้ 3 ลักษณะ คือ (1) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือแบบมาตรฐาน (Structured or standardized interview) การสัมภาษณ์แบบนี้เรียกอีกอย่างว่าการสัมภาษณ์แบบมาตรฐาน กล่าวคือมีการสัมภาษณ์ที่มีการกำหนดเฉพาะเจาะจงและชัดเจน หลักการและเหตุผลของการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างคือ การพยายามทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้รับคำถามชุดเดียวกัน เพื่อว่าจะสามารถเปรียบเทียบคำตอบคำตอบของแต่ละคนได้สะดวกขึ้น การสัมภาษณ์ประเภทนี้ตั้งอยู่บนข้อสันนิษฐานว่า การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างนั้นสามารถที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลได้ครบถ้วนตรงตามเรื่องที่นักวิจัยศึกษา โดยชุดคำถามในการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างนั้นสามารถทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เข้าใจคำถามได้อย่างชัดเจน และความหมายของคำถามคำถามแต่ละข้อนั้นมีความหมายที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ทุกคนจะเข้าใจตรงกัน (2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างหรือแบบปลายเปิด (Unstructured or open-ended interview) การสัมภาษณ์แบบนี้เป็นวิธีการเก็บข้อมูลที่เหมาะสมที่สุดในการเก็บรวบรวมสาระด้านการรับรู้โลกและประสบการณ์ของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ทั้งนี้ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างหรือแบบปลายเปิดมีลักษณะตรงข้ามกับกับการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือแบบมาตรฐานโดยสิ้นเชิง เพราะจะมีลักษณะที่ลื่นไหลไปตามสถานการณ์ได้ดีกว่า ทั้งนี้เพราะการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างไม่ได้ใช้ข้อคำถามที่กำหนดไว้ตายตัว แต่จะมีลักษณะรวบรวมชุดของคำถามที่สำคัญๆ ที่มีที่มาจากข้อสันนิษฐานอันหลากหลายกว่าการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริงในการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง ขณะเดียวกันก็พยายามปรับคำถามนั้นให้เปิดรับกับการทำให้ได้ข้อมูลที่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของการวิจัยด้วย และ (3) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or guided interview) การสัมภาษณ์แบบนี้บางครั้งเรียกว่าการสัมภาษณ์แบบชี้นำ

(Guided interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่อยู่ระหว่างกลางการสัมภาษณ์ทั้งสองประเภทข้างต้น ส่วนใหญ่จะกำหนดคำถามที่พอจะตัดสินใจได้ว่าจะถามอะไร หรือการใช้คำสำคัญ (Key word) เป็นเครื่องชี้นำการสัมภาษณ์ คือเป็นการเตรียมสัมภาษณ์ด้วยข้อความแบบหลวม ๆ ในลักษณะกึ่งโครงสร้าง โดยการร่างคำถามปลายเปิดที่มีความสำคัญที่ต้องการ พร้อมกับมีความยืดหยุ่น พร้อมจะเปลี่ยนถ้อยคำให้สอดคล้องกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยแต่ละคนและสถานการณ์การสัมภาษณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ส่วนใหญ่จะใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างหรือกึ่งโครงสร้าง แต่ลงลึกไปที่ความลึกซึ้ง มีรายละเอียดมาก และต้องการทำความเข้าใจกับความคิดและพฤติกรรมในประเด็นที่สำคัญของผู้ให้สัมภาษณ์อย่างแท้จริง ซึ่งจะต้องมีการกระตุ้น เร่งเร้าให้ตอบในประเด็นที่ผู้สัมภาษณ์สนใจ ทั้งนี้ การตั้งคำถามจะต้องมีความยืดหยุ่น เพื่อจะได้เข้าใจในปัญหาหรือแบบแผนการปฏิบัติที่ซ่อนอยู่อย่างแท้จริง

3) หลักและเทคนิคการสัมภาษณ์

เนื่องจากการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยการตอบโต้ด้วยวาจาเป็นหลัก ใช้ได้ดีกับการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความรู้สึก ความสนใจ ความคิดเห็น และทัศนคติ ในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นข้อมูลด้านจิตอารมณ์ และบางโอกาสอาจใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ ความคิดต่าง ๆ หลักการสัมภาษณ์ มีดังนี้ (พวงรัตน์ มณีรัตน์. 2543: 67)

(1) การสัมภาษณ์ต้องมีจุดมุ่งหมายแน่นอน โดยผู้สัมภาษณ์ต้องเตรียมคำถามไว้ล่วงหน้า และเรียงลำดับคำถามไว้อย่างเป็นระบบไม่ให้เกิดความสับสน แล้วฝึกหรือทดลองสัมภาษณ์ก่อนสัมภาษณ์จริงเพื่อให้เกิดความชำนาญ

(2) ในการสัมภาษณ์ต้องมีการสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์จะได้สบายใจและได้ข้อมูลตามความเป็นจริงมากที่สุด ควรใช้วาจาสุภาพ ชัดเจน เข้าใจง่าย ต้องมีการยั่วยุหรือเร้าให้ผู้ถูกสัมภาษณ์อยากให้คำตอบ อยากแสดงความคิดเห็น โดยไม่มีการแนะนำคำตอบ

(3) ผู้สัมภาษณ์ต้องมีพื้นฐานความรู้ในเรื่องที่จะสัมภาษณ์เป็นอย่างดี ซึ่งจะทำให้การสนทนาเป็นที่เข้าใจกัน สามารถแปลและสรุปคำตอบได้ถูกต้อง และต้องมีมารยาทที่ดีในการสัมภาษณ์ โดยอย่าให้ผู้ถูกสัมภาษณ์คิดว่าคำตอบไม่ได้รับความสนใจ

(4) การสัมภาษณ์ต้องมีการจดบันทึกผลการสัมภาษณ์ การจดบันทึกต้องกระทำอย่างรอบคอบ ระมัดระวังให้เกิดความคลาดเคลื่อน อาจใช้เครื่องมืออื่นช่วย เช่น เทป โดยต้องขออนุญาตผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วย

สำหรับเทคนิคการสัมภาษณ์ ควรสัมภาษณ์ทีละคำถาม โดยเริ่มจากคำถามง่าย ๆ ใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่าย คำถามชัดเจน ทบทวนคำถามถ้าจำเป็น ฟังคำตอบจากผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วยความตั้งใจเพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้อง ให้ความกับผู้ถูกสัมภาษณ์ในการตอบคำถามอย่างเพียงพอ แต่ก็ไม่ปล่อยให้การสัมภาษณ์หยุดชะงัก และพยายามให้เสร็จในเวลาที่กำหนด

ข้อควรระวังในการสัมภาษณ์คือ ควรหลีกเลี่ยงการแนะนำคำตอบและถามออกนอกเรื่อง อย่าใช้คำพูดที่แสดงว่าเป็นการสอนผู้ถูกสัมภาษณ์ หลีกเลี่ยงคำถามที่กระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของผู้ถูกสัมภาษณ์ เมื่อการสัมภาษณ์ได้สิ้นสุดลง ผู้สัมภาษณ์ควรตรวจดูความสมบูรณ์ของคำตอบ ถ้าข้อใดยังได้คำตอบไม่ชัดก็ถามใหม่ให้ทราบแน่ชัด หรือข้อใดยังไม่ได้ถามก็ถามเสียให้ครบถ้วน ในการสัมภาษณ์ จะต้องทำการจดบันทึกคำตอบไว้อย่างชัดเจนไม่ควรใช้คำย่อ อาจใช้เครื่องมืออื่นช่วย เช่น เทปบันทึกเสียง เป็นต้น สุดท้ายคือทุกครั้งที่จบการสัมภาษณ์ ควรต้องแสดงความขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ด้วย

กล่าวได้ว่า กลวิธีการสัมภาษณ์นั้นจะมีรูปแบบเบื้องต้นอยู่ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญนั้นจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้สัมภาษณ์และสถานการณ์ในขณะที่สัมภาษณ์เป็นสำคัญ สำหรับการสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง โดยคำนึงถึงหลักและเทคนิคของการสัมภาษณ์ดังที่แสดงในข้างต้นประกอบด้วย

5.3.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation)

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มักใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งการสังเกตวิธีนี้ พันธุ์ทิพย์ รามสูตร (2540: 19) ให้ความหมายว่า นักวิจัยจะเข้าไปอยู่ร่วมกับกลุ่มที่ศึกษา ด้วยการเป็นสมาชิกจริงๆ ของชุมชน หรือเป็นนักวิจัยที่เข้าไปใช้ชีวิตในชุมชน โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่างของชุมชน ซึ่งวิธีการแบบนี้เป็นวิธีที่ดีเพราะนักวิจัยจะมีความเป็นตัวเองในฐานะนักวิจัย และมีโอกาสทำวิจัยได้เต็มที่มากกว่า แต่นักวิจัยต้องสร้างสัมพันธภาพให้เป็นที่ยอมรับไว้วางใจจากคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม โกวิทย์ พวงงาม และ ชอบ เข้มกัลด์ (2545: 33) ได้แบ่งการสังเกตเป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) การเข้าไปร่วมโดยสมบูรณ์ ผู้สังเกตจะเป็นสมาชิกผู้หนึ่งของกลุ่มร่วมในกิจกรรมทุกอย่าง เป็นไปตามธรรมชาติ เข้าถึงทุกเหตุการณ์หรือทุกสถานการณ์ ผู้ถูกสังเกตมีกิจกรรมอะไร มีบทบาทอย่างไร ผู้สังเกตก็มีกิจกรรมหรือบทบาทเช่นเดียวกัน การเข้าไปร่วมโดยสมบูรณ์นี้ผู้ถูกสังเกตจะไมู้ตัวเลยว่ากำลังถูกสังเกตพฤติกรรม

(2) การเข้าไปร่วมไม่สมบูรณ์ ผู้สังเกตเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมบ้างตามที่เห็นสมควร ทั้งนี้เพื่อสร้างสัมพันธระหว่างผู้สังเกตและผู้ถูกสังเกตให้เกิดความสนิทคุ้นเคย ผู้ถูกสังเกตจะรู้ตัวว่ากำลังถูกสังเกต การสังเกตแบบนี้นิยมใช้กันมากในการศึกษาชุมชน

ทั้งนี้ การสังเกต จะประกอบไปด้วย การสังเกต การสอบถามหรือสัมภาษณ์ และการบันทึกพร้อมด้วย โดยการบันทึกอาจใช้เทคนิคอื่นประกอบด้วย เช่น การบันทึกเสียง การถ่ายภาพ เพื่อให้ข้อมูลมีความครบถ้วน สิ่งที่ต้องสังเกตที่สำคัญ 6 ประเภท (พันธุทิพย์ รามสูตร. 2540: 19)

(1) การกระทำ (Acts) คือ เหตุการณ์ หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในเวลาหนึ่งเวลาใด ซึ่งไม่ยาวนานต่อเนื่อง

(2) กิจกรรม (Activities) คือ เหตุการณ์ สถานการณ์ หรือ กิจกรรมที่ทำให้ลักษณะต่อเนื่องเป็นแบบแผน ปฏิบัติอย่างเป็นกระบวนการ มีขั้นตอน ซึ่งการสังเกตเหล่านี้ จะบ่งชี้ให้เห็นหน้าที่ สถานภาพ บทบาท และความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม

(3) ความหมาย (Meaning) คือการที่บุคคลอธิบายให้ความหมายเกี่ยวกับกิจกรรม ซึ่งอาจเป็นลักษณะเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ การรับรู้โลกทัศน์ บรรทัดฐานหรือระเบียบกิจกรรมต่างๆ

(4) ความสัมพันธ์ (Relationship) คือลักษณะการเกี่ยวข้องกับระหว่างบุคคลต่างๆ ในสังคมที่ศึกษา ว่ามีลักษณะยึดโยงกันอย่างไร มีแบบแผนอย่างไร ทั้งในทางที่ขัดแย้งหรือลงรอยกัน ซึ่งสามารถทำให้วิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมของชุมชน/กลุ่มได้ทั้งระบบเครือข่าย การเมือง เศรษฐกิจ

(5) การมีส่วนร่วม (Participatory) คือ ลักษณะการปรับตัว การยอมตามกลุ่ม การเข้าร่วมในกิจกรรมของกลุ่มสมาชิกในสถานการณ์ต่างๆ

(6) สภาพสังคม (Setting) คือ สภาพสนาม หรือสถานการณ์ ที่นักวิจัยเข้าไปศึกษาทุกแง่มุม ทั้งด้านภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม แบบแผน ประเพณี

กล่าวได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นแบบแผนการวิจัยที่เน้นการปฏิบัติและการมีส่วนร่วมผสมผสานเข้าด้วยกัน และมีบุคคลเกี่ยวข้องใน 3 ฝ่าย คือ ผู้วิจัย ผู้ร่วมวิจัย และประชาชนในพื้นที่วิจัย โดยการวิจัยประเภทนี้สามารถดำเนินการออกเป็น 2 ระยะ คือระยะก่อนทำวิจัย ซึ่งจะให้ความสำคัญกับการสร้างสัมพันธ์ภาพกับพื้นที่วิจัยและการเตรียมความพร้อม กับระยะการทำวิจัยที่เน้นการปฏิบัติตามแผนและการประเมินผล โดยมีเทคนิคและเครื่องมือที่สำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ การสังเกต หรือวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับปัญหาการวิจัย

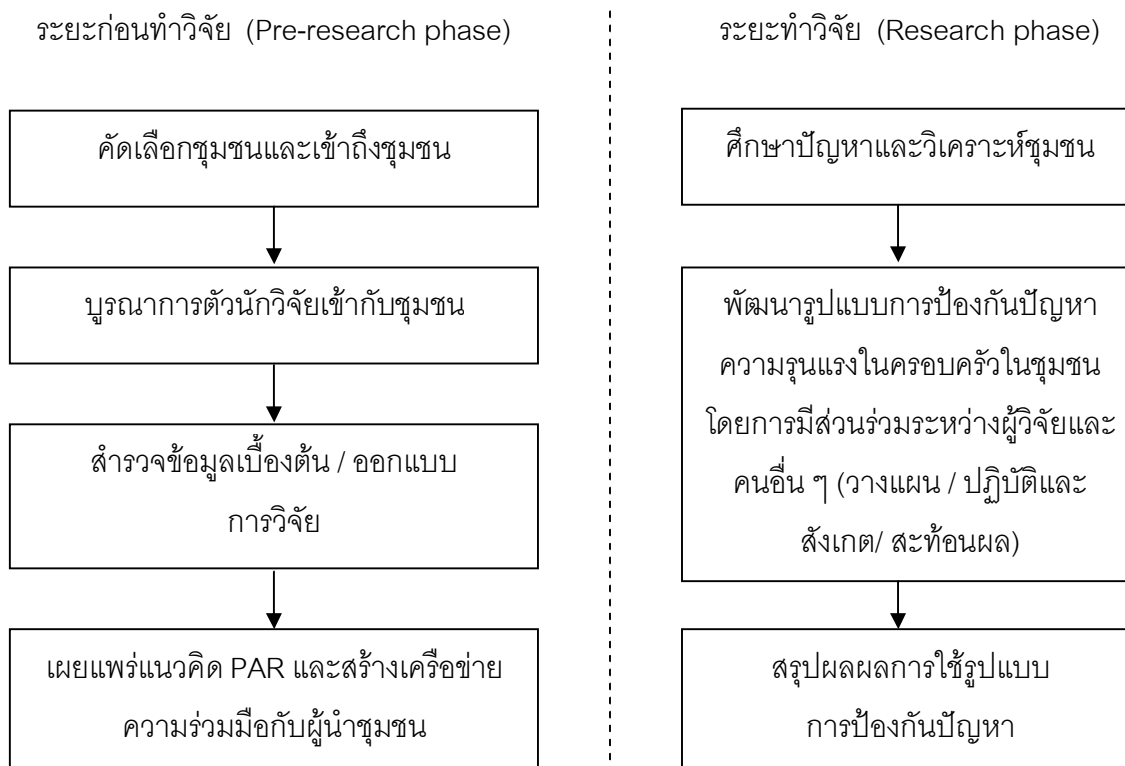
5.4 สรุป

จากแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวมาในข้างต้น จะเห็นว่า การวิจัยประเภทนี้นักวิจัยจะต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ในลักษณะของกิจกรรมทางสังคมที่เน้นการปฏิบัติการและการมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การส่งเสริมสิ่งต่างๆ หรือป้องกันแก้ไขปัญหามาได้

สถานการณ์เฉพาะให้บรรลุผล โดยมีการดำเนินการเป็นลำดับขั้น คือ การวางแผนปฏิบัติ สังเกต และสะท้อนผล จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขแผนปฏิบัติ แล้วดำเนินการตามแผนต่อเนื่องไปเป็นวงรอบจนบรรลุวัตถุประสงค์

ในส่วนของวิธีดำเนินการ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือระยะก่อนทำวิจัยและระยะทำวิจัย ในระยะก่อนทำวิจัยนั้น ถือเป็นระยะของการเตรียมความพร้อมเพื่อเป็นหลักประกันว่านักวิจัยสามารถปฏิบัติวิจัยร่วมกับคนอื่น ๆ ในพื้นที่ได้ โดยนักวิจัยจะต้องสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับพื้นที่ และเมื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้นและคัดเลือกพื้นที่ได้แล้วก็ดำเนินการเตรียมคนเตรียมเครือข่ายให้พร้อมสำหรับระยะก่อนทำวิจัย ถือเป็นระยะที่นักวิจัยและผู้มีส่วนร่วมจะต้องศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาของพื้นที่ ก่อนที่จะกำหนดโครงการหรือกิจกรรม แล้วปฏิบัติตามแผนการวิจัยจนบรรลุวัตถุประสงค์ ในส่วนของเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นจะต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ เช่น การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ หรือการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งนักวิจัยจะต้องฝึกฝนให้มีความชำนาญเพื่อไม่ให้เห็นอุปสรรคในการเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการนำวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มาใช้ในการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 2 ระยะ ตามแบบแผนการวิจัย ดังภาพต่อไปนี้

ภาพประกอบ 7 ขั้นตอนและระยะการทำวิจัยตามรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน รวมทั้งค้นหาสิ่งที่มาสนับสนุนการป้องกันปัญหา จนนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมการป้องกันปัญหา และได้รูปแบบการป้องกันปัญหาจากกิจกรรมการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่พัฒนาขึ้นจากการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ด้วยวิธีการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR) มีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

1. การคัดเลือกพื้นที่วิจัย

ผู้วิจัยคัดเลือกชุมชนแห่งหนึ่ง ในจังหวัดปทุมธานี เป็นพื้นที่ในการวิจัย เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนแห่งนี้ยังไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร แต่มีความหลากหลายในเชิงคุณลักษณะ คือ การเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีคนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก (จำนวนประชากร ประมาณ 1,633 คน จำนวนครัวเรือน ประมาณ 419 ครัวเรือน) อีกทั้งยังมีความแตกต่างของคุณลักษณะครอบครัวและพื้นที่ เช่น ฐานะความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ การตั้งบ้านเรือนในชุมชนย่อย และภูมิหลังของแต่ละชุมชนย่อย เป็นต้น จากความหลากหลายดังกล่าว ทำให้ชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ที่มีสภาพบ้านเรือนหนาแน่นในบางชุมชนย่อย และประชาชนบางส่วนมีสภาพยากจน จนเชื่อได้ว่าชุมชนแห่งนี้อาจมีความเสี่ยงจากปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้ อีกทั้งชุมชนแห่งนี้ยังอยู่ในพื้นที่กำหนดให้พัฒนาเป็นจังหวัดนำร่องด้านการยุติความรุนแรงในครอบครัวอีกด้วย (ข่าวประชาสัมพันธ์ออนไลน์. 2550: ออนไลน์)

2. การเข้าสู่พื้นที่

2.1 การเข้าสู่พื้นที่ ผู้วิจัยประสานกับหน่วยจัดการความรู้เรื่องความรุนแรงในครอบครัว โรงพยาบาลรามาริบัติ ที่ได้ดำเนินโครงการร่วมกับทางจังหวัดปทุมธานี ในการพัฒนาจังหวัดเป็นต้นแบบนำร่องด้านการยุติความรุนแรงในครอบครัว จากนั้นได้ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานด้านการให้คำปรึกษาปัญหาครอบครัว ของโรงพยาบาลปทุมธานี และศูนย์สาธารณสุขชุมชนในพื้นที่ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2550 เพื่อแสดงเจตจำนงที่จะศึกษาวิจัยในพื้นที่ โดยได้ชี้แจงโครงการวิจัยให้กับผู้เกี่ยวข้องได้ทราบ และหลังจากได้ประสานงานกับเครือข่ายสาธารณสุขของหน่วยงานดังกล่าวแล้ว วิจัยก็ได้แนะนำตนเองกับผู้นำชุมชนในพื้นที่เพื่อสร้างความคุ้นเคย ก่อนที่เข้าสู่ชุมชนแบบเต็มตัว

2.2 การกำหนดสถานะ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีสถานะเป็นบุคคลที่เข้าร่วมปฏิบัติงานในพื้นที่นำร่อง อันเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาจังหวัดนำร่องด้านการยุติความรุนแรงในครอบครัวของจังหวัดปทุมธานี ที่มีการดำเนินการร่วมกับกลไกภาครัฐและภาคประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ และอีกสถานะหนึ่งคือการทำวิจัยสนใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และได้มีโอกาสศึกษาองค์ความรู้ในเชิงทฤษฎี รวมทั้งการมีประสบการณ์การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจากผู้เกี่ยวข้องในหลายระดับ ซึ่งรวมทั้งผู้ที่เคยมีประสบการณ์โดยตรงในบ้านพักฉุกเฉินด้วย จนมีความเห็นว่าการป้องกันความรุนแรงที่ริเริ่มจากต้นเหตุในระดับครอบครัวและชุมชน จะลดปัญหาความรุนแรงลงไปได้

2.3 การเตรียมความพร้อม เนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ดำเนินการใน 2 ระยะ คือระยะก่อนทำวิจัย ที่ผู้วิจัยจะต้องสร้างความคุ้นเคยกับพื้นที่ โดยการติดต่อสื่อสารกับคนในชุมชนและศึกษาข้อมูลเบื้องต้น และระยะทำวิจัยที่จะต้องมิกิจกรรมร่วมกับคนอื่น ๆ ผู้วิจัยจึงได้เตรียมความพร้อมโดยการบูรณาการตนเองเข้ากับชุมชน และได้สร้างความคุ้นเคยกับผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชน ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี ทำให้ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่าในการทำวิจัยครั้งนี้จะได้รับความร่วมมืออย่างดีจากสมาชิกในชุมชน และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างราบรื่น

3. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ด้วยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม สะท้อนลักษณะพื้นที่และปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน ดังนี้

3.1 ประวัติชุมชน

ชุมชนที่ศึกษานี้ อยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี เป็นชุมชนที่มีประชาชนมาอยู่อาศัยกว่า 100 ปี ปัจจุบันมีประชาชนอาศัยรวม 1,633 คน แบ่งเป็นชาย 777 คน และหญิง 856 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 419 หลังคาเรือน ประชาชนส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษา ทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ และประชาชนประกอบอาชีพรับจ้างมากที่สุด โดยคิดเป็น 47.60 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมด

ลักษณะชุมชน หมู่ 4 มีความหลากหลายทางประชากร เมื่อพิจารณาถึงลักษณะเฉพาะของชุมชนย่อยแต่ละกลุ่มในชุมชน จะประกอบด้วย

1) ชุมชนที่ 1 เป็นชุมชนที่เคยอยู่กันมาตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน ปัจจุบันมีอยู่ประมาณ 90 หลังคาเรือน ชุมชนดั้งเดิมนี้ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำสวนกล้วย สวนมะม่วง และสวนผลไม้อื่น ๆ

2) ชุมชนที่ 2 เป็นชุมชนที่ประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดปราจีนบุรี เข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเมื่อกว่า 30 ปีที่แล้ว โดยมาเช่าที่ดินเพื่ออยู่อาศัยใน

พื้นที่ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และของกรมการศาสนา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ปัจจุบันประชากรกลุ่มนี้มีจำนวนประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมดหมู่บ้าน

3) ชุมชนที่ 3 ชุมชนนี้เรียกชื่ออีกอย่างตามโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ใกล้เคียง เป็นชุมชนที่โรงงานดังกล่าวจัดสรรที่ดินให้กับพนักงานด้วยการเช่าจากกรมการศาสนา ปัจจุบันมีประมาณ 100 หลังคาเรือน

4) ชุมชนที่ 4 ชุมชนนี้มีลักษณะเป็นอาคารพาณิชย์ ปลูกอยู่ริมถนนใหญ่หน้าชุมชน ยาวประมาณ 1 กิโลเมตร ประชาชนทั้งหมดประกอบอาชีพค้าขายและให้บริการ

นอกจากชุมชนย่อยที่ได้จำแนกในข้างต้นแล้ว ยังมีประชากรอีกจำนวนหนึ่งที่มีลักษณะหมุนเวียนกันเข้ามาพักอาศัย เช่น บ้านเช่า เฟิงพัก ซึ่งไม่สามารถสำรวจได้อย่างชัดเจน เนื่องจากประชากรมีการย้ายเข้าออกตลอดเวลา

ชุมชนแห่งนี้มีวัดประจำชุมชน 1 แห่ง โดยประชาชนจะมีกิจกรรมร่วมกันเป็นระยะๆ และในบางชุมชน เช่น ชุมชนที่อพยพเข้ามาเช่าอาศัยในที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และของกรมการศาสนา ยังมีการประกอบพิธีการทำบุญกลางบ้านซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิม

3.2 ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน โดยวิธีการสนทนากลุ่ม เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2550 ซึ่งมีบุคคลที่เข้าร่วมในการสนทนากลุ่มประกอบด้วย เจ้าหน้าที่จากศูนย์สุขภาพชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ตัวแทนครอบครัวที่มีความอบอุ่น และตัวแทนครอบครัวที่มีความรุนแรง รวมทั้งสิ้น จำนวน 7 คน ผลการสนทนากลุ่ม สรุปได้ดังนี้

3.2.1 สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว

ในชุมชนแห่งนี้ มีครอบครัวที่กระทำรุนแรงระหว่างกัน จนเป็นที่ปรากฏออกมาภายนอกครอบครัว และสังคมได้รับรู้ ประมาณ 30 ครอบครัว ข้อมูลที่สะท้อนจากประสบการณ์ของผู้ที่ปฏิบัติงานในชุมชนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ทำให้คาดการณ์ได้ว่า สำหรับครอบครัวที่เหลือจะมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันระหว่างครอบครัวที่เคยมีการกระทำรุนแรงระหว่างกัน กับครอบครัวอบอุ่นที่ไม่มีปัญหาภายในครอบครัว

3.2.2 วิธีการกระทำรุนแรง

วิธีการกระทำรุนแรงในครอบครัวที่พบเห็นมากที่สุด คือความรุนแรงทางวาจาที่มีการกระทบกระทั่งกันบ่อยครั้งจนเกิดเป็นปัญหาความขัดแย้ง ร่องลงมาคือการทำร้ายทางร่างกาย

บ่อยครั้งจึงต้องเข้ารับการรักษาพยาบาล ในขณะที่ความรุนแรงทางเพศ และความรุนแรงที่มุ่งหมายเอาชีวิต ที่ปรากฏให้เห็นในชุมชนมีอย่างละ 1 ราย

3.2.3 บุคคลที่กระทำ ความรุนแรง

เพศหญิงและเพศชายมีการกระทำรุนแรงในครอบครัวในระดับที่ใกล้เคียงกัน เมื่อจำแนกออกเป็นผู้กระทำกับผู้ถูกกระทำพบว่า สามีและภรรยากระทำ ความรุนแรงต่อกันมากที่สุด รองลงมาคือพ่อแม่กระทำต่อลูกทางวาจาและการทำร้ายทางกาย โดยที่ลูกกระทำรุนแรงต่อพ่อแม่มีเพียง 1 ราย

3.2.4 ปัจจัยที่นำไปสู่การกระทำรุนแรง

ปัจจัยภายในตัวบุคคลและปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ที่เป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำรุนแรงในครอบครัวของสมาชิกในชุมชน ได้แก่ ปัญหาการดื่มสุรา ปัญหาด้านการเงินภายในครอบครัว นิสัยส่วนตัวที่เก็บกด ไม่ยอมคนและติดเพื่อน การที่บุคคลกำเนิดมาจากสภาพครอบครัวที่มีปัญหา การขาดทักษะด้านการสื่อสารที่ดี การเลียนแบบสังคมรอบข้าง และการไม่มีเวลาให้กับครอบครัวจนนำไปสู่ความไม่เข้าใจกัน

ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนนี้ เป็นการศึกษาในระยะเริ่มต้นที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ ซึ่งข้อมูลบางส่วนอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ได้ในเบื้องต้นนี้เป็นการยืนยันว่าบริบทของชุมชนมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นพื้นที่วิจัยได้

ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย จำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. **ผู้มีส่วนร่วมวิจัย (Participants)** เนื่องจากในการวิจัยครั้งนี้เป็นการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ระหว่างบุคคล 3 ฝ่าย คือ ผู้วิจัย ผู้นำชุมชน และครอบครัวเสี่ยง โดยนอกเหนือจากผู้วิจัยในฐานะบุคคลที่เข้าร่วมปฏิบัติงานในพื้นที่นำร่อง อันเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาจังหวัดนำร่องด้านการยุติความรุนแรงในครอบครัวของจังหวัดปทุมธานี ที่มีการดำเนินการร่วมกับกลไกภาครัฐและภาคประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ และในฐานะผู้สนใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวแล้ว ในกลุ่มผู้นำชุมชนและครอบครัวเสี่ยง ถือเป็นกลุ่มผู้มีส่วนร่วมวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

- 1.1 **ผู้นำชุมชน** ผู้นำชุมชนนี้ ถือเป็นผู้มีส่วนร่วมวิจัยในทุกขั้นตอนของวงรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในชุมชนในฐานะผู้นำแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีจำนวน 10 คน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข 2 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน 1 คน และผู้นำชุมชนย่อย 2 คน

หลักเกณฑ์ในการคัดเลือก พิจารณาจากบทบาทการแสดงออกในชุมชน ที่เป็นผู้นำ ทั้งทางความคิดและการกระทำอันมีอิทธิพลต่อคนในชุมชนในทางใดทางหนึ่ง เช่น ในฐานะบุคลากร ภาครัฐหรือตัวแทนประชาชนที่มีหน้าที่ในชุมชน หรือในฐานะผู้เสียสละอุทิศตนให้กับชุมชนและสังคม โดยบุคคลเหล่านี้จะต้องเต็มใจที่จะเข้าร่วมในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน และมีเวลาร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนบรรลุเป้าหมาย

1.2 ครอบครัวเสี่ยงในชุมชน ครอบครัวเสี่ยงนี้ ถือเป็นผู้มีส่วนร่วมวิจัยในกิจกรรม พัฒนา เป็นครอบครัวที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีจำนวน 60 ครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ใน ชุมชนย่อยที่มีพื้นที่จำกัดและมีบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่น โดยคนส่วนใหญ่ทำงานรับจ้าง มีระดับ การศึกษาและรายได้ต่ำ

หลักเกณฑ์ในการคัดเลือก พิจารณาจากเงื่อนไขที่ว่า ครอบครัวที่เป็นกลุ่มเสี่ยง ดังกล่าวประกอบด้วยสามีและภรรยา ที่มีปัจจัยภายในตัวบุคคลของคนใดคนหนึ่งหรือทั้งคู่และปัจจัย ด้านสภาพแวดล้อมของครอบครัวที่มีแนวโน้มเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เช่น สมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมดื่มสุรา มีรายได้ต่ำจนไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายหรือมีปัญหาทางการเงิน บ้านเรือนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แออัด และมีกิจกรรมของครอบครัวน้อย เป็นต้น วิธีการคัดเลือกจะ พิจารณาร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและแกนนำชุมชน และมีเป้าหมายที่จะนำมาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการ ป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวระดับปฐมภูมิ (Primary prevention)

กลุ่มบุคคลที่มีส่วนร่วมวิจัยนี้ มีระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกันไปตามบทบาทที่ได้รับ โดยกลุ่มผู้นำชุมชนจะเป็นกลุ่มที่ร่วมกับผู้วิจัยในระยะของการวิจัย (Research phase) ตั้งแต่ขั้นร่วม คิดวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติ สำหรับครอบครัวเสี่ยงจะมีส่วนร่วมในบทบาท ของผู้ร่วมกิจกรรมและรับผลประโยชน์

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) บุคคลกลุ่มนี้คือผู้ที่จะมาให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวกับสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน และผลที่เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบการ ป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่พัฒนาขึ้น ซึ่งผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มและ สัมภาษณ์เชิงลึก มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัว มีจำนวน 18 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน ประชาชนทั่วไป จำนวน 5 คน และประชาชนที่มี ประสบการณ์รุนแรงในครอบครัว จำนวน 3 คน โดยบุคคลกลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ สภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ด้วยวิธีการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก

หลักเกณฑ์ในการคัดเลือก พิจารณาจากคุณสมบัติของการเป็นตัวแทนของ ป्राกฏการณ์ในชุมชนที่ศึกษานั้น และสามารถให้ข้อมูลของปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้อย่างถูกต้องตาม

ความเป็นจริง เช่น ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน หรือการมีประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น

2.2 ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลการพัฒนา มีจำนวน 14 คน เป็นประชาชนในครอบครัวเสี่ยงที่เข้าร่วมโครงการ โดยบุคคลกลุ่มนี้จะเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว อันเนื่องมาจากกิจกรรมพัฒนา ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก

หลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ผู้วิจัยพิจารณาตามสะดวก จากบุคคลที่เต็มใจจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับตนเองภายหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ถือเป็นระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่อาศัยผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหลายฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม ผู้วิจัยจึงได้จำแนกวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การออกแบบการวิจัย และขั้นตอนการดำเนินการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การออกแบบการวิจัย

การออกแบบวิจัย เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินการวิจัย ให้สอดคล้องกับปัญหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ที่ต้องการศึกษาถึงสาเหตุที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน และสิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหาในรูปของวิธีการหรือกิจกรรม รวมทั้งผลของการนำสิ่งสนับสนุนมาป้องกันปัญหาที่พัฒนาขึ้นจากการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งการออกแบบการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยนี้ มีดังนี้

1.1 การศึกษาชุมชนอย่างเป็นระบบ การศึกษาชุมชนอย่างเป็นระบบนี้ มีเป้าหมายเพื่อทราบถึงข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ที่สามารถนำมาวิเคราะห์สภาพปัญหาและสิ่งที่สามารถนำมาสนับสนุนการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนได้ อันเป็นข้อมูลสนับสนุนวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ของการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีประเมินเชิงวงล้อ (Wheel model) ตามแนวคิดของแอนเดอร์สัน (Anderson, 1988: 170) ประกอบด้วย

1.1.1 ข้อมูลที่เป็นระบบย่อย เป็นข้อมูลที่อธิบายสภาพการณ์ของชุมชน ที่คิดว่า จะเกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ประกอบด้วย ข้อมูลทางกายภาพ การศึกษา สุขภาพอนามัยและสวัสดิการ การคมนาคมและความปลอดภัย การสื่อสาร การนันทนาการ การเมือง และเศรษฐกิจ เป็นข้อมูลที่ศึกษาด้วยวิธีการพบปะพูดคุยรับฟังการบอกเล่าจากคนในชุมชน รวมทั้งการสังเกต และการประมวลจากเอกสารหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในและนอกชุมชน

1.1.2 แกนร่วมของชุมชน เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ประกอบด้วยประเด็นเกี่ยวกับลักษณะของปัญหาความรุนแรงในครอบครัว วิธีการกระทำรุนแรงระหว่างกัน บุคคลที่เป็นกลุ่มเสี่ยง และเงื่อนไขที่นำไปสู่การกระทำรุนแรงระหว่างสมาชิกในครอบครัวของชุมชน เป็นการศึกษาในพื้นที่ด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม

1.2 การประเมินชุมชน การประเมินชุมชน เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากการศึกษาชุมชนอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็นผู้นำชุมชนจะร่วมกันวิเคราะห์เชิงระบบด้วยการสนทนากลุ่ม โดยพิจารณาถึงเงื่อนไขภายในและภายนอกชุมชนที่อาจนำไปสู่การกระทำรุนแรง จากนั้นดูความต่อเนื่องของสาเหตุที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และดูแนวโน้มความรุนแรง ตลอดจนความต้องการของประชาชนในการป้องกันปัญหา โดยประเมินจากข้อมูลของชุมชนว่ามีสาเหตุที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาอย่างไร และมีสิ่งใดที่จะมาสนับสนุนการจัดการกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เป็นวิธีการศึกษาข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 และบางส่วนของวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ซึ่งผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมกำหนดประเด็นในการวิเคราะห์ดังนี้

1.2.1 สาเหตุที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา คือ การพิจารณาสภาพเสี่ยงที่ทำให้มีโอกาสเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ประกอบด้วย สภาพภายในตัวบุคคล และสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกชุมชน

1.2.2 สิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหา คือ การพิจารณาสิ่งที่มีผลให้เกิดการป้องกันปัญหา ซึ่งเป็นสภาพภายในตัวบุคคล และสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ที่สามารถลดโอกาสที่จะทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

1.2.3 ความเป็นไปได้ในการดำเนินการ คือ ความพร้อมและโอกาสที่เป็นไปได้ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งพิจารณาจากลำดับความสำคัญเร่งด่วน ความพร้อมของทรัพยากร ความต้องการของชุมชน และโอกาสความสำเร็จในการดำเนินการ

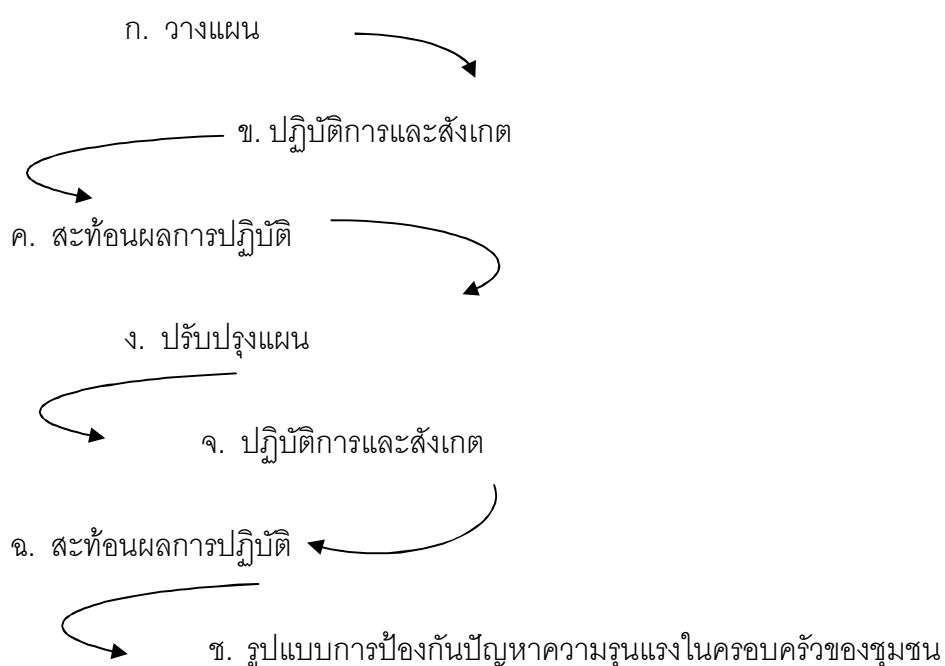
1.3 การพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน จะเป็นกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นด้วยความร่วมมือระหว่างผู้วิจัยกับผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็นผู้นำชุมชน โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและประเมินชุมชนก่อนหน้านี้มาประกอบการตัดสินใจ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 และ 3 แต่สำหรับการออกแบบเบื้องต้น ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการดำเนินการบนพื้นฐานของการคาดการณ์ว่าวิธีการดังกล่าวจะสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง และคาดหวังว่าผลที่เกิดขึ้นจะสามารถบรรลุผลในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนได้ และแนวทางการพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหานี้ มาจากแนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาในระดับปฐมภูมิด้วยกระบวนการ

แทรกแซงในชุมชน โดยการเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชนและครอบครัวกลุ่มเสี่ยง ที่ได้จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ส่วนวิธีการที่เป็นรายละเอียดและนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชุมชนนั้น ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนจะร่วมกันพิจารณาวางแผนการปฏิบัติอีกครั้งเมื่อถึงขั้นระยะการทำวิจัยในชุมชน เพราะต้องอาศัยข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามมาประกอบในการตัดสินใจ สำหรับแนวทางการพัฒนามีดังนี้

1.3.1 การแทรกแซงโดยหลักการเพิ่มพลังอำนาจ เริ่มต้นจากการนำข้อมูลพื้นฐานที่ได้ศึกษาโดยผู้วิจัย มาร่วมปรึกษาหารือกับผู้นำชุมชนด้วยการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการดำเนินกิจกรรม ที่ให้ความสำคัญกับการกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และสร้างกระบวนการพัฒนาความชำนาญและศักยภาพของบุคคลให้กับครอบครัวเสี่ยง เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในปัญหา พัฒนาความคิดความเข้าใจตนเองในด้านบวกหรือด้านที่เชื่อว่าตนเองจะสามารถป้องกันปัญหาได้ และพัฒนาความเข้าใจในเชิงการวิเคราะห์สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมในชุมชน รวมทั้งพัฒนาทักษะความชำนาญและการรู้จักนำทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชนมาใช้เพื่อป้องกันปัญหา

1.3.2 การพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหา เป็นการพัฒนาศูติกิจกรรมเพื่อใช้ในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน มีขั้นตอนตามวงรอบต่อไปนี้

ภาพประกอบ 8 วงรอบการปฏิบัติการเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน

ที่มา: ประยุกต์จาก Kemmis, S.; & McTaggart, R. (1988). *The Action Research Reader*. p.11.

ก. การวางแผน เป็นการดำเนินการโดยผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็นผู้นำชุมชน มาประชุมเพื่อร่วมกันคิดกิจกรรมที่จะใช้เพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ใช้การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ และมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันคือ

(1) ร่วมกันศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน โดยนำผลการประเมินชุมชนมาคิดวิเคราะห์เพื่อหาหนทางที่เป็นไปได้ในการแทรกแซงปัญหาโดยยึดหลักการการเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชน ด้วยการพัฒนาความรู้และทักษะให้กับคนในชุมชนแต่ละระดับ รวมทั้งร่วมกันพิจารณากลุ่มบุคคลที่เป็นหน่วยระดับครอบครัวของชุมชนที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหา และสามารถชักชวนมาร่วมกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาในระดับปฐมภูมิ อันเป็นการป้องกันปัญหาไม่ให้ความรุนแรงเกิดขึ้นกับครอบครัวดังกล่าวได้

(2) ร่วมกันพัฒนารูปแบบกิจกรรมที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชุมชน รวมทั้งกำหนดผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากกิจกรรมที่ดำเนินการนั้น ซึ่งการตัดสินใจในการเลือกหนทางที่ดีที่สุดในการป้องกันปัญหานี้จะใช้เสียงส่วนใหญ่ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของเวลาที่ใช้ปฏิบัติและแหล่งทรัพยากรที่จะมาสนับสนุน และกิจกรรมนี้สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมเมื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชุมชน

สำหรับแนวทางในการดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยได้กำหนดเป็นแผนการไว้ในเบื้องต้น โดยได้จากการศึกษาจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และพบว่าสิ่งที่จะสามารถดำเนินการได้ มีดังต่อไปนี้

ตาราง 1 แนวทางการพัฒนากิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน

ประเด็นการพัฒนา	แนวทางการพัฒนา	กิจกรรมที่สามารถดำเนินการ	ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น
1. การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้กับชุมชน	เนื่องจากครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังนั้นการแทรกแซงในระดับครอบครัว จะต้องคำนึงถึงความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นของคนในระดับชุมชนด้วย เพื่อเป็นการลดแรงต้านและแสวงหาความร่วมมือในการป้องกันและแก้ไขปัญห	การดำเนินการเพื่อเผยแพร่ความรู้และสร้างความตระหนักเกิดขึ้นในชุมชนนี้ ผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมจะต้องพิจารณาว่ามีช่องทางสื่อสารไปสู่คนในชุมชนอย่างไรได้บ้าง ในการที่จะสื่อสารกับประชาชนและสามารถประเมินผลเบื้องต้นได้ สำหรับวิธีการสื่อสารไปสู่ประชาชน อาจเลือกวิธีการดังต่อไปนี้ 1. การผลิตสื่อที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว เผยแพร่ผ่านทางสื่อสารมวลชน เช่น สารคดีสื่อประเภทโทรทัศน์เพื่อเผยแพร่ผ่านเสียงตาม	การประเมินผลที่เกิดขึ้นกระทำโดยผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย โดยใช้วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์คนในชุมชน ซึ่งผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นมีดังนี้ 1. คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมากขึ้น 2. ประชาชนในชุมชนรู้สึกพอใจและยินดี ที่ชุมชนได้มี

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นการพัฒนา	แนวทางการพัฒนา	สิ่งที่สามารถดำเนินการ	ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น
	<p>มีแนวทางในการพัฒนาดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวผ่านช่องทางการสื่อสารในชุมชนต่างๆ 2. สร้างความตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ด้วยสื่อบุคคลและกิจกรรมต่างๆ 	<p>สายและวิทยุชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับ และโปสเตอร์ และสื่อกลางแจ้ง เช่น ป้ายประกาศ และนิทรรศการ</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. สร้างกิจกรรมที่กระตุ้นความสนใจของคนในชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมรณรงค์การยุติความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน 3. เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวเสริมในกิจกรรมของชุมชน เช่น การประชุม อสม., การตรวจสุขภาพ ฯลฯ 4. สร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในรูปแบบเวทีเสวนา ที่เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกันได้ 	<p>กิจกรรมการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. ประชาชนในชุมชนมีความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องแก้ไข 4. ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับสูงทั้งในเชิงปริมาณคือจำนวนผู้เข้าร่วมและด้านคุณภาพคือลักษณะการเข้าร่วมและบทบาทที่แสดงออก
2. การเพิ่มพลังอำนาจให้กับครอบครัวที่เป็นกลุ่มเสี่ยง	<p>เนื่องจากครอบครัวในชุมชนมีความหลากหลาย และการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับหน่วยครอบครัว ก็เป็นประเด็นอ่อนไหวเนื่องจากจะต้องรักษาความสมดุลระหว่างความเป็นส่วนตัวและความเป็นสาธารณะที่บุคคลภายนอกสามารถเข้าไปเกี่ยวข้อง ดังนั้นการพัฒนาจึงต้องกระทำอย่างระมัดระวัง สำหรับแนวทางในการพัฒนามีดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การจำแนกครอบครัวที่เป็นกลุ่มเสี่ยงให้มีความเหมาะสมกับการพัฒนา 	<p>การเพิ่มพลังอำนาจให้กับครอบครัวที่เป็นกลุ่มเสี่ยงนี้ ผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมจะต้องดำเนินการใน 2 ส่วน คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การจำแนกครอบครัวที่เป็นกลุ่มเสี่ยงให้มีความเหมาะสม ซึ่งสามารถดำเนินการได้ดังนี้ <ol style="list-style-type: none"> 1.1 กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกครอบครัวที่เป็นกลุ่มเสี่ยง โดยมีคุณสมบัติคือ <ol style="list-style-type: none"> 1) สมาชิกในครอบครัวประกอบด้วยสามีและภรรยาในฐานะคู่สมรส 2) สมาชิกในครอบครัว มีสภาพภายในตัวบุคคล และสภาพแวดล้อมที่มีแนวโน้มว่าจะมีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เช่น สมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมดื่มสุรา มีการศึกษาไม่สูง มีรายได้ต่ำหรือมีปัญหาทางการเงิน บ้านเรือนอยู่ในสภาพแวดล้อมแออัด และมีการกิจกรรมของครอบครัวน้อย เป็นต้น 	<p>การประเมินผลที่เกิดขึ้นกระทำโดยผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งการติดตามผลโดยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องในชุมชน ซึ่งผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นมีดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เกิดความร่วมมือในลักษณะพันธะผูกพัน (Commitment) ระหว่างผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่เป็นแกนนำชุมชน ในการร่วมดำเนินกิจกรรมจนสำเร็จ และระหว่างการปฏิบัติตามแผน ได้มีการสะท้อนผลการปฏิบัติในเชิงวิพากษ์อย่างกว้างขวาง และการตัดสินใจเกิดขึ้นจากการลงมติดูร่วมกัน

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นการพัฒนา	แนวทางการพัฒนา	สิ่งที่สามารถดำเนินการ	ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น
	<p>2. การพัฒนาครอบครัว เสี่ยงโดยการเพิ่มพลังอำนาจ มีแนวทางคือ</p> <p>2.1 การพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ความเข้าใจในปัญหา</p> <p>2.2 การพัฒนาความคิดความเข้าใจของบุคคลในด้านบวกหรือด้านที่เชื่อว่าตนเองจะสามารถป้องกันปัญหาได้</p> <p>2.3 การพัฒนาความเข้าใจในเชิงการวิเคราะห์ต่อสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม</p> <p>2.4 การพัฒนาทักษะความชำนาญ โดยการนำทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชนมาใช้เพื่อป้องกันปัญหา</p>	<p>1.2 วิธีการคัดเลือกครอบครัวที่เป็นกลุ่มเสี่ยง จะพิจารณาร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่เป็นแกนนำชุมชน และมีเป้าหมายที่จะนำมาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวระดับปฐมภูมิ คือในระดับที่ยังไม่เกิดปัญหา</p> <p>2. การพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยการเพิ่มพลังอำนาจ มีวิธีการที่สามารถดำเนินการได้ดังนี้</p> <p>2.1 การพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการอบรมเลี้ยงดูบุตร และการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว กิจกรรมนี้กระทำได้โดยการขอความร่วมมือจากบุคคลในชุมชนหรือภายนอกชุมชนที่มีความรู้เฉพาะ มาให้ความรู้แก่ครอบครัวเสี่ยง</p> <p>2.2 การพัฒนาทักษะชีวิต ให้สามารถใช้ชีวิตได้อย่างเหมาะสม กิจกรรมนี้กระทำได้โดยการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชนกับบุคคลในชุมชนหรือภายนอกชุมชนที่มีความรู้เฉพาะ โดยสามารถจัดกิจกรรมที่มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และฝึกฝนให้เกิดทักษะความชำนาญในด้านต่าง ๆ ดังนี้</p> <p>1) ความสามารถในการสื่อสารและการสัมพันธภาพระหว่างบุคคล เพื่อยับยั้งความขัดแย้ง โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้มีประสบการณ์</p> <p>2) ความสามารถในการตัดสินใจ และคิดวิเคราะห์ เพื่อการรับรู้และตัดสินใจที่ถูกต้องในปัญหาที่เผชิญ โดยการเรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์ และจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ</p> <p>3) ความสามารถในการปรับตัวและการควบคุมตัวเอง เพื่อการควบคุมอารมณ์ ความรู้สึก ที่เป็นสาเหตุให้ความ</p>	<p>2. ครอบครัวที่เป็นกลุ่มเสี่ยงมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จนมั่นใจว่าสามารถเผชิญปัญหาได้อย่างเข้มแข็ง และเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ชีวิตในชุมชนโดยไม่มี ความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นโดยพิจารณาจาก</p> <p>2.1 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการในการเลี้ยงดูบุตรเพิ่มขึ้น และมีพัฒนาการที่ดีในการสื่อสารกับคู่สมรส</p> <p>2.2 มีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยสามารถอดทนต่อสิ่งเร้าที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เช่น การลดการบริโภคสุรา และการคบหาเพื่อน</p> <p>2.3 มีการเปลี่ยนแปลงตนเอง ในด้านอารมณ์ความรู้สึกไปในเชิงบวกมากขึ้น จนเป็นที่รับรู้ระหว่างคู่สมรส</p> <p>2.4 ครอบครัวมีความเข้าอกเข้าใจกันมากขึ้น โดยคู่สมรสแต่ละฝ่ายต่างรู้จักหลีกเลี่ยงการกระทำที่เป็นความขัดแย้งและมีแนวโน้มที่จะขยายตัวเป็นความรุนแรง</p>

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นการพัฒนา	แนวทางการพัฒนา	สิ่งที่สามารถดำเนินการ	ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น
		<p>ขัดแย้งขยายตัวกลายเป็นความรุนแรง โดยการเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ และมีการฝึกฝนในรูปแบบกิจกรรมระหว่างคู่สมรส เช่น การควบคุมสิ่งเร้าและการมีปฏิริยาโต้ตอบไปในทางที่เหมาะสม เป็นต้น</p> <p>กิจกรรมที่ผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจะต้องร่วมกันคือ การวางแผนโดยละเอียดเกี่ยวกับวัน เวลา สถานที่ และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และการประเมินผลและเตรียมพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น</p>	

แนวทางในการพัฒนากิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชนในข้างต้นนี้ เมื่อนำไปสู่การปฏิบัติในขั้นของการวางแผนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็นผู้นำชุมชน สามารถเลือกวิธีที่เหมาะสมหรือเพิ่มเติมวิธีใหม่ๆ เพิ่มเข้ามาได้ รวมทั้งการเพิ่มเติมในรายละเอียดทั้งวิธีการและการประเมินผล เพื่อให้การพัฒนาสอดคล้องกับสภาพปัญหาและตรงตามความต้องการในการป้องกันปัญหามากที่สุด

ข. การปฏิบัติการและสังเกต เป็นการดำเนินการตามแผนงานแทรกแซงที่คิดขึ้นในขั้นตอนการวางแผน เพื่อให้วิธีการที่กำหนดเป็นกิจกรรมในขั้นตอนการวางแผน ถูกนำไปปฏิบัติ และสังเกตถึงผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ

ค. การสะท้อนผลการปฏิบัติ เป็นการดำเนินการของผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็นผู้นำชุมชน จะร่วมกันประเมินผลการปฏิบัติงานตามกิจกรรมว่าเกิดผลเช่นไร การสะท้อนผลนี้จะเน้นการวิพากษ์ และย้อนกลับไปถึงผลการดำเนินการตั้งแต่ขั้นวางแผนและขั้นนำแผนไปปฏิบัติ รวมทั้งการบรรลุตามเป้าหมาย และปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น ถือเป็นขั้นตอนของการสรุปผลการปฏิบัติตามวงรอบที่ 1 ซึ่งเริ่มตั้งแต่ขั้นของการวางแผน การปฏิบัติและสังเกต เพื่อดูผลที่ได้ปฏิบัติไปแล้วในวงรอบที่ 1 ว่าเป็นเช่นไร

ง. การปรับปรุงแผน เป็นการดำเนินการในระยะเริ่มแรกของวงรอบที่ 2 โดยผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็นผู้นำชุมชน จะได้ร่วมกันคิดแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการในวงรอบที่ 1 รวมทั้งวางแผนที่จะดำเนินกิจกรรมในวงรอบที่ 2

จ. การปฏิบัติและสังเกต เป็นการดำเนินการตามแผนงานแทรกแซงที่ปรับปรุงแก้ไข โดยเป็นการปฏิบัติตามแผนงานที่กำหนดเป็นกิจกรรมที่ริเริ่มมาจากขั้นตอนการ

ปรับปรุงแผนในวงรอบที่ 2 ซึ่งก็คือขั้นของการนำแผนไปปฏิบัติและสังเกตถึงผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมแทรกแซงที่ผ่านการปรับปรุงแผนแล้ว

จ. การสะท้อนการปฏิบัติ เป็นการดำเนินการของของผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมร่วมวิจัยที่เป็นผู้นำชุมชน ที่จะประเมินผลการปฏิบัติงานในวงรอบที่ 2 ตั้งแต่ขั้นวางแผนและขั้นนำแผนไปปฏิบัติ โดยประเมินจากการมีส่วนร่วมในการคิดปรับปรุงแก้ไขปัญหา และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแทรกแซงปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในรูปแบบของกิจกรรมที่เพิ่มพลังอำนาจของชุมชน และผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรม ถือเป็นขั้นตอนของการสรุปผลการปฏิบัติตามวงรอบที่ 2 ซึ่งเริ่มตั้งแต่ขั้นของการวางแผน การปฏิบัติและสังเกต เพื่อดูผลที่ได้ปฏิบัติไปแล้วในวงรอบที่ 2 ว่าเป็นเช่นไร

ข. รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในชุมชน เป็นรูปแบบที่แสดงข้อสนเทศเพื่อบ่งชี้ถึงความสำเร็จในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน โดยจะแสดงถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในการป้องกันปัญหาได้สำเร็จ และรูปแบบความสัมพันธ์ของกลุ่มเป้าหมาย วิธีการ และผลที่เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบการป้องกันปัญหาที่พัฒนาขึ้นด้วยกระบวนการการมีส่วนร่วม

2. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย เป็นการนำการออกแบบการวิจัยที่ได้กล่าวในข้างต้น มากำหนดเป็นขั้นตอนการปฏิบัติ ซึ่งมี 2 ขั้นตอน ดำเนินการระหว่าง เมษายน 2551 – สิงหาคม 2553 ดังนี้

1. ขั้นก่อนการวิจัย

ขั้นก่อนการวิจัยนี้ ดำเนินการระหว่าง เมษายน 2551 – กันยายน 2552 ประกอบด้วยการคัดเลือกพื้นที่วิจัย การศึกษาชุมชนอย่างเป็นระบบ การบูรณาการตัวนักวิจัยเข้ากับชุมชน การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นและออกแบบงานวิจัย และการเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อสร้างเครือข่ายกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย มีวิธีการดังต่อไปนี้

1.1 ประสานงานเพื่อขออนุญาตใช้พื้นที่ในการวิจัย จากหน่วยงานที่รับผิดชอบในจังหวัดปทุมธานี

1.2 ประสานงานกับหน่วยงานและบุคคลในพื้นที่วิจัย ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลผู้ใหญ่บ้าน และสำนักงานสาธารณสุข

1.3 ประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อค้นหาผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย และศึกษาความเป็นไปได้ในการปฏิบัติงานในชุมชน

1.4 สํารวจข้อมูลเบื้องต้น และออกแบบการวิจัยเพื่อกําหนดแนวทางการดําเนินการวิจัย

1.5 เผยแพร่แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับผู้นําชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการวิจัย

2. ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัยนี้ ดําเนินการระหว่าง ตุลาคม 2552 – สิงหาคม 2553 เป็นการนําแบบแผนการวิจัยที่ออกแบบขึ้นไปปฏิบัติ โดยเริ่มตั้งแต่การศึกษาปัญหาและวิเคราะห์ชุมชน จากนั้นพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน ด้วยการวางแผน ปฏิบัติและสังเกต และสะท้อนผล รวมทั้งประเมินผลอีกครั้งโดยผู้วิจัย ก่อนจะสรุปผลและเขียนรายงานการวิจัย มีวิธีการดังนี้

2.1 ผู้วิจัยศึกษาชุมชนอย่างเป็นระบบทั้งข้อมูลที่เป็นแกนร่วมของชุมชนและข้อมูลระบบย่อยต่าง ๆ ที่คิดว่าจะเกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

2.2 ผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็นผู้นําชุมชนร่วมกันประเมินสภาพที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาและสิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินใจพัฒนากิจกรรมการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับชุมชน

2.3 ผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็นผู้นําชุมชนร่วมกันวางแผนพัฒนากิจกรรมเพื่อแทรกแซงปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน โดยการระบุวิธีการแทรกแซง กลุ่มเป้าหมาย รูปแบบกิจกรรมและการประเมินผล โดยใช้แนวทางการพัฒนากิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชนที่ออกแบบไว้มาเป็นข้อมูลประกอบ

2.4 ผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็นผู้นําชุมชนร่วมกันปฏิบัติกิจกรรม สังเกตและสะท้อนผลการปฏิบัติ โดยกระทำใน 2 วนรอบ

2.5 ผู้วิจัยสรุปผลการปฏิบัติตามแผนทั้ง 2 รอบ แล้วทำการประเมินผลโดยรวม ก่อนเขียนรายงานการวิจัย และนํารายงานการวิจัยไปตรวจสอบข้อมูลร่วมกับผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็นผู้นําชุมชนอีกครั้งก่อนจะทำการถอนตัวออกจากพื้นที่วิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ตัวผู้วิจัย เทปบันทึกเสียงและสมุดจดบันทึก กล้องถ่ายภาพ กล้องถ่ายวีดิทัศน์ แนวคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม และแบบประเมินผลกิจกรรม

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารและข้อมูลทุติยภูมิอื่น ๆ ที่ปรากฏในศูนย์สุขภาพชุมชน ได้แก่ เอกสารเกี่ยวกับประวัติชุมชน ข้อมูลทะเบียนราษฎรของชุมชน และข้อมูลด้านสาธารณสุข สำหรับข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อมุ่งตอบโจทย์งานวิจัยที่กำหนด (Goodwin. 1995: 355) สำหรับรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนของการวิเคราะห์ มีดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และผลที่เกิดขึ้นจากการกิจกรรมการพัฒนา ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ (Leedy; & Ormrod. 2005: 138; citing Wolcott. 1994. *Transforming qualitative data: descriptive, analysis, and interpretation.*)

1.1 จัดกระทำข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เนื่องจากมีการรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่ง ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำข้อมูลมาจัดกระทำโดยการพิจารณาเหตุการณ์ สถานการณ์ ที่เกิดขึ้นทั้งกับบุคคล และชุมชน แล้วจัดแยกประเภทออกเป็นหมวดหมู่ โดยให้ความสำคัญไปถึงสภาพการณ์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการวิจัย

1.2 วิเคราะห์ข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบ โดยพิจารณาถึงความสอดคล้องในเรื่องราว จากข้อมูลแต่ละรูปแบบ

1.3 ตีความข้อมูลจากข้อมูลเชิงเปรียบเทียบ เพื่อสร้างเป็นข้อสรุป ก่อนจะสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปข้อมูลภาพรวมในขั้นตอนสุดท้าย

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่ออธิบายรูปแบบการพัฒนา ในขั้นตอนการวางแผน การปฏิบัติและสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติ ตามวงรอบการวิจัยนั้น ผู้วิจัยใช้การบรรยายเหตุการณ์ ในลักษณะพรรณนาความ (Descriptive) แล้วสร้างเป็นข้อสรุป

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulations) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลแตกต่างกันในข้อมูลเรื่องเดียวกัน ประกอบด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในชุมชน การสัมภาษณ์เชิงลึก

และการสนทนากลุ่ม ก่อนที่จะนำมาสร้างเป็นข้อสรุปเพื่ออธิบายสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ของชุมชนในภาพรวม

2. ข้อมูลเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการพัฒนา ผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ด้านข้อมูล (Data triangulations) คือการตรวจสอบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคน จากนั้นนำ ข้อมูลมาเปรียบเทียบเพื่อหาความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลมา ก่อนจะนำมาข้อมูล ทั้งหมดมาสร้างเป็นข้อสรุปและอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็นผู้นำชุมชนอีกครั้ง

3. ข้อมูลที่เขียนในลักษณะพรรณนาความเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนา ในขั้นตอนการวิจัย เชิงปฏิบัติการ ที่ดำเนินการใน 2 วงรอบ คือ วงรอบที่ 1 ชั้นวางแผนที่กำหนดเป้าหมายการพัฒนาไปที่ ผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำ ชั้นปฏิบัติและสังเกตที่มีกิจกรรมพัฒนาในกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่ม ครอบครัวแกนนำ และชั้นสะท้อนผลที่เป็นการวิพากษ์ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็น ผู้นำชุมชน และวงรอบที่ 2 ชั้นวางแผนที่กำหนดเป้าหมายการพัฒนาไปที่ครอบครัวเสี่ยงและประชาชน ในชุมชน ชั้นปฏิบัติและสังเกตที่มีกิจกรรมรณรงค์ในชุมชน การเผยแพร่แนวคิดสู่อาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และกิจกรรมพัฒนาครอบครัวเสี่ยง และชั้นสะท้อนผลที่เป็นการวิพากษ์ ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็นผู้นำชุมชนเหมือนเช่นในวงรอบที่ 1 นั้น ผู้วิจัยทำการ ตรวจสอบข้อมูลโดยการอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมวิจัยที่เป็นผู้นำชุมชนภายหลังจาก เขียนรายงานการวิจัยเสร็จสิ้นลง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ เป็นการดำเนินการภายหลังจากได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบแผนการวิจัย แล้วนำมาข้อมูลทั้งหมดวิเคราะห์และสังเคราะห์ ก่อนจะสร้างเป็นข้อสรุป ผลการวิเคราะห์ข้อมูล จำแนกออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่ศึกษา

ตอนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ประกอบด้วย

- สภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก

- สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวจากการสนทนากลุ่ม

- สรุปสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

ตอนที่ 3 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ประกอบด้วย

- การดำเนินการรอบที่ 1

- การดำเนินการรอบที่ 2

ตอนที่ 4 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผลการพัฒนารูปแบบวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ประกอบด้วย

- ผลของการดำเนินกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

- รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดการศึกษาชุมชนอย่างเป็นระบบ ด้วยวิธีประเมินเชิงวงล้อ มีรายละเอียดดังนี้

1. ความเป็นมาและลักษณะกายภาพของชุมชน

ชุมชนที่ศึกษา เป็นชุมชนขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี มีพื้นที่ติดริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ประชาชนดั้งเดิมบางส่วนเป็นชาวมอญที่อพยพย้ายถิ่นมาลงหลักปักฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาและกลายเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของพื้นที่ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ของกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งแต่เดิมประชาชนส่วนใหญ่จะประกอบ

อาชีพ ทำนา ทำสวน ทำไร่ซิง ทำปอกระจับ ทำปอบัว และปลูกตาล เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำ และมีพื้นที่เพาะปลูกทำการเกษตรที่เหมาะสม พื้นที่นี้จึงเป็นเสมือนทำเลชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ในด้านเกษตรกรรม อันถือเป็นอาชีพหลักที่หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

นอกเหนือจากการเป็นชุมชนเกษตรกรรมแล้ว ชุมชนแห่งนี้ในอดีตยังมีความสำคัญในเชิงการค้า เนื่องจากเป็นย่านการค้าที่มีการซื้อขายและแลกเปลี่ยนสินค้าขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของจังหวัดภาคกลาง เพราะมีทำเลที่ตั้งติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา อีกทั้งยังสามารถเชื่อมต่อไปยังเมืองต่าง ๆ ทั้งนครนายก ปราจีนบุรี นครราชสีมา และสระบุรี ดังนั้นจึงมีสินค้าที่ล่องเรือมาทางน้ำ หรือลำเลียงมาทางกองเกวียน แล้วมาพักแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในบริเวณดังกล่าวเป็นจำนวนมาก

ปัจจุบัน ชุมชนแห่งนี้มีสภาพเป็นกิ่งเมืองกิ่งชนบท ในปี พ.ศ.2553 มีประชาชนอาศัยกว่า 1,600 คน และมีจำนวนครัวเรือนที่สำรวจและปรากฏเป็นหลักฐานอย่างเป็นทางการ จำนวน 419 หลังคาเรือน จำนวนนี้ไม่นับรวมครัวเรือนที่เป็นบ้านเช่าหรือห้องเช่า ที่มีประมาณ 100 หลังคาเรือน เพราะครัวเรือนดังกล่าวจะมีจำนวนไม่แน่นอน อีกทั้งยังมีการเคลื่อนย้ายตลอดเวลา โดยสภาพพื้นที่มีความเจริญมากขึ้นเป็นลำดับ เนื่องจากอยู่ห่างจากใจกลางกรุงเทพมหานครเพียง 26 กิโลเมตร โดยเฉพาะบริเวณริมถนนจะมีตึกแถวประกอบการค้าเรียงรายเป็นจำนวนมาก ลึกเข้าไปในชุมชนยังมีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่ถึง 3 แห่ง คือ โรงงานประกอบผลิตภัณฑ์จากสังกะสี โรงงานผลิตขนมปัง และโรงงานผลิตแบตเตอรี่ ลักษณะชุมชนมีความหลากหลายทางประชากรเป็นอย่างมาก เมื่อพิจารณาถึงลักษณะเฉพาะของชุมชนย่อยแต่ละกลุ่มในชุมชน จะประกอบด้วย

1) ชุมชนย่อยที่ 1

ชุมชนนี้มีขนาดพื้นที่ประมาณ 1 ใน 3 ของชุมชนทั้งหมด ตั้งอยู่พื้นที่ด้านหลังของชุมชนติดกับคลองขนาดเล็กที่เป็นเสมือนเส้นแบ่งเขตแดนกับชุมชนอื่น ภูมิประเทศของชุมชนแห่งนี้บ่งบอกว่าเคยเป็นสวนมาก่อน เนื่องจากยังมีร่องรอยของท้องร่องและไม้ผลปรากฏให้เห็น ประชาชนส่วนใหญ่คือคนเจ้าของพื้นที่หรือคนดั้งเดิมที่อยู่กันมาตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน ถือว่าเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง หากไม่นับย่านการค้าริมถนน เพราะคนที่พักอาศัยในย่านนี้ส่วนใหญ่จะมีบ้านขนาดใหญ่และมีบริเวณบ้านกว้างขวาง อีกทั้งบ้านแต่ละหลังยังมีรั้วรอบขอบชิดที่แสดงอาณาเขตของตนอย่างชัดเจน

ปัจจุบัน ชุมชนย่อยที่ 1 มีครอบครัวที่อาศัยอยู่ประมาณ 90 หลังคาเรือน และจากเดิมที่คนในชุมชนดั้งเดิมแห่งนี้จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำสวนกล้วย มะม่วง และไม้ผลอื่นๆ ก็เปลี่ยนมาเป็นประกอบอาชีพขายของชำ รับจ้าง ทำบ้านเช่า รับราชการ หรือค้าขายตามตลาดนัด เป็นต้น

2) ชุมชนย่อยที่ 2

ชุมชนนี้ตั้งอยู่ในที่ดินที่เป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และกรมการศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดปราจีนบุรี เมื่อกว่า 30 ปีที่แล้ว บางส่วนย้ายตามโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้ย้ายมาตั้งยังที่แห่งใหม่ และบางส่วนเป็นคนต่างพื้นที่ที่เข้ามาเช่าพื้นที่เพื่ออยู่อาศัย เนื่องจากมีราคาถูก คือจากเดิมที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และกรมการศาสนา กำหนดค่าเช่าเพียงตารางวาละ 20 บาท เมื่อปี 2515 ก่อนที่ในปัจจุบันจะเก็บในราคาตารางวาละ 40 บาท ซึ่งถือว่าเป็นราคาที่สามารจ่ายค่าเช่าได้โดยไม่เดือดร้อน และถึงแม้ว่าจะรู้ว่าไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน แต่ประชาชนก็มั่นใจว่าคงจะไม่ถูกเรียกคืนหรือบอกเลิกสัญญาเช่าในระยะเวลาอันใกล้ ซึ่งความเชื่อนี้ทำให้การซื้อขายสิทธิการเช่าที่ดินของชุมชนย่อยแห่งนี้ แทบจะไม่แตกต่างจากการซื้อขายที่ดินในอัตราราคาปกติของละแวกใกล้เคียงเลย ปัจจุบันประชากรกลุ่มนี้มีจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งชุมชน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ค้าขาย ขับรถแท็กซี่ และมีหลายครอบครัวที่ตกงาน สภาพบ้านเรือนของชุมชนย่อยแห่งนี้จะมีลักษณะที่หลากหลาย โดยมีทั้งที่เป็นเพิงพักปลูกอยู่บนท้องร่องรถเรือ ไปจนถึงบ้านที่ปลูกอย่างมั่นคงแข็งแรง มีรั้วรอบขอบชิด มีโรงงานขนาดเล็ก และบ้านเช่าผสมปนเปกันไป

3) ชุมชนย่อยที่ 3

ชุมชนนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของชุมชน ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา และใกล้โรงงานอุตสาหกรรม มีพื้นที่ประมาณ 2 ไร่เศษ เป็นที่ดินของกรมการศาสนาที่ทางโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งติดต่อเช่าและจัดสรรให้กับลูกจ้างได้อยู่อาศัย โดยในระยะแรกโรงงานเป็นผู้จ่ายค่าเช่าให้ทั้งหมด จนถึงเมื่อปี พ.ศ.2545 จึงได้ให้ประชาชนที่อยู่อาศัยเป็นผู้เสียค่าเช่าเอง สำหรับอัตราค่าเช่าจะอยู่ที่ตารางวาละ 40 บาท ต่อปี ในปัจจุบันสภาพพื้นที่นี้ยังเป็นที่ยึดกุม จนต้องสร้างผนังกันน้ำ เพื่อป้องกันน้ำท่วมในช่วงฤดูฝน

ชุมชนย่อยที่ 3 นี้มีคนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นเป็นอย่างมาก โดยบ้านแต่ละหลังจะมีพื้นที่ 14 ตารางวา ปลูกสร้างด้วยแบบแปลนที่คล้ายคลึงกัน คือเป็นบ้านไม้สองชั้นมุงด้วยสังกะสี ชั้นล่างเป็นที่รวมของห้องปรุงอาหาร ห้องน้ำ ห้องพักผ่อน อย่างไม่เป็นสัดส่วน และบางหลังอาจมีการต่อเติมบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยเป็นการปลูกบ้านแบบเรียงชิดติดกัน ไม่มีรั้วและไม่มีบริเวณบ้าน พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนในชุมชนคือถนนซอย กว้าง 3 เมตร ยาวประมาณ 200 เมตร ที่แยกมาจากถนนย่อยภายในชุมชน และแบ่งชุมชนย่อยที่ 3 ออกเป็น 2 ส่วน ซึ่งเมื่อประชาชนเลิกจากงานโรงงาน ส่วนใหญ่ก็จะมานั่งพบปะพูดคุยกันตามร้านค้าเล็ก ๆ หรือบ้านคนที่รู้จักคุ้นเคย ในขณะที่เด็ก ๆ ก็จะวิ่งเล่นกันไปมาในถนนสายนั้นด้วยเช่นกัน

สำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีประมาณ 100 หลังคาเรือน แต่เดิมประชาชนเกือบทั้งหมดจะทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่เคยเช่าที่ดิน แต่เมื่อผ่านมามากหลายปี แต่ละครอบครัวก็มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ลูกหลานบางส่วนจึงออกไปรับจ้างที่อื่น รวมทั้งประกอบอาชีพค้าขาย ขับรถแท็กซี่ และมีคนเป็นจำนวนมากที่ยังไม่มีงานทำ

4) ชุมชนย่อยที่ 4

ชุมชนนี้ รวมกันแบบหลวม ๆ ริมถนนใหญ่ ที่มีลักษณะเป็นตึกแถวขนาดใหญ่ ยาวประมาณ 1 กิโลเมตร โดยประชาชนต่างประกอบอาชีพค้าขายและให้บริการ ส่วนใหญ่แล้วเป็นคนต่างถิ่นที่มาเช่าอาคารเพื่อประกอบอาชีพค้าขายหรือให้บริการ ไม่ใช่คนในพื้นที่ที่มีกิจกรรมทางสังคมร่วมกันหรือมีความเกี่ยวข้องกันทางเครือญาติหรือภูมิหลังร่วมกันเหมือนดังชุมชนย่อยทั้ง 4 ดังที่กล่าวในข้างต้น

การจำแนกชุมชนย่อยทั้ง 4 ในข้างต้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่สัมพันธ์กับประวัติความเป็นมา อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันในวิถีชีวิตและฐานะความเป็นอยู่ ซึ่งนอกจาก 4 ชุมชนย่อยแล้ว ยังมีชุมชนที่เป็นที่พักอาศัยของข้าราชการตำรวจในพื้นที่ หรือที่เรียกว่า “แฟลตตำรวจ” ซึ่งมีลักษณะเป็นตึกสูงจำนวน 2 อาคาร หน้าอาคารมีลานซีเมนต์กว้างขวางไว้สำหรับจอดรถ ตัวอาคารและลานจอดรถมีกำแพงคอนกรีตสูงล้อมรอบ แสดงอาณาเขตที่ชัดเจนและดูแปลกแยกออกจากชุมชน ทั้ง ๆ ที่อยู่ใจกลางชุมชน อีกทั้งยังมีวัดและโรงเรียน โดยแฟลตตำรวจแห่งนี้เป็นอาคารที่พักของเจ้าหน้าที่ตำรวจ มีประมาณ 100 ห้อง มีครอบครัวของข้าราชการตำรวจพักอาศัยอยู่ประมาณ 70 ครอบครัว ควบคุมดูแลโดยนายตำรวจยศดาบตำรวจ และบุคคลที่พักอาศัยล้วนแล้วแต่เป็นข้าราชการตำรวจและครอบครัว

ชุมชนที่ศึกษานี้ประชาชนเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ มีวัดประจำหมู่บ้านจำนวน 1 แห่ง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประชาชนของชุมชนมีความแตกต่างในแง่ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ดังนั้นการประกอบกิจกรรมและพิธีกรรมในบางกรณีจึงเลือกใช้สถานที่ที่ชุมชนย่อยของตนเห็นว่ามีความเหมาะสมในการดำเนินการ เช่น บางชุมชนย่อยได้เลือกใช้วัดป่าที่ตั้งอยู่อีกหมู่บ้านห่างออกไป เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาหรือฌาปนกิจญาติพี่น้องที่ล่วงลับไป เป็นต้น

2. การศึกษา

การศึกษาของประชาชนในชุมชน ส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับประถมศึกษา รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษา แต่มีแนวโน้มที่คนรุ่นใหม่ในชุมชนจะมีโอกาสได้เรียนสูงขึ้นทั้งในระดับมัธยมศึกษาและปริญญาตรี เช่น จากข้อมูลการสำรวจระดับการศึกษาของคนในชุมชนย่อยที่ 3 เมื่อปี พ.ศ. 2549 มีผู้จบปริญญาตรี จำนวน 7 คน จากจำนวนประชากร 285 คน มาเป็น 11 คน ในปี พ.ศ.2552 เป็นต้น

บุตรหลานของคนในชุมชนส่วนใหญ่จะเรียนที่โรงเรียนประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นโรงเรียนในสังกัดของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานี เขต 1 ก่อตั้งครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ.2479 ตัวโรงเรียนตั้งอยู่ติดกับวัดและแฟลตตำรวจ ปัจจุบันเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาที่สอนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น มีนักเรียนจำนวน 1,063 คน ครูและบุคลากรอีกกว่า 30 คน

3. สุขภาพอนามัยและสวัสดิการ

3.1 สุขภาพของคนในชุมชน

ชุมชนมีศูนย์แพทย์ชุมชน 1 แห่ง ซึ่งพัฒนามาจากสถานีอนามัยคอยดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ศูนย์แพทย์ชุมชนแห่งนี้มีชื่อเสียงเป็นอย่างมากในด้านการบริหารจัดการระบบสุขภาพในชุมชน ซึ่งที่ผ่านมาได้มีคณะบุคคลเดินทางมาเยี่ยมชมโดยตลอด สำหรับพฤติกรรมการรักษาสุขภาพของคนในชุมชนนั้น ในอดีตหากเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็จะมารักษาที่ศูนย์แพทย์ชุมชน แต่หากเจ็บป่วยมากจนต้องไปพบแพทย์ ก็มักจะไปที่โรงพยาบาลประจำจังหวัด เพราะอยู่ไม่ไกลจากชุมชน ส่วนในปัจจุบัน ได้มีแพทย์ 1 คน มาประจำที่ศูนย์แพทย์ชุมชน ทำให้คนในชุมชนหันมาใช้บริการที่ศูนย์สุขภาพชุมชนมากขึ้น แต่ก็มีประชาชนบางส่วนที่ยังคงไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาลประจำจังหวัด ด้วยความเชื่อที่ว่า โรงพยาบาลขนาดใหญ่จะมีเครื่องมือทางการแพทย์และยามากกว่า ถึงแม้ว่าจะต้องไปแต่เช้าและใช้ระยะเวลารอคอยยาวนานก็ถือว่าคุ้ม

สำหรับอัตราการเจ็บป่วยของคนในชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นโรคเกี่ยวกับความดันโลหิตสูง และเบาหวาน รองลงมาคือภูมิแพ้และหอบหืด และสิ่งที่ยังเป็นปัญหาในระบบสุขภาพของคนในชุมชนคือการสูบบุหรี่ และดื่มสุรา ของผู้ชาย ในขณะที่การไม่ออกกำลังกายก็เป็นปัญหาสำคัญของทั้งผู้ชายและผู้หญิง

3.2 ระบบสวัสดิการ

ในชุมชนมีระบบสวัสดิการของทั้งชุมชน ที่ประกอบด้วยกลุ่มงาน 5 ด้าน คือ กลุ่มงานด้านบริหาร ที่มีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านอีก 5 คน ทำหน้าที่ดูแลงานด้านทะเบียนและสถิติ และเป็นตัวเชื่อมระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนภายนอกชุมชนกับคนในชุมชนในกิจกรรมพัฒนา และการดูแลสิทธิประโยชน์ของประชาชนในชุมชน กลุ่มงานด้านการสาธารณสุข ที่มีอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในรูปของคณะกรรมการ จำนวน 13 คน ทำหน้าที่เฝ้าระวังด้านสุขภาพ และเป็นตัวเชื่อมระหว่างหน่วยงานด้านสุขภาพกับประชาชนในชุมชน กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ที่มีคณะกรรมการ จำนวน 13 คน ทำหน้าที่ด้านบริหารเงินกองทุนของหมู่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ที่คัดเลือกคนในชุมชนที่มีความเหมาะสมและเต็มใจ จำนวน 9 คน ทำหน้าที่อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน เพื่อดูแลความปลอดภัยจากภัยพิบัติต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น และกลุ่มตำรวจชุมชน คัดเลือกคนในชุมชนที่มีความเหมาะสมและเต็มใจ จำนวน 8 คน

ทำหน้าที่ในการดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน เป็นที่น่าสังเกตว่า คณะกรรมการของแต่ละกลุ่มจะเข้ากันไปมา และทุกกลุ่มจะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานทั้งสิ้น

ระบบสวัสดิการที่มีผู้สนใจเข้าเป็นสมาชิกมากที่สุด คือชมรมสวัสดิการสงเคราะห์ ซึ่งเป็นกองทุนในระดับตำบลที่มีสมาชิกมากกว่า 800 คน กองทุนนี้จะมีจะจัดสรรเงินสำหรับการฌาปนกิจสมาชิกที่เสียชีวิต รายละกว่า 50,000 บาท สำหรับในชุมชนย่อยที่มีระบบฌาปนกิจต่างหาก คือชุมชนย่อยที่ 3 ที่ใช้ระบบการเก็บเงินสมทบครอบครัวที่เสียชีวิต ครอบครัวละ 100 บาท และมีการบริหารงานโดยคณะกรรมการชุมชนที่ได้รับการเลือกตั้งจากคนในชุมชน

4. การคมนาคมและความปลอดภัย

การคมนาคมในชุมชนเป็นไปด้วยความสะดวก เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ติดกับถนนใหญ่สามารถเดินทางไปในตัวจังหวัดหรือกรุงเทพมหานครได้โดยง่าย ทั้งทางรถส่วนตัวและรถประจำทาง และใช้การสัญจรทางเรือสำหรับการขนส่งสินค้าของโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ในชุมชนด้วย

สำหรับเส้นทางคมนาคมภายในชุมชนส่วนใหญ่เป็นทางคอนกรีตและลาดยางที่ตัดเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายถึงกัน มีขนาดกว้างให้รถสวนทางได้โดยสะดวก แต่สำหรับถนนซอยเกือบทั้งหมดยังเป็นหินคลุก ซึ่งจะมีฝุ่นในฤดูแล้ง และมีหลุมและน้ำขังในฤดูฝน โดยตัวอย่างถนนซอยที่เป็นปัญหาคือ ซอยในชุมชนที่ 2 ที่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ได้พยายามเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือ แต่ยังไม่ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนว่าจะสามารถนำงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลมาปรับปรุงถนนในซอยดังกล่าวได้หรือไม่ เนื่องจากถนนในซอยนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และกรมการศาสนา ไม่ใช่ทางสาธารณะที่องค์การบริหารส่วนตำบลต้องรับผิดชอบโดยตรง

ส่วนในด้านความปลอดภัยนั้น เนื่องจากชุมชนแห่งนี้อยู่ใกล้เขตพระราชฐาน ดังนั้นประชาชนจะมีวินัย และไม่สร้างปัญหาทั้งในด้านการคมนาคม การจอดรถ หรือการส่งเสียงดัง อีกทั้งถนนหนทางก็มีไฟฟ้าส่องสว่าง และมีคนสัญจรตลอดเวลา ทำให้สถิติการเกิดเหตุร้ายต่ำ และประชาชนอยู่กันด้วยความปกติสุข ในส่วนของระบบการป้องกันไฟไหม้ แต่ละชุมชนมีอุปกรณ์ดับเพลิงเตรียมพร้อมไว้ สำหรับการป้องกันน้ำท่วมที่ทางชุมชนย่อยที่ 3 จะพบกับปัญหานี้เป็นประจำทุกปีนั้นได้แก้ไขโดยการนำถุงทรายมากั้นบริเวณที่น้ำท่วม ส่วนที่อื่น ๆ ก่อนจะเข้าหน้าฝน ผู้นำชุมชนจะทำการลอกคลองเพื่อเป็นทางระบายน้ำ และขจัดของเสียที่หมักหมมในคลองระบายน้ำ โดยใช้งบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล

5. การสื่อสารในชุมชน

ชุมชนมีกิจกรรมที่พบปะสังสรรค์กันไม่มากนัก การสื่อสารเพื่อแจ้งข่าวสารของผู้นำหมู่บ้านคือการใช้เสียงตามสายหรือหอกระจายข่าว ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ดำเนินการ มีอยู่

3 จุด และมีจุดใหญ่บริเวณหน้าแฟลตตำรวจ ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนเวลาที่ต้องมีการติดต่อเพื่อทำกิจกรรมบางอย่าง เช่น การจ่ายเงินค่าฌาปนกิจ เป็นต้น สำหรับสื่อบุคคล ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ผู้นำชุมชนใช้สื่อสารกับประชาชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านจะให้ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหรืออาสาสมัครสาธารณสุขเดินแจ้งข่าวสารไปตามหมู่บ้าน กล่าวได้ว่ากลไกการสื่อสารที่ชุมชนใช้เป็นประจำ คือ เครือข่ายผู้นำและกลุ่มการเมืองทำการสื่อสารกับประชาชนในชุมชนย่อย

สำหรับการสื่อสารในชุมชนย่อยนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ในชุมชนย่อยที่ 3 ที่มีพื้นที่ไม่กว้างขวาง และมีหอกระจายข่าวขององค์การบริหารส่วนตำบลตั้งอยู่แล้ว แต่ก็ยังพบว่ามีหอกระจายข่าวของตนเองในการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้กับคนในชุมชนเป็นการเฉพาะอีกด้วย

นอกจากนั้น ในบางกิจกรรมที่มีความสำคัญและโดดเด่น เช่น กิจกรรมพัฒนาชุมชนร่วมกับหน่วยงานภายนอก ชุมชนจะใช้วิทยุชุมชนเป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมนั้น ๆ เป็นกรณี ๆ ไป เพราะถึงแม้ว่าจะไม่มีสถานีวิทยุในชุมชน แต่ก็มีนักจัดรายการวิทยุชุมชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนย่อยที่ 3 ทำให้การสื่อสารในช่องทางดังกล่าวทำได้ง่ายขึ้น

6. การนันทนาการในชุมชน

ชุมชนที่ศึกษามีกิจกรรมสังสรรค์เพื่อการนันทนาการร่วมกันน้อยมาก เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างและทำงานเป็นกะ เมื่อได้เวลาพักของแต่ละคนก็จะทำธุระส่วนตัวหรือไม่ก็นอนพักผ่อน ส่วนวันหยุดนั้นประชาชนจะพักผ่อนกับครอบครัว แต่ก็มีชุมชนที่ทำกิจกรรมร่วมกันในวาระต่าง ๆ บ้างคือชุมชนย่อยที่ 3 ที่ถึงแม้ว่าคนส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีกิจกรรมของชุมชนเป็นระยะ ๆ เช่น การทำบุญกลางบ้าน การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ แต่กิจกรรมที่ดูเหมือนว่าจะสร้างความบันเทิงใจให้กับคนในชุมชนมากที่สุดคือกิจกรรมวันเด็ก ที่จัดตั้งแต่ช่วงบ่ายจนถึง 4 ทุ่ม ที่ลานกลางแจ้งข้าง ๆ โรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งนอกเหนือจากเด็กจะได้ร่วมสนุกโดยการเล่นเกมและรับของขวัญแล้ว ผู้ใหญ่ยังได้ร่วมจับรางวัลอีกด้วย อีกทั้งกิจกรรมนี้ยังมีการประกวดร้องเพลง และการประกวดรีวิวประกอบเพลง ถือเป็นกิจกรรมนันทนาการที่มีสีสันและสร้างความบันเทิงให้กับคนในชุมชนมากที่สุด และยังมีคนเข้าร่วมมากที่สุดเช่นกัน

7. การเมืองในชุมชน

7.1 ผู้นำตามระบบการปกครอง

ชุมชนมีผู้นำตามระบบการปกครองอยู่ 2 กลุ่ม กลุ่มแรกจะเป็นผู้นำที่เป็นกลไกของรัฐ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ทั้ง 3 ฝ่ายนี้จะทำงานประสานกันในฐานะเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐเพื่อดูแลประชาชนในชุมชน ส่วนกลุ่มที่สองจะเป็นนักการเมืองท้องถิ่นหรือสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) ซึ่งมี 2 คน และมาจาก 2 กลุ่มการเมือง คือมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสนับสนุนคนละคนกัน ดังนั้นการแข่งขันทางการเมืองของคน

ทั้งคู่จึงสูง และถึงแม้ในภาพรวมจะดูว่าทั้งคู่มีความขัดแย้ง แต่แท้ที่จริงคือการพยายามที่จะแสดงบทบาทการพัฒนาให้กับคนในชุมชนได้เห็น ซึ่งถือว่าเป็นการแข่งขันในระบบประชาธิปไตย ที่สุดท้ายชุมชนจะได้ประโยชน์

7.2 ผู้นำชุมชนย่อย

ชุมชนย่อย จะมีทั้งผู้นำแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตัวอย่างผู้นำที่เป็นทางการและมีบทบาทเป็นอย่างมาก คือชุมชนย่อยที่ 3 ที่ทางชุมชนได้มีการแต่งตั้งผู้นำและคณะกรรมการชุมชนประจำชุมชนย่อยของตนขึ้นมาด้วยการเลือกตั้ง ทำหน้าที่ดูแลระบบสวัสดิการและประสานงานต่าง ๆ ประกอบไปด้วย ประธานชุมชน และคณะกรรมการชุมชนอีก 15 คน ในส่วนชุมชนย่อยอื่น ๆ ไม่มีรูปแบบคณะกรรมการที่ชัดเจน แต่มีผู้นำแบบไม่เป็นทางการ คือผู้นำที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อคนในชุมชน และมีบุคลิกภาพที่โดดเด่นเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนย่อยเหล่านั้น ทำหน้าที่ประสานงานในฐานะตัวแทนของชุมชนย่อย เช่น บางชุมชนจะมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ประสานงาน บางชุมชนย่อยก็จะมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน คอยทำหน้าที่ประสานงานกับฝ่ายอื่น ๆ ในชุมชน เป็นต้น โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการแจ้งข้อมูลข่าวสารของทางราชการให้กับคนในชุมชนย่อยของตนได้ทราบ หรือทำรายงานข้อมูลทางสถิติต่าง ๆ รวมทั้งการเฝ้าระวังในด้านสาธารณสุข

8. เศรษฐกิจในชุมชน

ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพรับจ้าง โดยเฉพาะการเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีในชุมชน รองลงมาคือวัยรุ่นที่อยู่ในวัยเรียน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้ประกอบอาชีพอิสระ เช่น ค้าขาย หรือขับรถรับจ้าง เป็นต้น สำหรับการจ้างงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีอยู่ในชุมชนนั้น นับว่ามีความผูกพันกันมากระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง เพราะทางโรงงานถือว่าลูกจ้างส่วนใหญ่เป็นคนเก่าแก่ที่อพยพมาด้วยกันจากต่างจังหวัด ดังนั้น ในบางชุมชนย่อย นอกเหนือจากทางโรงงานจะให้พื้นที่สำหรับสร้างบ้านอยู่อาศัยแล้ว ยังให้โอกาสลูกจ้างที่อยู่ในวัยสูงอายุได้มีโอกาสทำงานอย่างไม่มีเกษียณ แต่สำหรับบุตรหลานที่เป็นคนรุ่นใหม่ มักนิยมไปทำงานที่อื่น เนื่องจากค่าตอบแทนดีกว่า และมีตำแหน่งงานมากกว่า แม้ว่าจะต้องเดินทางไปทำงานไกลก็ตาม

ในส่วนของ การซื้อขายแลกเปลี่ยนในชุมชนนั้น ชุมชนที่มีพื้นที่ติดถนนใหญ่ ถือได้ว่าการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจสูงมาก เพราะนอกจากจะมีลูกค้าที่เป็นคนของชุมชนแล้วยังมีลูกค้าสำคัญคือผู้ที่สัญจรไปมาในท้องถนนด้วย สำหรับภายในชุมชน การซื้อขายแลกเปลี่ยนจะอยู่ในรูปของร้านขายของชำและร้านอาหารขนาดเล็ก โดยการซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภคจากร้านขายของชำเป็นไปด้วยความคึกคัก เนื่องจากมีร้านชำบางร้านได้จำหน่ายสินค้าในระบบเงินผ่อนสำหรับลูกค้า ด้วยการแบ่งเก็บเดือนละ 2 งวด ตามช่วงเวลา que เงินค่าจ้างของลูกค้่าออก จากการศึกษาแบบเจาะลึก

ในร้านชำที่ตั้งอยู่ในซอยแห่งหนึ่ง ซึ่งมีทำเลที่น่าจะเป็นมุมอับและมีสินค้าไม่มากนัก แต่กลับพบว่ามียอดลูกค้าในซอยที่มีจำนวนครัวเรือนไม่มากนักนี้ เป็นหน้าที่ต้องชำระค่าสินค้าของร้านชำแห่งนี้รวมกันไม่ต่ำกว่า 30,000 บาท ต่อเดือน และหากนับรวมมูลค่าการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคทั้งเงินสดและเงินผ่อนของลูกค้ารวมทั้งหมดทั้งเดือน จะมีมูลค่าไม่ต่ำกว่า 100,000 บาท

ข้อมูลของชุมชนทั้งหมดตามที่กล่าวมาในข้างต้น คือข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่ผู้วิจัยจะนำไปวิเคราะห์สภาพปัญหาและสิ่งที่สามารถนำมาสนับสนุนการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนในขั้นตอนต่อไป โดยการศึกษาข้อมูลพื้นฐานครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กรอบการประเมินเชิงวงล้อ (Wheel model) ตามแนวคิดของแอนเดอร์สัน (Anderson) มาเป็นแนวทางการศึกษา คือ การศึกษาข้อมูลในระบบย่อยของชุมชน 8 องค์ประกอบ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ การศึกษา สุขภาพอนามัยและสวัสดิการ การคมนาคมและความปลอดภัย การสื่อสาร การนันทนาการ การเมือง และเศรษฐกิจ ข้อมูลทั้งหมดได้วิเคราะห์และประมวลผลมาจากการพบปะพูดคุยรับฟังการบอกเล่าจากคนในชุมชน รวมทั้งการสังเกต และศึกษาจากเอกสารหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในและนอกชุมชน ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นตารางที่แสดงความสัมพันธ์ของระบบย่อยต่างๆ ในแต่ละชุมชนย่อยได้ดังตาราง 2

ตาราง 2 การเปรียบเทียบข้อมูลในระบบย่อยของแต่ละชุมชนย่อย

ชุมชน ระบบย่อย	ชุมชนย่อยที่ 1	ชุมชนย่อยที่ 2	ชุมชนย่อยที่ 3	ชุมชนย่อยที่ 4
ลักษณะกายภาพ ของชุมชน	- ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ ของประชาชน - มีพื้นที่ที่กว้างขวาง และร่มรื่น - เป็นพื้นที่ที่ประชาชน อยู่อาศัยมาแต่ดั้งเดิม	- เป็นพื้นที่ที่สำนักงาน ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ให้ประชาชน เช่าเพื่ออยู่อาศัย - มีพื้นที่ที่กว้างขวางแต่ บ้านเรือนมีความ หนาแน่นในบางพื้นที่	- เป็นพื้นที่ที่กรมการ ศาสนาให้ประชาชน เช่าเพื่ออยู่อาศัย - มีพื้นที่จำกัด - สภาพบ้านเรือนมี ความแออัด	- ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ ของประชาชนอยู่ติด ถนนใหญ่ และให้เช่า ในลักษณะของ อาคารพาณิชย์เพื่อ ประกอบการค้า
การศึกษาของคน ในชุมชน	- ประชาชนมีระดับ การศึกษาสูงกว่า ชุมชนย่อยที่ 2 และ 3 โดยเฉลี่ย	- คนส่วนใหญ่มี การศึกษาในระดับ ประถมศึกษา รองลง มาคือมัธยมศึกษา และมีคนที่จบ ปริญญาตรีบางส่วน	- คนส่วนใหญ่มี การศึกษาในระดับ ประถมศึกษา รองลง มาคือมัธยมศึกษา และมีจำนวนมากที่ ไม่ได้เรียนหนังสือ	- ประชาชนส่วนใหญ่ เป็นคนนอกพื้นที่ และมีการศึกษาใน หลายระดับ

ตาราง 2 (ต่อ)

ชุมชน ระบบย่อย	ชุมชนย่อยที่ 1	ชุมชนย่อยที่ 2	ชุมชนย่อยที่ 3	ชุมชนย่อยที่ 4
สุขภาพอนามัยและ สวัสดิการ	<ul style="list-style-type: none"> - มีการใช้บริหารศูนย์แพทย์ชุมชนและโรงพยาบาลประจำจังหวัด - อัตราการเจ็บป่วยส่วนใหญ่จะเป็นโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน ภูมิแพ้ - มีระบบกองทุนสวัสดิการของตำบล - มี อ.ส.ส.มัคธ สาธารณสุขประจำหมู่บ้านเฝ้าระวังด้านสุขภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการใช้บริการศูนย์แพทย์ชุมชนและโรงพยาบาลประจำจังหวัด - อัตราการเจ็บป่วยส่วนใหญ่จะเป็นโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน ภูมิแพ้ - มีพฤติกรรมสูบบุหรี่และดื่มสุราสูง - มีกองทุนสวัสดิการของตำบล - มี อ.ส.ส.มัคธ สาธารณสุขประจำหมู่บ้านเฝ้าระวังด้านสุขภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการใช้บริการศูนย์แพทย์ชุมชนและโรงพยาบาลประจำจังหวัด - อัตราการเจ็บป่วยส่วนใหญ่จะเป็นโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน ภูมิแพ้ - มีพฤติกรรมสูบบุหรี่และดื่มสุราสูง - มีกองทุนสวัสดิการของตำบล - มีกองทุนสวัสดิการที่เป็นของชุมชนย่อยของตนเอง - มี อ.ส.ส.มัคธ สาธารณสุขประจำหมู่บ้านเฝ้าระวังด้านสุขภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการใช้บริการศูนย์แพทย์ชุมชนและโรงพยาบาลประจำจังหวัด - มีระบบประกันสุขภาพจากสถานประกอบการ
การคมนาคมและ ความปลอดภัย	<ul style="list-style-type: none"> - การเดินทางสะดวกและปลอดภัย - มีไฟฟ้าส่องสว่าง - มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินสูง 	<ul style="list-style-type: none"> - การเดินทางสะดวกและปลอดภัย - มีไฟฟ้าส่องสว่าง - มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินสูง 	<ul style="list-style-type: none"> - การเดินทางสะดวกและปลอดภัย - มีไฟฟ้าส่องสว่าง - มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินสูง 	<ul style="list-style-type: none"> - อยู่ติดถนนใหญ่ - การเดินทางสะดวกและปลอดภัย - มีไฟฟ้าส่องสว่าง
การสื่อสารใน ชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - มีหอกระจายข่าวขององค์การบริหารส่วนตำบล - มีสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำชุมชนย่อยในการแจ้งข่าวสาร 	<ul style="list-style-type: none"> - มีหอกระจายข่าวขององค์การบริหารส่วนตำบล - มีสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำชุมชนย่อยในการแจ้งข่าวสาร 	<ul style="list-style-type: none"> - มีหอกระจายข่าวขององค์การบริหารส่วนตำบล และมีหอกระจายข่าวของชุมชนย่อยของตนเองเป็นการเฉพาะ 	-

ตาราง 2 (ต่อ)

ชุมชน ระบบย่อย	ชุมชนย่อยที่ 1	ชุมชนย่อยที่ 2	ชุมชนย่อยที่ 3	ชุมชนย่อยที่ 4
			- มีสื่อบุคคลที่เป็น ผู้นำชุมชนย่อยใน การแจ้งข่าวสาร	-
การนัดหมายการใน ชุมชน	- มีงานทำบุญในวาระ พิเศษที่ผู้นำชุมชน ย่อยเป็นผู้ดำเนินการ	- มีงานทำบุญในวาระ พิเศษที่ผู้นำชุมชน ย่อยเป็นผู้ดำเนินการ	- มีประเพณีทำบุญ กลางบ้าน งานรดน้ำ ดำหัวผู้สูงอายุ และ งานวันเด็ก เป็น ประจำปี	-
การเมืองและผู้นำ ในชุมชน	- มีอาสาสมัคร สาธารณสุขประจำ หมู่บ้าน เป็นผู้ ประสานงาน - มีผู้นำแบบไม่เป็น ทางการ เช่น ผู้นำ ทางความคิด	- มีสมาชิกองค์การ บริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน - มีผู้ใหญ่บ้านและ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน - มีผู้นำแบบไม่เป็น ทางการ เช่น ผู้นำทาง ความคิด	- มีสมาชิกองค์การ บริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน - มีประธานชุมชน และคณะกรรมการ ชุมชนที่มาจากการ เลือกตั้ง จำนวน 15 คน - มีผู้นำแบบไม่เป็น ทางการ เช่น ผู้นำ ทางความคิด	- มีอาสาสมัคร สาธารณสุขประจำ หมู่บ้านและเลขานุการ ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ ประสานงาน
สภาพเศรษฐกิจใน ชุมชน	- ประชาชนประกอบ อาชีพหลากหลาย - รายได้ของประชาชน มีหลายระดับ - มีกิจกรรมทาง เศรษฐกิจในลักษณะ ร้านขายของชำและ ร้านขายอาหารใน ชุมชน	- คนส่วนใหญ่ทำงาน รับจ้าง - รายได้ของประชาชน มีหลายระดับ - มีกิจกรรมทาง เศรษฐกิจในลักษณะ ร้านขายของชำและ ร้านขายอาหารใน ชุมชน	- คนส่วนใหญ่ทำงาน รับจ้าง - รายได้ของประชาชน ส่วนใหญ่ต่ำ - มีกิจกรรมทาง เศรษฐกิจในลักษณะ ร้านขายของชำและ ร้านขายอาหารใน ชุมชน	- เป็นชุมชนย่าน การค้าและธุรกิจ ให้บริการที่มีความ หลากหลาย และมี เงินหมุนเวียนใน ระบบเศรษฐกิจสูง

ข้อมูลระบบย่อยตามตาราง 2 นี้ มีหลายระบบย่อยที่เกี่ยวข้องกันระหว่างชุมชนย่อยในลักษณะของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ได้แก่ สุขภาพและอนามัย การสื่อสารระหว่างชุมชนย่อย การเมืองและผู้นำในชุมชน และการพึ่งพากันในระบบเศรษฐกิจของชุมชน แต่การที่ผู้วิจัยได้แยกส่วนในแต่ละชุมชนย่อย ก็เพื่อจะได้เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของระบบย่อยในแต่ละชุมชนย่อย เพื่อจะได้ง่ายต่อการนำไปเป็นข้อมูลในการพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

1. สภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ในการศึกษาถึงสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกควบคู่กันไป โดยใช้ระยะเวลาหลายเดือนในการเฝ้าสังเกตการณ์ในชุมชนและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 8 คน ที่มาจากครอบครัวในชุมชน จำนวน 8 ครอบครัว ประกอบด้วย ครอบครัวที่อยู่ในชุมชนย่อยแต่ละแห่ง จำนวน 5 ครอบครัว เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน และครอบครัวตัวอย่างที่มีความรุนแรง 3 ครอบครัว เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัว การจากการเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าว สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

1.1 ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนในส่วนนี้ วิเคราะห์จากความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน จำนวน 5 คน ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งประชาชนที่ให้ข้อมูลนี้มาจากชุมชนย่อยที่ 3 จำนวน 2 คน ชุมชนย่อยที่ 2 จำนวน 2 คน และชุมชนย่อยที่ 1 จำนวน 1 คน โดยผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดคือผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนมานาน มีบ้านเรือนหรือประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชน จึงสามารถรับรู้เรื่องราวของชุมชนและถ่ายทอดได้เป็นอย่างดี รายละเอียดเกี่ยวกับบุคคลทั้ง 5 คน มีดังนี้

แ้ว เป็นผู้หญิง มีอายุ 29 ปี มีอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนสามีประกอบอาชีพค้าขาย เป็นครอบครัวหนุ่มสาวที่ไม่มีปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับรุนแรง แต่มีบ้านเรือนอยู่ในชุมชนย่อยที่มีสภาพปัญหาความรุนแรงมากแห่งหนึ่งของชุมชน

ป่านา เป็นผู้หญิง อายุ 59 ปี มีอาชีพเป็นช่างเย็บผ้าประจำหมู่บ้าน ส่วนสามีทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม บุคคลนี้อาศัยอยู่ในชุมชนมาตั้งแต่วัยสาว และด้วยอาชีพที่ต้องเย็บผ้าอยู่กับบ้าน จึงมีคนแวะมาพูดคุยอยู่เป็นประจำ จึงเป็นคนที่รู้เรื่องราวของชุมชนมากที่สุดคนหนึ่ง

แก้ว เป็นผู้หญิง อายุ 34 ปี มีอาชีพเป็นแม่บ้านและรับเลี้ยงเด็ก ส่วนสามีทำงานรับจ้างส่งของ จึงใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในบ้านและชุมชน ซึ่งชุมชนย่อยที่อยู่อาศัยก็มีสภาพปัญหา ความรุนแรงมากในครอบครัวมากแห่งหนึ่งของชุมชน

พีป็น เป็นชาย อายุ 40 ปี มีอาชีพเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม และภรรยาที่ทำงานที่เดียวกัน เป็นครอบครัวที่ย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนได้ประมาณ 15 ปี แต่เนื่องจากทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ใจกลางชุมชน จึงรับรู้ชีวิตครอบครัวของคนอื่น ๆ ในชุมชนค่อนข้างมาก

พีดาว เป็นหญิง อายุ 38 ปี เป็นแม่บ้านที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกอยู่กับบ้าน ส่วนสามีทำงานรับจ้างโรงงานอุตสาหกรรม ในช่วงกลางวันจึงมีเวลาว่างในการพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน และมีโอกาสรับรู้เรื่องราวของคนชุมชนย่อยของตนเป็นอย่างดี

หมายเหตุ : ชื่อที่ใช้เรียกขานทั้งหมด สมมุติขึ้นโดยผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลทั้ง 5 คน ได้สะท้อนถึงระดับของปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวโน้มของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ตามมุมมองของผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน ดังนี้

1.1.1 ระดับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

ในทัศนะของผู้ให้ข้อมูล มองว่าความรุนแรงในครอบครัว เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในแต่ละครอบครัว คนในชุมชนแม้จะรับรู้ว่ามีครอบครัวใดที่แสดงพฤติกรรมความรุนแรงต่อกัน แต่จะไม่นำปัญหาเหล่านี้มาพูดกัน เพราะเป็นเรื่องภายในครอบครัวของคนอื่น และหลายครั้งที่ครอบครัวเพื่อนบ้านมีความขัดแย้ง จนเกิดการกระทบกระทั่งกันบ้าง และเปลือยใช้ความรุนแรงระหว่างกันบ้าง ผู้ให้ข้อมูลต่างมองว่าเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิตครอบครัว ดังที่หลายคนได้กล่าวว่า “.....ปัญหาความขัดแย้งมันเป็นธรรมดาของชีวิตครอบครัว...” (พีดาว) หรือ “...ส่วนใหญ่เขาไม่ยุ่งกัน ปล่อยให้เย็นลงแป๊บเดียวก็เย็นแล้ว...” (พีป็น) และ “.....มันไม่รุนแรงหรอก แค่อยากเอาชนะกัน สุดท้ายก็คุยกันเหมือนเดิม...” (แก้ว) เป็นต้น

ในมุมมองที่ว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นธรรมดาของชีวิตครอบครัวนี้ มิได้หมายความว่าชุมชนจะมีปัญหาความรุนแรง ในทางตรงกันข้าม แสดงให้เห็นว่ามีปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้นบ่อยครั้ง จนความรุนแรงนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตครอบครัวที่จะต้องมีการกระทบกระทั่งกัน จนนำไปสู่ความรุนแรง เช่น การดูดำดูขาว หรือการทำร้ายร่างกาย และความรุนแรงนั้นจะยุติลงไปหรือเกิดขึ้นซ้ำ ๆ จนเป็นปกติวิสัย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าระดับของความรุนแรงจะไม่ได้บ่งบอกออกมาตรง ๆ จากผู้ให้ข้อมูล แต่จากการบอกกล่าวถึงรูปแบบและความบ่อยครั้งในการใช้ความรุนแรงในครอบครัวของ

คนในชุมชนย่อยของตน ก็สะท้อนให้เห็นถึงระดับความรุนแรงในครอบครัวของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เช่น ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า ชุมชนของตนนั้นมีความเสี่ยงเป็นอย่างมากสำหรับเด็ก ๆ เพราะมีทั้งสุรา และการตบตีกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “... เรื่องกินเหล้าก็ปริญญา เรื่องตีกันก็ปริญญา...” (บ้านา) ซึ่งปริญญาตามความหมายของผู้ให้ข้อมูลนี้ คือคนในชุมชนส่วนใหญ่มีการศึกษาไม่สูงคือไม่จบปริญญา และคนในชุมชนก็มีอาชีพการงานที่ไม่ดี แต่สำหรับการดื่มสุราและการตบตีกันแล้วถือว่าอยู่ในชั้นปริญญาคืออยู่ในระดับสูงนั่นเอง ในขณะที่บางคนกล่าวโดยอ้อมๆ ว่า “.....เขาไม่ได้ทำให้เราทะเลาะกัน แต่วามันสร้างปัญหา...” (พีบับ) คำกล่าวเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าความรุนแรงในครอบครัวอื่นเกิดขึ้นและขยายตัวเป็นวงกว้างจนกระทบมาถึงครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลเอง หรือแม้แต่บางคนที่มีทัศนคติว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นสิ่งปกติที่เกิดขึ้นได้ในครอบครัว แต่เมื่อผู้วิจัยถามคำถามว่าเมื่อเหตุการณ์ความรุนแรงเป็นเรื่องปกติแล้ว ก็แสดงว่าไม่มีคนอื่นเข้าไปห้ามปรามหรือยุ่งเกี่ยวเลยหรืออย่างไร ซึ่งคำตอบที่ได้คือ “... ก็มีบ่อยที่เขาาก็จะไปถามว่ามีอะไรกัน ทะเลาะอะไรกัน แล้วเขาก็บอกว่าค่อย ๆ พูดกัน เขาจะบอกอย่างนี้.....” (แก้ว) ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า การกระทำรุนแรงในครอบครัว คงไม่ใช่เป็นเรื่องปกติตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูลท่านนี้แต่เพียงอย่างเดียว เพราะเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น ผู้นำชุมชนหรือผู้อาวุโสในชุมชนซึ่งเป็นบุคคลภายนอกครอบครัว ยังต้องเข้าไปแทรกแซงปัญหา และนั่นเป็นการแสดงว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชนย่อยของผู้ให้ข้อมูลคนนี้มีมากพอสมควร

กล่าวได้ว่า ระดับของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนอยู่ในระดับที่ปรากฏออกมาให้บุคคลอื่นได้พบเห็นบ่อยครั้ง รวมทั้งความรุนแรงในบางครอบครัวยังส่งผลกระทบต่อครอบครัวอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ที่สำคัญคือความรุนแรงมีความต่อเนื่องจนบางคนถือเป็นความขัดแย้งหรือเป็นการกระทบกระทั่งกันอย่างเป็นปกติของชีวิตครอบครัว แต่การกระทบกระทั่งกันนี้ กลับมีหลายครั้งที่ผู้นำชุมชนหรือผู้อาวุโสในชุมชนต้องเข้าไปแทรกแซงปัญหา ซึ่งลักษณะเช่นนี้สามารถอนุมานได้ว่า ยังคงมีปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้น และบางปัญหากระทบต่อชีวิตของคนในชุมชน โดยที่คนในชุมชนต่างรับรู้ในปัญหานี้ แต่ไม่ยอมเข้าไปยุ่งเกี่ยว หรือบอกกล่าวให้คนภายนอกได้รับรู้

1.1.2 สาเหตุของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

สำหรับสาเหตุของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่าหากพิจารณาจากครอบครัวที่มีความรุนแรงทั้งในระดับเล็กน้อย เช่น การโต้เถียงกัน ไปจนถึงการทำร้ายร่างกาย มักจะมีความเกี่ยวข้องกับการดื่มสุรา การมีนิสัยส่วนตัวบางอย่างที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับคนอื่น ๆ ได้ง่าย รวมทั้งปัญหาความยากจนหรือการมีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย และที่สำคัญคือสาเหตุเหล่านี้จะไม่แยกออกจากกันอย่างชัดเจน แต่จะเกี่ยวข้องหรือเกิดต่อเนื่องกันไป เช่น เมื่อครอบครัวมีปัญหาความยากจนหรือรายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่าย ฝ่ายสามีอาจเกิดความกตัญญูและเมื่อหาทางออกอื่นไม่ได้ก็หันไปดื่มสุรา จนมีปัญหาค่าใช้จ่ายเรื่องสุราเพิ่มเติมเข้ามาอีก บ่อยครั้งเข้าภรรยา

ก็เริ่มไม่พอใจ และเกิดการโต้เถียงกันทะเลาะวิวาทกันจนถึงขั้นทำร้ายร่างกายในที่สุด เหตุการณ์ลักษณะเช่นนี้มีให้เห็นอยู่หลายกรณีในชุมชน

แต่หากพิจารณาแบบแยกส่วน ปัญหาการดื่มสุรามีได้มีสาเหตุมาจากการกลัดกลุ้มหรือปัญหาส่วนตัวแต่เพียงอย่างเดียว มีหลายครั้งที่ฝ่ายสามีดื่มสุราเพราะเพื่อนบ้านชักชวนให้ดื่ม จากการสังเกตของผู้วิจัยประกอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มีความสอดคล้องกันว่า เหตุที่คนในชุมชนมีการดื่มเหล้ากันมากนั้นส่วนหนึ่งเพราะที่ทำงานกับที่พักอยู่ใกล้กัน จึงไม่มีปัญหาการเดินทางทำให้มีเวลาว่างในช่วงเย็น ในขณะที่บ้านเรือนของประชาชนในบางชุมชนย่อยอยู่กันอย่างหนาแน่นท่ามกลางอากาศที่ร้อนอบอ้าว ดังนั้น การพักผ่อนในช่วงเย็นที่ดีที่สุดคือการจับกลุ่มพูดคุยกับเพื่อนบ้านนอกบ้าน และสิ่งนี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นของฝ่ายสามีในการตั้งวงดื่มสุรา และเมื่อเมาได้ที่แล้ว ก็มักจะมีปากเสียงกับภรรยา ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลที่ว่า “...ถ้าเขาไม่กินเหล้ามันจะไม่ทะเลาะกัน ถ้าเขากินเหล้ามันก็ต้องทะเลาะกัน...” (ป่านา) หรือ “....ก็กินกันไง กินกับเพื่อนแล้วไม่ค่อยจะกลับเมียก็ไม่ได้ตั้งใจ เมียก็หาว่าไปรักเพื่อนรักฝูงมากกว่า.....” และ “.... แบบว่าบางทีก็กินข้ามวันข้ามคืน... พอเมียไปตามก็โกรธเมีย เสียหน้า อายเพื่อน...” (พี่ดาว) เป็นต้น

ในส่วนของนิสัยส่วนตัวนั้น ผู้ให้ข้อมูลบางคนยกตัวอย่างครอบครัวของตนว่า การที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีนิสัยใจร้อน ขี้โมโห หงุดหงิดง่าย จะทำให้บรรยากาศในครอบครัวไม่ดี และเกิดความขัดแย้งได้ง่ายมาก ที่กล่าวเช่นนี้เพราะความรุนแรงจะไม่เกิดขึ้นหรือขยายตัวไปมากกว่าเดิมหากไม่มีการเริ่มต้นจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และมีการโต้ตอบจากอีกฝ่าย ดังนั้นนิสัยใจคอจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะในครอบครัวที่คู่ขัดแย้งมีนิสัยใจร้อนทั้งคู่ จะมีการทะเลาะเบาะแว้งกันบ่อยครั้งเหมือนลิ้นกับฟัน ดังคำกล่าวที่ว่า “... ด่ากันบ้าง เถียงกันบ้าง ต่างคนต่างมีอารมณ์ บางทีแตร้อนขึ้นมาก็เหมือนหมาบ้า...” (พี่ดาว) ในทางตรงกันข้าม หากคู่ขัดแย้งมีนิสัยแตกต่างกัน คือ เมื่อฝ่ายหนึ่งมีนิสัยวู่วาม ขี้โมโห แต่อีกฝ่ายมีนิสัยเยือกเย็น และไม่ชอบแสดงอารมณ์โกรธหรือโต้แย้งออกมาให้เห็นได้โดยง่าย ความรุนแรงในครอบครัวจะเกิดขึ้นน้อยมาก หรือเมื่อเกิดขึ้นจากการกระทำฝ่ายเดียวเหตุการณ์จะยุติลงอย่างรวดเร็ว ดังคำกล่าวที่ว่า “....แฟนเป็นคนใจร้อน นี่ก็เป็นคนใจเย็น พอเขาใจร้อนเราก็เหมือนกับว่าจะต้องเย็น... เราก็จะพอหยวน ๆ กันไปบ้าง...” (ป่านา) หรือ “....เขาจะใจเย็นกว่าเรา พอรู้ว่าเราอารมณ์ร้อนเขาก็จะเจียบ ไม่เถียง....” (แก้ว) อย่างไรก็ตาม นิสัยส่วนตัวนี้ ผู้ให้ข้อมูลบางคนกล่าวว่าเมื่ออายุมากขึ้น หรือเมื่อใช้ชีวิตครอบครัวร่วมกันนานวันเข้าจนถึงขั้นมีลูกหลานแล้ว แต่ละฝ่ายจะรู้จักควบคุมอารมณ์หรือปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้นได้ อันเป็นการแสดงถึงการมีวุฒิภาวะที่เพิ่มขึ้น เมื่อสูงวัยขึ้นหรือมีภาระที่ต้องรับผิดชอบมากขึ้นนั่นเอง

สำหรับปัญหาความยากจนหรือการมีรายได้น้อยไม่พอกับรายจ่าย จนมีภาระหนี้สินนั้น นับว่าเป็นปัญหาใหญ่และพบมากในชุมชน และความยากจนหรือการมีภาระหนี้สินนี้เป็น

ส่วนหนึ่งที่ทำให้บรรยากาศของหลายครอบครัวในชุมชนมีความตึงเครียด และเมื่อความตึงเครียดในครอบครัวมีการสะสมเป็นเวลานานจนหาทางออกจากปัญหาไม่ได้ ครอบครัวจะมีความเปราะบาง และคนในครอบครัวจะกระทบกระทั่งกันได้ง่าย ข้อมูลจากการสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ในครอบครัวของคนในชุมชนที่มีปัญหาหนี้สิน จะมีทำที่ที่ห้อยเหงา วิตกกังวล และสื่อสารกันด้วยอารมณ์ที่ขุ่นมัวเป็นประจำ

กล่าวได้ว่า สาเหตุของปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ตามทัศนะของผู้ให้ข้อมูล คือการตีเมีย นิสัยส่วนตัวที่ใจร้อน หงุดหงิด โมโหง่าย หรือการไม่ยอมใคร รวมทั้งฐานะความเป็นอยู่ที่ยากจนหรือการมีภาระหนี้สินอันไม่อาจปลดเปลื้องได้โดยง่าย มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน และสาเหตุดังกล่าวมักจะเชื่อมโยงกัน หรือเมื่อมีสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งแล้วจะเกิดสาเหตุอื่น ๆ ตามมาในที่สุด เช่น เมื่อมีภาระหนี้สินก็กลุ่มใจหันไปตีเมีย และเมื่อเมียถูกราวแล้วก็จะแสดงอารมณ์ใจร้อน หงุดหงิด จนนำไปสู่การกระทำรุนแรงต่อคนในครอบครัว เป็นต้น

1.1.3 แนวโน้มของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามทัศนะของผู้ให้ข้อมูล เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่า ในปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจบีบคั้นมากขึ้น เช่น ค่าครองชีพที่แพงขึ้น ในขณะที่รายได้มีเท่าเดิม บางคนมีรายได้อาจลดลงด้วยซ้ำ เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่งไม่มีโอทีเหมือนอย่างเคย และการที่คนในชุมชนมีรายได้น้อยลงแต่มีรายจ่ายเพิ่มขึ้นเพราะข้าวของแพงขึ้นและมีสมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้นนี้ นับว่าเป็นปัญหาเป็นอย่างมาก ผู้ให้ข้อมูลบางคนกล่าวว่า ในชุมชนย่อยของตน มีคนเป็นหนี้บัตรเครดิตและเสียดอกเบี้ยเป็นวงรอบ ๆ ละ 10 วัน อยู่เป็นจำนวนมาก และไม่มีที่ท่าว่าจะปลดเปลื้องหนี้สินเหล่านี้ไปได้จากการทำงานปกติ ปัญหาเศรษฐกิจนี้มีผลต่อความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวเป็นอย่างมาก เพราะสมาชิกในครอบครัวจะอยู่ในสภาวะไม่สบายใจ และเครียด เพราะวิตกกังวลกับหนี้สิน ทำให้บางครั้งเผลอแสดงอารมณ์หรือกิริยาท่าทางที่ไม่เหมาะสมต่อกัน และนำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้งของคนในครอบครัวในที่สุด

ปัญหาการบีบคั้นทางเศรษฐกิจนี้ ทำให้ผู้สูงอายุบางคนไม่อาจอยู่นิ่งเฉยได้ จึงยังคงเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ทั้ง ๆ ที่มีอายุเลยวัยทำงานแล้วก็ตาม ลักษณะเช่นนี้ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความเสี่ยง คือ บุตรหลานอาจไม่ได้รับการดูแลจากผู้ใหญ่ ผลที่เกิดขึ้นคือเด็กมีนิสัยติดเพื่อน ติดเกม ติด และบางคนอาจถึงขั้นก้าวร้าว ซึ่งยิ่งจะสร้างปัญหาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้มากขึ้นอีก

สำหรับครอบครัวที่ยังอยู่ในวัยหนุ่มสาว การที่สภาพเศรษฐกิจบีบคั้น ทำให้ทั้งสามีและภรรยาต่างต้องทำงาน และงานที่ทำส่วนใหญ่คือการรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่ต้องทำงานเป็นกะ ซึ่งช่วงเวลาพักจะไม่ตรงกัน ครอบครัวของคนหนุ่มสาวนี้จึงมีกิจกรรมในครอบครัว

ร่วมกันน้อยมาก และมีโอกาสที่จะขัดแย้งได้ง่าย ดังที่ผู้ให้ข้อมูลบางคนที่ยังอยู่ในวัยหนุ่มสาว ได้ยกตัวอย่างครอบครัวของตนให้ฟังว่า “.... เขา (สามี) ไปทำงานกลับมาอาบน้ำกินข้าวแล้วก็ไปอีก ส่วนมากไม่ค่อยได้คุยกัน มีแต่โทรศัพท์คุยกัน ถ้าเขาหงุดหงิดจากที่ทำงาน เราโทรไปเขาจะทำเสียงแข็งใส่....” (แก้ว) หรือผู้ให้ข้อมูลบางคนก็กล่าวในเชิงตัดพ้อถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวของตนว่า “.... ไม่ค่อยได้เจอกันหรอก เขาทำงานในส่วนนั้นก็ต้องเจอผู้หญิง เจอเพื่อนฝูง มีสังคม กินเหล้าอะไรของเขา เราก็ต้องยอม ๆ กันไปเพื่อครอบครัว....” (แก้ว) ดังนั้นปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวหนุ่มสาวนี้ จึงนับเป็นปัญหาใหญ่ และมีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มมากขึ้นในชุมชน

นอกจากนั้น ในชุมชนย่อยต่าง ๆ ยังคงมีการรวมกลุ่มกันดื่มสุราเป็นประจำ ดังนั้นโอกาสที่ครอบครัวคนหนุ่มสาวจะมีพฤติกรรมดื่มสุราจึงมีมากขึ้น ซึ่งจะยิ่งเพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของกลุ่มครอบครัวหนุ่มสาวมากขึ้นกว่าเดิม

1.2 ปราบปรามการตีความรุนแรงในครอบครัวที่ใช้ความรุนแรง

จากการสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวที่มีประสบการณ์การกระทำรุนแรงระหว่างกัน จำนวน 3 ครอบครัว ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชน ผลการวิเคราะห์เนื้อหาได้สะท้อนให้เห็นถึงบริบททางครอบครัวและปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัว ดังนี้

1.2.1 บริบททางครอบครัวของผู้ประสบปัญหา

บริบททางครอบครัวของผู้ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันทั้งหมด คือไม่ใช่คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแต่กำเนิด แต่เป็นครอบครัวที่อพยพมาจากต่างจังหวัด และมาอยู่อาศัยในชุมชนแห่งนี้กว่า 30 ปี ในครั้งแรกเป็นการอพยพเข้ามาหางานทำ จากนั้นจึงจับจองที่ดินด้วยการเช่าสิทธิ์เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย ในปัจจุบันครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 คน อาศัยอยู่ในชุมชนย่อยแห่งหนึ่งที่มีบ้านเรือนปลูกติดกัน และคนในชุมชนพลุกพล่าน ซึ่งครอบครัวลักษณะนี้คล้ายคลึงกับสภาพบ้านเรือนโดยส่วนใหญ่ของชุมชนทั้งในด้านสภาพครอบครัวและแหล่งที่มา รายละเอียดของแต่ละครอบครัวที่ให้ข้อมูลมีดังต่อไปนี้

ครอบครัวป่าฉลบ ผู้ให้สัมภาษณ์คือป่าฉลบ อายุ 67 ปี ไม่ได้เรียนหนังสือ มีอาชีพเป็นแม่บ้าน มีสามีอายุ 72 ปี ที่ปัจจุบันยังคงทำงานรับจ้างอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมในหมู่บ้านทั้งที่อยู่ในวัยปลดเกษียณและสุขภาพไม่ค่อยดีแล้วก็ตาม ครอบครัวนี้มีลูก 5 คน เสียชีวิตไปแล้ว 2 คน แยกตัวไปมีครอบครัวและทำงานอยู่ต่างจังหวัด 2 คน ปัจจุบันผู้ให้ข้อมูลท่านนี้พักอยู่อาศัยกับสามีและบุตรสาวที่มีลูกอีก 2 คน

ครอบครัวบ้านาก ผู้ให้สัมภาษณ์คือบ้านาก อายุ 60 ปี ไม่ได้เรียนหนังสือ มีอาชีพเป็นแม่บ้าน มีสามีอายุ 50 ปี ทำงานรับจ้างอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมในหมู่บ้านเช่นเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลคนนี้เคยมีครอบครัวมาก่อนแล้ว โดยมีลูก 2 คน แต่สามีเสียชีวิต ซึ่งในบรรดาลูกทั้งสองคนนี้

ปัจจุบันไม่ได้ติดต่อกับบ้านากเลย ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้มีลูกคนหนึ่งที่เป็นมีครอบครัวที่อื่นจนมีลูก 2 คน ได้นำลูกทั้งสองคนมาฝากให้บ้านากเลี้ยงดู ก่อนที่จะหลบหน้าหนีหายไปได้หลายปีแล้ว ส่วนสามีคนปัจจุบันนี้อยู่กินกันมากกว่า 18 ปี แล้ว เคยแต่งงานและมีลูกมาแล้วเช่นกัน แต่ลูกไม่ได้มาอยู่ด้วย ครอบครัวนี้จึงมีสมาชิกรวม 4 คน คือผู้ให้ข้อมูลและสามีกับหลานสาวอีกสองคน

ครอบครัวป่าอ้วน ผู้ให้สัมภาษณ์คือป่าอ้วน อายุ 54 ปี เรียนหนังสือจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มีอาชีพเป็นแม่บ้าน มีสามีอายุ 50 ปี ทำงานรับจ้างอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมในหมู่บ้านเช่นเดียวกับ 2 รายแรก ป่าอ้วนมีลูกทั้งหมด 3 คน ปัจจุบันพักอาศัยอยู่กับป่าอ้วน 2 คนคือลูกสาวซึ่งอยู่กินกับสามีและมีลูกสาววัย 1 ขวบ และลูกชายซึ่งหย่าร้างกับครอบครัวและมีลูกอีก 2 คน ปัจจุบันครอบครัวป่าอ้วนมีสมาชิกทั้งหมด 9 คน พักอาศัยอยู่ด้วยกันในบ้านไม้ที่มีสภาพเก่าขนาด 14 ตารางวา แต่แยกครัวเป็น 2 ครัว ด้วยเหตุผลที่ว่า ครอบครัวลูกสาวที่เพิ่งมีครอบครัวจะได้ไม่มีภาระค่าใช้จ่ายด้านอาหารให้กับพ่อแม่และหลาน ๆ อีกหลายคนที่พักอยู่ในบ้านเดียวกัน

หมายเหตุ : ชื่อที่ใช้เรียกขานทั้งหมด สมมุติขึ้นโดยผู้วิจัย

1.2.2 ปราบกฏการณ์ความรุนแรงในชีวิตครอบครัว

ปราบกฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นกับครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน สะท้อนถึงเงื่อนไขหลายประการที่เชื่อมโยงถึงกันและกันจนแยกกันไม่ออก ทั้งด้านลักษณะนิสัยส่วนตัวของบุคคลที่เป็นคู่สมรส สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว หรือแม้กระทั่งความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเพื่อนบ้านและคนอื่น ๆ แต่สำหรับการวิเคราะห์เพื่ออธิบายสภาพการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของครอบครัวกรณีตัวอย่างในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แบบแยกส่วน เพื่อแสดงถึงรูปแบบของความรุนแรงในแต่ละมิติ ผลการวิเคราะห์ มีดังนี้

1) ความรุนแรงในครอบครัวกับนิสัยส่วนบุคคล

ลักษณะของนิสัยของบุคคล มีความสัมพันธ์กับความรุนแรงในครอบครัวเป็นอย่างมาก โดยผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่านิสัยใจคอของคู่สมรสเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความตึงเครียดขึ้นในครอบครัว ก่อนจะขยายตัวเป็นความขัดแย้ง และมีการกระทำรุนแรงในที่สุด ซึ่งในจุดเริ่มแรกของชีวิตครอบครัวนั้น ถึงแม้ว่าต่างคนต่างรู้จักนิสัยส่วนตัวของอีกฝ่าย และก็คิดว่าคงจะยอมรับกันได้ อีกทั้งในระยะเริ่มต้นชีวิตครอบครัวนั้นเมื่ออีกฝ่ายแสดงนิสัยเหล่านี้ออกมา อีกฝ่ายจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ได้ตอบ ทำให้ปัญหาความขัดแย้งไม่ขยายตัว แต่เมื่อใช้ชีวิตครอบครัวด้วยกันนานวันเข้า ต่างฝ่ายต่างก็ผ่อนปรนการควบคุมตนเองและแสดงนิสัยส่วนตัวมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็มีความอดทนอดกลั้นกันต่ออีกฝ่ายน้อยลงไปด้วย จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและการกระทำรุนแรงในที่สุด นิสัยส่วนตัวนี้ ผู้ให้ข้อมูลบอกตรงกันว่า ถือเป็นข้อบกพร่องของคู่สมรส และเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อ

ชีวิตครอบครัว เนื่องจากนิสัยจะปรับเปลี่ยนได้ยากมาก และหากเกิดการไม่ยอมรับในนิสัยที่แต่ละฝ่ายแสดงออกมาแล้ว ความขัดแย้งจะเกิดขึ้นได้ง่ายมาก และจะเกิดเป็นความรุนแรงขึ้นมาทันที เมื่อมีการโต้เถียง และไม่ยอมลงให้แกกันเหมือนเช่นแต่ก่อน นิสัยส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัวมีดังนี้

(1) นิสัยใจร้อน โมโหง่าย

ความใจร้อน และโมโหง่าย แทบจะมีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ การกระทำรุนแรงในทุกเหตุการณ์ โดยผู้ให้ข้อมูลที่เป็นครอบครัวที่มีความรุนแรงต่างพูดตรงกันว่าตนเองและคู่สมรสต่างมีนิสัยในลักษณะนี้มาตั้งแต่ต้น และกลายเป็นสาเหตุหนึ่งของความขัดแย้งจนกลายเป็นการกระทำรุนแรงขึ้น นิสัยใจร้อนที่เห็นชัดคือการไม่ไตร่ตรองหรือคิดให้รอบคอบก่อนที่จะพูดหรือกระทำการใดลงไป หรือมีอะไรมากระทบจิตใจก็จะโมโหง่ายและแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบไปตรง ๆ โดยไม่ถูกใจคิดว่าจะมีเหตุการณ์ลุกลามบานปลายไปแค่ไหน ส่วนการโมโหง่ายคือเมื่อโมโหแล้วแทนที่จะควบคุมตนเอง กลับแสดงอารมณ์ที่ก้าวร้าวรุนแรง ซึ่งนิสัยดังกล่าว จะนำไปสู่การขัดแย้งกับคนในครอบครัวได้ง่าย ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล 2 คน ที่ว่า “ตาเขาเป็นคนใจร้อน โผงผาง เป็นคนตรง ๆ หน่อยส่วนยายนี่ก็ใจร้อน มันก็ใจไม่ค่อยอย่างว่า.....เราไม่ผิดเราก็สวน ก็เถียงกันไปมา....” (ป้าฉลบ) และ “...ลุงเขาทะเล่่อน ใจร้อน ป้าก็ใจร้อน โผงผาง...ก็ทะเล่าะกันนะ เขามีดีไล่พันกันรอบบ้านเลย ลุงเขาเป็นคนไล่พัน” (ป้านาก)

นิสัยลักษณะนี้ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นทั้งสองฝ่ายถึงจะเป็นความรุนแรงได้เสมอไป ในบางครอบครัว นิสัยเหล่านี้หากเกิดขึ้นเพียงฝ่ายเดียวก็เป็นสาเหตุที่นำไปสู่ความรุนแรงได้เช่นกัน ดังตัวอย่างครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งที่ภรรยาเป็นคนใจร้อน แต่สามีใจเย็น ไม่ค่อยมีปากมีเสียงตอบโต้ แต่ถ้าโกรธแล้วจะควบคุมอารมณ์ไม่อยู่ ฝ่ายภรรยาเมื่อเวลาขัดแย้งกับสามี ก็เห็นสามีเป็นฝ่ายยอมทุกครั้ง ก็อดไม่ได้ที่จะแสดงแสดงพฤติกรรมเหล่านั้นซ้ำ ๆ จนฝ่ายชายเริ่มหมดความอดทนอดกลั้น และหาทางออกด้วยการหนีไปดื่มสุรา และคบเพื่อนนอกบ้านมากขึ้น ผลที่เกิดขึ้นตามมาคือฝ่ายชายมีนิสัยเปลี่ยนไป โดยเริ่มที่จะแสดงความก้าวร้าวและทำลายข้าวของเพื่อเป็นการประชดภรรยา ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่ง ที่ว่า “ป้าเป็นคนใจร้อน อารมณ์มาก ส่วนลุงนั่นเขาใจเย็น เราเห็นเขากินเหล้า เขาก็โวยวาย เขาก็มาหาเรื่องป้า เริ่มตีข้าวของ ตีโองน้ำ ตู๋เย็น พัดลม นาฬิกา ถ้วยชามนี่ไม่เหลือ กองเต็มบ้านเลย....” (ป้าอ้วน)

นิสัยแบบนี้ แสดงให้เห็นว่า ความใจร้อนและโมโหง่ายจะทำให้ความไม่เข้าใจกันของคนในครอบครัว ลุกลามกลายเป็นความขัดแย้งและเกิดการกระทำรุนแรงขึ้นตามมาได้ในที่สุด

(2) นิสัยเป็นคนตรง ๆ ไม่ยืดหยุ่น

นิสัยส่วนตัวลักษณะที่เป็นคนตรง ๆ ไม่ยืดหยุ่น และไม่ผ่อนปรนกับสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บรรยากาศครอบครัวตึงเครียด จนนำไปสู่เหตุการณ์กระทบกระทั่งกันได้ มีตัวอย่างครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลถึง 2 ครอบครัวที่สามีมีนิสัยดังกล่าว โดยครอบครัวแรกสามีไม่ชอบพูด แต่จะเฝ้ามองพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว เมื่อเห็นว่าทำไม่ถูกหรือไม่ชอบใจก็จะพูดออกมาตรง ๆ ไม่อ้อมค้อม เช่น หากสมาชิกในครอบครัวโกหกในเรื่องส่วนตัวบางเรื่องที่ต้องการปกปิด หรือมีการเก็บซ่อนเงินไว้โดยไม่บอกกล่าว เมื่อทราบเรื่องก็จะไม่ยอม และต่อว่าตรง ๆ และหากสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ ตอบโต้ ก็จะกลายเป็นการโต้เถียง และมีการกระทำรุนแรงตามมา ดังคำกล่าวที่ว่า “.....แกไม่พูด แต่เป็นคนตรงมาก ๆ พูดจาโกหกต่อแหล่ไม่ได้ จับได้แล้วนี่โกรธเลย ไม่ว่าจะเรื่องเงินทอง ยักยอกไว้เก็บบาทสิบบาท ถ้าฉันเจอนี่จะเกลียดจริง ๆ เลยละ.....” (ป่าฉลบ)

ในขณะที่อีกครอบครัว สามีมีนิสัยเงี้ยวขริ่ม ไม่ชอบพูด แต่จะไม่ยืดหยุ่นในเรื่องต่าง ๆ เช่น การคบเพื่อน หรือกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจของภรรยา โดยมีเหตุการณ์หนึ่งที่ฝ่ายภรรยาไปช่วยงานทำบุญขึ้นปีใหม่ที่โรงงานข้างบ้าน ซึ่งการช่วยงานในครั้งนั้นก็ได้มีการพบปะพูดคุยกับคนอื่น ๆ ทั้งหญิงและชาย เนื่องจากมีคนรู้จักเป็นจำนวนมาก ทำให้สามีเกิดความหึงหวงและไม่พอใจ และเนื่องจากการที่สามีเป็นคนตรง ๆ เมื่อไม่พอใจก็แสดงออกมาโดยที่ไม่ได้สอบถามถึงเหตุการณ์ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ทำให้ภรรยารู้สึกโมโห และมีการโต้เถียงกันไปมา ก่อนที่จะทำร้ายถึงขั้นเลือดตกยางออก การกระทำครั้งนั้นรุนแรงจนถึงขั้นได้ภรรยาออกนอกบ้าน และใช้เวลานานมากกว่าจะคืนดีกัน ดังคำบอกเล่าที่ว่า “.....เขาบอกว่ากูรู้หน้าว่ามึงไปทำอะไร กูรู้ กูถึงพูด ถ้ากูไม่ได้ฆ่ามึงกูจะฆ่าคนอื่น.....ปากก็เลยว่าเขาว่าเป็นลูกต่างคนก็ต่างมีพ่อแม่เนี่ย แล้วปากก็เลยตีเขาไปที่เดียว เลือดพุ่งกระจายเต็มหลังคาบ้านเลยนะ....” (ป่าอ้วน)

กล่าวได้ว่า นิสัยที่เป็นคนตรง ๆ นี้จะมีผลต่อรูปแบบการติดต่อสื่อสารกับคนในครอบครัว ที่ไม่ยืดหยุ่น และไม่ฟังเหตุผลของคนอื่น จนเกิดปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงตามมาในที่สุด

(3) นิสัยหวาดระแวง

ความหวาดระแวง และไม่เชื่อใจคนในครอบครัว โดยเฉพาะคู่สมรส จะก่อให้เกิดความบาดหมางและไม่เชื่อใจซึ่งกันและกัน จนนำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้งและการกระทำรุนแรงอื่น ๆ ตามมา นิสัยหวาดระแวงนี้มักจะเกี่ยวข้องกับคนภายนอกครอบครัวที่มาทำให้เกิดเป็นความรู้สึกเช่นนั้น โดยมีครอบครัวผู้ให้ข้อมูล 1 ครอบครัว ที่ได้มีปรากฏการณ์ในลักษณะเช่นนี้จนนำไปสู่เหตุการณ์กระทำรุนแรงต่อกัน ซึ่งครอบครัวนี้สามีอ่อนวัยกว่าภรรยา 10 ปี แต่ภรรยาถือว่าเป็นคนหน้าตาดี และด้วยความสวยของภรรยาจึงมีคนชอบแอบมอง จนทำให้สามีอดที่จะหวาดระแวงในตัว

ภรรยาไม่ได้ แต่เก็บความรู้สึกนี้เอาไว้ในใจโดยไม่บอกกล่าว อีกทั้งด้วยลักษณะที่เป็นคนพูดน้อย จึงไม่ได้แสดงความรู้สึกออกมาให้ภรรยาได้เห็น จนวันหนึ่งสามีไปรับฟังจากเพื่อนบ้านมาว่าภรรยาของตนไปมีความสัมพันธ์กับยามรักษาความปลอดภัยในโรงงานใกล้ ๆ ชุมชน ทั้งๆ ที่เรื่องนี้เป็นการพูดหยอกล้อกันเล่นตามประสาเพื่อน แต่ด้วยความหวาดระแวงว่าภรรยาจะนอกใจ ทำให้สามีต้องคาดคั้นเอาความจริงจากภรรยาให้ได้ ด้วยการกินเหล้าข่มใจแล้วจึงหาเรื่องภรรยา ดังที่ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าว่า “..... เขาซื้อเบียร์มาลงหนึ่ง มานั่งกิน แล้วทำตาขวาง แล้วก็ขว้างมีดมากระทำให้เราเจ็บ เราเลยถามเขาว่า แล้วแกทำฉันเนี่ย มันเรื่องอะไร ฉันยังไม่รู้เรื่อง ป้าเลยคิดว่าสาบกระเบือมาสู่.....” (ป้าอ้วน)

ความหวาดระแวงในตัวคู่สมรสนี้ จะไม่เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว แต่มีลักษณะสะสมต่อเนื่อง และเมื่อมีเหตุการณ์ใด ๆ มากกระทบกับความสัมพันธ์ในครอบครัว ก็จะเป็นมูลเหตุที่ทำให้ตัดสินใจใช้ความรุนแรงต่อกัน

(4) นิสัยชอบเก็บตัว

นอกจากนิสัยส่วนตัวที่ที่แสดงออกอย่างชัดเจนในรูปแบบของความก้าวร้าวและดูต้นในข้างต้น จะมีความสัมพันธ์กับความรุนแรงในครอบครัวแล้ว ลักษณะนิสัยการชอบเก็บตัว ไม่สูงส่งกับใคร ก็อาจซ่อนเร้นความรุนแรงอยู่ภายในจิตใจ และจะแสดงออกเมื่อถึงเวลาที่สถานการณ์เร่งเร้า ผู้ให้ข้อมูลต่างให้ความเห็นที่สอดคล้องกันว่า คนที่ชอบเก็บตัวอาจมีความวิตกกังวล ไม่สบายใจ หรือไม่พอใจซ่อนอยู่ภายในใจแต่ไม่แสดงออก แต่เมื่อมีสิ่งยั่วยุอารมณ์จนถึงขีดสุด ความก้าวร้าวรุนแรงอาจจะมีมากกว่าคนที่มีนิสัยเปิดเผย หรือคนที่มีนิสัยตรง ๆ ไม่อ้อมค้อมเสียอีก ซึ่งจะทำให้อีกฝ่ายยอมรับไม่ได้ และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดพบว่าสามีจะชอบเก็บตัว ไม่ค่อยสูงส่งกับใครและมีการสื่อสารพูดคุยกับคนอื่นน้อย แม้แต่ครอบครัวของตัวเอง ดังคำกล่าวที่ว่า “..... เขาเป็นคนไม่ยุ่งกับใคร เลิกงานมา 5 โมงนี่เราทำกับข้าว มีอะไรเขาก็กินก็อกๆ แก๊กๆ แล้วขึ้นบ้านนอน ไม่สูงส่งกับใคร แม้แต่กับเมีย” (ป้าอ้วน) และ “.... เรื่องชาวบ้านนี่เขาไม่ยุ่งเลย ไม่ได้เลย แกก็จะเอาแต่ครอบครัว....” (ป้าฉลบ) รวมทั้ง “.... แกจะหงุดหงิด เก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน.....” (ป้านาก)

เป็นที่น่าสังเกตว่า คนที่มีนิสัยเก็บตัวเช่นนี้ ไม่น่าจะมีความขัดแย้งกับคนในครอบครัว แต่จากการบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลกลับพบว่า เมื่อมีความขัดแย้งกัน คนที่มีนิสัยเก็บตัวไม่แสดงออกนี้ มักจะเดาใจได้ยาก เพราะจะไม่แสดงความรู้สึกให้เห็น จนกระทั่งความขัดแย้งกลายเป็นความรุนแรง ความรุนแรงดังกล่าวจะมากกว่าสถานการณ์ของคนทั่วไป

กล่าวได้ว่า ลักษณะนิสัยทั้ง 4 ประการคือ การใจร้อน โมโหง่าย มีนิสัยตรง ๆ ไม่ยืดหยุ่น รวมทั้งการมีนิสัยหวาดระแวงและชอบเก็บตัว ดังที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการอธิบายตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับครอบครัว 3 ครอบครัวที่เต็มใจให้ข้อมูลเท่านั้น และไม่ได้หมายความว่าเหตุการณ์ความรุนแรงจะขึ้นอยู่กับนิสัยทั้ง 4 ประการในลักษณะที่เป็นเอกเทศแต่

ประการใด เพราะคน ๆ เดียว อาจมีลักษณะนิสัยหลาย ๆ อย่างผสมผสานกันไป และที่สำคัญคือเมื่อมีการกระทำรุนแรงในครอบครัวแต่ละครั้ง จะมีความเกี่ยวพันกันระหว่างนิสัยส่วนตัวของบุคคลกับสิ่งเร้าอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกครอบครัวด้วย

2) ความรุนแรงในครอบครัวกับภูมิหลัง

ประสบการณ์ที่ความรุนแรงในอดีต คือประสบการณ์ที่บุคคลนั้นได้รับรู้เกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว อันเกิดจากการอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็ก หรือการเคยรับรู้สภาพความรุนแรงมาก่อน และมีความเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลไม่มากนักน้อย ที่กล่าวเช่นนั้น เพราะข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่ามี 2 ครอบครัว ที่ทั้งสามีและภรรยาต่างเคยมีประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวมาก่อนตั้งแต่วัยเด็ก

ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นภรรยาของครอบครัวแรกเล่าว่า สามีของตนเป็นเด็กกำพร้าแม่ตั้งแต่ยังเล็ก และหลังจากพ่อมีภรรยาใหม่ สามีกับพี่ชายต้องอยู่บ้านเดียวกับแม่เลี้ยงซึ่งชอบใช้ความรุนแรงกับลูกเลี้ยงเป็นประจำ ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นภรรยาเชื่อว่า การกระทำรุนแรงต่อลูกเลี้ยงของแม่เลี้ยงนี้ทำให้พี่ชายของสามีมีอาการทางประสาท ส่วนสามีก็มีนิสัยบางอย่างที่ผิดแผกจากคนทั่วไป เช่น ชอบติดเพื่อนเหมือนคนขาดความอบอุ่น ขาดความเป็นตัวของตัวเอง มีนิสัยเจ้าชู้ และชอบใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหามา แต่สำหรับตัวภรรยาที่ให้ข้อมูลเองแล้วก็มาจากครอบครัวที่แตกแยกเช่นกัน เพราะพ่อแม่แยกทางกันตั้งแต่ยังไม่เกิด และอาศัยอยู่กับพ่อเลี้ยงมาตั้งแต่เด็ก และเคยมีประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวมาตั้งแต่เด็กเช่นกัน แต่ข้อแตกต่างคือฝ่ายหญิงนี้จะถูกผู้เป็นแม่แท้ ๆ ที่มีอารมณ์โมโหร้ายเป็นคนทุบตี ในขณะที่พ่อเลี้ยงกลับจะเป็นคนจิตใจดี คอยปลอบโยนและพาหลบไปยังที่ปลอดภัยจนกว่าแม่จะหายโกรธ ดังคำกล่าวถึงแม่ของตนเองว่า “..... แม่เป็นคนด่าเก่ง แล้วก็ดี ส่วนพ่อเลี้ยงก็จะพาหลบหาที่หลบลาอะไรอย่างนี้ บอกว่าไปเถอะ อย่าอยู่เลย เดี่ยวแม่ตี....” (บ้านาก)

สำหรับครอบครัวที่สอง ซึ่งครอบครัวนี้มีการกระทำรุนแรงอยู่เป็นประจำจนเป็นที่รับรู้กันทั่วไปของชุมชน และเกิดขึ้นจากทั้งฝ่ายสามีหรือภรรยาในลักษณะไม่มีใครยอมใครนั้น ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นภรรยาเล่าว่า สามีเป็นคนที่มีประสบการณ์เคยเผชิญกับความรุนแรงในครอบครัวตั้งแต่วัยเด็ก โดยพ่อของสามีเป็นคนชอบตีแม่เหล้า และเมื่อเมาเหล้าแล้วจะทำร้ายภรรยาและลูกเป็นประจำ ดังคำกล่าวที่ว่า “.....พ่อเขาเนี่ยเป็นคนเมา พ่อเขาเมายันตายเลยละ พอเมาแล้วชอบตีลูกเมีย เขาคงจะตีแม่ชับบรรยากาศแบบนั้นมาเรื่อย ๆ” (ป่าอ้วน)

ผู้ให้ข้อมูลจากครอบครัวที่สองนี้เชื่อว่า การที่สามีมีนิสัยเป็นคนเงี้ยวขี้มไม่สูงส่งกับใคร และมีอารมณ์โกรธที่รุนแรง น่าจะมาจากประสบการณ์ที่ไม่สู้ดีของสามีในวัยเด็กอย่างแน่นอน

3) วงรอบของความรุนแรงในครอบครัว

รูปแบบการกระทำรุนแรงในครอบครัวของผู้ให้ข้อมูล ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวแล้วยุติ หากแต่มีการกระทำที่ต่อเนื่องคล้ายวงรอบของความรุนแรง คือมีจุดเริ่มต้นจากสาเหตุต่าง ๆ กันไป แล้วบานปลายกลายเป็นความรุนแรงที่ต่อเนื่อง เมื่อถึงระยะหนึ่งก็จะยุติลงและเกิดขึ้นซ้ำเมื่อมีสาเหตุใหม่ ๆ หรือเรื่องเดิมที่ยังแก้ไขกันไม่ได้ ดังนี้

(1) จุดเริ่มต้น

จุดเริ่มต้นของความรุนแรงในครอบครัว จากประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลนั้นมีความสอดคล้องกันโดยรวม คือเริ่มต้นจากความขัดแย้งที่มีสาเหตุต่าง ๆ กันไป เช่น จากปัญหาของสมาชิกในครอบครัว จากปัญหาความยากจน หรือปัญหาจากเพื่อนบ้าน แต่ความขัดแย้งนั้นอาจจบลงได้เมื่อมีการพูดคุยกันหรือใช้วิธีการแก้ไขปัญหานั้นที่เหมาะสม แต่ความขัดแย้งที่ขยายเป็นความรุนแรงในครอบครัวได้ก็ต่อเมื่อมีปัจจัยเร่งเร้าอารมณ์ เช่น นิสัยส่วนตัว การดื่มสุรา การโต้เถียงไม่ยอมกัน เป็นต้น

(2) ความต่อเนื่อง

เมื่อมีการกระทำรุนแรงต่อสมาชิกในครอบครัวแล้ว ความรุนแรงจะไม่ยุติลงทันที แต่มักจะมีความต่อเนื่องต่อไปอย่างน้อยก็ในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเรื่องราวที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและรูปแบบของความรุนแรงเป็นสำคัญ จากการเปิดเผยของผู้ให้ข้อมูล มีหนึ่งครอบครัวที่ส่วนใหญ่แล้วการกระทำรุนแรงระหว่างกันมักจะเป็นทางวาจามากกว่าอย่างอื่น ดังนั้นความต่อเนื่องของความรุนแรงในครอบครัวนี้จึงเป็นเพียงโต้เถียงกันในระยะเวลาเพียงไม่นาน แม้ว่าจะเกิดขึ้นบ่อยครั้งก็ตาม แต่ในอีก 2 ครอบครัวกลับแตกต่างออกไป เมื่อรูปแบบความรุนแรงที่เริ่มจากการทะเลาะกัน แล้วมีการทำร้ายร่างกายกัน โดยต่างฝ่ายต่างเป็นผู้กระทำ ผลที่เกิดขึ้นคือความต่อเนื่องของความรุนแรงจะยาวนานกว่า และผลของการกระทำรุนแรงของคู่กรณีจะส่งผลต่อจิตใจของสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ รวมทั้งส่งผลต่อความมั่นคงภายในครอบครัวด้วย เพราะเมื่อมีการทำร้ายกันถึงขั้นเลือดตกยางออก ก็ต้องมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งออกจากบ้านไป ซึ่งทั้ง 2 ครอบครัวนี้ เมื่อมีการทำร้ายร่างกายกัน ภรรยาจะเป็นฝ่ายออกจากบ้าน โดยมีทั้งกลับไปอยู่ต่างจังหวัดและขอเลิก หรือหลบพักอยู่กับเพื่อนบ้านในชุมชนจนกว่าสถานการณ์จะคลี่คลาย

(3) การยุติ

ความรุนแรงในครอบครัวจะยุติลงเมื่อคู่กรณีอีกฝ่ายหลีกเลี่ยงหรือไม่โต้แย้ง ซึ่งผู้ให้ข้อมูลบางท่านได้อธิบายในเรื่องนี้ว่า แม้ว่าจะมีการดูดำหรือเขียนตีบุตรหลาน แต่เหตุการณ์จะยุติเร็วและไม่บานปลาย แตกต่างจากการกระทำรุนแรงของคู่สมรส ที่มักจะบานปลาย

กลายเป็นความขัดแย้งรุนแรง ที่เป็นเช่นนี้เพราะคู่สมรสมักจะไม่ยอมให้แกกัน ส่วนบุตรหลานนั้นมักจะไม่ค่อยมีการตอบโต้ อันเนื่องมาจากสภาพจำยอมในอำนาจที่เหนือกว่าของพ่อแม่

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของครอบครัวผู้ให้ข้อมูล พบว่าความรุนแรงที่กระทำระหว่างสามีกับภรรยายุติลงด้วยสาเหตุที่แตกต่างกัน บางครอบครัวมีการกระทำรุนแรงเพราะสามีเมาเหล้า และจะยุติลงเมื่อสามีสร้างเมา ซึ่งเหตุการณ์หลังจากนั้นคือสามีจะมาอ้อหรือแสดงพฤติกรรมสำนึกผิดด้วยการเข้ามาเอาอกเอาใจเป็นพิเศษ แต่บางครอบครัวยุติลงได้เมื่อภรรยาใช้วิธีการโต้ตอบด้วยความรุนแรงจนสามีต้องยอมถอย ซึ่งเหตุการณ์หลังจากนั้นคือการบาดหมางกันไปชั่วระยะหนึ่ง หรือบางครอบครัวเหตุการณ์ยุติลงเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถอยหนีออกจากสถานการณ์ และใช้เวลาระยะหนึ่งในการปรับตัวเข้าหากัน

(4) การเกิดซ้ำ

ในครอบครัวที่มีพฤติกรรมความรุนแรง มักจะมีปัญหาความรุนแรงซ้ำอย่างต่อเนื่อง โดยผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวว่า เมื่อนิสัยใจคอไม่มีการเปลี่ยนแปลง หรือปัญหาของครอบครัวยังไม่ได้รับการแก้ไขหรือคลี่คลายลง ความรุนแรงจะเกิดซ้ำไปเรื่อย ๆ เพียงแต่จะเปลี่ยนรูปแบบไปเท่านั้น เช่นในบางครอบครัว ที่เมื่อก่อนทำร้ายร่างกายกันบ่อยครั้ง แต่ในระยะหลัง ๆ มักจะมีปากเสียงกันแต่ไม่ถึงขั้นทำร้ายกัน เพราะยังมีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในบ้าน และปัญหาของลูกหลานที่ยังเป็นภาระ จึงเกิดความเครียดและมีปัญหากระทบกระทั่งกันอยู่เป็นประจำ และถ้าหากนับการด่าทอกันเป็นปัญหาความรุนแรงอย่างหนึ่ง พฤติกรรมความรุนแรงในครอบครัวถือว่ามีอยู่ เพียงแต่ลดระดับความรุนแรงลงไปเท่านั้น

1.2.3 การลดพฤติกรรมความรุนแรงในครอบครัว

พฤติกรรมความรุนแรงในครอบครัวของผู้ให้ข้อมูล ถึงแม้ว่ามีระดับความรุนแรงภายในครอบครัวสูง แต่ก็ยังดำรงสถานะความเป็นครอบครัวเอาไว้ได้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการกระทำรุนแรงแม้จะต่อเนื่องยาวนาน แต่ก็มิมีระยะห่างของการกระทำ อีกทั้งในระยะหลังการกระทำรุนแรงก็ลดน้อยลงไปมาก เพราะมีการเปลี่ยนแปลงตนเองและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ดังนั้นปรากฏการณ์ของครอบครัวตัวอย่างทั้ง 3 ครอบครัวนี้ จึงสะท้อนถึงการลดพฤติกรรมความรุนแรงในครอบครัวลงได้ เมื่อมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1) การปรับเปลี่ยนนิสัย

การปรับเปลี่ยนนิสัยของคู่ขัดแย้ง เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การกระทำรุนแรงระหว่างกันลดน้อยลง ผู้ให้ข้อมูลกล่าวในลักษณะที่สอดคล้องกันว่า เมื่อแต่ละฝ่ายลดพฤติกรรมที่ก้าวร้าวรุนแรงลง รวมทั้งหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าเมื่ออีกฝ่ายมีอารมณ์โกรธ มีการพูดคุยกันมากขึ้น และเลี่ยงพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาเช่นการดื่มสุรา ก็จะทำให้ความรุนแรงในครอบครัวลดลง

ไปมาก ตัวอย่างครอบครัวแรก ที่เมื่อก่อนสามีจะเป็นคนตรง ๆ ไม่ค่อยคุยกับครอบครัวและดื่มเหล้าเป็นประจำ แต่มาในระยะหลังเลิกเหล้าและมีกิจกรรมกับครอบครัวมากขึ้น การกระทำรุนแรงก็ลดน้อยลงไปมาก ดังที่ผู้ให้ข้อมูลครอบครัวแรก กล่าวว่า “..... แยกเพราะแกกินเหล้านี่ละ กินแล้วนิสัยเปลี่ยน ตอนนี่เลิกแล้ว.... แกก็รักครอบครัว รักลูกหลานดี.....” (ป่าฉลบ)

สำหรับครอบครัวที่เหลือก็เช่นกัน ในครอบครัวที่สอง เมื่อสามีไม่มีพฤติกรรมเข้าสู่อุดการเที่ยวเตร่ และพยายามใจเย็นลง ครอบครัวก็มีการพูดคุยกันมากขึ้น การกระทำรุนแรงในครอบครัวก็ลดน้อยลง แต่ที่ยังคงมีความรุนแรงในครอบครัวนั้น ผู้ให้ข้อมูลให้เหตุผลว่าเป็นเพราะครอบครัวยังมีปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ คือปัญหาของบุตรหลานและภาวะหนี้สิน จึงยังคงมีความเครียด วิตกกังวล และยังมีปากเสียงกันอยู่ ในส่วนของครอบครัวที่สาม ปัจจุบันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวก็ลดน้อยลงเช่นกัน แต่ก็ยังมีปัญหาที่คล้ายคลึงกับครอบครัวที่สอง เพียงแต่สามีไม่มีนิสัยเจ้าชู้เท่านั้น และสิ่งที่เหมือนกันของทั้ง 2 ครอบครัวนี้ก็คือการกระทำรุนแรงระหว่างคู่สมรสลดลง แต่ความรุนแรงกับบุตรหลานกลับมีมากขึ้น ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 2 ครอบครัว ที่ว่า “..... ก็มันเครียดนะ ห่วงเขา เมื่อก่อนก็ดี....” (ป่าอ้วน) และ “.... พออารมณ์ขึ้นแล้วที่นี้ทำอะไรเขาไม่ได้ เราก็ลงกับหลานตลอด....” (ป่านาก)

กล่าวได้ว่า การควบคุมอารมณ์หรือปรับเปลี่ยนนิสัยบางอย่างที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาของคนในครอบครัว จะสามารถทำให้ความรุนแรงลดลงได้ แต่สำหรับครอบครัวที่มีความรุนแรงอย่างต่อเนื่องแล้ว การยุติความรุนแรงลงอย่างสิ้นเชิงนั้นกระทำได้ยาก และบางครั้งความรุนแรงอาจลดลงในคู่ขัดแย้งที่เป็นคู่สมรส แต่กลับไปเพิ่มในกลุ่มบุตรหลานแทน

2) การปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อม

การปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมของครอบครัวให้เหมาะสม มีผลต่อการลดการกระทำรุนแรงลงได้เช่นกัน ทั้งนี้ เป็นสภาพแวดล้อมที่มีผลโดยอ้อมต่ออารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรมของคนในครอบครัว อย่างไรก็ตาม ในชุมชนคงไม่อาจเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโดยการปรับปรุงบ้านเรือนหรือปรับเปลี่ยนนิสัยของคนในชุมชนได้ทั้งหมด ดังนั้น สิ่งที่สะท้อนจากครอบครัวผู้ให้ข้อมูลคือ ในระยะหลังที่ความรุนแรงลดลง เพราะมีความพยายามปรับเปลี่ยนตัวเองออกจากสภาพแวดล้อมที่เป็นตัวเร่งเร้าปัญหา เช่น การไม่คบเพื่อนที่ดื่มสุราหรือพากันเที่ยวเตร่ ทั้งๆ ที่บางครอบครัวเมื่อก่อนนี้ทั้งสามีและภรรยาจะชอบดื่มเหล้าและเที่ยวเตร่เป็นอย่างมาก หรือบางครอบครัวจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับปัญหาในครอบครัวของคนอื่น เพื่อที่ปัญหานั้นจะได้ไม่มากระทบกับครอบครัวของตน

2. สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวจากการสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่ม ดำเนินการในวันที่ 16 ตุลาคม 2552 มีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มคือผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชนย่อยทั้ง 4 ชุมชน รวมทั้งจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบล และมีการสนทนากลุ่มอีกครั้งในวันที่ 30 ตุลาคม 2552 เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลกับผู้วิจัยได้สรุป ก่อนจะนำไปใช้ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน เพื่อวางแผนพัฒนาวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวต่อไป สำหรับประเด็นที่มีการสนทนากลุ่มกันได้แก่ รูปแบบของปัญหาความรุนแรง ระดับของปัญหาความรุนแรง สาเหตุของปัญหาความรุนแรง และปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่เอื้อต่อการป้องกันปัญหา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังต่อไปนี้

2.1 ลักษณะของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของคนในชุมชน

2.1.1 ประเภทของความรุนแรง

1) ความรุนแรงทางกาย

ความรุนแรงในครอบครัวที่แสดงออกถึงการทำร้ายร่างกาย ยังพบเห็นได้ในหลายครอบครัวของชุมชน ส่วนใหญ่จะมีลักษณะของการทุบตี ทำร้ายด้วยมือเปล่า หรืออาวุธด้วยวิธีการที่รุนแรงกว่าปกติ และมักเกิดขึ้นกับคู่สมรส รองลงมาคือบิดามารดาทำร้ายบุตร และบุตรทำร้ายบิดามารดา การทำร้ายร่างกายนี้จะเกิดขึ้นซ้ำในครอบครัวที่มีความขัดแย้งอย่างยาวนาน โดยจะแสดงออกให้คนรอบข้างเห็นบ่อยครั้ง และมักจะไม่มีใครห้ามปรามหรือช่วยยับยั้งไม่ให้มีการทำร้ายร่างกายโดยคนในชุมชน เพราะถือว่าเป็นเรื่องในครอบครัว หากจะมีก็มักจะเป็นเพียงญาติพี่น้องที่เข้ามาห้ามบ้างในบางครั้ง ซึ่งมีไม่มากและไม่ได้ผล เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวที่อพยพมาจากที่อื่น ดังนั้นครอบครัวที่กระทำรุนแรงจึงไม่ได้มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติที่กว้างขวาง ในขณะที่ครอบครัวอื่น ๆ ก็ไม่กล้าเข้ามายุ่งเกี่ยว ดังคำกล่าวของผู้ร่วมสนทนาท่านหนึ่งที่ว่า “... ก่อนหน้านี้เราไม่ได้ลงลึกเกี่ยวกับการช่วยเหลือในกลุ่มของชุมชน กิจกรรมการช่วยเหลือของชุมชนยังไม่มีต่างคนต่างอยู่ ต่างทำมาหากิน.....”

การทำร้ายร่างกายหลายครั้งเกิดขึ้นเมื่อคู่ขัดแย้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่ในอาการเมาสุรา และสารเสพติด ซึ่งจะทำให้ขาดความยับยั้งชั่งใจและทำให้ความรุนแรงมีความเข้มข้นมากกว่าปกติ ในกรณีนี้จะเกิดขึ้นในครอบครัวที่คู่ของความขัดแย้งมีสถานะต่ำกว่า เช่น สามีที่มีอายุน้อยกว่า หรือบุตรที่ต้องอยู่อาศัยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ เมื่อได้รับการตำหนิหรือดุด่าด้วยวาจาบ่อยครั้ง ก็จะไม่เก็บความไม่พอใจไว้ในใจ เมื่อดื่มสุราและเสพสารเสพติดเข้าไป ก็จะทำให้เกิดความอึดหิมและแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว โดยการเข้าทำร้ายร่างกายเพื่อเป็นการระบายความคับข้องใจ และเมื่ออีกฝ่ายตอบโต้ ก็จะทำให้เกิดการบานปลายถึงขั้นทำร้ายร่างกายด้วยอาวุธ ดังคำกล่าวของผู้ร่วมสนทนาหลายท่านที่ได้กล่าวไว้ว่า “... เขาตบภรรยาเพราะว่าเมา แล้วก็ทะเลาะกันตลอด อยู่บ้านก็ตบตีกัน” หรือ “...หรืออย่างเมื่อก่อนนี้ถูกชายติดยาแล้วประมาท ไม่ค่อยดี ดีแม่” และ “..... มีเรื่องลูกเลี้ยงทะเลาะกับพ่อเลี้ยง มีการใช้ปืนยิงกัน หลบหนีไปอยู่พักหนึ่ง....” เป็นต้น

สำหรับความรุนแรงที่บิดามารดาทำร้ายร่างกายบุตร ก็จะมีพบเห็นอยู่ทั่วไปที่พ่อแม่มักใช้วิธีการแก้ปัญหาบุตรที่คือ ไม่เชื่อฟัง ด้วยการตี แต่ผู้ร่วมสนทนาให้เหตุผลว่าเหตุการณ์ลักษณะเช่นนี้เป็นการกระทำด้วยความรักความห่วงใย แม้ว่าวิธีการอาจจะไม่เหมาะสมก็ตาม อย่างไรก็ตาม ในชุมชนก็มีการทำร้ายบุตรในระดับที่รุนแรงมากอยู่หลายครอบครัว และส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นกับครอบครัวเดิม และการกระทำรุนแรงด้วยการเขียนตีบุตรหลานนี้จะหยุดลงเมื่อบุตรหลานได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ ดังคำกล่าวของผู้ร่วมสนทนาจากชุมชนย่อยที่ 4 ที่ว่า “...ที่หลังบ้านพี่ก็มี แต่เดี๋ยวนี้หลานเขาโตแล้ว เมื่อก่อนนี้แทบทุกคืน เพราะเขาไปเล่นกลับมาตี ตีกันแบบจะตายเลย...”

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า การกระทำรุนแรงกับบุตรหลานนี้ ถือเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับชุมชน ที่คนภายนอกได้แต่เฝ้ามองอย่างเงียบๆ ไม่สามารถไปห้ามปรามได้ แต่สำหรับการทำร้ายร่างกายระหว่างคู่สมรสแล้ว พบว่ามีกรณีที่ชุมชนมีบทบาทเข้าไปแทรกแซงในเชิงลบคือ ครอบครัวที่ไม่มีบ้านเป็นของตนเอง ต้องเช่าบ้านคนอื่นอยู่อาศัย ในกรณีเช่นนี้ผู้ร่วมสนทนาบางคนบอกว่า เมื่อมีการการกระทำรุนแรงระหว่างกันจนรบกวนเพื่อนบ้าน เจ้าของบ้านก็มักจะไล่ออกไปอยู่ที่อื่น

กล่าวได้ว่า ลักษณะความรุนแรงทางร่างกาย ยังมีให้เห็นอยู่ทั่วไปในชุมชน โดยส่วนใหญ่คู่กรณีคือสามีและภรรยา และการกระทำรุนแรงดังกล่าวจะไม่มีคนอยากเข้าไปยุ่งเกี่ยว ยกเว้นญาติพี่น้องเท่านั้น ส่วนผู้ปกครองกระทำต่อบุตรหลานของตนนั้น คนส่วนใหญ่มองว่าผู้ปกครองสามารถทำรุนแรงด้วยการเขียนตีบุตรหลานของตนได้ เมื่อประพฤติตัวไม่เหมาะสม และประชาชนดูจะซาซึ้งและเห็นเป็นเรื่องปกติไป เพราะคิดว่าเมื่อเด็กโตขึ้น ความรุนแรงที่ผู้ปกครองกระทำต่อเด็กนั้นก็จะมีหมดไปด้วย

2) ความรุนแรงทางวาจาและจิตใจ

ความรุนแรงทางวาจาและการทำร้ายจิตใจ นับว่าเป็นปัญหาใหญ่ของคนในชุมชน ลักษณะของปัญหามีตั้งแต่การการใช้วาจาข่มขู่ให้หวาดกลัว การใช้คำพูดที่ก้าวร้าวดูดุน และการกระทำที่มีผลต่อสภาพจิตใจ เช่น การนอกใจคู่สมรส หรือการออกไปเที่ยวนอกบ้านโดยไม่ฟังคำทัดทานจากครอบครัว ความรุนแรงในลักษณะเช่นนี้ ผู้ร่วมสนทนาถือว่าเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นกับทุกครอบครัว เพียงแต่ว่าจะมีปริมาณหรือความเข้มข้นของสถานการณ์มากหรือน้อยเท่านั้น และความเข้มข้นของสถานการณ์นี้ ในทัศนะของผู้ร่วมสนทนาแล้วจะเป็นตัวบ่งชี้ว่าครอบครัวนั้นมีความรุนแรงหรือไม่เพียงใด

โดยปกติแล้ว ลักษณะความรุนแรงทางวาจา ที่ผู้ร่วมสนทนาเห็นพ้องกันคือ เป็นการแสดงออกในลักษณะการโต้เถียงด้วยคำพูดที่มีระยะเวลานานหรือบ่อยครั้ง รวมทั้งการพูดข่มขู่ให้อีกฝ่ายหวาดกลัว เชื่อฟังและยอมอยู่ในอำนาจแต่โดยดี โดยการโต้เถียงหรือข่มขู่ด้วยวาจาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวนี้ นอกจากจะก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในครอบครัวแล้ว ยังมีผลต่อ

จิตใจของคนในครอบครัวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่จะเกิดภาวะเครียด วิตกกังวล นอนไม่หลับ อ่อนเพลีย ปวดศีรษะ ทานอาหารไม่ได้ อันเป็นผลกระทบต่อสภาพร่างกายและการทำงาน ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุและผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในครอบครัวที่มีความรุนแรง อาการทางกายเช่นนี้ มักจะไม่ทราบสาเหตุที่แท้จริงว่าเกิดจากอะไรกันแน่ แต่สำหรับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนจะทราบ เพราะมีหลายกรณีที่มาขอยา หรือขอคำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่อยู่เป็นประจำ ดังคำกล่าวของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขท่านหนึ่งที่เข้าร่วมสนทนาในครั้งนี้ด้วย ที่ว่า “... ผู้สูงอายุอยู่บ้านเฉย ๆ ลูกหลานกลับมาเหนื่อยกับมัน ๆ ว่าไม่ทำงานอย่างนู้นอย่างนี้ ยายเขาก็ปวดหัว เครียด แล้วก็นอนไม่หลับ มันอยู่ในเชิงลึก.....” และ “..... อาการที่เจอคือถ้าตรวจร่างกายมันปกติ ไม่มีไข้ ความดันก็ไม่มี แต่ดูสีหน้าแวต่านี่ทุกข์ รู้เลยว่าทุกข์ บางคนก็ปวดหัวมองเห็นรู้อยู่ ไข้ก็ไม่มี ซักไปซักมาถึงรู้อ.....”

ความรุนแรงทางวาจา นี้ หากเกิดขึ้นในครอบครัวที่มีเฉพาะคู่สมรสที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว ต่างฝ่ายต่างมักจะหาวิธีหลบหลีกหรือระบายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในลักษณะที่ต่างกัน เช่น ฝ่ายหญิงจะใช้วิธีเก็บตัวอยู่กับบ้าน หรือพยายามหาเพื่อนคุย รวมทั้งการหลบไปอาศัยกับญาติ แต่สำหรับฝ่ายชายแล้ว วิธีระบายความขัดแย้งที่พบเห็นได้บ่อยคือการหันไปเที่ยวนอกบ้านและดื่มสุรานั้นจึงมีบ่อยครั้งที่ฝ่ายชายเมื่อเมาสุราและมีปัญหาที่บ้าน จะส่งเสียงดังเอะอะโวยวาย หรือหาเรื่องคนอื่น และผู้ที่จะต้องคอยแก้ปัญหาคือสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) เนื่องจากเป็นผู้ที่ประชาชนให้ความไว้วางใจ จึงต้องมีหน้าที่แก้ไขปัญหารื้อเรื่องนี้ไปโดยปริยาย ซึ่งชุมชนแห่งนี้มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน และคนทั้งสองต่างก็มีประสบการณ์ในการระงับยับยั้งเหตุการณ์ที่บานปลายจากความขัดแย้งในครอบครัวสู่การทะเลาะเบาะแว้งในชุมชนอยู่บ่อยครั้ง มีทั้งการไปแจ้งตำรวจมาจับ หรือบางคนพยายามปรับสภาพแวดล้อมใหม่ด้วยการติดไฟทางเดินให้สว่างขึ้น ซึ่งวิธีการเหล่านี้นอกจากจะไม่สามารถแก้ไขปัญหได้แล้ว ยังมีผลกระทบต่อตัวสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเองด้วย เพราะบุคคลที่ถูกตำรวจจับจะเกิดความไม่พอใจขึ้นมา รวมทั้งการติดไฟส่องสว่างแม้ว่าจะทำให้ชุมชนดูปลอดภัย แต่ก็กระทบกับประชาชนคนอื่น ๆ ที่ต้องการพักผ่อน เนื่องจากแสงไฟจะส่องเข้าไปในบ้าน เพราะสภาพบ้านเรือนที่มีความแออัด และตัวบ้านก็ไม่ได้มีความแข็งแรงและมิดชิดพอที่จะป้องกันสิ่งรบกวนจากภายนอกบ้านได้นั่นเอง

ความรุนแรงลักษณะนี้ถึงแม้ว่าจะเกิดขึ้นในบ้าน แต่เนื่องจากสภาพบ้านเรือนของชุมชนส่วนใหญ่อยู่ติดกัน ทำให้การกระทำรุนแรงทางวาจาจะเป็นที่รับรู้ของเพื่อนบ้านตามไปด้วย จึงนับว่าเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อชุมชนค่อนข้างมาก ที่สำคัญคือความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวหนึ่ง ๆ อาจขยายเป็นความขัดแย้งระหว่างครอบครัวได้ เมื่อสถานการณ์ไม่ยุติ และคู่ขัดแย้งระบายความขัดแย้งด้วยวิธีการที่ไม่เหมาะสม

นอกเหนือจากความรุนแรงทางวาจาแล้ว การทำร้ายทางจิตใจ ก็เป็น ปัญหาในชุมชนเช่นเดียวกัน วิธีการนอกจากการนอกใจในคู่สมรส หรือการออกไปเที่ยวนอกบ้าน อัน เป็นการทำร้ายจิตใจระหว่างคู่สมรสแล้ว ยังพบว่ามียุทธศาสตร์ที่ผู้ปกครองใช้อำนาจที่เหนือกว่าบีบบังคับบุตรหลานให้ออดข้าว หรือการจำกัดการช่วยเหลือเรื่องเงินทองต่าง ๆ ดังคำกล่าวของผู้นำหลายท่าน ที่ว่า “..... ก็มีที่บังคับให้หลานกินข้าวไม่เยอะ คือบังคับว่าแค่นี้แล้วนะ ไม่ต้องกินต่อ.....” หรือ “...ของพี่มีอยู่หลังหนึ่ง ไม่ให้ตั้งค้ไปกินข้าวในโรงเรียนอะไรอย่างนี้ ของพี่มีอยู่หลังเดียว ของคนอื่นไม่รู้.... ”

การใช้อำนาจบีบบังคับบุตรหลานเช่นนี้ อาจไม่ใช่เป็นเจตนาที่จะแสดงความรุนแรงเพราะอารมณ์พาไปแต่เพียงอย่างเดียว แต่มาเหตุมาจากสิ่งอื่น ๆ ด้วย เช่นในกรณีของยายที่บีบบังคับให้หลานทานข้าวแต่น้อย ผู้ร่วมสนทนาบอกว่าครอบครัวนี้มีสภาพยากจน และมีคนอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก ในขณะที่บุตรหลานอยู่ในวัยกำลังเจริญเติบโต ต้องการรับประทานอาหารให้พอเพียงกับความต้องการ แต่ยายในฐานะผู้กำกับข้าวเกรงว่าอาหารจะไม่เพียงพอจึงบังคับให้กินแต่น้อย หรือในกรณีการให้เงินบุตรหลานไปโรงเรียน ก็อาจมีสาเหตุมาจากการที่บุตรหลานคนนั้นดื้อรั้น ไม่เชื่อฟัง ถือเป็นมาตรการลงโทษให้บุตรหลานได้หลบจำ และไม่ประพฤติสิ่งที่ผู้ใหญ่เห็นว่าไม่เหมาะสม แต่เนื่องจากสภาพบ้านเรือนที่อยู่กันอย่างแออัด ทำให้พฤติกรรมของผู้ปกครองที่กระทำต่อบุตรหลานดังกล่าว หลุดรอดออกมาเป็นที่รับรู้ของชาวบ้านคนอื่น ๆ และเมื่อมีการกระทำบ่อยครั้ง และด้วยการสื่อสารทางคำพูดที่ไม่ระมัดระวังตัว คนทั่วไปที่ได้ยินจึงมองว่าครอบครัวเหล่านี้ชอบใช้อำนาจบีบบังคับบุตรหลาน และถือเป็นครอบครัวที่ได้กระทำรุนแรงต่อบุตรหลานในครอบครัวของตนเองอย่างหนึ่ง

3) ความรุนแรงทางเพศ

การกระทำรุนแรงทางเพศ เป็นสิ่งที่ผู้ร่วมสนทนาระมัดระวังที่จะพูดถึง เพราะการล่วงละเมิดทางเพศบุคคลที่ไม่ได้เป็นภรรยาเป็นคดีอาญาที่มีกฎหมายลงโทษรุนแรง และดูเกิดขึ้นได้ยากในชุมชนที่มีสภาพบ้านเรือนหนาแน่นเช่นชุมชนแห่งนี้ โดยที่ครอบครัวอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงไม่รู้ ซึ่งในการสนทนากลุ่มในครั้งแรก ผู้วิจัยได้เปิดเผยข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึกมาเป็นประเด็นในการสนทนาเพิ่มเติม ว่ามีบางครอบครัวที่เด็กผู้หญิงซึ่งพักอาศัยอยู่ในความปกครองของญาติผู้ใหญ่ จะตกอยู่ในสภาพเสี่ยงที่จะถูกญาติผู้ใหญ่ล่วงละเมิดทางเพศ ซึ่งผู้นำชุมชนท่านหนึ่งที่บ้านเรือนอยู่ใกล้ชิดกับครอบครัวดังกล่าวก็ยอมรับว่ามีเหตุการณ์บางเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมบางอย่างของคนในครอบครัวนั้น ที่มีแนวโน้มว่าจะนำไปสู่การเกิดปัญหาได้ แต่ก็ไม่มีหลักฐานยืนยันว่ามีการล่วงละเมิดทางเพศหรือไม่

อย่างไรก็ตาม ในการสนทนากลุ่มครั้งที่สอง ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูล และได้มีการพูดคุยเรื่องนี้กันอีกครั้ง ในครั้งนี้ผู้ใหญ่บ้านได้ยอมรับว่าตนเองได้เข้าไปสังเกตการณ์และ สอดถามคนในละแวกใกล้เคียง จนพบว่าเด็กในความปกครองของครอบครัวนี้อาจตกอยู่ในภาวะที่ เสี่ยงต่อการถูกคุกคามทางเพศได้ จึงได้เข้าไปแทรกแซงปัญหาด้วยการให้นำเด็กไปอยู่ที่อื่น จึงกล่าวได้ ว่า มีภาวะที่เสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรงทางเพศกับชุมชนที่ศึกษานี้อย่างน้อย จำนวน 1 ราย

2.1.2 บุคคลที่กระทำรุนแรง

1) ความรุนแรงระหว่างคู่สมรส

ความรุนแรงที่กระทำระหว่างคู่สมรส นับว่าเป็นปัญหาใหญ่หรือเกิดขึ้นได้ ง่ายและมากที่สุดชุมชน คู่สมรสที่กล่าวถึงนี้คือสามีภรรยาที่อยู่กินกันเป็นครอบครัว แม้ว่าจะจดทะเบียนสมรสหรือไม่ก็ตาม ที่สำคัญคือฝ่ายที่กระทำรุนแรงไม่ใช่ฝ่ายชายที่มีอำนาจเหนือกว่าด้านสรีระ หรือความสามารถในการประกอบอาชีพและหารายได้ให้กับครอบครัวเสมอไป เพราะผู้เข้าร่วมสนทนา ได้เห็นพ้องกันว่า จากการรับรู้สถานการณ์ความขัดแย้งและการกระทำรุนแรงในครอบครัวของคนใน ชุมชนนั้น มีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันมากระหว่างเพศหญิงกับเพศชายที่เป็นฝ่ายกระทำและถูกกระทำ เพียงแต่รูปแบบวิธีการกระทำรุนแรงอาจแตกต่างกัน เช่น เพศหญิงจะเป็นฝ่ายใช้ความรุนแรงทางวาจา มาก ในขณะที่เพศชายจะเป็นฝ่ายใช้ความรุนแรงทางด้านร่างกายและจิตใจมากกว่า ดังกล่าวของผู้นำ ชุมชนหลายท่าน ที่ได้สะท้อนถึงฝ่ายที่กระทำรุนแรงในครอบครัวระหว่างคู่สมรส ที่ว่า “..... เริ่มต้นก็ เมียเริ่มด่าก่อน แล้ว夫ก็ใช้ความรุนแรงกับเมีย เรื่องกินเหล้า เรื่องผู้หญิง หรือบางทีก็เรื่องชื้อห่วย พอ ไม่ถูกก็ด่ากัน..... หรือ “.... เขาเป็นคนหนึ่งเมีย แล้วก็เป็นคนเสพยาด้วย ติดทั้งเหล้าทั้งอะไรแบบนี้ พอไม่ มีตรงนี้ก็ออกฤทธิ์ขึ้นมา ยาวไปเลย บางทีเที่ยงคืนก็ไม่หยุด ใครห้ามก็ไม่ฟัง.....”

ความรุนแรงระหว่างคู่สมรส ถือเป็นความขัดแย้งในครอบครัวที่จบด้วย การกระทำรุนแรง ทั้งทางวาจา และการทำร้ายร่างกาย ความรุนแรงจึงแสดงออกจากทั้งสองฝ่าย แต่ก็ ปฏิเสธไม่ได้เช่นกันว่า บุคคลที่ได้รับผลจากการกระทำรุนแรงมากกว่าคือฝ่ายหญิง เนื่องจากฝ่ายชาย ได้เปรียบในด้านสรีระ และต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัว จึงมีโอกาสในการเข้าสังคมได้มากกว่าฝ่าย หญิง ดังนั้นจึงสร้างความรุนแรงทางจิตใจให้กับฝ่ายหญิงได้มากกว่า เช่น การนอกใจภรรยา หรือการ คบหาเพื่อนเพื่อเที่ยวเตร่โดยไม่รับผิดชอบต่อครอบครัว รวมทั้งการดื่มสุราและเสพยาเสพติด แล้วแสดง พฤติกรรมก้าวร้าวหรือกระทำรุนแรงกับภรรยา เป็นต้น

2) ความรุนแรงระหว่างบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว

สำหรับบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว ที่เป็นผู้กระทำความรุนแรง ส่วนใหญ่แล้ว จะเป็นไปในลักษณะของผู้ที่แข็งแรง มีอิทธิพลหรืออำนาจกว่าในครอบครัว กระทำต่อสมาชิกใน ครอบครัวที่มีความแข็งแรง มีอิทธิพล หรือมีอำนาจในครอบครัวน้อย เช่น ผู้ปกครองกระทำต่อบุตรหลาน

ซึ่งกรณีนี้ผู้ร่วมสนทนาหลายคนมองว่า ส่วนหนึ่งเกิดจากตัวเด็กเองที่ประพฤตินั้นไม่เหมาะสม เช่น ติดเกมส์ เลิกเรียนแล้วไม่ยอมกลับบ้าน จึงถูกผู้ปกครองดุคำหรือเขียนตี นอกจากนั้นตัวเด็กเองยังเป็นผู้ทำให้ปัญหาลุกลามบานปลาย เนื่องจากมักจะโต้เถียงกับผู้ปกครอง และมีการมั่วสุมกัน ในขณะที่ผู้ปกครองต่างต้องทำงาน ไม่มีเวลาให้กับบุตรหลาน และไม่มีความสามารถในการสื่อสารด้วยคำพูดที่เหมาะสมได้ เมื่อเห็นว่าบุตรหลานไม่เชื่อฟัง ก็มักใช้วิธีที่รุนแรงในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวของผู้นำชุมชนย่อยที่ 4 ที่ได้อธิบายถึงครอบครัวหนึ่งในชุมชนไว้อย่างน่าสนใจว่า “..... ที่หลังบ้านพี่ เมื่อก่อนแทบทุกคืน เพราะเขาเล่นกลับมาดึก ตีกันแทบจะตายเลยเมื่อต้นปี แต่พอโตขึ้นเขาก็ไม่ตีนะ เดี่ยวนี้เบาลง ก็แค่บ่น ไม่ถึงกับตีเหมือนแต่ก่อน.....”

อีกตัวอย่างคือชุมชนย่อยที่ 3 ที่เป็นชุมชนแออัด มีคนอยู่กันอย่างหนาแน่น และมีวัยรุ่นอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นเด็กในชุมชนย่อยนี้จึงจำเป็นต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีวัยรุ่นจับกลุ่มมั่วสุมกัน เมื่อผู้ปกครองมาเห็นก็เกิดความรู้สึกไม่สบายใจและห้ามปรามบุตรหลานไม่ให้เข้าไปยุ่งเกี่ยว แต่วิธีการห้ามปรามนั้นมักใช้คำพูดที่ก้าวร้าวรุนแรง บางครั้งก็มีการทำร้ายร่างกายด้วยการเขียนตี ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้มิให้เห็นบ่อยมากจนชาชิน และผู้นำชุมชนแห่งนี้ให้ความเห็นว่า อาจเป็นเพราะผู้ปกครองส่วนใหญ่มีการศึกษาไม่สูง หรือเมาสุราควบคุมอารมณ์ไม่ได้ จึงใช้วาจาหรือการกระทำที่เหมาะสมกับบุตรหลานของตนก็เป็นได้ ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนย่อยที่ 3 ที่เล่าถึงเหตุการณ์ความรุนแรงใน 2 ครอบครัวไว้ว่า “..... มีเคสหนึ่ง ตีลูก ลูกตี้อมาก แล้วก็เมา อารมณ์รุนแรงจะตีหรือดุด่าก็จะใช้กำลัง มือบ้าง เท้าบ้าง.....” และ “.... มีพ่อไปลอบตีลูก เตะด้วยนะ ประมาณ 6 ขวบ เด็กมันชอบหนีเที่ยว พอกลับมาพ่อไม่รู้จะทำไงก็เอาไม้ไปตี บางทีก็ตีบหัวตีมด้า ทำแบบนี้นาน ๆ ที.....”

แต่การกระทำรุนแรงที่มีคู่กรณีระหว่างผู้ปกครองกับบุตรหลาน ก็ไม่ใช่ว่าจะมีแต่ผู้ปกครองเท่านั้นที่เป็นฝ่ายกระทำรุนแรง ในบางครอบครัวลูกชายก็แสดงกริยาก้าวร้าว หรือทำร้ายผู้เป็นพ่อหรือแม่ได้เช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อมีสิ่งเร้าอื่น ๆ มาสนับสนุน เช่น การติดยาเสพติด เมื่อต้องการเงินที่จะไปซื้อยา ลูกก็จะบังคับเอาจากพ่อแม่ เมื่อไม่มีให้ก็จะดุด่าหรือทำร้ายร่างกาย เหตุการณ์ในลักษณะเช่นนี้ แม้จะไม่มีมากแต่ก็ยังพบเห็นอยู่บางครอบครัว

2.1.3 ระดับของความรุนแรง

1) ปริมาณครอบครัวที่ประสบปัญหา

ปริมาณครอบครัวที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนที่ศึกษา สามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับที่มีความรุนแรงมาก ระดับที่มีความขัดแย้ง และระดับที่ครอบครัวเผชิญกับสภาพปัญหาภายในและภายนอกที่อาจจะทำไปสู่การกระทำรุนแรงระหว่างกันได้ ในที่สุด

สำหรับครอบครัวที่มีความรุนแรงในระดับมาก คือครอบครัวที่มีการทุบตีทำร้าย หรือใช้วาจาคุกคาม ข่มขู่ โดยเหตุการณ์เกิดขึ้นต่อเนื่องจนปรากฏให้คนอื่นได้เห็น เป็นประจำ ซึ่งผู้เข้าร่วมสนทนาเห็นว่าเมื่อรวมกันทุกชุมชนแล้วจะมีประมาณ 20 ครอบครัว โดยส่วนใหญ่จะเป็นการทำร้ายร่างกายและการใช้วาจาที่ก้าวร้าวต่อกัน และชุมชนย่อยที่ประสบปัญหาเรื่องนี้มากที่สุด คือชุมชนย่อยที่ 3 รองลงมาคือชุมชนย่อยที่ 2 ซึ่งทั้งสองชุมชนนี้ประชาชนมีฐานะค่อนข้างยากจน และบ้านเรือนอยู่ในสภาพที่แออัด หรือบางส่วนเป็นบ้านเช่าที่มีคนอยู่อาศัยร่วมกันเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ชุมชนอื่น ๆ มีให้เห็นไม่มากนัก

ในส่วนของครอบครัวที่มีความขัดแย้งกันนั้น ผู้ร่วมสนทนาเห็นว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้กับทุกครอบครัว แต่หากพิจารณาว่าครอบครัวที่ขัดแย้ง คือครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีความเห็นไม่ตรงกันบ่อยครั้ง รวมทั้งมีการทะเลาะเบาะแว้งปรากฏให้เห็น และการยุติความขัดแย้งต้องใช้เวลาระยะหนึ่ง ซึ่งหากพิจารณาตามหลักเกณฑ์นี้ จะมีสัดส่วนประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์เลยทีเดียว ส่วนที่เหลือคือครอบครัวที่ยังไม่มีความขัดแย้งให้เห็นอย่างชัดเจน ถือว่าเป็นครอบครัวอบอุ่นหรืออาจมีความคิดเห็นไม่ตรงกันบ้าง แต่ไม่บ่อยและไม่ได้แสดงออกให้คนอื่นได้ทราบ แต่สิ่งที่น่ากังวลคือครอบครัวใน 2 ประเภทหลังนี้ บางส่วนก็ยังคงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงได้ทุกเมื่อเช่นกัน

2) แนวโน้มของปัญหา

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนในภาพรวมมีแนวโน้มลดลง หากพิจารณาจากรูปแบบการกระทำรุนแรงในด้านการทำร้ายร่างกายที่มีจำนวนลดน้อยลงในกลุ่มผู้ที่เคยกระทำรุนแรงมาก่อน โดยผู้ร่วมสนทนาหลายท่านสะท้อนว่าอาจเป็นเพราะระยะเวลาทำให้สถานะของแต่ละครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ คู่ขัดแย้งที่ใช้ความรุนแรงมีอายุมากขึ้น จึงมีความอดทนอดกลั้นมากขึ้นตามไปด้วย รวมทั้งสถานะของตนเองก็ไม่ใช่นำครอบครัวที่มีบทบาทในการประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวอีกต่อไปแล้ว เนื่องจากบุตรหลานก็โตพอที่จะหาเลี้ยงตัวเองและจุนเจือครอบครัวได้บ้างแล้ว

นอกจากนั้น การที่ชุมชนได้จัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นมา จากแต่ก่อนที่ต่างคนต่างอยู่ ทำให้ประชาชนมีผู้นำของตน และได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งกิจกรรมที่ชาวบ้านได้มีโอกาสร่วมมือกันทำนี้ ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เกิดความเห็นอกเห็นใจกัน และไม่ได้ต่างคนต่างอยู่เหมือนในอดีต ทำให้ปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งกันในครอบครัวก็ลดน้อยลงไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัญหาความรุนแรงในระดับที่ทำร้ายร่างกายจะลดน้อยลง แต่รูปแบบความรุนแรงทางวาจาและทางจิตใจยังคงอยู่ และที่สำคัญคือมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น

ในครอบครัวหนุ่มสาวที่เพิ่งเริ่มต้นชีวิตคู่ เนื่องจากครอบครัววัยรุ่นนี้ ถือว่ายังอยู่ในช่วงก่อร่างสร้างตัว ดังนั้นจึงต้องดิ้นรนทำงานหาเลี้ยงชีพจนเกิดความเครียดขึ้นในครอบครัว ประกอบกับในปัจจุบันชุมชนมีภัยคุกคามจากปัญหาเสพติดและสังคมเพื่อนบ้านที่ชอบดื่มสุราในที่สาธารณะ ทำให้คู่สมรสหนุ่มสาวอาจหลงผิดเข้าไปร่วมด้วย และก่อให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัวและการกระทำรุนแรงต่อกัน ตามมา โดยแนวโน้มของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวทางด้านวาจาและจิตใจที่แสดงว่ามีมากขึ้น คือประชาชนในชุมชนหลายครอบครัว มีภาวะเครียด จนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขต้องกำหนดเป็นภาระงานเฉพาะในการรับมือกับปัญหา ดังคำกล่าวของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขท่านหนึ่ง ที่ว่า “... ปัญหาเพิ่มขึ้นแน่นอน เพราะภาวะเครียด วิตกกังวลของคนเพิ่มขึ้น กลับบ้านมาเหนื่อย ๆ ก็ปั่นกัน อันนี้เป็นคลื่นเงียบที่เพิ่มเยอะ เยอะจนตอนนี้ (ศูนย์แพทย์ชุมชน) เป็นงาน ๆ หนึ่ง..... ”

แม้มีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่แสดงถึงแนวโน้มของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เพิ่มขึ้นในภาพรวมของชุมชน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าในแต่ละชุมชนย่อยจะมีแนวโน้มของปัญหาความรุนแรงที่เหมือนกัน จากการสนทนากลุ่มพบว่า เมื่อพิจารณาในแต่ละชุมชนย่อยจะเห็นแนวโน้มของปัญหาที่แตกต่างกันตามลำดับ ดังนี้

ชุมชนย่อยที่ 1 ชุมชนแห่งนี้มีปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีไม่มากนัก ผู้นำชุมชนย่อยที่ 1 ให้ความเห็นว่า มีเพียงการใช้ความรุนแรงทางวาจาปรากฏให้เห็นในบางครอบครัวเท่านั้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะคนส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิม บ้านเรือนกว้างขวางและอยู่เป็นสัดส่วนสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูง ประชาชนมีรายได้มาก และมีงานที่ดีทำ จึงไม่มีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายไม่พอเพียง หากมีความกระทำรุนแรงจะเกิดขึ้นจากนิสัยส่วนตัวมากกว่า และการที่เป็นคนดั้งเดิมนี้ ทำให้แต่ละครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ แต่ละครอบครัวต่างมั่นคงในฐานะและอาชีพ และบุตรหลานมีคนสูงอายุดูแล จึงไม่มีพฤติกรรมเกเรจนสร้างความเดือดเนื้อร้อนใจให้กับผู้ปกครองเหมือนกับชุมชนย่อยอื่นๆ

ชุมชนย่อยที่ 2 ชุมชนแห่งนี้มีความรุนแรงในครอบครัวสูง และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เนื่องจากประชาชนบางส่วนอยู่ในสภาพแออัดและต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพ ผู้นำชุมชนย่อยที่ 2 ที่มีสถานะเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแสดงความคิดเห็นว่า ชุมชนแห่งนี้มีทั้งครอบครัวที่มีความพร้อมและอยู่กันอย่างอบอุ่น และครอบครัวที่อยู่อย่างลำบากและมีการกระทำรุนแรงต่อกัน โดยปัญหาที่พบมากที่สุดคือวัยรุ่นที่ติดยาเสพติด และดื่มเหล้าจนเป็นนิสัย ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ควบคุมตนเองไม่อยู่ จึงมีหลายครั้งที่มีการทำร้ายร่างกายภรรยาให้เห็นด้วยความหึงหวง ซึ่งมักเกิดขึ้นกับครอบครัววัยรุ่นที่ยังไม่มีความพร้อมด้านวุฒิภาวะและการควบคุมตนเอง นอกจากนี้ ชุมชนแห่งนี้ยังมีสภาพเป็นบ้านเช่าอยู่จำนวนหนึ่งที่มีการเคลื่อนย้ายตลอดเวลา จึงนับเป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยาก

ชุมชนย่อยที่ 3 ชุมชนแห่งนี้ถือว่ามีปัญหาความรุนแรงมากที่สุด และมีทั้งทางร่างกาย วาจา จิตใจและทางเพศ ในขณะที่ชุมชนมีพื้นที่จำกัดแต่คนในชุมชนมีจำนวนเพิ่มขึ้นและอยู่กันอย่างหนาแน่น โดยผู้นำที่มาจากชุมชนย่อยที่ 3 บางคน ได้สะท้อนว่าชุมชนของตนนั้นมีความหลากหลายมาก และความรุนแรงของครอบครัวหนึ่งอาจกระทบกับอีกหลายครอบครัวตามมา ทั้งนี้ เพราะคนในชุมชนย่อยที่ 3 เกือบทั้งหมดมีฐานะยากจน ต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพ มีรายได้จากการทำนอຍไม่พอกับค่าใช้จ่าย และมีการกู้ยืมเงินระหว่างครอบครัวหรือมีการเงินกู้ยืมนอกระบบหลายครอบครัวจึงมีปัญหาการมีปากเสียงหรือทะเลาะกันจากสาเหตุที่เงินไม่พอใช้ โดยผู้นำท่านนี้เชื่อว่า หากปัญหาพื้นฐานไม่ได้รับการแก้ไข หรือไม่มีมาตรการใด ๆ เข้ามาช่วยเหลือชาวชุมชนย่อยของตน แนวโน้มของปัญหาในชุมชนของเขามีแต่จะเพิ่มขึ้น เพราะสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เลวร้ายลง

ชุมชนย่อยที่ 4 ชุมชนแห่งนี้แทบจะไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว เนื่องจากมีเพียงไม่กี่ครอบครัวเท่านั้นที่เป็นเจ้าของบ้านและอาศัยอยู่ประจำ ส่วนบ้านเรือนที่เป็นตึกแถวอื่น ๆ ก็เป็นคนนอกพื้นที่ที่เข้ามาเช่าเพื่อประกอบอาชีพค้าขาย ผู้นำชุมชนย่อยที่ 4 ที่เข้าร่วมสนทนายอมรับว่า การประเมินแนวโน้มของปัญหาความรุนแรงในชุมชนนี้กระทำได้ยาก เพราะมีครอบครัวอยู่ประจำน้อย และคนที่อยู่อาศัยก็ไม่มีสภาพเป็นครอบครัว หากแต่เป็นลูกจ้างของร้านค้าเท่านั้น อีกทั้งประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนย่อยที่ 4 ยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนในกิจกรรมต่าง ๆ หรือกล่าวได้ว่า แทบจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนเลย เนื่องจากตอนกลางวันต้องค้าขายหรือประกอบธุรกิจบริการอื่น ๆ พอตกเย็นก็จะปิดร้านแล้วกลับไปพักผ่อนยังบ้านของตนที่อยู่นอกชุมชน

2.2 สาเหตุที่นำไปสู่การกระทำรุนแรงในครอบครัวของคนในชุมชน

ในการสนทนากลุ่ม นอกจากจะได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนแล้ว ยังได้มีการวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่น่าจะเกี่ยวข้องกับกากระทำรุนแรงในทัศนะของผู้นำชุมชนที่อยู่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์และผู้กระทำรุนแรง การพิจารณาถึงสาเหตุ กล่าวได้ดังนี้

2.2.1 สาเหตุจากสภาพภายในตัวบุคคล

ผู้ร่วมสนทนาต่างให้ความเห็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกันว่าการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีส่วนสัมพันธ์กับนิสัยใจคอของบุคคลในครอบครัวเป็นอย่างมาก ทั้งในลักษณะของผู้ก่อเหตุ และผู้กระตุ้นให้เหตุการณ์บานปลายไปจนถึงขั้นที่ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ นิสัยใจคอที่เกี่ยวข้องกับการกระทำรุนแรงในครอบครัวของคนในชุมชน ที่ผู้นำชุมชนได้สะท้อนออกมา มีดังนี้

1) การไม่รู้จำกัดตนเอง

ความไม่อดทนอดกลั้นต่อการช่วยๆ หรือในสถานการณ์ที่บีบคั้นนี้ ผู้ร่วมสนทนาเห็นว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว ที่กล่าวเช่นนี้เพราะในปัจจุบันหลายครอบครัวในชุมชน เผชิญกับความเครียดอันเนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่บีบคั้น ประกอบกับมีครอบครัวจำนวนมากที่ยังไม่มีความมั่นคงในด้านฐานะความเป็นอยู่ เช่น ต้องเช่าที่ดินเพื่ออยู่อาศัย สภาพบ้านเรือนแออัดและไม่มีความเป็นส่วนตัว รวมทั้งสภาพแวดล้อมก็เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา ดังนั้นคนในครอบครัวจึงอาจแสดงออกทางอารมณ์หรือกิริยาท่าทางที่ไม่เหมาะสมและเป็นการช่วยๆ ผู้อื่น เช่น การบ่นหรือดูว่ากล่าวคนในครอบครัว และเมื่อไม่มีการอดทนอดกลั้น ก็จะแสดงกิริยาโต้ตอบ จนนำไปสู่การโต้เถียงที่รุนแรง หรือการทำร้ายร่างกายเกิดขึ้นตามมา ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนย่อยที่ 2 ที่ว่า “... ความทนความเจ็บของแต่ละคนที่ไม่เท่ากัน บางคนโดนแค่นี้บอกไม่เป็นไร บางคนบอกว่าเจ็บนำดูเลย...”

การอดทนอดกลั้นนี้ ผู้ชุมชนบางคนกล่าวว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการคิดหรือมองโลกในด้านบวก คือหากคิดในเชิงบวกแล้วปัญหาจะไม่เกิดขึ้นหรือไม่ลุกลามขยายตัว เพราะจะทำให้บุคคลนั้นได้คิดไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลนั่นเอง

2) การตีมีสุรา

ปัญหานี้เป็นปัญหาใหญ่ในชุมชน และจากการรับฟังข้อเท็จจริงของผู้นำชุมชนที่ร่วมสนทนาพบว่า ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนหลายกรณีจะเกี่ยวพันกับเรื่องที่ถูกคนในครอบครัวตีมีสุรา และมักเกิดกับชุมชนย่อยที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ ผู้นำชุมชนหลายท่านสะท้อนว่ามีหลายครอบครัวที่เมื่อมีการตีมีสุราจะกระทำรุนแรงต่อคนในครอบครัวเป็นประจำ หรือเรียกได้ว่าติดเป็นนิสัย การกระทำนี้มักจะเกิดขึ้นกับผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัว และเหตุการณ์นี้จะเกิดขึ้นได้เสมอแม้ว่าคู่กรณีจะไม่ได้ช่วยหรือก่อเหตุให้ขุนเคืองใจ ดังคำกล่าวของผู้นำย่อยที่ 3 ท่านหนึ่ง ที่ว่า “..... คือเมาแล้วอาจจะติดเป็นนิสัยก็ได้ คือเมาแล้วต้องตีเมีย ถึงเมียไม่ได้ด่าไม่ได้ตียังงี้ก็ต้องหาเรื่องตีเมียให้ได้.....”

การตีมีสุราแล้วกระทำรุนแรงต่อคนในครอบครัวนี้ จะมีสาเหตุเชื่อมโยงกับปัจจัยด้านความเครียดจากการทำงานหนักและการมีภาระหนี้สิน ที่ทำให้คนบางคนหันไปพึ่งพาสุราเพื่อการผ่อนคลาย และมีการกระทำรุนแรงต่อคนในครอบครัวตามมาเมื่อบุคคลนั้นได้ตีมีสุราเข้าไปจนไม่สามารถควบคุมตนเองได้

3) การเป็นคนอารมณ์โมโหร้าย

บุคคลที่มีนิสัยเช่นนี้จะมีลักษณะอารมณ์หุนหันพลันแล่น ภูมิตั้งใจ ยึดถือตัวเองเป็นใหญ่ และควบคุมอารมณ์ไม่อยู่เมื่อโกรธจัด จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บุคคลนั้นกระทำ

รุนแรงต่อครอบครัว ผู้นำชุมชนบางคนกล่าวว่า ในบางครอบครัวที่มีพฤติกรรมความรุนแรงนั้น ผู้กระทำ ความรุนแรงไม่มีพฤติกรรมดีมีสุราเลย และมีนิสัยเรียบร้อยด้วยซ้ำ เพียงแต่จะมีนิสัยใจร้อน ขี้โมโห ซึ่ง คนที่มีนิสัยเช่นนี้หากเห็นสิ่งที่ไม่ชอบใจ หรือไม่ตรงกับความต้องการของตน ก็จะโกรธขึ้นมาแบบ ปัจจุบันทันด่วน และยับยั้งความโกรธของตนไว้ไม่อยู่เมื่อมีการโต้แย้งจากคู่กรณี จนนำไปสู่การทำร้าย ร่างกายหรือการใช้วาจาดูด่าอย่างรุนแรงตามมา ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง ที่ว่า “.....พวกนี้ จะเคยชิน คือว่าเคยใช้ (อารมณ์) แล้วมันต้องใช้ เวลาโมโหแล้วความโกรธหรือว่าอารมณ์ร้ายมันจะ ยับยั้งไม่อยู่”

อารมณ์โมโหร้ายนี้ จะทำให้คนที่เห็นเป็นคนดี เรียบร้อย กลายเป็นคนที่มี ความดุร้ายได้เมื่อมีสิ่งมากระตุ้น ซึ่งผู้นำชุมชนบางท่านบอกว่าเป็นอารมณ์ส่วนตัวประเภทชอบใช้ ความรุนแรงที่ซ่อนอยู่ภายในตัว และการรู้จักกันเพียงผิวเผินไม่สามารถสังเกตได้

2.2.2 สาเหตุจากสภาพแวดล้อม

สำหรับสาเหตุด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีความเกี่ยวข้องกับการกระทำรุนแรง ในครอบครัว หรือที่ผู้นำชุมชนต่างเห็นว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี กล่าวได้ดังนี้

1) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

เนื่องจากประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่แล้วมีฐานะปานกลางถึงยากจน โดยประชาชนส่วนใหญ่ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี คือชุมชนย่อยที่ 1 และ 2 ในบางครอบครัวเท่านั้น ซึ่ง ความยากจนนี้ผู้นำชุมชนมองว่าเป็นปัจจัยเร่งเข้าให้คนมีอารมณ์เครียด วิตกกังวล และผลที่จะแสดง ความรุนแรงออกมาทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ เช่นผู้นำชุมชนย่อยที่ 3 ท่านหนึ่งได้กล่าวถึงสภาพความ เป็นอยู่ในครอบครัวของชุมชนของตนว่า คนส่วนใหญ่ที่นั่นมีรายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่าย และการทำงาน รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ข้างชุมชนก็ไม่มีโอกาสเหมือนแต่ก่อน ทำให้ต้องกู้เงินนอกระบบมาใช้ และพอเงินออกก็จะถูกหักไปใช้หนี้จนเกือบหมด จนบางครอบครัวแทบจะไม่มีเงินที่จะมาซื้อหาอาหาร หรือจ่ายเงินค่าเสื้อผ้าหรือค่าเทอมของบุตรหลาน จึงมีความเครียดเรื่องค่าใช้จ่ายเป็นอย่างมาก ดังนั้น การพูดคุยกันภายในครอบครัว แม้ว่าจะเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่พอไม่สบายใจก็จะหงุดหงิดและ กลายเป็นเรื่องใหญ่ได้

ปัญหาเศรษฐกิจนี้ยังเกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายเงินของครอบครัวด้วย โดย ผู้นำชุมชนย่อยที่ 2 ท่านหนึ่งกล่าวว่า ในชุมชนของตนมีหลายครั้งที่ครอบครัวใช้ความรุนแรงเพราะ ทะเลาะกันเรื่องการเงินไปกินเหล้าและเล่นหวย จนไม่มีเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในบ้าน ซึ่งปัญหา ลักษณะเช่นนี้จะเกิดขึ้นกับครอบครัวในครอบครัวหนุ่มสาว ที่ขาดวุฒิภาวะทางอารมณ์ และไม่มี การวางแผนการใช้จ่ายเงิน

2) ปัญหาด้านสังคมแวดล้อม

ปัญหานี้เกิดขึ้นในเพราะคนในชุมชนชอบดื่มสุรา และมีภัยคุกคามจากยาเสพติด ผู้นำชุมชนบางท่านกล่าวว่าการดื่มสุรานี้ถือเป็นกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนที่พบเห็นได้ทั่วไปจนถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต และมีผลกระตุ้นให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว หากบุคคลนั้นขาดความยับยั้งชั่งใจและมีความเครียดจากปัญหาอื่น ๆ นอกจากนั้นการที่คนในครอบครัวถูกเพื่อนบ้านหรือเพื่อนร่วมงานชักชวนให้ดื่มสุรา ก็ทำให้ต้องนำเงินที่หามาได้จากการทำงานไปซื้อสุรามาดื่ม ทำให้มีปัญหาเงินไม่พอใช้ และเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกับคนในครอบครัวตามมาในที่สุด

3. สรุปสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ดังที่ได้นำเสนอไปก่อนหน้านี้ สามารถสร้างเป็นข้อสรุปได้ดังต่อไปนี้

3.1 รูปแบบความรุนแรงในครอบครัว

รูปแบบความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน เกิดขึ้นใน 4 ลักษณะด้วยกัน คือ

3.1.1 ความรุนแรงทางวาจา

ความรุนแรงในลักษณะนี้เกิดขึ้นมากที่สุด โดยมีรูปแบบของความรุนแรงคือการโต้เถียงระหว่างสามีภรรยาจนนำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้ง หรือมีการใช้วาจาข่มขู่ ประชดประชัน และไม่ให้เกิดเกียรติซึ่งกันและกัน ซึ่งความรุนแรงทางวาจาของผู้กระทำจะไม่ทราบหรือตระหนักว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นนี้จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อจิตใจของผู้ถูกกระทำ นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้วาจาที่ไม่เหมาะสมกับบุตรหลาน เช่น การดุด่าด้วยถ้อยคำที่ไม่สุภาพ และใช้รูปแบบการสื่อสารที่ไม่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็ก ซึ่งผู้กระทำมักอ้างว่าเพื่อสั่งสอนบุตรหลาน และทำไปเพราะความรักความห่วงใย

3.1.2 ความรุนแรงทางร่างกาย

ความรุนแรงในลักษณะนี้เกิดขึ้นรองลงมาจากความรุนแรงทางวาจา มักจะพบในครอบครัวที่มีความขัดแย้งสูง และมีการกระทำต่อกันเป็นประจำจนปรากฏออกมาให้คนในชุมชนได้รับรู้ ความรุนแรงทางร่างกายนี้ถึงแม้ว่าจะมีปริมาณน้อยกว่าความรุนแรงทางวาจา แต่มีระดับความเข้มข้นสูงกว่า เนื่องจากรูปแบบของความรุนแรงจะก่อให้เกิดอันตรายต่อร่างกาย เช่น การทุบตีทำร้ายร่างกาย หรือการหยิบฉวยอาวุธเข้าทำร้ายหรือขว้างปาเข้าใส่กัน ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นการกระทำระหว่างคู่สมรส และจะมีผลกระทบต่อสภาพจิตใจของสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ ด้วย

3.1.3 ความรุนแรงทางจิตใจ

การกระทำความรุนแรงที่มีผลกระทบต่อจิตใจของคนในครอบครัวนี้ พบเห็นในหลายครอบครัว แต่บางครั้งจะมีลักษณะซ่อนเร้น ไม่เปิดเผย รูปแบบความรุนแรงที่พบเห็นบ่อยครั้ง คือ การนอกใจคู่สมรส ซึ่งส่วนใหญ่ฝ่ายชายจะเป็นผู้กระทำ มีทั้งการแอบไปมีสัมพันธ์กับหญิงอื่นหรือ

การมีภรรยาน้อย การทุบตีข้าวของภายในบ้าน เพื่อประท้วงหรือข่มขู่ให้คนในครอบครัวหวาดกลัว และการใช้อำนาจบังคับหรือควบคุมการใช้จ่ายของคนในครอบครัวที่ต้องพึ่งพิง เช่นเกิดขึ้นในกรณีผู้ปกครองกับบุตรหลาน เป็นต้น

3.1.4. ความรุนแรงทางเพศ

ความรุนแรงในลักษณะนี้ไม่ปรากฏชัด แต่มีบางครอบครัวที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดปัญหา และทางผู้นำชุมชนได้เฝ้าสังเกตและเข้าแทรกแซงปัญหาไปแล้วบางส่วน ซึ่งกรณีที่พบคือการที่เด็กผู้หญิงมีความจำเป็นต้องพักอยู่อาศัยกับญาติผู้ใหญ่ที่ไม่ใช่พ่อแม่ของตนเอง และอาจมีความเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศได้

3.2 สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวในภาพรวม

สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว หากพิจารณาจากรูปแบบที่มีการทำร้ายร่างกายระหว่างกัน มีแนวโน้มลดน้อยลงกว่าอดีต แต่สำหรับความรุนแรงประเภทอื่น ๆ แล้ว ยังคงแฝงเร้นอยู่ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่สำคัญคือ คนในชุมชนหลายคนต่างมองข้ามปัญหาเหล่านี้ และคิดว่าความรุนแรงทางวาจาหรือจิตใจเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับชีวิตครอบครัว จากการศึกษาสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจากบุคคลหลายฝ่ายก่อนหน้านี้ สามารถสรุปถึงระดับของความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนที่ศึกษาได้ดังนี้

3.2.1 ระดับที่เผชิญกับสภาพเสี่ยง

ระดับที่เผชิญกับสภาพเสี่ยง คือระดับที่ครอบครัวในชุมชนต้องตกอยู่ในสภาพที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา เช่น มีฐานะยากจน มีภาระหนี้สิน สมาชิกในครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันน้อย และมีรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวที่เสี่ยงต่อการเกิดความขัดแย้ง รวมทั้งบ้านเรือนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แออัด ไม่เป็นส่วนตัว หรือมีเพื่อนบ้านจับกลุ่มดื่มสุราเป็นประจำ ปัจจุบันครอบครัวในลักษณะเช่นนี้มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการเพิ่มขึ้นของสมาชิกในครอบครัว และการสร้างครอบครัวใหม่ของคนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว ในพื้นที่ของชุมชนที่มีจำกัด ซึ่งเมื่อต้องเผชิญกับสภาพเศรษฐกิจที่บีบคั้น เช่น ค่าครองชีพและภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัวที่สูงขึ้น แต่รายได้ของครอบครัวกลับมีเท่าเดิม ก็จะทำให้เกิดความตึงเครียดขึ้นในครอบครัว จนอาจนำไปสู่การกระทบกระทั่งกัน จนอาจกลายเป็นการกระทำรุนแรงต่อกันได้ในที่สุด

3.2.2 ระดับที่มีความขัดแย้ง

ระดับที่มีความขัดแย้ง คือระดับที่เป็นการกระทำรุนแรงต่อกันทางวาจาหรือจิตใจภายในครอบครัว แต่ไม่ปรากฏผลออกมาให้คนอื่นได้รับรู้ แม้ว่าความรุนแรงในระดับนี้จะไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่ามีครอบครัวจำนวนมากน้อยเพียงใดที่เผชิญอยู่ แต่เนื่องจากพฤติกรรมการใช้ชีวิตของคนในชุมชน รวมทั้งอาชีพ ฐานะ และสภาพแวดล้อมของชุมชน ก็เป็นสิ่งบ่งบอกได้ว่า มี

ครอบครัวที่มีความรุนแรงในระดับทุติยภูมิอยู่มาก ซึ่งจากการคาดการณ์ของผู้นำชุมชน คิดว่าน่าจะมีสัดส่วนประมาณครึ่งหนึ่งของครอบครัวทั้งหมด เพียงแต่การแสดงความรุนแรงต่อกันในบางรูปแบบ คนในชุมชนเห็นว่าเป็นเรื่องปกติสำหรับชีวิตครอบครัว แม้ว่าผลของความรุนแรงจะกระทบต่อจิตใจของคนในครอบครัวก็ตาม

3.2.3 ระดับที่มีความรุนแรง

ระดับที่มีความรุนแรง คือระดับที่ครอบครัวมีการกระทำรุนแรงปรากฏชัดเจนต่อการรับรู้ของคนอื่น รวมทั้งเหตุการณ์เกิดขึ้นหลายครั้งหรือมีความต่อเนื่องยาวนาน และผลของการกระทำรุนแรงได้ส่งผลต่อการบาดเจ็บทางร่างกาย การบอบช้ำทางจิตใจ หรือการสั่นคลอนในชีวิตครอบครัว ปัจจุบันมีประมาณ 20 ครอบครัว ซึ่งรูปแบบการกระทำส่วนใหญ่คือการทำร้ายร่างกาย จนผู้ถูกกระทำได้รับบาดเจ็บ และการทำร้ายจิตใจอย่างรุนแรงจนผู้ถูกกระทำหรือคนในครอบครัวมีสภาพจิตใจที่ไม่ปกติ เช่น นอนไม่หลับ วิตกกังวล ซึมเศร้า เป็นต้น

3.3 สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนย่อย

3.3.1 ชุมชนย่อยที่ 1

ชุมชนนี้เป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีพื้นที่กว้างขวาง แต่จำนวนคนอยู่อาศัยกลับไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนย่อยที่ 2 และ 3 อีกทั้งปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ปรากฏออกมาให้คนอื่นได้รับรู้มีไม่มากนัก และจากข้อมูลของผู้นำชุมชนที่เปิดเผยว่าความรุนแรงในพื้นที่นี้มีไม่มาก ดูจะสอดคล้องกับความเป็นจริง เพราะคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้คือคนในดั้งเดิมที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง คือคนส่วนใหญ่มีความพร้อมในฐานะและอาชีพ สภาพบ้านเรือนก็อยู่เป็นสัดส่วน ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีผู้สูงอายุคอยดูแลบุตรหลาน คนที่จับกลุ่มดื่มสุราในพื้นที่สาธารณะพบเห็นได้น้อย คนในชุมชนอยู่กันอย่างสงบ แต่ก็พบว่ามีการพบความรุนแรงในระดับที่เป็นความขัดแย้งในบางครอบครัว โดยเฉพาะความรุนแรงระหว่างผู้ปกครองกับบุตรหลาน

3.3.2 ชุมชนย่อยที่ 2

ชุมชนนี้เป็นอีกชุมชนที่พบว่ามีความรุนแรงในครอบครัว ปรากฏให้เห็นทั้งทางวาจา ทางร่างกาย และทางจิตใจ เพียงแต่ชุมชนย่อยแห่งนี้มีพื้นที่กว้างขวางกว่า พื้นที่บางส่วนบ้านเรือนมีความหนาแน่น แต่บางส่วนบ้านเรือนก็อยู่กันเป็นสัดส่วน และเป็นที่น่าสังเกตว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้กระจุกตัวอยู่ในพื้นที่ที่บ้านเรือนหนาแน่น โดยมี 1 ครอบครัว ที่มีความรุนแรงในระดับที่มีความรุนแรงมากจนเป็นที่รับรู้ของคนทั่วไป ส่วนที่เหลืออยู่ในระดับที่เป็นความขัดแย้งและระดับที่เผชิญกับสภาพที่เสี่ยง และชุมชนย่อยแห่งนี้มีครอบครัวหนุ่มสาวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะมีบ้านเช่าและห้องเช่าที่ครอบครัววัยรุ่นหรือวัยทำงานที่ไม่มีบ้านเป็นของตนเอง

มาเช่าอยู่อาศัย ดังนั้นในบางพื้นที่ของชุมชนย่อยแห่งนี้จึงมีความเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้เช่นกัน

3.3.2 ชุมชนย่อยที่ 3

ชุมชนนี้ ถือว่าเป็นชุมชนย่อยที่มีปัญหาความรุนแรงปรากฏให้เห็นในหลายรูปแบบ ทั้งความรุนแรงทางวาจา ความรุนแรงทางกาย ความรุนแรงทางจิตใจ และความรุนแรงทางเพศ และมีความรุนแรงทั้งระดับที่เผชิญกับสภาพเสี่ยง ระดับที่มีความขัดแย้ง และระดับที่มีความรุนแรง เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีพื้นที่จำกัด ผู้คนอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่น ประชาชนมีการศึกษาและสถานะทางเศรษฐกิจโดยเฉลี่ยไม่สูง และมีปัจจัยเสี่ยงด้านสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อันเนื่องมาจากความหลากหลายและซับซ้อนของบริบทชุมชน

3.3.4 ชุมชนย่อยที่ 4

ชุมชนนี้เป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพค้าขาย มีความเป็นครอบครัวไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นคนต่างพื้นที่เข้ามาเช่าตึกเพื่อประกอบอาชีพค้าขายและให้บริการ การสำรวจปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้ยาก เนื่องจากเป็นคนนอกพื้นที่เข้ามาอาศัยอยู่ และมีการเคลื่อนย้ายตลอดเวลา อีกทั้งยังไม่มีความสัมพันธ์เชิงสังคมระหว่างกัน แต่พบว่ามีปัญหาความรุนแรงทั้งในกรณีความขัดแย้งระหว่างคู่สมรส และกระทำรุนแรงของผู้ปกครองต่อบุตรหลานอยู่บ้างประปราย

3.4 สาเหตุของความรุนแรงในครอบครัว

การกระทำรุนแรงในครอบครัว ไม่ได้เกิดขึ้นจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่มีการผสมผสานหลาย ๆ สาเหตุเข้าด้วยกัน แต่หากจะพิจารณาถึงความเกี่ยวข้องระหว่างสิ่งที่เป็นตัวตนของบุคคลกับสภาพแวดล้อมของชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำรุนแรงในครอบครัว โดยรวมสามารถสรุปได้ดังนี้

3.4.1 สภาพภายในตัวบุคคล

สิ่งที่เกี่ยวข้องระหว่างสภาพภายในตัวบุคคลกับความรุนแรงในครอบครัว คือ การมีประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวในวัยเด็ก เช่น เด็บโตมาในครอบครัวหย่าร้าง หรือเคยมีประสบการณ์ที่ถูกพ่อแม่กระทำรุนแรงมาก่อน หรือรับรู้การกระทำรุนแรงในครอบครัวมาตั้งแต่เด็ก นอกจากนั้น นิสัยส่วนตัวก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำรุนแรงในครอบครัว เช่น การเป็นคนดื้อรั้นไม่ยอมใคร ใจร้อน ขี้โมโห ไม่สามารถควบคุมความโกรธของตนเอง หวาดระแวง พุดจาไม่ไพเราะหรือไม่ให้เกียรติคนอื่น มีความวิตกกังวลสูง ชอบเก็บตัว เป็นคนเคร่งครัดไม่ยอมผ่อนปรน เชื่อคนง่ายโดยไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบ และชอบดื่มสุราจนติดเป็นนิสัย เป็นต้น

3.4.2 สภาพทางเศรษฐกิจสังคม

สิ่งที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม คือ การรายได้ต่ำและมีภาระหนี้สิน การอยู่ในครอบครัวและสิ่งแวดล้อมที่แออัดและเสี่ยง การมีภาระเลี้ยงดูบุตรหลานจำนวนมาก

รวมทั้งการต้องอาศัยฟังฟังญาติผู้ใหญ่ที่ไม่ใช่บิดามารดา การมีเวลาในการทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัวน้อยเพราะต้องดิ้นรนทำมาหาเลี้ยงชีพ โดยเฉพาะครอบครัวหนุ่มสาวที่เพิ่งเริ่มต้นชีวิตครอบครัว

จากข้อสรุปเกี่ยวสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนที่ศึกษาในข้างต้น แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนที่มีหลายลักษณะ รวมทั้งมีสถานการณ์ความรุนแรงในหลายระดับและแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชนย่อย โดยสาเหตุของปัญหามีความเกี่ยวข้องกับสภาพภายในตัวบุคคลและสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม จากข้อสรุปดังกล่าว ผู้วิจัยแสดงเป็นภาพเพื่ออธิบายถึงสภาพการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ดังต่อไปนี้

รูปแบบความรุนแรง

1. **ทางวาจา** เช่น ได้เถียง ทะเลาะเบาะแว้ง ช่มชู้ ประชดประชัน ดุด่าด้วยถ้อยคำไม่สุภาพ ฯลฯ
2. **ทางร่างกาย** เช่น ทบตีทำร้ายร่างกายด้วยมือเปล่า ขว้างปาสิ่งของ หรือใช้อาวุธมีด ฯลฯ
3. **ทางจิตใจ** เช่น นอกใจคู่สมรส ทำลายสิ่งของ ช่มชู้ให้หวาดกลัว ควบคุมค่าใช้จ่าย ฯลฯ
4. **ทางเพศ** เช่น การมีแนวโน้มที่บุคคลเสี่ยงต่อการถูกคุกคาม

สถานการณ์ความรุนแรงโดยรวม

1. **ระดับที่เผชิญสภาพเสี่ยง** เช่น ยากจน มีหนี้สิน มีกิจกรรมร่วมกันน้อย มีการสื่อสารที่เสี่ยงต่อความขัดแย้ง บ้านเรือนแออัด ฯลฯ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น
2. **ระดับที่ขัดแย้ง** เช่น มีการกระทำต่อกันทางวาจาและจิตใจ ฯลฯ มีสัดส่วนสูง
3. **ระดับที่รุนแรง** เช่น มีการกระทำที่ส่งผลต่อการบาดเจ็บ หรือกระทบต่อจิตใจอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง มีประมาณ 20 ครอบครัว

สถานการณ์ความรุนแรงในชุมชนย่อย

1. ชุมชนย่อยที่มีสภาพเสี่ยงสูง เช่น พื้นที่มีจำกัด บ้านเรือนแออัด และมีสภาพทางเศรษฐกิจไม่ดี ฯลฯ จะมีความรุนแรงในรูปแบบในทุกรูปแบบ
2. ชุมชนย่อยอื่น ๆ ที่มีสภาพเสี่ยงน้อยกว่าจะมีความรุนแรงน้อยกว่า แต่ก็พบว่ายังคงมีปัญหา โดยเฉพาะในระดับที่เผชิญสภาพเสี่ยง และระดับที่มีความขัดแย้ง

สภาพที่เกี่ยวข้องกับปัญหา

1. **สภาพภายในตัวบุคคล** เช่น ประสบการณ์ในวัยเด็ก นิสัยที่ดื้อรั้น ใจร้อน โมโหง่าย หวาดระแวง พุดจาไม่ไพเราะหรือไม่ให้เกียรติคนอื่น มีความวิตกกังวลสูง ชอบเก็บตัว เป็นคนเคร่งครัดไม่ยอมผ่อนปรน เชื่อคนง่าย และชอบดื่มสุรา ฯลฯ
2. **สภาพทางเศรษฐกิจสังคม** เช่น รายได้ต่ำ มีภาระหนี้สิน มีบุตรหลานเป็นจำนวนมาก และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี ฯลฯ

ภาพประกอบ 9 สภาพการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

ตอนที่ 3 การพัฒนารูปแบบวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

การพัฒนารูปแบบวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน มีการดำเนินการเป็นวงรอบ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสำคัญสำหรับการพัฒนารูปแบบวิธีการป้องกันปัญหาร่วมกับผู้วิจัยคือผู้นำชุมชนซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนย่อยต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

การดำเนินการรอบที่ 1

การดำเนินการในวงรอบที่ 1 เพื่อพัฒนารูปแบบวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ดำเนินการในช่วงระหว่างเดือนตุลาคม 2552 – มกราคม 2553 ผลการดำเนินการมีดังนี้

1. การวางแผนพัฒนารูปแบบวิธีการป้องกันปัญหา

1.1 การวางแผนการพัฒนาผู้นำชุมชน

การประชุมเพื่อวางแผนในครั้งแรก ดำเนินการเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2552 ภายหลังจากการสนทนากลุ่มเสร็จสิ้นลง โดยเป็นแสดงความคิดเห็นร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้นำชุมชนจำนวน 9 คน ที่ศูนย์แพทย์ชุมชนประจำตำบล โดยประเด็นของการประชุมเพื่อวางแผนการพัฒนาในครั้งนี้ มีดังนี้

1.1.1 การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนา

การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนที่ศึกษา ผู้วิจัยมีความคิดที่ให้กลุ่มผู้นำชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง เพราะผู้นำชุมชนเป็นผู้มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในชุมชน และมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในชุมชนได้ การเริ่มต้นที่ผู้นำจึงเปรียบเสมือนจุดคานงัดที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในบุคคลกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชนตามมานั่นเอง

จากแนวคิดที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ร่วมวางแผนกับผู้นำชุมชนอีก 9 คน โดยระดมความคิดเห็นกันเรื่องจุดเริ่มต้นในการพัฒนา และความเป็นไปได้ที่การพัฒนาจะสำเร็จผลลงได้ ซึ่งผู้นำชุมชนหลายคนได้แสดงความคิดเห็นว่า การริเริ่มกิจกรรมการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ถือเป็นสิ่งใหม่ที่ไม่เคยกระทำมาก่อน และหากกระทำในเชิงลึกอย่างจริงจัง โดยที่ผู้นำชุมชนให้ความร่วมมือกันอย่างเต็มที่ก็น่าจะเกิดความสำเร็จตามเป้าหมาย ความมั่นใจว่าการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนจะสำเร็จลงด้วยดีนี้ เป็นเพราะผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ทุกคนได้คลุกคลีอยู่กับคนในชุมชนอย่างยาวนาน เพราะต่างคนต่างมีภาระหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับคนชุมชนทั้งหมด เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีบทบาทในการดูแลสุขภาพของประชาชนจนชาวบ้านไว้วางใจ ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมีสถานะเป็นตัวแทนฝ่ายปกครองของภาครัฐที่ประชาชนเลือกตั้งและไว้วางใจให้เป็นผู้นำชุมชนอย่าง

เป็นทางการ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีสถานะเป็นตัวแทนองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีมวลชนอยู่เป็นจำนวนมาก และผู้นำชุมชนย่อยซึ่งถือเป็นผู้นำอย่างไม่เป็นทางการก็มีบทบาทการทำงานให้กับชุมชนสูงและมีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของคนในชุมชนย่อยของตนสูงด้วยเช่นกัน ดังนั้น การรวมตัวของผู้นำชุมชนทั้งหมด ถือเป็นตัวแทนจากทุกภาคส่วนของชุมชน ดังที่สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลท่านหนึ่งกล่าวว่า “... ผู้นำที่มานั่งอยู่ที่นี่ ก็ถือว่าเป็นประชาชนเหมือนกันทั้งหมู่บ้านแล้ว ...” เป็นต้น

อย่างไรก็ตามยังมีข้อกังวลถึงความสำเร็จของการพัฒนาในครั้งนี้ เนื่องจากการรวมกลุ่มของผู้นำชุมชนในลักษณะนี้เพิ่งกระทำเป็นครั้งแรก อีกทั้งผู้นำชุมชนยังมีความเข้าใจและตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนน้อยมาก ข้อกังวลนี้ทำให้ผู้ใหญ่บ้านต้องขอคำยืนยันจากผู้นำชุมชนคนอื่น ๆ ในการร่วมมือทำงาน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง ดังคำกล่าวที่ว่า “... ถ้าจะทำ ต้องทำอย่างจริงจัง อย่างจริงจัง หรือเห็นว่าธุระไม่ใช่ ...” นอกจากนี้ ที่ประชุมยังมีความกังวลในประเด็นที่จะดำเนินการ เนื่องจากมีความอ่อนไหวเป็นอย่างมาก เพราะยังมีคนจำนวนมากในชุมชนที่เห็นว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องภายในครอบครัวที่คนภายนอกไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว ดังที่เป็นนักวิชาการสาธารณสุขได้กล่าวไว้ว่า “... เรื่องนี้ทำยากนะ ทำแล้วชาวบ้านเขาไม่ร่วมจะลำบาก แต่ถ้าทำได้แล้วจะดีมาก...” หรือผู้นำที่เป็นพยาบาลวิชาชีพที่ว่า “... เรื่องนี้อยากจะทำมานานแล้ว แต่ทำไม่ได้สักที ถ้าทำได้จะเป็นสิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นตัวอย่างได้เป็นอย่างดี...”

ดังนั้น ในการประชุมเพื่อวางแผนครั้งนี้ จึงได้ข้อสรุปที่เห็นตรงกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้นำชุมชนว่า เป้าหมายแรกที่จะต้องดำเนินการคือการการปรับแนวคิดของผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมในครั้งนี้ให้สอดคล้องกันเสียก่อน หรือเรียกว่าพัฒนาตัวผู้นำชุมชนที่เข้ามาเข้าร่วมก่อนในลำดับแรก เพราะตัวของผู้นำเองก็ยังไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะสิ่งที่เรียกว่าเป็นความรุนแรงในครอบครัวกับความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกันซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกครอบครัว รวมทั้งบทบาทของผู้นำชุมชนหรือคนในชุมชนคนอื่น ๆ ที่จะเข้าไปแทรกแซงครอบครัวที่มีปัญหาได้อย่างเหมาะสมและไม่เกิดแรงต้านจากครอบครัวที่ประสบปัญหาหรือคนในชุมชน โดยข้อสรุปของการประชุมเพื่อวางแผนการพัฒนาในครั้งนี้ มีดังนี้

1) จะต้องพัฒนาความเข้าใจในกลุ่มผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมดำเนินการให้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างถ่องแท้และเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด

2) จะต้องมีการกิจกรรมที่ผู้นำชุมชนจะได้คิดวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชน และสิ่งที่จะสนับสนุนการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เพื่อการดำเนินการในขั้นตอนต่อไปจะได้ต่อเนื่องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

1.1.2 การกำหนดวิธีการพัฒนา

จากข้อสรุปที่ว่าควรจะมีการพัฒนาในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้นำชุมชนก่อนเป็นลำดับแรกนั้น ที่ประชุมจึงได้ร่วมกันกำหนดวิธีการพัฒนา และมีความเห็นสอดคล้องกันว่า กิจกรรมที่สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้กับผู้นำชุมชนนั้นไม่จำเป็นต้องมีลักษณะเป็นทางการ แต่สามารถดำเนินการได้โดยการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำชุมชนกับผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก โดยผู้ทรงคุณวุฒิอาจเป็นนักวิชาการที่สามารถให้ความรู้หรือแนวทางในการพัฒนาบุคคลให้มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น ส่วนผู้เชี่ยวชาญควรเป็นผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ที่สามารถอธิบายประเด็นด้านความรุนแรงในครอบครัวให้กับผู้นำชุมชนได้อย่างเข้าใจ สำหรับเป้าหมายที่ต้องการให้ผู้นำได้รู้จักคิดวิเคราะห์ปัญหาและวิธีการในการทรัพยากรในชุมชนมาป้องกันปัญหานั้น ที่ประชุมมีข้อสรุปว่าสามารถดำเนินการต่อเนื่องไปจากกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก เพื่อจะได้เป็นการวางแผนร่วมกันในขั้นต่อไป และจะได้มั่นใจว่าการวางแผนเพื่อพัฒนา มีความถูกต้องตามหลักวิชาการ ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในชุมชน โดยกิจกรรมทั้งหมด กำหนดให้ดำเนินการในระหว่างเดือน ตุลาคม – พฤศจิกายน 2552 โดยมีแผนกิจกรรม ดังตาราง 3

ตาราง 3 แผนกิจกรรมพัฒนาผู้นำชุมชน

รูปแบบกิจกรรม	เป้าหมาย	ผู้เกี่ยวข้อง
กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และแนวทางการป้องกันปัญหาระหว่างผู้นำชุมชนกับนักวิชาการ	- สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับผู้นำชุมชนเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว - ปรับมุมมองของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน	- ผู้นำชุมชน 10 คน - ผู้วิจัย - ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย 2 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ระดับจังหวัด 1 ท่าน
กิจกรรมคิดวิเคราะห์ปัญหาและการป้องกันปัญหา - วิเคราะห์สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน - วิเคราะห์สาเหตุที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาและสิ่งที่จะมาสนับสนุนปัญหาจากบริบทของชุมชน	- สร้างทักษะในการคิดวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับสาเหตุที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา (Risk Factor) และสิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหา (Proactive Factor)	- ผู้นำชุมชน 10 คน - ผู้วิจัย - ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย 2 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ระดับจังหวัด 1 ท่าน

กล่าวได้ว่า การประชุมเพื่อวางแผนในครั้งนี้ มีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างผู้นำชุมชน ในการร่วมกันป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน โดยมีแผนการที่จะพัฒนาความรู้ความเข้าใจในตัวของผู้นำชุมชน ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นปัญหาความรุนแรงในครอบครัวกับนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ และร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและหาสิ่งที่จะมาสนับสนุนปัญหา อันจะทำให้ผู้นำชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และมีกิจกรรมที่กระทำร่วม เพื่อเป็นข้อผูกมัดให้เกิดความร่วมมืออย่างต่อเนื่องต่อไป

1.2 การวางแผนเพื่อพัฒนาครอบครัวในชุมชน

นอกจากการประชุมเพื่อวางแผนพัฒนาในตัวผู้นำชุมชนแล้ว ในลำดับต่อไปคือการประชุมเพื่อหาแนวทางในการป้องกันปัญหาในกลุ่มประชาชนในชุมชน การวางแผนครั้งนี้ดำเนินการเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2552 หลังจากกิจกรรมพัฒนาผู้นำชุมชนเสร็จสิ้นลง โดยมีหลายฝ่ายเข้าร่วม ได้แก่ ผู้วิจัย ผู้นำชุมชนจำนวน 10 คน นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา จำนวน 2 คน และบุคลากรผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา ระดับหัวหน้าฝ่ายสวัสดิการของโรงพยาบาลประจำจังหวัด ที่ดูแลรับผิดชอบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวระดับจังหวัด จำนวน 1 คน รวมทั้งหมด 14 คน ที่ศูนย์แพทย์ชุมชนประจำตำบล ข้อสรุปที่ได้จากการวางแผน มีดังต่อไปนี้

1.2.1 การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนา

การกำหนดเป้าหมายในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในกลุ่มประชาชนของชุมชน เป็นการวางแผนร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกชุมชน อันถือเป็นการระดมความคิดเห็นจากบุคลากรภายในและภายนอกชุมชน เพื่อจะได้แนวทางการพัฒนาที่มีความถูกต้อง เชื่อถือได้ และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในชุมชน การวางแผนในครั้งนี้ ได้กำหนดเป้าหมายไว้ดังต่อไปนี้

1) มุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล

สำหรับแนวทางการพัฒนารูปแบบวิธีการเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ที่ประชุมได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง โดยประเด็นที่ถกเถียงกันมากที่สุดคือจะทำอย่างไรปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจึงจะไม่เกิดขึ้นในครอบครัวของคนในชุมชน ในขณะที่มีสิ่งทีก่อให้เกิดปัญหาทั้งภายในตัวบุคคลและภายนอกตัวบุคคลอันได้แก่สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่สำคัญคือปัจจัยภายนอกตัวบุคคลหรือสภาพแวดล้อมนี้เราเปลี่ยนแปลงได้ยากในระยะเวลาที่จำกัด เช่น ไม่สามารถลดความแออัดของบ้านเรือน หรือไม่สามารถสร้างงานสร้างอาชีพที่ดี มีค่าตอบแทนที่สูงให้กับคนในชุมชนได้ ดังนั้น แนวทางที่สามารถดำเนินการได้บนพื้นฐานของบริบทชุมชนคือการมุ่งแทรกแซงไปที่ตัวบุคคล ให้ตระหนักรู้ในปัญหาและพัฒนาตนเอง ดังข้อเสนอของนักวิชาการท่านหนึ่งที่ว่า “.....ความแออัด บริบทเช่นนี้เราเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ตัวเขาต้องตระหนักรู้ในปัญหา เช่น ถ้า

ขาดสติก็ต้องฝึกสติ ถ้าเขาไม่เข้าใจลูกก็ต้องรู้ว่าอะไรคือสาเหตุของปัญหา ตัวเขาต้องพัฒนาตนเอง....” ทั้งนี้ สิ่งที่แสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง คือรูปแบบวิธีการที่จะใช้ในการป้องกันปัญหาในชุมชน โดยที่ประชุมยอมรับในหลักการร่วมกันว่า หากเป็นการนำทรัพยากรจากภายนอกมาใช้ในการพัฒนา ชุมชนก็ต้องพึ่งพิงปัจจัยสนับสนุนจากภายนอกตลอดไป อีกทั้งรูปแบบการพัฒนาตัวบุคคลส่วนใหญ่จะเป็นแบบเชิงรับ คือมุ่งแก้ไขปัญหให้กับคนที่เผชิญกับปัญหาความรุนแรงจนผู้ถูกกระทำรุนแรงหนีไปพึ่งพาหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกแล้วเท่านั้น ดังนั้นการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน จึงควรอาศัยวิถีชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน โดยเป็นการกระทำในเชิงรุกที่คนในชุมชนมีบทบาทร่วมกัน ซึ่งอาจเริ่มตั้งแต่จุดเล็ก ๆ แล้วขยายไปทั่วทั้งชุมชน

แนวคิดที่อาศัยวิถีชุมชนนี้ เป็นการมองไปถึงทรัพยากรที่มีในชุมชนหรืออาจเป็นภายนอกชุมชนที่เป็นภาคีเครือข่าย มาช่วยสนับสนุนการป้องกันปัญหา ซึ่งข้อเสนอของผู้นำชุมชนบางคนที่คุณส่วนใหญ่เห็นคล้อยตามคือการมุ่งไปที่บทบาทของตัวผู้นำของชุมชนที่ได้มีการรวมตัวอย่างเข้มแข็ง มาช่วยเป็นเครือข่ายเฝ้าระวังและเข้าแทรกแซงอย่างระมัดระวังเท่าที่จะทำได้ และควรนำองค์กรทางศาสนาเข้ามามีบทบาทในการป้องกันปัญหา และเปิดโอกาสให้ครอบครัวในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยการออกแบบกิจกรรมควรจะง่าย ไม่ซับซ้อน แต่ต้องมีอิทธิพลให้คนในชุมชนได้ปฏิบัติตาม ดังข้อเสนอของผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง ที่ว่า “...คนที่นี่เขานับถือพระ เข้าวัด แล้ววัดที่อยู่ไม่ไกลก็มีพระที่เก่งมาก ไปสอนถึงกรุงเทพ ถ้าให้ท่านช่วยได้ได้ผลดีมาก....” สำหรับรูปแบบกิจกรรม มีข้อเสนอที่น่าสนใจและกลายเป็นข้อสรุปร่วมกันคือควรจะเป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาตัวบุคคล ซึ่งทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่การดำเนินการจะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน สามารถวัดและประเมินผลได้ เช่นรูปแบบกิจกรรมที่สามารถทำให้คนเกิดสติและมีความสามารถที่จะควบคุมตนเอง หรือรูปแบบกิจกรรมที่สามารถทำให้คนเกิดทักษะการสื่อสารที่ดีกับคนในครอบครัว เป็นต้น

กล่าวได้ว่า เป้าหมายการพัฒนาครอบครัวในชุมชนเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน จะมุ่งไปที่ตัวบุคคลเป็นหลัก อาจมีการปรับสภาพแวดล้อมบ้างบางส่วนที่เห็นว่าสามารถกระทำได้ โดยกลไกที่จะมาสนับสนุนได้แก่เครือข่ายผู้นำในชุมชน และใช้อุทิศทางศาสนามาเป็นฝ่ายสนับสนุน และรูปแบบกิจกรรมมีทั้งการให้ความรู้ และทักษะ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

2) พัฒนาในกลุ่มครอบครัวที่เสี่ยง

จากข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ที่ศึกษาโดยผู้วิจัย และได้นำมาเป็นข้อมูลประกอบของการประชุมเพื่อวางแผนในครั้งนี้ ได้จำแนกกลุ่มครอบครัวที่มีปัญหาและครอบครัวที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาไว้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรง กลุ่มที่ครอบครัวมีความขัดแย้งและกระทำรุนแรงในบางครั้ง และกลุ่มที่

ครอบครัวมีความรุนแรงที่สุด ซึ่งครอบครัวกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรงนี้ เป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะนำมาพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหา เรียกว่า “ครอบครัวเสี่ยง” ซึ่งครอบครัวเสี่ยงตามข้อสรุปเบื้องต้นที่ได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนในครั้งนี้ คือครอบครัวของคนในชุมชนที่มีสภาพภายในตัวบุคคลของคนใดคนหนึ่งหรือทั้งคู่และสภาพแวดล้อมของครอบครัวที่มีแนวโน้มเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เช่น สมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมดื่มสุรา มีการศึกษาไม่สูง มีรายได้ต่ำหรือมีปัญหาทางการเงิน บ้านเรือนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แออัด และการสื่อสารกับคนในครอบครัวหรือการทำกิจกรรมในครอบครัวร่วมกันมีน้อย เป็นต้น ซึ่งในการพิจารณาร่วมกันระหว่างผู้วิจัย แกนนำชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก ต่างยอมรับในหลักการนี้ โดยเห็นพ้องกันว่า การพัฒนารูปแบบเพื่อป้องกันปัญหา ควรจะต้องสอดคล้องกับหลักการ “การป้องกันปัญหาในระยะแรก” (Primary prevention) คือดำเนินการป้องกันปัญหาในครอบครัวกลุ่มที่เผชิญกับความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหา

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากครอบครัวเสี่ยงนี้มีบุคคลที่เกี่ยวข้องของหลายกลุ่ม เพราะเมื่อมีการกระทำรุนแรงเกิดขึ้นแล้วทุกคนในครอบครัวล้วนได้รับผลกระทบทั้งสิ้น เช่น ผู้สูงอายุ คู่สมรส บุตรหลาน และผู้อยู่อาศัยด้วย ในเรื่องนี้ ที่ประชุมเห็นว่าจากสภาพของชุมชน ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรหลานมีไม่มากนัก ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุมากคือคนดั้งเดิมที่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีฐานะความเป็นอยู่ดีและครอบครัวมีความเข้มแข็ง ส่วนเด็กและเยาวชนนั้นนับเป็นจำนวนมาก แต่เด็กและเยาวชนเหล่านั้นต้องเข้าเรียนหนังสือ มีครูคอยดูแลบ้างแล้วในบางส่วน และความรุนแรงเด็กและเยาวชนได้รับอาจจะผ่านทางวาจาเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกลุ่มเป็นคู่สมรสนั้นก็ถือว่าเป็นเสาหลักของครอบครัว และมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว ดังนั้นจึงควรจะได้มีการพัฒนาเป็นลำดับแรก เนื่องจากเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเป็นผู้สร้างปัญหาให้กับครอบครัวมากที่สุด ดังคำกล่าวของผู้ใหญ่บ้านที่ว่า “..... ทุกกลุ่มเสี่ยงหมด ยากจะเลือก ถ้าพ่อแม่ก็ไม่แน่ใจว่าจะร่วมมือ เพราะติดเรื่องทำมาหากิน กลุ่มผู้สูงอายุทำได้บางส่วนแต่น้อย กลุ่มเยาวชนต้องเข้าโรงเรียนแต่ถ้าตัดสินใจจริง ๆ ก็ควรเป็นกลุ่มพ่อแม่.....” ความเห็นนี้สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นนักจิตวิทยาที่เข้าร่วมประชุมในครั้ง นี้ ที่ให้ข้อเสนอแนะว่า หากจัดลำดับความสัมพันธ์ของคู่กรณีที่เกิดการกระทำรุนแรงในครอบครัวขนาดใหญ่ที่มีบุคคล 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายญาติผู้ใหญ่ ฝ่ายสามีภรรยาที่เป็นคู่สมรส และฝ่ายบุตรหลานหรือผู้อาศัยแล้ว ฝ่ายที่มักสร้างปัญหาความรุนแรงให้กับครอบครัวคือฝ่ายสามีภรรยาที่เป็นคู่สมรส เนื่องจากกลุ่มนี้เป็นฐานของครอบครัวที่ฝ่ายอื่น ๆ ต้องพึ่งพิง ดังนั้นการป้องกันปัญหาในระยะแรก จึงควรทำการป้องกันไม่ให้คู่สมรสในครอบครัวเป็นบุคคลที่ก่อให้เกิดปัญหา และการแทรกแซงเพื่อพัฒนากลุ่มสามีภรรยาที่เป็นกลุ่มเสี่ยงก็นับว่ามีความเหมาะสม ดังนั้น การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน จึงมีแนวทางว่าควรพิจารณาครอบครัวที่อยู่ใน

ฐานะเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยเริ่มต้นพัฒนาในกลุ่มสามีภรรยาที่เป็นคู่สมรสและมีสถานะเป็นกำลังหลักของครอบครัว

กล่าวได้ว่า การประชุมเพื่อกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาครอบครัวในชุมชนครั้งนี้ มีข้อสรุป คือ

(1) ควรพัฒนาไปที่ตัวบุคคลเป็นหลัก เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในการใช้ชีวิตครอบครัวจนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี และอาจมีการปรับสภาพแวดล้อมบ้างบางส่วนที่เห็นว่าสามารถกระทำได้ โดยใช้เครือข่ายผู้นำชุมชนและองค์กรทางศาสนามาเป็นฝ่ายสนับสนุน สำหรับแนวทางการดำเนินกิจกรรม ต้องอาศัยทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้าช่วยเหลือในตัวบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ในปัญหาและมีการพัฒนาตัวเองเพื่อลดความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหา และการดำเนินการต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน สามารถวัดและประเมินผลได้

(2) ครอบครัวที่ควรจะได้รับพัฒนา คือครอบครัวที่เผชิญกับสภาพที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา เนื่องจากเป็นครอบครัวที่ยังไม่มีความรุนแรง แต่มีสภาพภายในตัวบุคคลและสภาพแวดล้อมที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา และมีแนวโน้มขยายตัวมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ดังนั้นชุมชนควรช่วยกันยับยั้งหรือป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรงขึ้นมาในครอบครัวกลุ่มดังกล่าวก่อนในเบื้องต้น

1.2.2 การกำหนดวิธีการพัฒนา

จากการประชุมวางแผนเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2552 เพื่อกำหนดเป้าหมายการพัฒนา และได้แนวทางสำหรับการพัฒนาในครอบครัวเสี่ยงดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้นำชุมชนมีความมั่นใจว่าบทบาทของชุมชนสามารถเป็นกลไกในการพัฒนาครอบครัวกลุ่มดังกล่าวได้ ดังนั้น ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนจึงได้ประชุมร่วมกันอีกครั้งในวันที่ 15 พฤศจิกายน 2552 ที่ศูนย์แพทย์ชุมชนประจำตำบล มีผู้เข้าร่วมประชุม 10 คน ประกอบด้วยผู้วิจัยและผู้นำชุมชน จำนวน 9 คน เพื่อกำหนดกิจกรรมการพัฒนาและกำหนดวิธีการคัดเลือกกลุ่มเสี่ยงเข้ารับการพัฒนา มีรายละเอียดดังนี้

1) กิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนา

การประชุมในครั้งนี้ ที่ประชุมเห็นพ้องกันว่าเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาครอบครัวเสี่ยง คือการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้ถูกต้อง เพราะประชาชนในชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอยู่มาก ซึ่งการขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว ทำให้แสดงพฤติกรรมความรุนแรงออกมาโดยที่ไม่ตระหนักรู้ว่าสิ่งนั้นเป็นความรุนแรง นอกจากนี้ กลุ่มเป้าหมายที่เข้ารับการพัฒนาคควรจะได้เรียนรู้วิธีการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้นในครอบครัวของตน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือควรจะต้องรู้ทักษะในการสร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว เช่น พฤติกรรมที่แสดงถึงการให้เกียรติซึ่งกันและกัน และการ

สื่อสารที่ถูกต้อง เป็นต้น ซึ่งทักษะการสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัวนี้ แท้จริงแล้วก็คือแบบแผนทางศีลธรรมสำหรับครอบครัวในการครองเรือน หรือที่เรียกกันว่าฆราวาสธรรม 4 ในทางพุทธศาสนา ดังนั้น ในกิจกรรมการพัฒนาจึงสามารถนำสถาบันทางศาสนาของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้

นอกจากนั้น ผู้วิจัยเองยังได้เสนอความคิดเห็นในที่ประชุมครั้งนี้ด้วยว่า ในการพัฒนาครอบครัวกลุ่มเป้าหมาย ควรให้ได้ผลสำเร็จมากกว่าการเข้ารับการอบรมแล้วกลับไปใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน ซึ่งมีโอกาสที่จะกลับไปสู่วิถีชีวิตเดิม ๆ ได้โดยง่าย อันจะทำให้การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของของครอบครัวกลุ่มดังกล่าวไม่ได้ผลเต็มที่ จึงควรมีวิธีการที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีอย่างคงที่และต่อเนื่องตลอดไป แนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการสาธารณสุขท่านหนึ่งเป็นอย่างมาก เพราะจากประสบการณ์การทำงานในชุมชนมานาน ทำให้ผู้นำชุมชนที่เป็นนักวิชาการสาธารณสุขท่านนี้ตระหนักว่า กิจกรรมเพียงครั้งคราวไม่อาจทำให้บุคคลที่เข้าร่วมนั้นมีพฤติกรรมคงที่ไปนาน ดังนั้น ผู้นำชุมชนท่านนี้จึงได้เสนอให้มีกิจกรรมที่แสดงสัญลักษณ์ของการเข้าร่วมเพื่อเป็นข้อผูกมัดสำหรับคนที่เข้าร่วมกิจกรรม ดังคำกล่าวที่ว่า “..... คนที่มา (เข้าร่วมกิจกรรม) ควรจะมีสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการเข้าร่วม เพื่อเป็นของที่ระลึกและสิ่งเตือนใจ แล้วเขาจะเป็นอย่างนั้นตลอดไป.....” ในที่สุดที่ประชุมจึงเห็นสอดคล้องกันว่า ควรจะสร้างสถานะและบทบาทของครอบครัวกลุ่มเป้าหมายนี้ ให้อยู่ในสถานะ “ครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรง” และควรเน้นครอบครัวหนุ่มสาว เนื่องจากเป็นครอบครัวที่เรียนรู้ได้ง่าย และจะเป็นการส่งเสริมให้เขามีครอบครัวที่อบอุ่นต่อเนื่องไปในอนาคต

ดังนั้น ข้อเสนอของการพัฒนาครอบครัวกลุ่มเป้าหมายในครั้งนี้ จึงเป็นการมุ่งพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และสร้างความตระหนักโดยการพัฒนาทักษะทางความคิดหรือการกระทำเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว ด้วยแบบแผนทางศีลธรรมสำหรับการครองเรือนในทางพุทธศาสนา และสร้างสถานะและบทบาทของครอบครัวที่เข้ารับการพัฒนานี้ให้เป็น “ครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรงในครอบครัว ของชุมชน” สำหรับการกำหนดแผนงานของกิจกรรม ที่ประชุมได้นำแนวทางการพัฒนาวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ได้กำหนดร่วมกันกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2553 มากำหนดเป็นแผนกิจกรรม มีรายละเอียดดังตาราง 4

ตาราง 4 แผนกิจกรรมพัฒนาครอบครัวแกนนำ

รูปแบบกิจกรรม	เป้าหมาย	ผู้เกี่ยวข้อง
กิจกรรมปวารณาตน - ผู้ร่วมกิจกรรมทำการปวารณาตนกับพระสงฆ์ เพื่อจะใช้หลักธรรมในชีวิตรอบครัว ในการป้องกันปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัว - พึ่งแ่งคิดในการครองเรือน / เทคนิคการควบคุมตนเอง / การสร้างสัมพันธภาพ / การสื่อสารกับคนในครอบครัวที่เหมาะสม - กิจกรรมอื่น ๆ ที่วิทยากรเห็นว่ามีความเหมาะสม	- สถาบันศาสนา ในฐานะเป็นองค์กรชุมชน มีบทบาทที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจในชีวิตรอบครัว เพื่อลดความขัดแย้งและป้องกันปัญหาความรุนแรงให้กับคนในชุมชน	- ครอบครัวเสี่ยง - พระสงฆ์
กิจกรรมสานสัมพันธ์ - ผู้ร่วมกิจกรรมร่วมเล่นเกมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวอื่น ๆ	- ครอบครัวในชุมชนมีการสื่อสารและร่วมกิจกรรม เพื่อสร้างความสัมพันธ์ และเครือข่าย	- ครอบครัวเสี่ยง - ผู้นำชุมชน
กิจกรรมพัฒนาจิตใจ (1) การฟังสื่อสร้างสรรค์ - ผู้ร่วมกิจกรรมฟังสื่อสร้างสรรค์ - ผู้ร่วมกิจกรรมร่วมทำกิจกรรมที่ระลึกความดีของคู่สมรส (2) การให้คำมั่นสัญญา - ผู้ร่วมกิจกรรมแสดงความรู้สึกและให้คำมั่นสัญญาที่จะเป็นครอบครัวที่ดี	- ครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกัน เพื่อส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดี และขจัดเงื่อนไขที่จะสร้างความขัดแย้ง	- ครอบครัวเสี่ยง - บุคลากรสาธารณสุขของชุมชน
กิจกรรมส่งเสริมสถานะครอบครัวแกนนำ - ผู้ร่วมกิจกรรมรับแผ่นป้ายเพื่อแสดงถึงการเป็นสถานะครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรงในครอบครัว	- ส่งเสริมสถานะและบทบาทเป็นครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรง	- ครอบครัวเสี่ยง - ผู้นำชุมชน - ผู้สังเกตการณ์จากภายนอก

การกำหนดรูปแบบกิจกรรมตามตาราง 4 ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนมีความเห็นร่วมกันว่า กิจกรรมที่ดำเนินการไม่ควรเกินครึ่งวัน เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายจะมีเวลาพักเพียงวันอาทิตย์ จึงควรให้เขาได้พักผ่อนในช่วงบ่ายที่เหลือ และกิจกรรมที่ดำเนินการไม่ควรเป็นหลักวิชาการที่ยุ่งยากและซับซ้อน เนื่องจากหากผู้วิจัยถอนตัวออกจากชุมชนไปแล้ว ผู้ที่จะมาดำเนินการต่อจะทำได้

ลำบาก แต่ควรใช้กลไกที่เป็นทรัพยากรในชุมชนมาดำเนินการ ดังนั้น กิจกรรมที่พัฒนาความรู้ความเข้าใจจึงนิมนต์พระสงฆ์จากวัดในชุมชนมาเป็นผู้ดำเนินการ โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้กำหนดเนื้อหาและวิธีการเอง สำหรับกิจกรรมการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์และเครือข่าย จะอาศัยบุคลากรด้านสาธารณสุขและผู้นำชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ

2) วิธีคัดเลือกกลุ่มเสี่ยงเข้ารับการพัฒนา

สำหรับการคัดเลือกครอบครัวเสี่ยงเพื่อพัฒนาให้เป็นครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรงนั้น ที่ประชุมเห็นว่าควรเป็นกลุ่มครอบครัวที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคือจะต้องมีสภาพที่ตนเองหรือคู่สมรสเป็นคนใจร้อน มีพฤติกรรมดื่มสุรา มีปัญหาความยากจน มีกิจกรรมร่วมกันในครอบครัวน้อย สภาพบ้านเรือนแออัดหรือครอบครัวรอบข้างมีความขัดแย้งหรือรุนแรง และเคยหรือคนในครอบครัวเคยมีประวัติความรุนแรง โดยบุคคลที่จะเข้าร่วมในหนึ่งครอบครัวจะประกอบด้วยสามีและภรรยา ซึ่งทั้งคู่จะต้องมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วม และพร้อมเป็นครอบครัวตัวอย่างที่จะขยายผลต่อไปในชุมชนได้

การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว จะต้องครอบคลุมทุกชุมชนย่อย สำหรับการพิจารณาว่าผู้ใดเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมนั้น ผู้นำในแต่ละชุมชนย่อยจะเป็นผู้ตัดสินใจ เนื่องจากเป็นคนที่ใกล้ชิดกับประชาชนในชุมชนมากที่สุด โดยที่ประชุมได้กำหนดจำนวนผู้เข้าร่วมไว้ประมาณ 10 ครอบครัว รวม 20 คน

2. การปฏิบัติตามแผนและผลที่สังเกตได้

การปฏิบัติตามแผน และการสังเกตผลที่เกิดขึ้นโดยผู้วิจัย ในกิจกรรมพัฒนาผู้นำชุมชน และครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรงในครอบครัวนั้น มีรายละเอียดดังนี้

2.1 กิจกรรมพัฒนาผู้นำชุมชน

กิจกรรมพัฒนาผู้นำชุมชน ดำเนินการในวันที่ 15 พฤศจิกายน 2552 โดยผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะผู้สังเกตและเป็นผู้ดำเนินการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (Moderator) เนื่องจากกิจกรรมนี้มีลักษณะเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้นำชุมชนกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นอาจารย์จากมหาวิทยาลัย จำนวน 2 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลประจำจังหวัด และมีผลงานโดดเด่นระดับประเทศ โดยมีคนมาดูงานทั้งในและต่างประเทศเป็นจำนวนมาก จำนวน 1 คน การปฏิบัติกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้และผลที่สังเกตได้ มีดังนี้

1.2.1 กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำชุมชนกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ เป็นการพบปะพูดคุยในลักษณะเผชิญหน้า ที่ห้องประชุมชั้น 2 ของศูนย์แพทย์ชุมชนประจำตำบล ในเวลา 13.00 น. กิจกรรมครั้งนี้ผู้นำชุมชนมีความกระตือรือร้นเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นครั้งแรกที่ได้มี

โอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ กิจกรรมในส่วนนี้ ผู้มีบทบาทสำคัญคือผู้ใหญ่บ้าน ที่เริ่มต้นกล่าวต้อนรับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ มีการมอบของที่ระลึกที่ผลิตเองในชุมชน จากนั้นผู้นำชุมชนก็ได้แนะนำตนเองต่อที่ประชุม และกิจกรรมที่ดำเนินการต่อจากนั้น ผู้วิจัยได้เล่าถึงผลของการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนที่พบว่าชุมชนมีปัญหความรุนแรงในหลายระดับ และแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่หรือแต่ละชุมชนย่อย ซึ่งผู้นำชุมชนทั้งหมดต่างยอมรับว่าผลที่ศึกษานั้นเป็นความจริง จากนั้นจึงเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้นำชุมชนกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) ขอบเขตของความรุนแรงในครอบครัว

สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้นำชุมชน เริ่มจากตั้งคำถามต่อผู้เชี่ยวชาญด้านปัญหาความรุนแรงที่ว่า ขอบเขตของความรุนแรงในครอบครัวมีแค่ไหน อย่างไรถึงจะเรียกว่าเป็นความรุนแรงในครอบครัว และเราจะแยกแยะความแตกต่างระหว่างการกระทำรุนแรงในครอบครัวกับความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกันในครอบครัวได้อย่างไร ประเด็นนี้ได้รับการอธิบายจากผู้เชี่ยวชาญว่า ความรุนแรงในครอบครัว คือการกระทำทั้งกาย วาจา จิตใจ และเพศ ในระดับที่มีความเข้มข้นหรือต่อเนื่อง จนกระทบต่อร่างกาย อารมณ์ และความรู้สึกของคนที่ถูกกระทำและคนรอบข้าง โดยเฉพาะสมาชิกในครอบครัว โดยบางอย่างเป็นการกระทำที่ดูเหมือนไม่รุนแรง แต่หากเกิดขึ้นต่อเนื่องยาวนานจะส่งผลต่อจิตใจของผู้ถูกกระทำ เช่น เด็กถูกทิ้งให้อยู่กับบ้านหรือเที่ยวเล่นตามลำพัง ซึ่งปัจจุบันเป็นเรื่องใหญ่แต่คนในชุมชนอาจเห็นว่าไม่มีความรุนแรง เพราะเด็กยังสามารถอาศัยอยู่กับญาติ แต่ในความเป็นจริงการกระทำเช่นนี้มีผลต่อสภาพร่างกายและจิตใจของเด็กที่อยู่ในวัยเจริญเติบโต ดังคำกล่าวที่ว่า “...การทิ้งเด็กให้อยู่ในบ้านจนเกิดอันตราย หรือเด็กบางคนผอม น้ำหนักตกเกณฑ์ หรือไม่ได้รับวัคซีน สิ่งนี้ถือว่าเป็นความรุนแรงในด้านสาธารณสุข...” การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในประเด็นนิยามหรือขอบเขตของความรุนแรงในครอบครัวนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างลักษณะของความรุนแรงในครอบครัวที่แตกต่างออกไปจากการรับรู้และความเชื่อของคนทั่วไป คือไม่ใช่เรื่องของการทุบตีทำร้ายร่างกายหรือการดูว่ากล่าวเพียงอย่างเดียว แต่มีความหมายครอบคลุมถึงการกระทำใด ๆ ที่กระทบกระเทือนต่อร่างกายและจิตใจของคนในครอบครัวทั้งหมด

2) บทบาทของชุมชนในการแทรกแซงปัญหา

นอกจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องนิยามหรือขอบเขตแล้ว ยังได้พูดคุยกันถึงการป้องกันและแก้ไขปัญหา ว่าสามารถกระทำได้หรือไม่ และบทบาทของผู้นำชุมชนหรือคนอื่น ๆ ในการจัดการกับปัญหาจะเป็นอย่างไร ในประเด็นนี้ ผู้นำชุมชนที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านท่านหนึ่งสงสัยว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ภายในครอบครัวของแต่ละคน แม้แต่ญาติ

พี่น้องยังไม่อยากเข้าไปยุ่งเกี่ยว แล้วผู้นำชุมชนจะเข้าไปจัดการกับปัญหาได้อย่างไร โดยผู้นำชุมชนท่านนี้กล่าวอีกว่า คนส่วนใหญ่มองเห็นปัญหาและอยากให้ปัญหานี้หมดไป แต่กังวลว่าความสามารถของคนเพียงไม่กี่คนจะยับยั้งปัญหาได้หรือไม่ ดังคำกล่าวที่ว่า “...เครียดครับ เรามีความสามารถจะช่วย เราได้แค่สอดส่อง แล้วบอกต่อ ๆ กันไป...” ในประเด็นนี้ ผู้เชี่ยวชาญได้กล่าวกับผู้นำชุมชนว่าการจัดการกับปัญหาที่ดีคือการเข้าไปแทรกแซงกับปัญหาในแต่ละระดับ สำหรับในชุมชนแล้ว การจัดการกับปัญหาคือการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในกลุ่มที่เสี่ยง และเมื่อเกิดปัญหาขึ้นจนไม่สามารถจัดการได้ด้วยชุมชนเพียงลำพัง ก็ควรส่งผ่านปัญหาไปยังผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ และสิ่งที่สังคมต้องการในเวลานี้มากที่สุด คือการป้องกันปัญหาในระดับชุมชนหรือแหล่งที่เกิดปัญหา เพราะเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืนที่สุด และควรแทรกแซงในกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลต่อคนอื่นในครอบครัว คือกลุ่มพ่อแม่หรือคู่สมรส เนื่องจากบุคคลกลุ่มดังกล่าวเป็นฐานของครอบครัว และจากข้อมูลที่พบ แสดงให้เห็นว่ากลุ่มนี้เป็นผู้ที่สร้างปัญหาให้กับบุคคลอื่นมากที่สุด ดังคำกล่าวที่ว่า “...อันดับแรกเลย ขอให้เลือกกลุ่มพ่อแม่ ตามหลักการการแก้ไขในกลุ่มนี้จุดแข็งจะเยอะมาก และกลุ่มนี้จะเป็นผู้ก่อปัญหาในครอบครัวเสียเป็นส่วนใหญ่...” การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นของบทบาทชุมชนกับการแทรกแซงปัญหานี้ จึงเป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันในบทบาทของชุมชนที่จะเข้าไปป้องกันปัญหา โดยมีสาระสำคัญคือการแทรกแซงไปที่คู่สมรส และบทบาทของชุมชนคือการป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดขึ้น ส่วนการแก้ไขปัญหในระดับที่มีความรุนแรงมาก สามารถกระทำได้โดยการเฝ้าระวังและแจ้งข้อมูลข่าวสารให้กับผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในแต่ละจังหวัด

3) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในชุมชน

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในครั้งนี้ ยังได้พูดถึงวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยการแทรกแซงปัญหา สิ่งที่เป็นข้อสงสัยคือการแทรกแซงดังกล่าวจะสามารถดำเนินการได้อย่างไร โดยเฉพาะในชุมชนที่มีสภาพเสี่ยงต่อการเกิดปัญหา และการลดสภาพเสี่ยงเหล่านั้นด้วยการเปลี่ยนแปลงแทบเป็นไปไม่ได้ ในประเด็นนี้ผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การแทรกแซงสามารถดำเนินการได้โดยการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งในการเปลี่ยนสภาพแวดล้อมนั้นอาจทำได้ลำบาก และใช้เวลาในการเปลี่ยนแปลง แต่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สามารถดำเนินการได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “...โดยข้อเท็จจริงแล้ว ความแออัด บริบทเช่นนี้เราเปลี่ยนไม่ได้ แต่เราต้องศึกษาให้รู้สาเหตุที่เกี่ยวข้อง แล้วพยายามเปลี่ยนในตัวเขาแทน...” การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในชุมชนนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิท่านนี้ได้ให้ความเห็นว่าสามารถกระทำโดยการสร้างความตระหนักรู้ให้เกิดขึ้น เพื่อให้บุคคลมีความสามารถในการควบคุมตนเอง และมีทักษะในการลดความขัดแย้งและการกระทำรุนแรง รวมทั้งการรู้จักให้อภัย เปิดรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น และยอมรับในความเห็นที่แตกต่าง ดังคำกล่าวที่ว่า “...เขาขาด

สติก็ต้องฝึกสติ เขาไม่เข้าใจลูกก็ต้องรู้วิธีที่จะสื่อสารกับลูก ทั้งนี้ทั้งนั้นกลุ่มไหนที่ซึ่งเรียสเราไม่เอาเข้ามา เราทำในกลุ่มที่แก้ไขได้....” นอกจากนั้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในชุมชน ยังได้พูดคุยกันถึงการทำงานในเชิงรุก โดยผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านได้เสนอแนะว่า คนในชุมชนสามารถเป็นผู้ริเริ่มมากกว่าการรอคอยหน่วยงานภาครัฐ โดยการระดมการมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และหาวิธีการที่ไม่ใช่การบอกกล่าวตรง ๆ แต่มีเป้าหมายเพื่อให้คนในชุมชนมีทางเลือกในการคิดและตัดสินใจด้วยตัวของเขาเอง การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในชุมชนนี้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง และผู้ใหญ่บ้านได้สรุปในตอนท้ายว่าชุมชนมีทรัพยากรเพียงพอที่จะช่วยเหลือคนในชุมชน และมีภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชนมาสนับสนุนด้วย

จากการสังเกตของผู้วิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำชุมชนกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ คือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลข่าวสารของชุมชนกับแนวคิดเชิงวิชาการหรือหลักการในการปฏิบัติ ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในชุมชนได้ โดยเฉพาะการสร้างความรู้ความเข้าใจในขอบเขตของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้เห็นตรงกันในกลุ่มผู้นำชุมชน รวมทั้งบทบาทของชุมชนในการป้องกันปัญหา และแนวทางการป้องกันปัญหาด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในชุมชน โดยการนำทรัพยากรในชุมชนและภาคีเครือข่ายของชุมชนมาช่วยสนับสนุน ซึ่งนอกจากจะทำให้ผู้นำชุมชนมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนอื่น ๆ แล้ว ยังเป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสร้างความมั่นใจให้กับผู้นำชุมชนว่าจะสามารถดำเนินกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน หมู่ ร่วมกับผู้วิจัยได้เป็นอย่างดี

1.2.2 กิจกรรมวิเคราะห์ปัญหาและการป้องกันปัญหา

กิจกรรมการวิเคราะห์ปัญหา และสิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหา ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและพัฒนาทักษะในการคิดวิเคราะห์ให้กับผู้นำชุมชน เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก โดยมีผู้วิจัยร่วมสังเกตและแสดงความคิดเห็นเหมือนเช่นกิจกรรมก่อนหน้านี้ และเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก่อนหน้านี้เช่นเดียวกัน โดยเริ่มกิจกรรมในเวลา 14.30 น. กิจกรรมนี้ถือว่ามี ความสำคัญมากสำหรับมุมมองของผู้วิจัย เพราะจะเป็นการสะท้อนถึงศักยภาพของผู้นำชุมชนในการคิดวิเคราะห์ปัญหาและสิ่งที่สามารถนำมาป้องกันปัญหาร่วมกัน การปฏิบัติและผลที่สังเกตได้มีดังนี้

1) การวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

ผู้นำชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่าง กว้างขวาง เริ่มต้นด้วยการยอมรับว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนมีอยู่จริง ก่อนจะ

จำแนกว่าการกระทำรุนแรงในครอบครัวที่พบสามารถมี 4 ลักษณะ คือ ความรุนแรงทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจ และทางเพศ ความรุนแรงทางวาจาคือลักษณะของการใช้คำพูดที่ไม่เหมาะสมหรือกิริยา ท่าทางที่ก้าวร้าวต่อคนในครอบครัว ซึ่งมีมากที่สุด รองลงมาคือทางร่างกาย เช่นการใช้อาวุธทำร้ายกัน ให้คนอื่นเห็น และความรุนแรงประเภทนี้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นระหว่างคู่สมรสโดยไม่จำกัดเพศที่เป็นฝ่าย กระทำรุนแรง การทำร้ายร่างกายนี้ ถึงแม้ว่าจะมีน้อยกว่า แต่มีความรุนแรงมากกว่า ดังที่สมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบลท่านหนึ่งได้กล่าวถึงการทำร้ายกันในครอบครัวของคนในชุมชนย่อยตนว่า “...มีไม่เยอะ แต่แรง เมื่อวันศุกร์ก็ยังมีตีกันหน้าแฟลต ผัวเมียวัยรุ่นทะเลาะกัน เมียไม่ให้ผัวออกไปข้าง นอก ก็เกิดทะเลาะกัน ตีกันสองยก ยกแรกหน้าแฟลต ยกสองมาตีกันที่ปากซอยหน้าบ้าน.....” ในส่วน การทำร้ายทางจิตใจนั้น ฝ่ายชายจะเป็นผู้ถูกกระทำมากกว่าฝ่ายหญิง เช่น การที่ผู้ชายได้นอใจไปมี คนอื่น อีกทั้งยังมีการบีบคั้นทางการเงิน เพราะผู้ชายจะเป็นฝ่ายหาเงินเข้าบ้าน และผู้หญิงจะต้อง พึ่งพาเรื่องเงินเพื่อซื้อข้าวของ และความรุนแรงทางเพศนั้น ผู้นำชุมชนเห็นว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ก่อนหน้านี้เป็นความจริง คือมี 1 ราย กรณีที่ตากกระทำต่อหลาน ซึ่งถึงแม้ว่าจะไม่มีคนเห็นเป็นที่ ประจักษ์ชัด แต่มีลักษณะการกระทำบางอย่างที่สื่อไปในทางที่กระทำรุนแรงทางเพศ

สำหรับระดับของความรุนแรงนั้น ที่ประชุมวิเคราะห์ว่า ความรุนแรงใน ในระดับที่รุนแรงมากมีการกระทำปรากฏออกมาชัดเจนให้คนอื่นได้รับรู้อยู่ตลอดเวลา มีประมาณ 20 ครอบครัว สำหรับระดับที่มีความขัดแย้งหรือมีการกระทำรุนแรงทางวาจาหรือจิตใจที่ไม่รุนแรงมากนักมี อยู่เยอะมาก แต่ไม่อาจจะระบุจำนวนที่ชัดเจนได้ และระดับที่เผชิญกับสภาพเสี่ยงต่อการเกิดปัญหา ความรุนแรงในครอบครัว ก็มีเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน เนื่องจากสภาพชุมชนที่มีความแออัด หรือคน ในชุมชนมีพฤติกรรมดื่มสุรา และเมื่อพิจารณาในแต่ละชุมชนย่อย ผู้นำของแต่ละชุมชนย่อยต่าง แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน และสร้างข้อสรุปร่วมกันว่าชุมชนย่อยที่ 3 ซึ่งเป็นชุมชนที่มีบ้านเรือน แออัดมีปัญหามากที่สุด ดังที่ผู้นำชุมชนย่อยที่ 3 ที่เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลได้ยอมรับว่า ชุมชนของตนเป็นพื้นที่มีปัญหาความรุนแรงมากที่สุด โดยเฉพาะการทำร้ายร่างกายและทางวาจา อีกทั้งยังมีกรณีความรุนแรงทางเพศต่อเด็กผู้หญิงด้วย ซึ่งเป็นปัญหาที่คุกคามเด็กและเยาวชนเป็นอย่างมาก ดังคำกล่าวที่ว่า “.....มองในภาพรวมคือการทำร้าย และการใช้วาจา ซึ่งบ้านเรือนอยู่ติดกัน ก็ จะรับรู้และมีปัญหาด้านจิตใจไปด้วย อยากให้หน่วยงานประเภทสาธารณสุขหรือนักจิตวิทยาให้ความ สนใจหรือเข้ามาแก้ปัญหาด้วย.....” ส่วนชุมชนย่อยอื่นๆ นั้น พบว่า ชุมชนย่อยที่ 2 มีความรุนแรงใน ครอบครัวรองลงมา เนื่องจากมีบ้านเช่าเป็นจำนวนมาก อีกทั้งคนชุมชนก็เป็นผู้ประกอบการที่รับจ้างที่ มีค่าตอบแทนไม่มากนัก จึงเกิดความเครียดกับฐานะความเป็นอยู่ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ ครอบครัวกระทบกระทั่งมีปากเสียงกันบ่อยครั้ง จนกลายเป็นเรื่องปกติของชุมชนไปแล้ว แต่สิ่งที่ผู้นำ ชุมชนท่านนี้เป็นห่วงคือ การทะเลาะกันจะเริ่มต้นที่คู่สมรส แต่เมื่อมีความรุนแรงขึ้นจะลุกลามไปสู่บุตร

หลานที่อาศัยอยู่ในครอบครัว จนเด็กหลายคนมีพฤติกรรมเลียนแบบความก้าวร้าวทางวาจาให้เห็น ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนย่อยท่านหนึ่ง ที่ว่า “....ความรุนแรงของชุมชนผมนะ กลายเป็นเรื่องปกติไปแล้ว เริ่มจากพ่อแม่ทะเลาะกัน ลามไปถึงลูกหลาน ลูกหลานก็จะเลียนแบบ....”

ชุมชนที่ดูเหมือนจะมีปัญหาน้อย ตามการวิเคราะห์ของผู้นำชุมชน คือชุมชนย่อยที่ 1 และ 4 แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เพียงแต่เนื่องจากชุมชนย่อยที่ 1 มีบ้านเรือนห่างกัน อีกทั้งยังมีรั้วรอบของชิด ในขณะที่ชุมชนย่อยที่ 4 เป็นตึกแถวย่านการค้า และไม่ใช่คนในพื้นที่ ทำให้ผู้นำชุมชนไม่มีข้อมูลในเรื่องนี้มากนัก อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชนทั้งสองนี้ก็วิเคราะห์ว่ายังพบว่ามี ความรุนแรงทางวาจา เช่น การใช้วาจาไม่สุภาพ โดยใช้คำพูดหยาบคายดูด่าว่ากล่าวคู่สมรสและบุตรหลานให้ได้ยินออกมานอกบ้านอยู่เป็นประจำเช่นเดียวกัน

จากการสังเกตของผู้วิจัย ผู้นำชุมชนต่างได้วิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ด้วยการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในชุมชนย่อยของตนตามที่ตนเองรับรู้มา และมีการรับฟังความคิดเห็นของผู้นำชุมชนคนอื่น ๆ รวมทั้งมีการโต้แย้งในสิ่งที่ตนเห็นว่ามี ความแตกต่าง หรือกล่าวสนับสนุนในสิ่งที่ตนเองเห็นคล้อยตาม ก่อนที่จะสร้างเป็นข้อสรุปที่แสดงถึงสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนในภาพรวมโดยผู้วิจัย

2) การวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรง

นอกเหนือจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาโดยรวมแล้ว ผู้นำชุมชนต่างได้ร่วมกันวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาที่เสี่ยงต่อการกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว โดยจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ สาเหตุที่เกิดขึ้นจากตัวบุคคลที่กระทำรุนแรงต่อครอบครัว และสาเหตุที่เกิดจากสภาพแวดล้อมที่เป็นตัวเร่งให้เกิดปัญหา ดังนี้

(1) ปัญหาที่เกิดจากตัวของบุคคล

ปัญหาที่เกิดจากตัวบุคคลนี้ ผู้นำชุมชนมองว่า ความรุนแรงในครอบครัวส่วนหนึ่งเป็นเพราะนิสัยส่วนตัว หรือจากสภาพจิตใจที่ชอบใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา หรือแสดงอำนาจให้คนในครอบครัวยอมตาม เช่น เมื่อไม่พอใจหรือต้องการให้คนอื่นทำตามก็มักใช้เสียงดัง หรือเมื่อทะเลาะกันก็ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ โดยเฉพาะการไม่รู้จักรอคอดกลั้นในคำพูด หรือพูดโดยใช้อารมณ์ไม่คำนึงถึงจิตใจของคนในครอบครัว ทำให้อีกฝ่ายเกิดโทสะ จนมีการโต้เถียงและมักเป็นเหตุให้มีการกระทำรุนแรงอย่างอื่นตามมา ปัญหาการไม่รู้จักรอคอดกลั้นใน ด้านอารมณ์ และคำพูดนี้ นับว่าเป็นปัญหาใหญ่ของครอบครัวที่ใช้ความรุนแรงในชุมชน โดยส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับคู่สมรส ก่อนที่จะขยายวงไปสู่บุตรหลานและคนในครอบครัวคนอื่น ๆ ซึ่งผู้นำบางคนเห็นว่าเป็นเพราะไม่ได้รับการพัฒนาด้านจิตใจ แต่คนส่วนใหญ่เห็นว่าเห็นว่าเป็นเพราะความเครียดที่บุคคลมีอย่างสะสมอันเนื่องมาจากสภาพทางเศรษฐกิจสังคม เพราะครอบครัวที่มีปัญหาส่วนใหญ่จะมีความรู้

ต่ำ เงินเดือนน้อยไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว มีเวลาทำงานไม่แน่นอน และไม่มีเวลาที่จะดูแลบุตรหลานของตนได้ ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนย่อยที่ 4 ที่ว่า “... พ่อแม่ทำงาน ลูกออกไปเล่นเกม กลับบ้านก็ดึกคืน ผู้ใหญ่ก็มีปากเสียงกัน...”

ปัญหาที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากตัวบุคคลที่กระทำรุนแรงนี้ ที่ประชุมวิเคราะห์ว่า เป็นการผสมผสานกันระหว่างปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมกับนิสัยของตัวบุคคล ได้แก่ การที่บุคคลนิยมใช้ความรุนแรงเพื่อแก้ไขปัญหา การเกิดความเครียดเนื่องมาจากรายได้น้อยและทำงานไม่เป็นเวลา เพราะส่วนใหญ่จะรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่ต้องทำงานเป็นกะ การขาดความยั้งคิดและไม่สามารถสะกดกันอารมณ์โกรธหรือไม่พอใจได้ ปัจจัยดังกล่าวเป็นแรงผลักดันให้เกิดความรุนแรงทางวาจา และเมื่อมีการโต้เถียงเกิดขึ้นก็จะลุกลามไปสู่การกระทำรุนแรงในด้านอื่น ๆ ตามมา

(2) ปัญหาจากสภาพแวดล้อมของชุมชน

สภาพแวดล้อมของชุมชนที่เป็นตัวเร่งให้เกิดปัญหานั้นมีหลายสาเหตุ และแต่ละชุมชนย่อยก็มีลักษณะแตกต่างกัน โดยในส่วนของชุมชนย่อยที่ 2 และ 3 มีปัญหาที่คล้ายคลึงกัน คือ สภาพบ้านเรือนของชุมชนนั้นมีความแออัด ที่พักอาศัยของแต่ละครอบครัวคับแคบ และบ้านแต่ละหลังปลูกติดกับทางสัญจร ในขณะที่คนในชุมชนก็อยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังมีปัญหาวัยรุ่นนั่วมั่วสุมกันแล้วส่งเสียงดังหนวกหู ดังนั้นครอบครัวที่อาศัยอยู่ในชุมชนจึงไม่มีความเป็นส่วนตัวมากนัก ซึ่งเมื่อครอบครัวใดมีความขัดแย้งและมีการกระทำรุนแรงเช่น การทะเลาะด้วยคำพูดหรือมีการลงไม้ลงมือกัน จึงเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปจนเกิดเป็นความเคียดแค้น และเห็นว่าเป็นเรื่องปกติของครอบครัวที่คนภายนอกครอบครัวไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว ปัจจัยสภาพแวดล้อมในลักษณะนี้ผู้นำชุมชนวิเคราะห์ว่าเป็นลักษณะของตัวเร่งให้ความรุนแรงมีมากขึ้น อันเนื่องมาจากการเคียดแค้นและเกิดการยอมรับในการกระทำรุนแรงว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตครอบครัว ในขณะที่อีกบางส่วนก็เกิดพฤติกรรมเลียนแบบ เนื่องจากเห็นตัวอย่างว่าการใช้ความรุนแรงสามารถยุติปัญหาได้ ดังคำกล่าวของผู้ใหญ่บ้านที่ 4 ที่ว่า “.....สภาพที่แออัด คนก็ทำงานโรงงานอยากนอนก็ไม่ได้นอน... มีการเลียนแบบพฤติกรรม เป็น การปลูกฝังสิ่งที่ไม่ดีให้เกิดขึ้น.....”

ในขณะที่ปัจจัยสภาพแวดล้อมของชุมชนย่อยที่ 1 กลับแตกต่างออกไป เนื่องจากบ้านเรือนมีลักษณะกระจัดกระจาย มีรั้วรอบขอบชิด ผู้นำชุมชนย่อยแห่งนี้ชี้ว่าสภาพแวดล้อมมีผลต่อการเกิดความรุนแรงน้อยมาก แต่ไม่ใช่ว่าจะไม่มี เนื่องจากการที่บ้านอยู่ห่างกันก็อาจเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ความรุนแรงเกิดขึ้นได้ง่ายเช่นเดียวกัน

กล่าวได้ว่า การวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาที่เสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรงภายใต้บริบทของชุมชน หมู่ 4 นี้ ที่ประชุมได้ข้อสรุปว่า ทั้งปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายในตัวบุคคลซึ่ง

รวมถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว และปัจจัยสภาพแวดล้อมที่ครอบครัวนั้นอยู่อาศัย เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนเกิดขึ้น และขยายตัวออกไป อันได้แก่นิสัยส่วนตัวที่ชอบใช้ความรุนแรงเพื่อแก้ไขปัญหา ความเครียดจากการทำงานและปัญหาเศรษฐกิจของครอบครัว การขาดความยั้งคิดและการควบคุมตนเองเมื่อมีปัญหาเผชิญ และสภาพบ้านเรือนที่แออัดจนทำให้รับรู้ปัญหาความรุนแรงของครอบครัวอื่น และเกิดเป็นความเคียดชัง จนยอมรับที่จะใช้ความรุนแรงเพื่อแก้ปัญหา

จากการสังเกตของผู้วิจัย การวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหานี้ เป็นการแสดงถึงสภาพของบุคคลในชุมชนกับบริบททางสภาพแวดล้อม ที่ผู้นำชุมชนเห็นว่าเกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน การร่วมกันวิเคราะห์ในส่วนนี้สะท้อนถึงความสามารถในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุหรือสภาพที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันของผู้นำชุมชนได้เป็นอย่างดี

3) การวิเคราะห์สิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหา

การวิเคราะห์สิ่งที่จะมาสนับสนุนการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน เป็นการวิเคราะห์ถึงสิ่งที่เอื้อต่อการป้องกันปัญหา ทั้งที่เป็นปัจจัยด้านบวกที่มีอยู่ภายในตัวบุคคล และในสภาพแวดล้อมหรือทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่ศึกษา ที่สามารถนำมาใช้ในการป้องกันหรือลดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนลงไปได้ ซึ่งจากการวิเคราะห์โดยผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมประชุมเห็นว่า ผู้นำชุมชนสามารถเป็นกลไกในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ และที่ผ่านมาผู้นำชุมชนได้รวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในฐานะผู้มีส่วนร่วมวิจัยอยู่แล้ว หากผู้นำชุมชนนี้รวมตัวเป็นเครือข่ายเฝ้าระวังก็น่าจะป้องกันปัญหาได้เป็นอย่างดี ดังความคิดเห็นของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลท่านหนึ่งที่กล่าวว่า “...ทรัพยากรที่เข้มแข็งคือผู้นำครับ เน้นให้มีการช่วยเหลือห้ามปรามปัญหาความรุนแรง สามีภรรยาเขาก็จะระมัดระวังไม่ทำอะไรเกินเลย...”

ในประเด็นเกี่ยวกับการใช้บทบาทผู้นำมาช่วยป้องกันปัญหานี้ ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากสมาชิกที่เป็นผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมประชุม ทั้งนี้ เนื่องจากผู้นำชุมชนทั้งหมดมีเจตนาและความเต็มใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมป้องกันปัญหาความรุนแรงมาตั้งแต่ระยะก่อนการวิจัย และได้มีบทบาทในการร่วมแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนก่อนหน้านี้ ซึ่งในการประชุมครั้งนี้ ผู้ใหญ่บ้านยังได้แสดงกระตุ้นให้ผู้นำชุมชนได้รวมพลังกันเพื่อป้องกันปัญหา ดังคำกล่าวที่ว่า “....อย่างแรกเราต้องร่วมมือกัน เราต้องเข้ากันได้ทั้งหมด ให้มีใจที่จะช่วยเหลือจริง ๆ ผู้นำสามารถรวมพลังที่จะช่วย โดยคิดว่าทุกคนที่เราลงไปช่วยเหลือคือลูกหลาน.....”

สำหรับสิ่งที่จะมาสนับสนุนการป้องกันปัญหาอื่น ๆ ที่ประชุมเห็นว่า ภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงมีองค์การศาสนาที่สามารถนำมาขัดเกลาพฤติกรรมของคนในชุมชน อีกทั้งในบางชุมชนย่อยยังมีเครือข่ายวิทยุชุมชน ที่สามารถใช้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนระดับชุมชน หรือการดำเนินการที่ต้องใช้การสื่อสารในวงกว้างได้ สำหรับปัจจัยภายนอกชุมชน สามารถขอรับการสนับสนุนบุคลากรจากหน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัด เช่น โรงพยาบาลปทุมธานี และจากภาคเอกชน ที่ทำงานในเรื่องความรุนแรงในครอบครัวจากส่วนกลางได้ นอกจากนี้ชุมชนมีภาคีเครือข่าย เช่น ศูนย์แพทย์ชุมชน หน่วยทหารบริเวณใกล้เคียง และองค์การบริหารส่วนตำบล ที่จะมาสนับสนุน หากภารกิจที่ดำเนินการมีความสอดคล้องกับหน่วยงานดังกล่าว

กล่าวได้ว่า สิ่งที่จะมาสนับสนุนการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนได้ คือทรัพยากรที่เป็นบริบทของชุมชน ซึ่งที่เด่นชัดที่สุดคือผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และได้รวมตัวกันเป็นเครือข่าย สื่อของชุมชน องค์การทางศาสนา หน่วยงานทั้งภาครัฐในระดับจังหวัด หน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานที่เป็นภาคีเครือข่ายของชุมชน ที่เคยได้ดำเนินงานร่วมกันมา ในกิจกรรมอื่น ๆ และจากการสังเกตของผู้วิจัย การวิเคราะห์ถึงปัจจัยสนับสนุนการป้องกันปัญหา เป็นความสามารถของผู้นำชุมชนในการร่วมกันพิจารณาถึงโอกาสในการนำทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน มาสนับสนุนการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ซึ่งการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นส่วนนี้ แสดงถึงศักยภาพในการคิดวิเคราะห์ และมุมมองการพัฒนาที่ต้องการสร้างการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่าย เพื่อให้การพัฒนาเกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายอย่างดีที่สุด

2.2 กิจกรรมพัฒนาครอบครัวแกนนำ

กิจกรรมพัฒนาครอบครัวแกนนำ ดำเนินการในวันที่ 20 ธันวาคม 2552 ที่ศูนย์แพทย์ชุมชนประจำตำบล ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ผู้วิจัย ผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบลที่มาสังเกตการณ์และช่วยเหลือกิจกรรม จำนวน 8 คน และครอบครัวเสี่ยงที่ถูกคัดเลือกจากผู้นำชุมชนให้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาเป็นครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรง จำนวน 10 ครอบครัว รวม 20 คน การปฏิบัติกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้และผลที่สังเกตได้ มีดังนี้

2.2.1 กิจกรรมปวารณาตน

กิจกรรมปวารณาตน เป็นกิจกรรมแรกๆที่ดำเนินการพัฒนาครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน โดยมีเป้าหมายที่จะนำสถาบันศาสนา ในฐานะที่เป็นองค์การชุมชนเข้ามามีบทบาทในการสร้างความรู้ความเข้าใจในชีวิตครอบครัวของคนในชุมชน เพื่อลดความขัดแย้งและป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวขึ้นมา ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้ได้แก่ พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสวัดในชุมชนใกล้เคียงในฐานะวิทยากรกระบวนการ และครอบครัวแกนนำ ทั้ง 10

ครอบครัว การดำเนินกิจกรรมเริ่มต้นขึ้นเมื่อพระสงฆ์ให้ครอบครัวแกนนำเขียนชื่อของตนเองและคู่สมรส พร้อมคำปฏิญาณว่าจะไม่ใช้ความรุนแรงกับคนในครอบครัวหรือข้อความอื่น ๆ ในลักษณะใกล้เคียงกัน จากนั้นนำไปใส่ในบาตร ก่อนที่จะปิดบาตรแล้วพรมน้ำมนต์ โดยพระสงฆ์ได้กล่าวถึงความสำคัญของกิจกรรมนี้ว่า เป็นการให้คำมั่นสัญญาแก่คู่สมรสและคนอื่น ๆ ในชุมชน ว่าตั้งแต่นี้ต่อไป ครอบครัวแกนนำทั้งหมดจะหลีกเลี่ยงที่จะใช้ความรุนแรงในครอบครัว เพราะทุกคนเห็นพ้องกันว่า เป็นสิ่งที่ไม่ดี และทุกคนยินดีที่จะปฏิบัติตามคำสัญญานั้น โดยมีพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้วิจัย นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเข้าร่วมเป็นพยาน

หลังจากนั้น จึงเป็นการบรรยายถึงหลักธรรมที่ในการครองเรือน เรียกว่า ฆราวาสธรรม 4 อันถือเป็นแบบแผนทางศีลธรรมสำหรับครอบครัวในการครองเรือน โดยพระสงฆ์ที่เป็นวิทยากรกระบวนการได้ปลูกฝังให้ครอบครัวแกนนำได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการครองเรือนและการใช้ชีวิตครอบครัว ซึ่งจะต้องรู้จักควบคุมความโกรธและความขัดแย้งไม่ให้ลุกลามบานปลาย รู้จักการสื่อสารกับคนในครอบครัวอย่างระมัดระวัง และพึงจัดการกับปัญหาของครอบครัวอย่างมีสติ

จากการสังเกตของผู้วิจัย ครอบครัวแกนนำทั้ง 10 ครอบครัว มีความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรม และเมื่อพิจารณาข้อความของแต่ละครอบครัวได้เขียนเพื่อเป็นการให้คำมั่นสัญญากับพระสงฆ์ในภายหลังกิจกรรม พบว่าแต่ละครอบครัวต่างก็มีคำมั่นสัญญาที่จะไม่ใช้ความรุนแรงกับครอบครัวไปในทิศทางที่คล้ายคลึงกัน คือ “..... ต่อไปฉันจะรักเมียและลูกมากขึ้น เพราะไม่มีใครที่สำคัญในชีวิตเท่าครอบครัวอีกแล้ว” หรือ “..... (ชื่อ)จะไม่ทำอะไรที่ทำให้เสียใจอีกที่ผ่านมถ้าทำอะไรผิดพลาดไป ก็ขออภัยด้วย.....” และมีบางครอบครัวที่มองว่าครอบครัวของตนเองมีความอบอุ่นดีแล้ว แต่ก็ให้คำมั่นสัญญาว่า “.....ครอบครัวเราไม่มีปัญหาทั้ง ก็จะไม่มีต่อไป สัญญาว่าจะกินเหล้าน้อยลง เรื่องเที่ยวจะเลิกแล้ว.....” นอกจากนี้ ครอบครัวแกนนำยังมีทำที่แสดงถึงความรักต่อคู่สมรส โดยแสดงถึงความรักความผูกพันต่อกัน เช่น การกุมมือกันหรือการสบตากันอย่างเอื้ออาทรเป็นระยะ ๆ

2.2.2 กิจกรรมสานสัมพันธ์

กิจกรรมสร้างสัมพันธ์ เป็นกิจกรรมในลักษณะการเล่นเกมที่ให้ครอบครัวแกนนำได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อการผ่อนคลายความตึงเครียด และมีเป้าหมายเพื่อให้ครอบครัวแกนนำที่ร่วมกิจกรรมมีการสื่อสารกับครอบครัวอื่น ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และเครือข่าย ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในฐานะวิทยากรกระบวนการ ผู้ใหญ่บ้าน และครอบครัวแกนนำ ทั้ง 10 ครอบครัว การดำเนินกิจกรรมเริ่มต้นด้วยการแบ่งกลุ่มครอบครัวแกนนำออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง โดยแต่ละฝ่ายให้ยืนอยู่ห่างกันประมาณ 5 เมตร จากนั้นนำผ้ามาปิดตาฝ่ายหนึ่งก่อนจะคละอีกฝ่ายเพื่อให้เปลี่ยนตำแหน่งจากเดิม แล้วจึงเริ่มให้

ฝ่ายที่ถูกปิดตาได้เดินไปหาคู่สมรสของตนที่ยืนปะปนกับคนอื่น ๆ อยู่อีกฝ่ายหนึ่ง โดยเปิดโอกาสให้อีกฝ่ายได้ส่งเสียงเรียกคู่สมรสของตนเองได้ ใครจับคู่ได้ก่อนเป็นผู้ชนะ ก่อนที่จะสลับข้างกัน และแข่งขันอีกครั้ง ใช้เวลาการแข่งขันประมาณ 10 นาที

จากการสังเกตของผู้วิจัย กิจกรรมนี้แม้ดูผิวเผินจะดูเหมือนเป็นแค่เกมคลายเครียดธรรมดา ๆ แต่เมื่อการแข่งขันจบลง และผู้ใหญ่บ้านได้ถามความรู้สึกจากแต่ละคู่ที่เข้าแข่งขัน กลับพบว่าครอบครัวแกนนำต่างมีมุมมองต่อกิจกรรมนี้แตกต่างกันออกไป โดยหลายคนเห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวไม่ใช่เกมเพื่อการผ่อนคลาย แต่เป็นกิจกรรมที่แฝงแง่คิดในการใช้ชีวิตคู่ ที่จะต้องรับฟังเสียงของอีกฝ่ายโดยตั้งใจ ดังคำกล่าวของผู้ร่วมกิจกรรมหลายคนที่ว่า “..... มันไม่ใช่เกม แต่เป็นเหมือนชีวิตจริงที่ต้องฟังเสียงของกันและกัน....” หรือ “..... เสียงเขา (ภรรยา) ทำให้ผมไม่หลงทาง.....” เป็นต้น

2.2.3 กิจกรรมพัฒนาจิตใจ

กิจกรรมพัฒนาจิตใจ เป็นการดำเนินการเพื่อสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวในกลุ่มครอบครัวแกนนำ รูปแบบของกิจกรรมมีเป้าหมายเพื่อให้แต่ละครอบครัวได้มีกิจกรรมร่วมกัน เพื่อส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดี และจัดเงื่อนไขที่จะสร้างความขัดแย้งด้วยการรับฟังเรื่องราวดี ๆ แล้วแสดงความรู้สึกออกมา พร้อมกับกำชับสัญญาที่จะไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน กิจกรรมนี้จึงมี 2 กิจกรรมย่อยด้วยกันคือการฟังสื่อสร้างสรรค์ และการให้คำมั่นสัญญา ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในฐานะวิทยาการกระบวนการ และครอบครัวแกนนำทั้ง 10 ครอบครัว

การฟังสื่อสร้างสรรค์ ดำเนินการโดยให้คู่สมรสได้นั่งหันหน้าเข้าหากัน จากนั้นจับมือกันแล้วหลับตาเพื่อฟังสื่อสารคดีสั้นประกอบดนตรี จำนวน 3 เรื่องของพระอาจารย์ชาญชัย อธิปญญา คือ เขาชนะกันด้วยเหตุผล รักเดียวใจเดียว และเลี้ยงลูกให้โต หลังจากฟังจบแล้ว จึงให้ทั้งคู่เขียนเกี่ยวกับความดีในคู่สมรสของแต่ละคน

กิจกรรมคำมั่นสัญญา ดำเนินการหลังจากวิทยากรได้อ่านความดีของคู่สมรสที่แต่ละคนเขียนมา จากนั้นให้แต่ละคู่ได้หันหน้าเข้าหากันเพื่อพูดคุยกันถึงสิ่งที่ตนเองเขียน พร้อมกับกำชับสัญญาที่จะไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน และเมื่อมีความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกัน จะอดทนอดกลั้น โดยระลึกถึงความดีของอีกฝ่ายมากกว่าจะมองเพียงข้อเสียหรือด้านที่ทำให้เราไม่พึงพอใจ

จากการสังเกตของผู้วิจัย กิจกรรมนี้สามารถช่วยให้ครอบครัวแกนนำได้มีโอกาสสื่อสารกับคู่สมรสในสิ่งที่อาจไม่เคยได้พูดคุยกันมาก่อน เช่น การพูดถึงความดีของอีกฝ่ายเพื่อเป็นการแสดงความรู้สึกที่ดีต่อคู่สมรส หรือการให้คำมั่นสัญญาที่จะไม่ใช้ความรุนแรง และจะระงับ

ยับยั้งความไม่พอใจหรืออารมณ์โกรธด้วยการระลึกถึงความดีของอีกฝ่าย สำหรับข้อความที่แสดงถึงความดีของกลุ่มสมรสนั้น ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ครอบครัวแกนนำต่างได้พูดถึงความดีของกลุ่มที่ตนเองรู้สึกประทับใจ เช่น “....ข้อดีของภรรยาถือเป็นภรรยาที่ดีของข้าพเจ้า รู้จักว่าควรจะทำตัวและปฏิบัติตัวอย่างไร เพื่อให้เกิดความสุขแก่ครอบครัว และเสียสละความสุขส่วนตัวที่ควรจะได้รับ มาแบ่งปันความสุขให้กับลูก ๆ ได้รับทั่วถึงกัน....” และ “....ข้อดีของสามีคือช่วยกันดูแลลูก ๆ ให้คำปรึกษาปัญหาต่าง ๆ และช่วยทำมาหากิน ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ และทำงานบ้านให้ทุกอย่าง ช่วยทำกับข้าวให้ครอบครัว ดูแลครอบครัวทุกอย่าง....” เป็นต้น

2.2.4 กิจกรรมส่งเสริมสถานะครอบครัวแกนนำ

กิจกรรมส่งเสริมสถานะครอบครัวแกนนำ คือการการมอบแผ่นป้ายที่แสดงถึงการเป็นสถานะครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรง เป็นกิจกรรมสุดท้ายที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมครอบครัวที่ร่วมกิจกรรมให้มีสถานะและบทบาทเป็นครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรงในครอบครัว และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ครอบครัวอื่น ๆ ในชุมชน ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้ได้แก่ นักวิชาการจากภายนอกที่เข้าร่วมสังเกตการณ์ และครอบครัวแกนนำ ทั้ง 10 ครอบครัว สำหรับป้ายที่มอบให้นี้มีลักษณะเป็นโปสเตอร์สีเหลือง ขนาด B3 มีข้อความที่แสดงให้ทราบว่าครอบครัวที่ติดป้ายประกาศไว้หน้าบ้านนี้เป็นครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรง และเป็นครอบครัวตัวอย่างที่จะแสดงถึงความรักความสามัคคีของคนในครอบครัว

จากการสังเกตของผู้วิจัย กิจกรรมนี้สร้างความพึงพอใจให้กับครอบครัวแกนนำที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างมาก มีการขอร้องให้นักวิชาการที่ได้เซ็นชื่อกำกับลงไปบนแผ่นป้าย และหลายคนแสดงเจตจำนงที่จะนำโปสเตอร์นี้ไปติดไว้หน้าบ้านเพื่อให้คนในชุมชนได้รับทราบ

3. การสะท้อนผลการปฏิบัติ

การสะท้อนผลการปฏิบัติ เป็นการสรุปจากผลการดำเนินการในรอบปีที่ 1 ตามความเห็นของผู้วิจัย และส่วนหนึ่งมาจากการวิพากษ์ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้นำชุมชน ในวันที่ 28 มกราคม 2553 ณ ศูนย์แพทย์ชุมชนประจำตำบล โดยมีประเด็นที่สะท้อนผลการปฏิบัติดังนี้

3.1 การมีส่วนร่วมของชุมชน

3.1.1 ความร่วมมือของผู้นำชุมชน

บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนทั้ง 10 คน ในการร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาครอบครัวแกนนำเป็นไปอย่างดียิ่ง จากการประชุมเพื่อวางแผนและดำเนินกิจกรรมรวม 6 ครั้ง มีผู้เข้าร่วมประชุมครบทั้ง 10 คน จำนวน 3 ครั้ง อีก 2 ครั้งที่เหลือมีผู้เข้าประชุมและดำเนินกิจกรรม จำนวน 9 คน เนื่องจากติดธุระส่วนตัวที่จำเป็น ซึ่งถือว่าได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชนอย่างดียิ่ง โดยบทบาทของผู้นำชุมชนที่เป็นผู้ร่วมวิจัย ให้ความร่วมมือตั้งแต่การวิเคราะห์สถานการณ์

ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน รวมทั้งวางแผน คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่จะนำมาพัฒนาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และปฏิบัติตามแผน ซึ่งจากทัศนะของผู้นำชุมชนหลายคนสะท้อนว่า ความร่วมมือของผู้นำชุมชนนี้ถือเป็นความรับผิดชอบ ในฐานะผู้นำของคนในชุมชน ที่จะต้องแสดงถึงความเสียสละและทำประโยชน์ให้กับชุมชน โดยความร่วมมือนี้เป็นสิ่งที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับตนเอง ในฐานะของผู้นำชุมชนที่ต้องทำประโยชน์ให้กับชุมชน ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขที่ว่า “...เรามาทำงานชุมชนนี้คือการเสียสละ ได้ที่จะได้โน่นได้นี่ไม่ได้หรอกนะ แต่เราต้องเสียสละนะค่ะ...” และผู้นำชุมชนย่อยบางคนที่ว่า “... เราถือว่าเราภูมิใจและเสียสละ เราต้องทำด้วยใจ...” นอกจากนั้นความร่วมมือดังกล่าว ผู้นำชุมชนยังถือว่สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นภาระหน้าที่ของผู้นำที่จะต้องดำเนินการเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนควบคู่ไปกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ด้วยการฝึกกำลังเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลคนในชุมชน ดังคำกล่าวของผู้ใหญ่บ้านที่ว่า “...ชุมชนไหนเข้มแข็ง มีงานทำอะไรแล้วนี้ ผู้นำชุมชนต้องเข้มแข็งด้วย ต้องรู้จักชวนชวยคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เอื้อเพื่อเอื้อแม่... ถ้าเกิดเราร่วมมือร่วมใจกันอย่างนี้ ก็จะทำให้ชุมชนเรามีความเข้มแข็ง...”

กล่าวได้ว่า ผลที่สะท้อนในแง่ของความร่วมมือของผู้นำชุมชนอยู่ในระดับสูง คือผู้นำชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินการเป็นอย่างดี โดยความร่วมมือดังกล่าวเกิดจากจิตสำนึกรับผิดชอบของผู้นำชุมชน ที่จะต้องมีความเสียสละด้วยการฝึกกำลังเป็นเครือข่ายการทำงานเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน และผลที่เกิดขึ้นคือความภาคภูมิใจในตนเองที่ได้ทำหน้าที่ผู้นำชุมชนอย่างเต็มที่ปราศจากผลตอบแทนใดๆ

3.1.2 ความร่วมมือของภาคีเครือข่าย

นอกเหนือจากความร่วมมือของผู้นำชุมชนแล้ว สิ่งที่สะท้อนได้จากกรดำเนินการในวงรอบที่ 1 คือความสามารถในการดึงเครือข่ายเข้ามาร่วมดำเนินการ ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติการในวงรอบนั้นนอกจากจะเป็นความร่วมมือระหว่างผู้วิจัยกับผู้นำชุมชนแล้ว ยังได้รับความร่วมมือและการช่วยเหลือจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการจากภายนอก และผู้เชี่ยวชาญในเรื่องปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของจังหวัด นอกจากนั้นยังได้นำองค์กรในชุมชนมาช่วยสนับสนุน ได้แก่ สถาบันทางศาสนา และหน่วยงานด้านสาธารณสุขเข้ามามีส่วนร่วม

3.2 จุดเด่นและข้อจำกัด

3.2.1 จุดเด่น

ความโดดเด่นของการดำเนินการที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายนี้คือการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา การพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานนี้ประกอบด้วยผู้วิจัยที่เป็นผู้จุดประกายและสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชนที่เป็นคนในพื้นที่เข้ามาร่วมป้องกันปัญหาความรุนแรง

ในครอบครัวของชุมชน ซึ่งผู้นำชุมชนหลายคนได้กล่าวอย่างสอดคล้องกันว่า การพัฒนาโดยนำผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจะทำให้ทราบปัญหาที่แท้จริง เพราะผู้นำชุมชนถือเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับชาวบ้านจนมีความคุ้นเคยและไว้วางใจซึ่งกันและกัน ดังนั้นการสื่อสารเพื่อขอความร่วมมือจึงกระทำได้ง่าย ดังคำกล่าวของผู้ใหญ่บ้านและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ว่า “...ผู้นำจะรู้ว่าอะไรเกิดขึ้นตรงไหน อย่างไร...” และ “....จุดเด่นคือความร่วมมือของหลายคนทำให้มีพลัง และแต่ละคนก็ใช้ความคุ้นเคยในการสื่อสารหรือว่าขอความร่วมมือ ประสานงาน....” นอกจากนั้นการดำเนินการยังได้มีการนำภาคีเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชนมาสนับสนุน เช่น นักวิชาการและสถาบันทางศาสนา ลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดพลังในการป้องกันปัญหา และทำให้การป้องกันปัญหาดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำชุมชนกับบุคคลภายนอกชุมชนจนเกิดมุมมองและวิธีการใหม่ ๆ เช่น การรู้จักคิดวิเคราะห์ปัญหาและหาทางเลือกในการป้องกันปัญหาหลาย ๆ ทาง ซึ่งผู้นำชุมชนบางท่านมองว่าเป็นการทำงานในเชิงลึกที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาของชุมชน และเป็นความต้องการของชุมชนโดยแท้จริง ดังที่ผู้ใหญ่บ้านที่ว่า “.....เขาอยากให้อัดกิจกรรมอย่างนี้เรื่อย ๆ มีการพบปะกันทำกิจกรรมอย่างนี้ เพราะเป็นกิจกรรมในเชิงลึกที่คนอยากเข้ามาช่วย.....” รวมทั้งผู้นำที่เป็นคณะกรรมการชุมชนที่ว่า “....ข้อดีคือเรามีการปรึกษากัน พุดกันด้วยเหตุผลว่าจะแก้ไขกันยังไง.....” เป็นต้น

กล่าวได้ว่า จุดเด่นของการดำเนินการในวงรอบนี้คือการมีเครือข่ายผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็งและได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จนมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ปัญหาและหาวิธีการในการป้องกันปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน รวมทั้งการสามารถสร้างความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชนจนการดำเนินการบรรลุผลในที่สุด

3.2.2 ข้อจำกัด

ข้อจำกัดของการดำเนินการในวงรอบนี้ คือกลุ่มเป้าหมายยังมีความจำกัด อยู่แค่ผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำเท่านั้น ไม่สามารถพัฒนาได้ครอบคลุมครอบครัวเสียงทั้งหมดของชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินการในครั้งนี้เป็นเรื่องใหม่ที่ผู้นำชุมชนไม่เคยปฏิบัติมาก่อน จึงมีความตั้งใจที่จะทำในลักษณะนำร่องก่อนเพียง 10 ครอบครัว เมื่อได้ผลแล้วจึงจะขยายไปทั่วทั้งชุมชน และเนื่องจากเป็นเรื่องใหม่และดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมายในวงจำกัดนี้ ทำให้คนในชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความสงสัยจนผู้นำชุมชนหลายคนต้องชี้แจงให้ทราบ จนผู้ใหญ่บ้านมีแนวคิดว่าการดำเนินการใด ๆ ในครั้งต่อไปควรจะเป็นเอกสารประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้ทราบโดยทั่วกัน

นอกจากนั้น ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือช่วงเวลาในการร่วมกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นครอบครัวเสียง ผู้นำชุมชนหลายคนเป็นห่วงว่า แม้ว่ากิจกรรมที่ผ่านมาจะไม่ต่อเนื่องยาวนาน แต่ก็ยังกระทบต่อครอบครัวที่เข้าร่วม เนื่องจากทุกคนต้องประกอบอาชีพที่มีเวลาพัก

ไม่แน่นอน ดังนั้นการจัดกิจกรรม นอกเหนือจากจะต้องไม่ซับซ้อนและไม่เป็นวิชาการที่ยากจะเข้าใจแล้ว ควรคำนึงถึงเวลาที่จะต้องเหมาะสมกับครอบครัวที่มาเข้าร่วมกิจกรรมด้วย

3.3 การบรรลุเป้าหมาย

3.3.1 กิจกรรมพัฒนาผู้นำชุมชน

ภาพสะท้อนถึงความสำเร็จตามเป้าหมาย คือการที่ผู้นำชุมชนสามารถคิด วิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวางแผน ปฏิบัติตามแผน และร่วมกันวิพากษ์สิ่งที่ได้ร่วมกันดำเนินการตั้งแต่ต้น อย่างเปิดกว้าง อันถือเป็นผลที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนั้น จากการสะท้อนผลการปฏิบัติใน วงรอบที่ 1 ร่วมกัน ผู้นำชุมชนหลายคนได้กล่าวถึงบทบาทของตนในการไปแทรกแซงปัญหาในชุมชน อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้นำชุมชนได้มีความรู้ความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงของชุมชนมากขึ้น และเข้าใจบทบาทของตนเองในการเข้าไปจัดการกับปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมป้องกันและ แก้ไขปัญหาในระดับชุมชนย่อย ดังเช่นกรณีของชุมชนย่อยที่ 3 ที่ผู้นำชุมชนย่อยกล่าวว่าตนเองและ ผู้นำคนอื่น ๆ ได้มีบทบาทในการเฝ้าระวังปัญหามากยิ่งขึ้น และได้มีการพูดคุยถึงวิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกับคณะกรรมการชุมชน ดังที่ได้กล่าวว่า “...เราได้ปรึกษากับผู้นำทุกคนว่าจะแก้กันยังไง แล้วจึง ไปให้คำแนะนำกับครอบครัวนั้น ๆ...” ส่วนชุมชนย่อยที่ 2 ผู้นำชุมชนที่เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วน ตำบลกล่าวว่า ตนเองและผู้นำที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านได้เข้าไปกำกับดูแลปัญหาอย่างใกล้ชิด ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อนไม่เคยทำเพราะไม่เห็นถึงความสำคัญ ดังคำกล่าวที่ว่า “.....ที่ได้ไปติดโปสเตอร์ไว้ ถ้ามีอะไรบ่า ก็เข้าไปชี้ๆ ว่าดูสิ ได้ไปอบรมมาแล้วเป็นไง.....” ผลสำเร็จของการพัฒนาผู้นำชุมชนนี้ยังสะท้อนผ่าน ความคิดเห็นของผู้ใหญ่บ้านที่มองในภาพรวมว่าผู้นำชุมชนมีความรู้สึกและการกระทำที่คล้อยตามไป กับบทบาทของผู้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาในครั้งนี้มาก ดังคำกล่าวที่ว่า “.... ดูจากข้างนอกนี่คณะกรรมการ (ผู้นำชุมชน) อินกับบทบาทของตัวเองหลายคนเหลือเกิน....คอยสอดส่องและ ใส่ใจในการทำหน้าที่....”

กล่าวได้ว่า กิจกรรมพัฒนาผู้นำชุมชน สามารถบรรลุผลตามเป้าหมาย ที่ต้องการให้ผู้นำชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว มีทักษะในการคิด วิเคราะห์ และมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนา และสิ่งที่เกิดผลเพิ่มเติมกว่านั้น คือการที่ผู้นำ ชุมชนหลายคนได้มีบทบาทในการแทรกแซงปัญหาในชุมชนย่อยของตน จากที่ไม่เคยปฏิบัติมาเลย ในอดีต

3.3.2 กิจกรรมพัฒนาครอบครัวแกนนำ

การพัฒนาครอบครัวเสี่ยงให้มีความรู้ความเข้าใจที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อลดความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวนั้น ผู้นำชุมชนเห็น ว่ากิจกรรมดังกล่าวได้ผลดีมาก ตั้งแต่ขั้นตอนการพัฒนาและผลที่ต่อเนื่องในชุมชน ในขั้นตอนการ

พัฒนานั้นนอกจากผู้วิจัยจะเห็นว่าความร่วมมือระหว่างครอบครัวแกนนำในการร่วมกิจกรรมจะเป็นไปด้วยดีแล้ว การปฏิบัติตัวในชุมชนของครอบครัวแกนนำ ผู้นำชุมชนหลายคนกล่าวอย่างสอดคล้องกันว่าได้ผลเกิดความคาดหวัง เนื่องจากครอบครัวที่เข้าร่วมโครงการทั้งหมดมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ตัวอย่างเช่นชุมชนย่อยที่ 3 ที่มีครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้อาจมี 3 ครอบครัว ผู้นำชุมชนคนหนึ่งเล่าว่าเขาได้ติดตามผลการเปลี่ยนแปลงของทั้ง 3 ครอบครัวนี้ พบว่าทุกครอบครัวมีพัฒนาการที่ดีขึ้นมาก มีความเข้าอกเข้าใจกันมากขึ้น และรู้จักใช้เหตุผลมากกว่าเดิมมาก ดังคำกล่าวที่ว่า “...เท่าที่ได้ติดตามนะครับ เกิดการเปลี่ยนแปลงของคู่สามีภรรยา มีความเข้าอกเข้าใจกันมากขึ้น และมีเหตุผลมากขึ้น ปัญหาที่ลดน้อยลงไปนะครับ...” หรือชุมชนย่อยที่ 2 ที่มีครอบครัวเข้าร่วมถึง 6 ครอบครัว ผู้นำชุมชนที่ใกล้ชิดกับครอบครัวดังกล่าวได้กล่าวอย่างภาคภูมิใจว่า “..... อย่าง 6 คู่ของบ้าน ที่มันอยู่ในปัจจุบันบ้านก็สังเกตดูพวกเขาดีกันมากห่วงใยกันดี แต่ก่อนไม่ใช่อย่างนี้...” สำหรับครอบครัวที่มาจากชุมชนย่อยที่ 1 นอกเหนือจากจะมีการเปลี่ยนแปลงในตัวของผู้สามีภรรยาแล้ว บุตรที่ปกติจะมีนิสัยดื้อรั้นและชอบเที่ยวเตร่ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนย่อยที่ 1 ที่ว่า “....จากที่ดูแลบ้านริมคลอง คราวที่แล้วส่งมา 1 คู่ แล้วก็ได้ไปติดป้ายและทำกิจกรรม เขาก็ดีขึ้นนะคะ ครอบครัวเขาจากลูกที่เคยออกไปข้างนอก แต่งตัว ลูกเขาก็ปรับปรุงให้ดีขึ้น อยู่บ้านได้มากขึ้น....” การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นของกลุ่มเป้าหมายนี้ ผู้ใหญ่บ้านได้วิเคราะห์ในภาพรวมว่าเป็นเพราะผู้นำชุมชนได้ติดตามอย่างใกล้ชิด ซึ่งการใส่ใจดูแลเป็นอย่างดีนี้ทำให้ครอบครัวแกนนำเห็นถึงความสำคัญ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีที่สุดในที่สุด

กล่าวได้ว่า กิจกรรมพัฒนาครอบครัวแกนนำ ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนเชื่อว่าสามารถบรรลุผลตามเป้าหมายได้เป็นอย่างดี ทั้งการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อพัฒนาครอบครัวแกนนำที่ไร้ปัญหาหรืออุปสรรคใด ๆ อีกทั้งยังได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย ส่วนการปฏิบัติตนของครอบครัวแกนนำเมื่อกลับไปสู่ชุมชนแล้วก็มีเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีอย่างเห็นได้ชัด

3.4 สิ่งที่จะพัฒนาเพิ่มเติม

3.4.1 การขยายสู่ครอบครัวอื่น ๆ

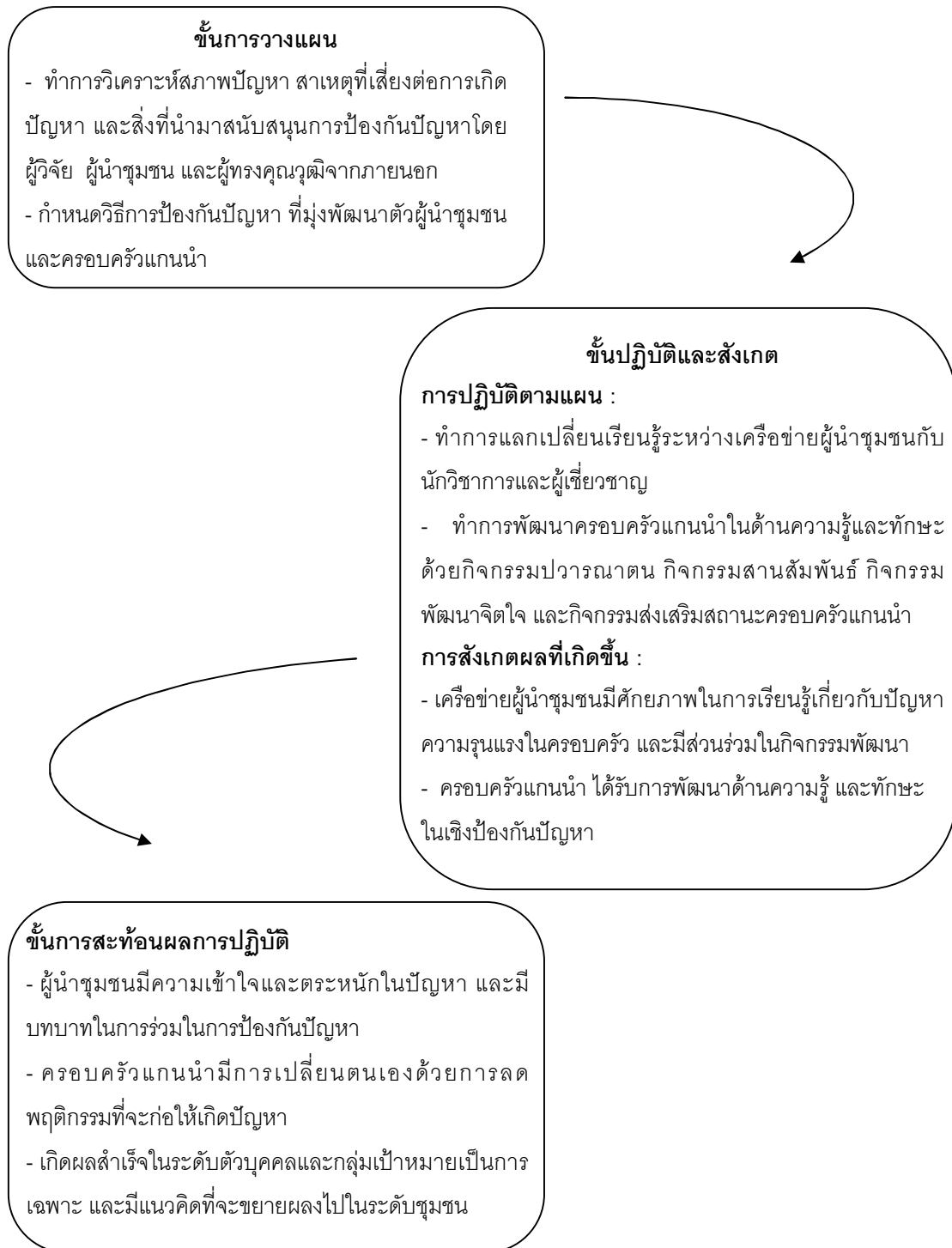
การขยายผลเพิ่มเติมโดยเพิ่มจำนวนครอบครัวให้มากกว่าเดิม เป็นสิ่งที่สะท้อนจากผู้นำชุมชนและคนในชุมชนบางส่วน ดังที่ได้กล่าวไปในประเด็นด้านข้อจำกัดว่า ความสนใจของประชาชนต่อการดำเนินการในครั้งนี้มีสูง แต่ยังไม่สามารถดึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นครอบครัวเสี่ยงมาร่วมกิจกรรมได้อย่างครอบคลุมเพียงพอ ผู้นำชุมชนที่เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต่างแสดงความคิดเห็นอย่างสอดคล้องกันว่าการดำเนินการที่ผ่านมาถือว่าประสบความสำเร็จ แต่ควรจะมีการขยายผลเพิ่มเติมให้ครอบคลุมกลุ่มเสี่ยงในชุมชนให้มากที่สุด ดังคำกล่าวที่ว่า “... ถ้าบอกว่าประสบความสำเร็จ ก็น่าจะเป็นระดับหนึ่ง เพราะเรายังไม่ได้ทำต่อเนื่องและขยาย

ไปสู่ครอบครัวอื่น ๆ” และ “.....สิ่งที่อยากให้ปรับปรุงคือทำให้เป็นวันครอบครัวของชุมชนให้คนอื่น เขามาร่วมบ้าง....” เป็นต้น ผลสะท้อนในแง่ของความต้องการในการขยายผลต่อเนื่องไปสู่ครอบครัว อื่นนี้ มาจากความมั่นใจในผลสำเร็จที่ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ต้นนั่นเอง

3.4.2 การขยายสู่ชุมชน

นอกเหนือจากการขยายผลไปสู่ครอบครัวเสี่ยงอื่น ๆ แล้ว ในระดับชุมชนก็ ควรมีการขยายผลไปถึงเช่นเดียวกัน ผู้นำชุมชนบางคนสะท้อนว่า จากกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกัน ระหว่างผู้วิจัยและผู้นำชุมชนนั้น ผลสำเร็จแสดงให้เห็นว่าความรุนแรงในครอบครัวสามารถป้องกันและ แก้ไขได้หากไม่ถึงขั้นที่รุนแรงนัก ดังนั้นจึงควรนำความสำเร็จนี้ไปสู่ชุมชน ดังข้อเสนอของผู้ใหญ่บ้าน ที่ว่า “... ครอบครัวที่มาก็ประสบความสำเร็จไปแล้ว แต่มันต้องขยายไปสู่ชุมชนได้ เราควรต้องจัดใหม่ และให้คนมาร่วมเยอะๆ...” ในเรื่องนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการขยายผลไปสู่ชุมชน นอกจากจะทำให้ ขอบเขตการป้องกันปัญหากว้างขึ้นแล้ว ยังจะสามารถสร้างความร่วมมือจากคนในชุมชนให้หันมา สนับสนุนการป้องกันปัญหา อันจะทำให้การพัฒนาวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของ ชุมชนมีความสมบูรณ์มากขึ้น

กล่าวโดยสรุป การดำเนินการในวงรอบที่ 1 ได้มีขั้นตอนการพัฒนาใน 3 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติและสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติ โดยการพัฒนาได้เน้นไปที่ตัวผู้นำ ชุมชนและครอบครัวแกนนำ ขั้นตอนและผลการปฏิบัติของวงรอบที่ 1 แสดงได้ดังภาพ

การดำเนินการรอบที่ 2

การดำเนินการในวงรอบที่ 2 เพื่อพัฒนารูปแบบวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชนเพิ่มเติมจากวงรอบที่ 1 ดำเนินการในช่วงระหว่างเดือนมกราคม – เมษายน 2553 ผลการดำเนินการมีดังนี้

1. การวางแผนพัฒนาเพิ่มเติม

การประชุมเพื่อวางแผนในการพัฒนาเพิ่มเติม เริ่มต้นอีกครั้งในเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์ 2553 การวางแผนในครั้งนี้ นอกจากจะเป็นความร่วมมือระหว่างผู้วิจัยกับผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน แล้ว ยังได้นำภาคีเครือข่ายจากภายนอกชุมชนเข้ามาร่วมด้วย ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญภายนอก ซึ่งเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ในการจัดการชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในพื้นที่ใกล้เคียง และตัวแทนจากสื่อวิทยุชุมชนเข้ามาร่วมวางแผนด้วย โดยใช้ศูนย์แพทย์ชุมชนประจำตำบลเป็นสถานที่ดำเนินการ สำหรับประเด็นของการประชุมเพื่อวางแผนการพัฒนาเพิ่มเติมในครั้งนี้ มีดังนี้

1.1 การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนา

การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเพิ่มเติมจากวงรอบที่ 1 เป็นการประชุมร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน และผู้เชี่ยวชาญภายนอกเข้ามาร่วมด้วย โดยใช้การระดมสมองเพื่อกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเพิ่มเติม ในวันที่ 14 มกราคม 2553 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ที่ดำเนินการมาแล้วมีความสมบูรณ์ที่สุด คือมีความต่อเนื่องและครอบคลุมทั่วทั้งชุมชน เพื่อที่จะมั่นใจได้ว่าจะสามารถป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนได้อย่างได้ผล

การวางแผนเพื่อกำหนดเป้าหมายในครั้งนี้ ได้นำผลที่สะท้อนได้ในวงรอบที่ 1 มาประกอบการพิจารณา กล่าวคือ ทุกคนเห็นพ้องกันว่า การดำเนินการที่ผ่านมา ได้ผลเป็นอย่างดีในระดับผู้นำชุมชนและครอบครัวเสี่ยงที่ได้รับการพัฒนามาเป็นครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรงเพียง 10 ครอบครัว เท่านั้น แต่ไม่สามารถสร้างการรับรู้และความตื่นตัวในชุมชนได้อย่างทั่วถึง อีกทั้งยังมีครอบครัวเสี่ยงอยู่เป็นจำนวนมากที่อาจจะเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งที่ผ่านๆ มา ดังนั้น ที่ประชุมจึงเห็นตรงกันที่จะขยายกลุ่มเป้าหมายไปยังครอบครัวเสี่ยงทั่วทั้งชุมชน รวมทั้งคนในชุมชนทั้งหมด เพื่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันในสิ่งที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ดำเนินการในวงรอบที่ผ่านมา ซึ่งการรับรู้ร่วมกันของคนในชุมชนจะนำมาสู่ความร่วมมือร่วมใจในการเฝ้าระวังปัญหาและให้ความร่วมมือในเรื่องต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น

ในประเด็นเกี่ยวกับการขยายกลุ่มเป้าหมายไปยังกลุ่มเสี่ยงทั้งหมดของชุมชน รวมทั้งการสร้างการรับรู้และความตระหนักในปัญหาของประชาชนในชุมชนนี้ ผู้ร่วมวางแผนซึ่งเป็นบุคคลภายนอกที่มีประสบการณ์ในการทำงานชุมชนได้แสดงความคิดเห็นต่อที่ประชุมว่า การสร้างการ

รับรู้และความร่วมมือของชุมชน หรือการนำครอบครัวเสี่ยงจำนวนมากนำชุมชนเข้ามาร่วมเป็นจำนวนมากนั้นจะต้องระมัดระวังเรื่องเวลาและรูปแบบกิจกรรม เนื่องจากประชาชนต่างมีภาระทางครอบครัวทั้งสิ้น ดังนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ประชาชนในชุมชนจะสามารถกระทำได้เพียงบางครั้งบางคราวเท่านั้น ดังคำกล่าวที่ว่า “... เท่าที่ทำมา ทุกคนจะมีภาระทางครอบครัวเยอะแยะมากมาย เขาไม่อาจมาประชุมแบบนี้ได้ งานบ้านก็ต้องทำ ไหนจะต้องพาลูกไปสอบ ไปอะไรเยอะแยะมากมายเต็มไปหมด...” ดังนั้นการกำหนดเป้าหมายและรูปแบบกิจกรรมที่ผู้เชี่ยวชาญท่านนี้เสนอแนะคือการใช้ช่องทางการสื่อสารที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้โดยไม่รบกวนเวลาการทำงานของคนในชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

จากข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญภายนอก ผู้นำชุมชนจึงได้ร่วมกันพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินการเพื่อพัฒนากลุ่มเสี่ยงทั้งหมดของชุมชน และสร้างการรับรู้ของคนในชุมชน ด้วยวิธีการสื่อสารที่เหมาะสม เพื่อจะได้ไม่เป็นการสร้างภาระให้กับคนในชุมชน ที่จะต้องใช้เวลามาร่วมกิจกรรมเหมือนอย่างที่ดำเนินการมาในวงรอบที่ 1 อีกทั้งหากมีการกิจกรรมกับคนจำนวนมาก ในลักษณะฝึกอบรมเช่นที่ผ่านมา จะต้องมีบุคลากรจากภายนอกมาช่วยสนับสนุน อีกทั้งยังต้องจัดเตรียมสถานที่และต้องมีความพร้อมเรื่องงบประมาณ ซึ่งการดำเนินการในลักษณะเช่นนี้ จะไม่ได้เป็นการใช้ศักยภาพของชุมชนในการป้องกันปัญหา และกลายเป็นแบบอย่างที่จะใช้วิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกมาสนับสนุนซึ่งจะไม่เกิดความยั่งยืน

นอกจากนั้นความเห็นที่สอดคล้องกันระหว่างผู้วิจัยและผู้นำชุมชน ต่อการวางแผนเพื่อกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาในครั้งนี้ ยังได้ให้ความสำคัญความจุดเด่นของชุมชนได้แก่เครือข่ายของผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพและความตั้งใจที่จะร่วมป้องกันปัญหา อีกทั้งยังมีความรู้ความเข้าใจต่อปัญหาและวิธีการป้องกันปัญหาจากกิจกรรมการพัฒนาในวงรอบที่ 1 มาแล้ว ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนที่เป็นพยาบาลวิชาชีพที่ว่า “.... จุดเด่นของเราคือเรามีความคุ้นเคย ถ้าจะใช้ความคุ้นเคยในการสื่อสารเพื่อขอความร่วมมือประสานงานก็จะสะดวก...” รวมทั้งคำกล่าวของผู้นำที่เป็นนักวิชาการสาธารณสุข ที่ว่า “...เราแต่ละคนมีศักยภาพที่จะดำเนินงาน อย่างที่เห็นนี้เรามารประชุมถึง 95 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นถ้า อบรมหรือทางผู้นำชุมชนร่วมกันทำเป็นกิจกรรมของหมู่บ้านเราก็สามารถทำได้...” ดังนั้นผู้วิจัยและผู้นำชุมชนจึงเห็นพ้องกันว่า ควรใช้กระบวนการสื่อสารเป็นกลไกในการพัฒนาเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในครอบครัวกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา รวมทั้งประชาชนในชุมชน และได้กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาใน 2 ระดับ ดังนี้

1) ในระดับครอบครัว ควรจะพัฒนาในครอบครัวเสี่ยง หรือครอบครัวที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ให้มีความรู้ความเข้าใจและความตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยจะต้องครอบคลุมประชาชนในชุมชนมากที่สุด

2) ในระดับชุมชน ควรจะสื่อสารไปถึงประชาชนในชุมชนเพื่อให้รับรู้ในปัญหา เกิดความตระหนักและให้ความร่วมมือในการป้องกันปัญหา โดยไม่กระทบต่อการใช้ชีวิตประจำวันของประชาชน

1.2 การกำหนดวิธีการพัฒนา

จากการประชุมเพื่อวางแผนร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน และผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก และได้ข้อสรุปพร้อมกันว่า ในการดำเนินการเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน หากจะให้เกิดความสมบูรณ์จะต้องขยายผลจากการพัฒนาครอบครัวแกนนำไปสู่ครอบครัวเสี่ยงทั้งหมดของชุมชน รวมไปถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจในกลุ่มประชาชนโดยทั่วไปด้วย ดังนั้นผู้วิจัยผู้นำชุมชน จึงได้ประชุมเพื่อวางแผนอีกครั้งในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2553 เพื่อกำหนดวิธีการพัฒนา โดยในครั้งนี้ได้เชิญนักจัดรายการวิทยุของท้องถิ่นเข้ามาร่วมวางแผนด้วย ในฐานะสื่อมวลชนท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประชาชน เนื่องจากวิทยุชุมชนเป็นช่องทางการสื่อสารหนึ่งที่สามารถเข้าถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

การกำหนดวิธีการพัฒนาในครั้งนี้ ได้มีการพูดคุยกันอย่างกว้างขวางในหลายประเด็น โดยประเด็นแรกคือการพิจารณาถึงจำนวนของครอบครัวเสี่ยงที่มีอยู่ทั้งหมดในชุมชน และการเชิญชวนครอบครัวเหล่านี้ให้เข้ามาร่วมกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งในประเด็นนี้ผู้นำชุมชนหลายคนได้แสดงความคิดเห็นว่าคงจะไม่สามารถให้ผู้นำชุมชนเป็นคนคัดเลือกครอบครัวเข้ามาร่วมเหมือนในวงรอบที่ 1 เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายมีเป็นจำนวนมากและอยู่แบบกระจัดกระจายทั่วไปในชุมชน ดังนั้นที่ประชุมจึงมีความเห็นพ้องกันว่าควรนำอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งเป็นกลไกของงานสาธารณสุขที่มีบทบาทสูงในชุมชนเข้ามาร่วมเป็นผู้คัดกรอง และเชิญชวนครอบครัวเหล่านั้นเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนจะได้ร่วมกันจัดเป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาในขั้นต่อไป ดังนั้นในประเด็นนี้ ที่ประชุมจึงได้ข้อสรุปพร้อมกันว่า ควรจะได้มีกิจกรรมที่สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนให้กับ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเสียก่อน จากนั้นจึงจะให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นผู้เข้าไปพิจารณาเชิญชวนครอบครัวที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรม

ในประเด็นต่อมา คือการพิจารณาถึงรูปแบบกิจกรรมเพื่อพัฒนาครอบครัวเสี่ยงที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาครอบครัวที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักในปัญหา และมีแนวคิดที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่เหมาะสมเพื่อลดเงื่อนไขของการเกิดปัญหา ตามแผนการที่กำหนดไว้ในการประชุมครั้งก่อนหน้า ในเรื่องนี้ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมประชุมวางแผนในครั้งนี้ได้แสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะรูปแบบกิจกรรมที่ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามกับที่ประชุมว่า จะทำอย่างไรที่เราจะนำคนเป็นจำนวน

มากมาร่วมกิจกรรม โดยที่เราใช้ศักยภาพของชุมชนรวมทั้งทรัพยากรที่มีในชุมชนมาช่วยสนับสนุน ซึ่งอาจมีบุคลากรจากภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญด้านการปรับพฤติกรรมบางส่วนมาช่วยด้วยก็ได้ ในเรื่องนี้ มีผู้นำชุมชนบางคนได้อภิปรายสนับสนุนผู้วิจัยว่า การที่เราใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก ถือเป็นสิ่งที่ดี เพราะจะเป็นรูปแบบที่นำสิ่งที่ชุมชนมีมาช่วยสนับสนุนการแก้ไขปัญหา แต่ในขณะเดียวกันการมีบุคลากรจากภายนอกจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความตื่นตัว อีกทั้งชุมชนยังจะได้รับความรู้เกี่ยวกับวิธีการป้องกันและแก้ไขในรูปแบบใหม่ ๆ ที่ชุมชนไม่เคยปฏิบัติ

นอกจากนั้น การพิจารณาถึงรูปแบบกิจกรรมเพื่อพัฒนาครอบครัวเสี่ยงนี้ ผู้นำชุมชนหลายคนได้เสนอแนะว่า ควรจะนำครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรงในครอบครัว ที่เคยข่าวกิจกรรมในวงรอบที่ผ่านมาเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เนื่องจากเห็นตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างได้ผล ดังคำกล่าวของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่ว่า “... ที่ทำมาผมว่าดีนะ สังเกตเด็ก ๆ ที่เข้ามาทำโครงการมันดีขึ้นมาก เสียตายว่ามันไม่มีต่อยอด ถ้าให้เขาได้มาพูดให้คนอื่นฟัง ก็จะเป็นประโยชน์...” นอกจากนี้ ยังมีคนเสนอว่าผู้นำชุมชนเองก็มีศักยภาพในการร่วมพัฒนาครอบครัวเสี่ยงได้ เนื่องจากมีความเข้าใจในปัญหามากกว่าคนอื่นในชุมชน และที่ผ่านมาก็มีบทบาทเข้าไปแทรกแซงปัญหาในชุมชนอยู่บ่อยครั้ง ดังข้อเสนอของผู้นำชุมชนย่อยที่ 3 ท่านหนึ่งที่ว่า “...ผมคิดว่าความรุนแรงในครอบครัวลดลงได้แน่ครับ ถ้าให้เขามีสติและพูดกันด้วยเหตุผล ตอนนี้อยู่ในครอบครัวในชุมชนถ้ามีปัญหาจะมาปรึกษาผู้นำว่าจะแก้ไขยังไง เราก็ไปให้คำแนะนำกับครอบครัวนั้น ส่วนตัวแล้วผมว่าควรจัดโครงการที่ผู้นำไปแนะนำกับชาวบ้าน หรือเรียกชาวบ้านทุกคนมาฟังข้อเสนอแนะก็น่าจะได้ผล...” ข้อเสนอเหล่านี้ได้รับการยอมรับจากผู้นำหลายคน ที่เห็นตรงกันว่าผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำสามารถเป็นวิทยากรในการเสนอแนะหรือถ่ายทอดประสบการณ์ของตนให้คนอื่นในชุมชนได้รับรู้ได้ เพราะผ่านกระบวนการพัฒนาความรู้ความเข้าใจและมีบทบาทเป็นที่ประจักษ์แล้วในวงรอบที่ 1 และถ้าหากมีความกังวลว่าจะได้ผลไม่เต็มที่ก็อาจหาวิทยากรจากภายนอกมาช่วยเสริม นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนบางคนยังได้เสนอว่า ชุมชนมีช่องทางสื่อสารที่สำคัญคือวิทยุชุมชน หากการดำเนินกิจกรรมกับครอบครัวเสี่ยงนี้สามารถถ่ายทอดออกอากาศทางวิทยุได้ จะทำให้กิจกรรมมีความสำคัญมากขึ้น เพราะผู้เข้าร่วมจะมีความตั้งใจในการร่วมกิจกรรมมากขึ้น อีกทั้งยังจะเป็นการสื่อสารไปยังประชาชนคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ให้ได้รับทราบด้วย ท้ายที่สุด ที่ประชุมจึงได้เห็นพ้องกันว่า รูปแบบกิจกรรมเพื่อพัฒนาครอบครัวเสี่ยงในชุมชนนั้น ควรจะต่อยอดมาจากการดำเนินการในวงรอบแรก คือการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะเวทีสาธารณะ ที่ผู้นำชุมชนรวมทั้งครอบครัวแกนนำและครอบครัวกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้มีโอกาสพบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และมีการถ่ายทอดเสียงออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงของท้องถิ่น เพื่อสื่อสารไปยังประชาชนที่ไม่ได้เข้าร่วมให้รับทราบ

ดังนั้น รูปแบบกิจกรรมเพื่อพัฒนาครอบครัวกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน จึงประกอบด้วยกิจกรรมย่อย 2 กิจกรรม คือการเผยแพร่แนวคิดสู่อสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นกลไกในการคัดกรองครอบครัวเสี่ยงเข้าร่วมกิจกรรม และกิจกรรมการพัฒนาครอบครัวเสี่ยงด้วยการจัดเวทีสาธารณะ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวกำหนดให้มีขึ้นระหว่างเดือน มีนาคม – เมษายน 2553 โดยมีแผนกิจกรรม ดังตาราง 5

ตาราง 5 แผนกิจกรรมพัฒนาครอบครัวเสี่ยง

รูปแบบกิจกรรม	เป้าหมาย	ผู้เกี่ยวข้อง
กิจกรรมเผยแพร่แนวคิดสู่อสม. - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำชุมชนกับ อสม. - มอบหมายให้อสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านศึกษาครอบครัวเสี่ยง และคัดเลือกเข้าร่วมกิจกรรม	- สร้างความเข้าใจกับ อสม. เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว - สร้างความร่วมมือจาก อสม. ในการคัดกรองครอบครัวกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนจัดขึ้น	- ผู้วิจัย - ผู้นำชุมชน 10 คน - อสม.
กิจกรรมพัฒนาครอบครัวเสี่ยง - ปรับการรับรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว - รับฟังความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้นำชุมชนและครอบครัวตัวอย่าง ในลักษณะเวทีสาธารณะ และมีการถ่ายทอดออกอากาศผ่านทางสถานีวิทยุกระจายเสียงของท้องถิ่น	- สร้างความเข้าใจและการตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว - จูงใจให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว	- ผู้วิจัย - ผู้นำชุมชน 10 คน - วิทยากรจากภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญ 1 คน - นักจัดรายการวิทยุของท้องถิ่น 1 คน - ครอบครัวกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

ประเด็นสุดท้าย คือการพิจารณาถึงรูปแบบกิจกรรมที่จะสื่อสารไปถึงประชาชนในชุมชนเพื่อให้รับรู้ในปัญหา เกิดความตระหนักและให้ความร่วมมือในการป้องกันปัญหา ตามแผนการที่กำหนดไว้ในการประชุมครั้งก่อนหน้านั้น ในเรื่องนี้ที่ประชุมเห็นว่าการสื่อสารด้วยการณรงค์เป็นสิ่งที่สามารถทำได้ผ่านช่องทางการสื่อสารของชุมชน เช่น สื่อบุคคลหรือหอกระจายข่าว โดยเฉพาะ

คำยืนยันจากผู้ใหญ่บ้านที่ว่า “..... การรณรงค์เป็นวิธีการที่ดี และสามารถนำมาใช้ได้ชุมชนของเรา เพราะเราเคยทำมาแล้วหลายครั้ง และได้ผลดี.....” ถือเป็นข้อเสนอที่ทุกคนยอมรับ แต่ประเด็นสำคัญอยู่ว่าเรื่องราวที่จะรณรงค์ควรจะเป็นเช่นไร ในเรื่องนี้นักจัดรายการวิทยุของท้องถิ่นได้เสนอถึงวิธีการรณรงค์ว่าสามารถผลิตเป็นสโปตขนาดสั้น และบทความขนาดสั้นเผยแพร่ทางหอกระจายข่าวของชุมชนซึ่งมีอยู่ 3 จุด คือหอกระจายข่าวขององค์การบริหารส่วนตำบล หอกระจายข่าวของชุมชน และหอกระจายข่าวของชุมชนย่อยที่ 3 โดยสื่อประเภทสโปตและบทความนั้นสามารถผลิตเองได้โดยชุมชน เพียงแต่ต้องมีเนื้อหามาให้เท่านั้น

ดังนั้น ในประเด็นด้านการสื่อสารไปยังประชาชนของชุมชนนั้น ที่ประชุมจึงเห็นพ้องกันว่าควรทำเป็นสโปตและบทความขนาดสั้นเพื่อใช้เผยแพร่ผ่านทางเสียงตามสายของชุมชน และควรรณรงค์อย่างต่อเนื่องก่อนที่จะนำครอบครัวเสียงเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา เพื่อจะได้เป็นการสร้างกระแสความตื่นตัวในชุมชน สำหรับเนื้อหาของรณรงค์และการผลิตนั้น ผู้วิจัยได้ตกลงกับผู้นำชุมชนว่าจะเป็นคนไปดำเนินการร่วมกับนักจัดรายการวิทยุของชุมชน และกำหนดเผยแพร่ผ่านทางหอกระจายข่าว ระหว่างเดือน มีนาคม – เมษายน 2553 โดยมีแผนกิจกรรม ดังตาราง 6

ตาราง 6 แผนกิจกรรมรณรงค์ในชุมชน

รูปแบบกิจกรรม	เป้าหมาย	ผู้เกี่ยวข้อง
กิจกรรมรณรงค์ในชุมชน - ผลิตสื่อประเภทสโปตและบทความรณรงค์เกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน - เผยแพร่สโปตและบทความรณรงค์ผ่านทางหอกระจายข่าว	- ประชาชนในชุมชนเกิดการรับรู้และตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน และให้ความร่วมมือในการป้องกันปัญหา	- ผู้วิจัย - ผู้นำชุมชน 10 คน - นักจัดรายการวิทยุของท้องถิ่น 1 คน

ตามแผนการที่กำหนดไว้ในข้างต้น ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้แบ่งงานกันรับผิดชอบ ได้แก่ กิจกรรมเผยแพร่แนวคิดสู่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ตกลงกันว่าผู้นำชุมชนจะส่งตัวแทนไปพบปะพูดคุยกับอาสาสมัครสาธารณสุข และติดตามผลเพื่อคัดเลือกครอบครัวเสียงเข้าร่วมโครงการ ส่วนกิจกรรมพัฒนาครอบครัวเสียงนั้นผู้วิจัยอาสาเป็นผู้ประสานงานกับวิทยากรภายนอก และการกำหนดประเด็นเสวนา โดยทางผู้นำชุมชนจะรับผิดชอบในด้านสถานที่และส่งตัวแทนเข้าร่วม

เสวนา และสำหรับกิจกรรมรณรงค์ในชุมชนนั้นผู้วิจัยจะเป็นผู้ผลิตสื่อร่วมกับนักจัดรายการวิทยุของท้องถิ่น และผู้นำชุมชนจะเป็นคนนำไปเผยแพร่ในชุมชน

2. การปฏิบัติตามแผนและผลที่สังเกตได้

การปฏิบัติตามแผน และการสังเกตผลที่เกิดขึ้นโดยผู้วิจัย ใน 3 กิจกรรมหลัก มีรายละเอียดดังนี้

2.1 กิจกรรมรณรงค์ในชุมชน

กิจกรรมรณรงค์ในชุมชน ดำเนินการระหว่างเดือนมีนาคม – เมษายน 2553 โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างกระแสตื่นตัวเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ด้วยวิธีการสื่อสารในลักษณะรณรงค์ผ่านหอกระจายข่าว เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเกิดการรับรู้และตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน และให้ความร่วมมือในการป้องกันปัญหา การปฏิบัติตามกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้และผลที่สังเกตได้ มีดังนี้

ขั้นตอนการดำเนินการในกิจกรรมรณรงค์ มี 2 ขั้นตอนคือ การผลิตสื่อที่ใช้ในการรณรงค์ และการเผยแพร่สื่อผ่านทางหอกระจายข่าว ซึ่งในขั้นตอนของการผลิตสื่อที่ผู้วิจัยและนักจัดรายการวิทยุของท้องถิ่นได้ร่วมมือกันผลิตสปรอดรณรงค์ ความยาว 30 วินาทีขึ้นมา โดยมีเนื้อหาที่ปลูกฝังให้ประชาชนในชุมชนได้เห็นความสำคัญของปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และร่วมแรงร่วมใจกันป้องกันและแก้ไขปัญหา ในขั้นตอนการบันทึกเสียงนั้นผู้วิจัยได้รับการช่วยเหลือจากผู้มีประสบการณ์ด้านการผลิตสื่อรณรงค์ของหน่วยงานราชการถึง 2 คน ในการช่วยขัดเกลาคำพูดและเลือกดนตรีประกอบ โดยมีนักจัดรายการวิทยุของท้องถิ่นเป็นคนอ่านสปรอด ซึ่งสปรอดรณรงค์นี้มีชื่อว่า “งดใช้ความรุนแรง” และมีเนื้อหาดังนี้

(ดนตรี) “ครอบครัวเข้มแข็ง ปลอดภัย เมื่อไม่ใช้ความรุนแรง” (ดนตรี)

“ชาวชุมชน ... (ชื่อชุมชน) ...ร่วมแรงร่วมใจ งดใช้ความรุนแรงกับครอบครัว เพื่อครอบครัวเราวันนี้ มีชีวิตที่สดใส อนาคตก้าวไกล ปลอดภัยทุกครัวเรือน” (ดนตรี)

“ไม่ตบตี ไม่ทำให้เสียใจ ไม่รุนแรงด้วยวาจา ให้ความรักความห่วงใย สื่อสารกันด้วยหัวใจ ครอบครัวยุคใหม่ ไม่ใช้ความรุนแรง” (ดนตรี)

“ชุมชน (ชื่อชุมชน).... ร่วมใจ ไม่ใช้ความรุนแรงในครอบครัว” (ดนตรี)

นอกจากสปรอดรณรงค์แล้ว ผู้วิจัยยังได้เลือกสื่อธรรมชาติของ พระอาจารย์ชาญชัย อธิปญโญ ซึ่งมีลักษณะเป็นบทความสั้นที่บรรยายในรูปแบบสารคดีประกอบดนตรีมาเผยแพร่ในชุมชนด้วย โดยสื่อธรรมะนี้มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมให้ผู้ฟังได้ตระหนักในคุณค่าของชีวิตครอบครัว และมีการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับการครองเรือนหรือชีวิตสมรส และในการเผยแพร่สื่อธรรมะดังกล่าวนี้ผู้วิจัยได้เลือกมาทั้งหมด 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องการเอาชนะกันด้วยเหตุผล รักเดียวใจเดียว

และเลี้ยงลูกให้โต ซึ่งผู้วิจัยขอนำบทความของพระอาจารย์ชาญชัย อธิปญโญ ทั้ง 3 เรื่อง มาเสนอในที่นี้

เอาชนะกันด้วยเหตุผล

“..... ลูกรัก การเอาชนะคัดค้านกันด้วยคำพูดหรือด้วยการทุ่มเถียงกันแม้จะเป็นไปด้วยเหตุผลบางครั้งก็ไม่อาจทำให้เหตุการณ์ต่างๆ ดีขึ้นได้ อาจทำให้เสียเวลาและรังแต่จะทำให้แตกร้างกันยิ่งขึ้นเสียด้วยซ้ำ คำพูดที่มีเหตุผลมิใช่จะใช้ได้ทุกคราวทุกกรณีไป โดยเฉพาะในการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวความเข้าใจตรงกัน ความอ่อนน้อมนอบน้อมเบา ความนิ่งฟังด้วยความอดทน ก็สามารถปัญหาครอบครัวได้เหมือนกัน แม้ดูจะไม่ค่อยมีเหตุผลเอาชนะเลยก็ตาม แต่เมื่อต่างฝ่ายต่างก็ยอมเข้าใจกันและรวมชอมตกลงกันได้โดยสันติวิธี ไม่แตกร้างหรือเลิกร้างกันไปอย่างนี้ไม่ต้องใช้เหตุผลก็ได้ มีสามีภรรยาหลายคู่ที่ต้องแยกทางกันเดินเพราะต่างก็ยึดถือเหตุผล มุ่งเอาชนะคัดค้านกันด้วยเหตุผล ถือว่าเหตุผลของตัวเองถูกต้องอีกฝ่ายไม่มีเหตุผลยอมให้ไม่ได้ ทำยที่สุดก็ต้องแยกทางกัน เหตุผลนั้นเป็นของดีแต่ต้องใช้ให้เหมาะสมกับกรณีและกาลเวลาด้วย ในเมื่ออยู่ร่วมกันหรือทำงานด้วยกัน การให้อภัยกัน การยอมรับฟังความเห็นของอีกฝ่ายหนึ่งด้วยความอดทนอดกลั้น การไม่ถือสาในเรื่องเล็กน้อยแม้จะดูไม่ถูกต้องและไม่สมเหตุผลก็ตาม แต่ถ้าสามารถประสานความสามัคคีและป้องกันความแตกร้างได้ก็ยิ่งดีกว่าการใช้เหตุผลแต่ทำให้แตกร้างขึ้น ในเรื่องความรักและในการครองเรือนนั้นบางทีก็นำเหตุผลมาใช้ไม่ได้บางครั้งมันอยู่เหนือเหตุผล ความเข้าใจตรงกันและยอมรับกันได้เป็นดีที่สุด หากจะผิดพลาดอะไรไปจะได้ไม่มานั่งโทษกันหรือว่าถกเถียงกันว่าใครผิดใครถูกเพราะต่างก็เห็นดีเห็นงามด้วยกันแล้ว.....”

รักเดียวใจเดียว

“..... ลูกรัก สิ่งที่ทำให้คู่ครองอยู่กันยึดตลอดไปนั้นคือความรักเดียวใจเดียว ซึ่งหมายถึงความจริงใจซื่อสัตย์ต่อกัน ไม่นอกใจกัน มันคงอยู่ในคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้แก่กันตั้งแต่แรกสามีหรือภรรยารักเดียวใจเดียวอย่างนี้เรียกว่า รักษาสัจจะมั่นคง สัจจะนี้แหละที่ทำหน้าที่เป็นโซ่ของคล้องใจคู่สามีภรรยาไว้ได้ เมื่อมีสัจจะรักเดียวใจเดียวต่อกันแล้วอย่างอื่นเช่นความเห็นอกเห็นใจกัน การให้อภัยกันและความเข้าใจกันดีจะตามมา ความรักเดียวใจเดียวนี้จะทำให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีทะเลาะเบาะแว้ง ไม่वादระแวงกัน สิ่งที่ดีที่สุดที่ควรถนอมไว้เมื่อลูกมีครอบครัวก็ขอให้ลูกยึดมั่นไว้ ครอบครัวของลูกจะเป็นครอบครัวที่สุขสบาย ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่รักเดียวใจเดียวเสียแล้วจะอยู่กันอย่างไม่เป็นสุขแน่ การที่ต้องเห็นหน้ากันและอยู่ด้วยกันกับคนที่ไม่มีซื่อสัตย์นั้นมันอึดอัดและก็ลำบากใจแค่ไหนลูกก็คงพอทราบ จึงไม่ควรประพฤติเป็นคนนอกใจคู่ครองของตัวเอง คนเราแม้สัจจะต่อคู่ครองที่ตนรักยังรักษาไม่ได้จะไปรักษาความดีงามอะไรอื่นได้ ความน่าเชื่อถือและศักดิ์ศรีของคนเรานั้นเริ่มที่สัจจะนี้แหละ คนที่มีสัจจะ รักษาสัจจะเท่านั้นจึงจะน่าเชื่อถือได้ และมีศักดิ์ศรีพอที่จะให้ความไว้วางใจได้ คนที่ขาดสัจจะไม่ซื่อสัตย์แม้แต่กับคู่ครองของตัวเองจะไปซื่อสัตย์ต่อคนอื่นนั้นคงจะยาก จะไปไว้ใจเขา

ได้อย่างไร ทุกแห่งหนเขาถือกันมาตลอดว่าเป็นเรื่องร้ายแรงมากที่เดียวกับการที่ไม่รักเดียวใจเดียว แต่ไปปั่นใจปั่นตัวให้แก่คนอื่น.....”

เลี้ยงลูกให้โต

“..... ลูกรัก ลูกออกจากอกพ่อกแม่ไปแล้ว ลูกจะต้องมีครอบครัวและมีลูก มีเต้าจะต้องรับผิดชอบ ลูกเป็นดวงตาดวงใจของพ่อแม่ เป็นทุกสิ่งทุกอย่างของพ่อแม่ ข้อนี้ลูกคงเข้าใจ ลึกซึ้งดีแล้วจึงควรเลี้ยงลูกให้ดีให้เขามืออนาคตเพื่อลูกเองจะได้สบายตาสบายใจในอนาคต ไม่ต้องมานั่งเสียใจเพราะเขาทำไม่ถูกใจหรือทำไม่ถูกต้อง การเลี้ยงลูกที่ถูกต้องมีอยู่ 2 แบบ คือเลี้ยงลูกให้โตกับเลี้ยงลูกให้ดี การเลี้ยงลูกให้โตคือเลี้ยงให้เขาเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ แต่การเลี้ยงลูกให้ร่างกายเขาเจริญเติบโตแข็งแรงและสมบูรณ์พูนสุขนั้นไม่พอต้องเลี้ยงจิตใจเขาให้เข้มแข็งด้วย หากว่าจิตใจเขาไม่เข้มแข็งเขาจะกลายเป็นลูกแห่งที่ไม่รู้จักโต ฟุ้งตัวเองไม่ได้ ทำอะไรไม่เป็นตลอดไป การฝึกให้เขาเป็นตัวของตัวเอง ฝึกให้เขาเลือกที่จะตัดสินใจด้วยตัวของเขาเอง ให้เขาทำอะไรเป็น คือฝึกให้เขาช่วยตัวเองได้ในทุกๆ เรื่อง โดยมีเราคอยอยู่ห่างๆ คอยเป็นที่เลี้ยงแนะนำเขา มิใช่คอยควบคุมเขา นี่แหละคือการเลี้ยงลูกให้โตอย่างถูกต้อง เขาจะทำอะไรผิดพลาดบกพร่องเจ็บเนื้อเจ็บตัวหรือว่าทำอะไรไม่ถูกใจเราบ้างก็ต้องยอมทนเอาหน่อย นานเข้าเขาก็จะเป็นตัวของตัวเขาเองได้ ช่วยตัวเองได้ ไปไหนมาไหนได้โดยลำพัง เราก็จะสบายใจหายห่วง หากเลี้ยงเขาแบบลูกแห่งหรือลูกบงกชเกิดเกล้า ทำอะไรให้เขาทุกอย่าง คิดแทนเขาทุกอย่าง นำทางเขาทุกเรื่อง ไม่ปล่อยให้เขาเป็นตัวของตัวเองบ้าง เอาแต่กลัวว่าเขาจะลำบาก กลัวว่าเขาจะผิดพลาด อย่างนี้เมื่อไหร่เขาจะโตสักที เมื่อเขายังเป็นลูกแห่งอยู่ ในอนาคตเราจะพึ่งเขาได้อย่างไร อนาคตเขาเองยังแทบจะเอาตัวไม่รอดเลย ไฉนจะสามารถเลี้ยงดูเราได้เล่า.....”

สำหรับขั้นตอนการเผยแพร่สื่อผ่านทางหอกระจายข่าว ได้ดำเนินการในช่วงเดือนมีนาคม - เมษายน เพื่อสื่อสารไปยังประชาชนในรูปแบบการรณรงค์ผ่านสื่อกระจายเสียง ซึ่งผู้รับผิดชอบในการรณรงค์ผ่านหอกระจายข่าวใน 3 จุดทั่วทั้งชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านรับผิดชอบในการเผยแพร่ผ่านหอกระจายข่าวบริเวณที่ติดกับวัดซึ่งเป็นของชุมชนโดยตรง ผู้นำชุมชนย่อยที่ 2 รับผิดชอบในการเผยแพร่ผ่านหอกระจายข่าวขององค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชนย่อยที่ 3 รับผิดชอบในการเผยแพร่ผ่านหอกระจายข่าวของชุมชนของตน โดยการเผยแพร่นั้นจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เช่น เมื่อมีการแจ้งข่าวสารให้กับประชาชน ก็จะเผยแพร่สปอตรณรงค์และบทความสารคดีประกอบไปด้วย

จากการสังเกตของผู้วิจัย กิจกรรมรณรงค์นี้มีความยุ่งยากในขั้นของการผลิต เนื่องจากต้องอาศัยผู้มีความรู้และทักษะในการช่วยดำเนินการ ส่วนการเผยแพร่นั้นสามารถดำเนินการได้ตลอดเวลาและไม่ยุ่งยากแต่ประการใด แต่สิ่งที่สังเกตได้คือกิจกรรมดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพัง กล่าวคือ ไม่อาจใช้สื่อในการสื่อสารไปยังประชาชนในชุมชนให้เข้าใจได้อย่างแท้จริง แต่จะต้องมีสื่อบุคคลมาช่วยสนับสนุน ซึ่งได้แก่ตัวผู้นำชุมชนและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ที่คอยอธิบายถึงสิ่งที่เผยแพร่ผ่านทางหอกระจายข่าวว่ามีความเป็นมาอย่างไร ดังนั้นในกิจกรรมรณรงค์

นี่จึงเป็นการสื่อสารเพื่อสร้างความตื่นตัวให้กับประชาชนในชุมชนให้หันมารับรู้และเข้าใจในปัญหา ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน รวมทั้งให้การสนับสนุนกิจกรรมการป้องกันปัญหาที่ผู้วิจัยและผู้นำ ชุมชนได้ดำเนินการ เนื่องจากกิจกรรมรณรงค์นี้ดำเนินการก่อนที่จะนำครอบครัวที่เสี่ยงต่อการเกิด ปัญหาเข้าร่วมกิจกรรมเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามแผนการที่กำหนดไว้

2.2 กิจกรรมเผยแพร่แนวคิดสู่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

กิจกรรมเผยแพร่แนวคิดสู่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านนี้ ดำเนินการใน เดือนมีนาคม 2553 โดยผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะผู้สังเกตและติดตามผล การดำเนินการมี เป้าหมายหลักคือการสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างผู้นำชุมชนกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำ หมู่บ้านในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน และเผยแพร่สิ่งที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ ดำเนินการมา ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านได้มีบทบาทในการ คัดกรองครอบครัวเสี่ยงเข้าร่วมโครงการพัฒนา การปฏิบัติกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้และผลที่ สังเกตได้ มีดังนี้

การพบปะพูดคุยกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นกิจกรรมที่ผู้นำ ชุมชนได้สื่อสารกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านของตำบลทั้งหมด โดยการประชุมร่วมกันที่ ศูนย์แพทย์ชุมชนประจำตำบล โดยผู้นำชุมชนได้ส่งตัวแทน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล มาพบปะพูดคุยกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ประมาณ 1 ชั่วโมง โดยมีสาระสำคัญคือการเผยแพร่แนวความคิดเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาความ รุนแรงในครอบครัวของชุมชน ที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ร่วมกันปฏิบัติการในวงรอบที่ 1 ให้ทราบ ซึ่ง กิจกรรมนี้เริ่มด้วยการที่สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้แนะนำผู้วิจัยและรายชื่อผู้นำชุมชน ทั้งหมด จากนั้นจึงชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนที่ยังพบว่ามี ความรุนแรง แฝงเร้นอยู่มาก และเล่ารายละเอียดในสิ่งที่ได้ทำมา รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นกับตัวผู้นำและครอบครัวแกน นำ ก่อนที่จะสรุปเป้าหมายสำคัญ คือการที่ผู้นำชุมชนได้ร่วมมือกันเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความ รุนแรงในครอบครัวขยายตัวไปยังครอบครัวที่มีความเสี่ยง โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาช่วย สนับสนุน และชี้ให้เห็นว่าอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน สามารถมีบทบาทร่วมกันในการ ป้องกันปัญหาครั้งนี้ เพราะเป็นคนที่อยู่ใกล้ชิดกับคนในชุมชนมากที่สุด

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญอีกคนหนึ่งในการสร้างบรรยากาศของการพบปะกันในครั้งนี้ ให้มีสีสันคือผู้ใหญ่บ้าน โดยภายหลังจากที่สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านได้เชิญชวน ให้คนฟังได้ซักถาม ซึ่งประเด็นที่ผู้ฟังสอบถามกันมากที่สุดคือนิยามหรือขอบเขตของคำว่าความรุนแรง ในครอบครัว โดยอาสาสมัครสาธารณสุขหลายคนสงสัยในสิ่งที่ผู้นำชุมชนเคยสงสัยมาก่อน นั่นคือ ลักษณะของความรุนแรงในครอบครัวที่มีความแตกต่างจากความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกัน

โดยทั่วไปซึ่งมักจะเกิดขึ้นได้เสมอในครอบครัวอย่างไร ซึ่งในเรื่องนี้ผู้ใหญ่บ้านได้พยายามอธิบายว่าสิ่งที่ถือเป็นความรุนแรงในครอบครัวคือการกระทำทางกาย วาจา หรือจิตใจที่มีความรุนแรงกว่าปกติ เช่น เกิดเป็นประจำหรือต่อเนื่อง รวมทั้งเหตุการณ์ได้ลูกหลานบานปลายไปเป็นความขัดแย้งที่ฝังลึกเกินกว่าจะเป็นปัญหากระทบกระทั่งประเภทลึ้นกับพื้นอย่างที่พบเห็นโดยทั่วไป

จากการสังเกตของผู้วิจัย กิจกรรมนี้เป็นความพยายามของผู้นำชุมชน ที่ต้องการจะสื่อสารไปยังกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านของตำบล ซึ่งในจำนวนนั้นก็มิใช่ของชุมชนที่ศึกษารวมอยู่ด้วย โดยผู้นำชุมชนได้อธิบายถึงกิจกรรมการป้องกันปัญหาที่ได้ดำเนินการมาก่อนหน้านี้ เพื่อสร้างความเข้าใจถึงร่วมกัน และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันพอสมควร แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าการพบปะพูดคุยในครั้งนี้ ไม่ได้มีการพูดถึงภารกิจที่อาสาสมัครสาธารณสุขของชุมชนที่ศึกษาจะต้องปฏิบัติ คือการลงไปในชุมชนแล้วคัดกรองครอบครัวกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมาพัฒนา ซึ่งผู้วิจัยมาทราบจากผู้นำชุมชนบางคนในภายหลังว่า เนื่องจากการพบปะในครั้งนี้มีอาสาสมัครสาธารณสุขจากหมู่บ้านอื่นเข้าร่วมด้วย จึงได้พูดคุยในประเด็นที่สามารถรับรู้กันได้ทั้งหมด ส่วนภารกิจเฉพาะที่อาสาสมัครสาธารณสุขของชุมชนจะต้องปฏิบัตินั้นสามารถขอความร่วมมือในภายหลังได้ เพราะทั้งหมดเป็นคนที่มีความคุ้นเคยกัน ดังนั้นกิจกรรมการพบปะเพื่อสื่อสารทำความเข้าใจกับอาสาสมัครสาธารณสุข ที่ผู้นำชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมดโดยผู้วิจัยทำหน้าที่เพียงสังเกตในครั้งนี้นั้น จึงมีรูปแบบการสื่อสารที่แตกต่างไปจากที่เคยทำมา คือมีลักษณะกึ่งทางการและอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวในการขอความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง แทนการสร้างข้อตกลงหรือมอบหมายงานอย่างเป็นทางการเหมือนทุกครั้งที่ผ่านมา และการจากติดตามผลในภายหลัง ผู้วิจัยพบว่าอาสาสมัครสาธารณสุขของชุมชนได้ลงพื้นที่พบปะพูดคุยกับประชาชน และสามารถสื่อสารให้ครอบครัวในชุมชนที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ให้ส่งตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างพร้อมเพียงกันถึง 50 ครอบครัว ซึ่งเป็นปริมาณที่มากและกระจายอย่างครอบคลุมทั่วทั้งชุมชน

2.3 กิจกรรมพัฒนาครอบครัวเสี่ยง

กิจกรรมพัฒนาครอบครัวเสี่ยง ดำเนินการในลักษณะการเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือเวทีสาธารณะ มีขึ้นในวันที่ 4 เมษายน 2553 เวลา 09.00 – 12.00 น. ที่ศูนย์แพทย์ชุมชนประจำตำบล กิจกรรมนี้มีเป้าหมายสร้างความรู้ความเข้าใจและการตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของครอบครัวเสี่ยง และจูงใจให้ครอบครัวเสี่ยงปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้ประกอบด้วย ผู้วิจัย ผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน วิทยากรจากภายนอก 1 คน บุคคลภายนอกที่มาสังเกตการณ์อีก 2 คน นักจัดรายการวิทยุและทีมงานถ่ายทอดเสียง 3 คน และตัวแทนครอบครัวกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว จำนวน 50 คน การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาครอบครัวเสี่ยงนี้ เป็นการนำตัวแทนครอบครัว

ที่เห็นว่ามีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมาร่วมกิจกรรมพัฒนา ซึ่งครอบครัวเสี่ยงดังกล่าวคัดกรองโดยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน สำหรับรูปแบบกิจกรรม แบ่งออกเป็น 2 กิจกรรมย่อย คือ กิจกรรมปรับความรู้ความเข้าใจ และกิจกรรมการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การปฏิบัติกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้และผลที่สังเกตได้ มีดังนี้

2.3.1 กิจกรรมปรับการรับรู้ปัญหา

การปรับการรับรู้ปัญหา เป็นการพัฒนาความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้กับคนที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยมีวิทยากรจากภายนอกเข้ามาเป็นวิทยากรกระบวนการนั้น วิทยากรใช้กระบวนการกลุ่มและการใช้สื่อประเภทวีดิทัศน์ขนาดสั้นประกอบกิจกรรมในการสื่อสารเพื่อปรับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งและการกระทำรุนแรงระหว่างกัน สำหรับกระบวนการกลุ่มนั้นวิทยากรได้เน้นกระบวนการทางจิตวิทยา ที่ให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ในลักษณะการเล่นเกมน เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างสนุกสนาน จนนำไปสู่การผ่อนคลายและเปิดใจยอมรับสิ่งใหม่ ๆ จากนั้นวิทยากรจึงเปิดวีดิทัศน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความขัดแย้งและการกระทำรุนแรงให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับชม พร้อมกับอธิบายถึงสาเหตุของความขัดแย้ง ผลเสียของการกระทำ ความรุนแรง และสรุปในตอนท้ายว่าความรุนแรงสามารถป้องกันได้หรือสามารถหลีกเลี่ยงได้

จากการสังเกตของผู้วิจัย กิจกรรมนี้เป็นการปรับพฤติกรรมของคนที่เข้าร่วมกิจกรรมให้มีความคิดเห็นที่คล้อยตามกันด้วยกระบวนการทางจิตวิทยาให้มีความกล้าที่จะเปิดเผยตัวตนของตนเองให้มากขึ้น และพร้อมที่จะกล้าเปิดใจรับวิธีการหรือมุมมองใหม่ ๆ เนื่องจากวิทยากรได้มีเป้าหมายกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เปิดใจรับสิ่งใหม่และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข ซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมดก็เต็มใจร่วมทำกิจกรรมด้วยความสนุกสนานและพร้อมเพรียงกัน เนื่องจากกิจกรรมมีทั้งความสนุกสนานจากเกมที่เล่น อีกทั้งยังได้แง่คิดดี ๆ และเกิดความซาบซึ้งใจจากสื่อวีดิทัศน์ที่ได้รับชม จนแม้แต่ผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขบางคนที่มาสังเกตการณ์ยังอดใจไม่ได้ที่จะเข้าร่วมทำกิจกรรมในครั้งนี้ด้วยเช่นกัน

2.3.2 กิจกรรมเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กิจกรรมเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เริ่มขึ้นภายหลังจากกิจกรรมการปรับความรู้ความเข้าใจ โดยเป็นกิจกรรมในลักษณะเวทีสาธารณะเพื่อเสวนาการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากตัวแทนของผู้ที่ได้ดำเนินกิจกรรมการป้องกันปัญหามาในวงรอบที่ 1 รวม 10 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน และตัวแทนครอบครัวแกนนำ 6 คนจาก 3 ครอบครัว โดยมีนักจัดรายการวิทยุเป็นผู้ดำเนินการเสวนา เป้าหมายคือการถ่ายทอดประสบการณ์การป้องกันปัญหาจากผู้นำชุมชนเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและการตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของคนที่เข้าร่วมกิจกรรม และการจูงใจให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อลด

เงื่อนไขที่จะนำไปสู่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจากตัวอย่างที่เป็นครอบครัวแกนนำที่ได้เปลี่ยนแปลงตัวเองจนสำเร็จ โดยกิจกรรมดังกล่าวได้มีการบันทึกเทปเพื่อนำไปออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่น F.M. 97.75 MHz เพื่อเผยแพร่ไปยังประชาชนในชุมชน รวมทั้งชุมชนใกล้เคียงที่สนใจและไม่มีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับฟังทางวิทยุกระจายเสียงอีกด้วย

สำหรับบรรยากาศของการเสวนานั้นมีลักษณะค่อนข้างเป็นทางการ โดยมีเวทีเล็ก ๆ ให้ผู้ร่วมเสวนาและผู้ดำเนินการเสวนาได้นั่งรวมกันเป็นรูปครึ่งวงกลมหันหน้าไปยังผู้ร่วมกิจกรรม และก่อนจะเริ่มเสวนานั้นผู้ดำเนินการเสวนาได้กล่าวแนะนำผู้วิจัยที่ทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์ เพื่อให้อธิบายถึงความเป็นมาของการจัดการเสวนาในครั้งนี้ เมื่อผู้วิจัยได้ชี้แจงเสร็จแล้วผู้ดำเนินการเสวนาจึงได้กล่าวแนะนำผู้นำชุมชนทั้ง 10 คน ในฐานะที่ได้ร่วมกันป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนมาก่อนหน้านี้ ก่อนที่จะเริ่มตั้งประเด็นคำถามเพื่อให้ผู้ร่วมเสวนาทั้ง 10 คนบนเวทีได้แสดงความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ร่วมเสวนากับผู้ร่วมกิจกรรมในตอนท้ายของการเสวนา ซึ่งทั้งหมดใช้เวลาทั้งหมดประมาณ 1 ชั่วโมง

ในส่วนของเนื้อหาของการเสวนาในครั้งนี้ ประกอบด้วย 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ การฉายภาพให้เห็นถึงสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนจากมุมมองของผู้นำชุมชน หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นประเด็นของ “การสังเกตเห็น” จากนั้นผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำจะได้แสดงความคิดเห็นต่อสถานการณ์ความรุนแรงนั้น หรือที่เรียกว่าเป็นประเด็นของ “ด้านความรู้สึก” ก่อนที่ผู้นำชุมชนจะแสดงเจตจำนงที่ต้องการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว หรือที่เรียกว่าเป็นประเด็น “ด้านความต้องการ” และท้ายที่สุดคือการร้องขอให้ผู้ร่วมกิจกรรมและผู้ฟังได้เปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อหลีกเลี่ยงจากสถานการณ์ที่อาจก่อให้เกิดปัญหา หรือที่เรียกว่าเป็นประเด็น “ด้านคำขอ” ซึ่งประเด็นทั้งหมดนี้ได้ประยุกต์มาจากหลักการสานเสวนา (Dialogue) ที่เป็นการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อมุ่งสานความหมายและความเข้าใจ รวมทั้งการยอมรับฟังความเห็นที่ต่างหรือขัดแย้งนั่นเอง

จากการสังเกตของผู้วิจัย กิจกรรมนี้ได้สะท้อนถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้นำชุมชนมีความตั้งใจและกระตือรือร้นที่จะปฏิบัติกิจกรรม อีกทั้งยังเป็นความร่วมมือของทุกฝ่ายในชุมชน โดยที่ไม่มีบุคลากรจากภายนอกมาช่วยสนับสนุนเหมือนกิจกรรมอื่น ๆ เพราะกิจกรรมเสวนาได้ดำเนินการร่วมกันใน 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้นำชุมชน ครอบครัวแกนนำ และครอบครัวเสี่ยงที่มาเข้าร่วมกิจกรรม โดยมีนักจัดรายการท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาอยู่ในชุมชนมาช่วยเป็นผู้ดำเนินการเสวนา การสังเกตผลในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาของการเสวนาเป็นอย่างมาก เนื่องจากจะเป็นการสะท้อนถึงความรู้ความเข้าใจในปัญหาและความต้องการที่จะป้องกัน

และแก้ไขปัญหาของผู้นำชุมชน และความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการป้องกันปัญหาในกลุ่มครอบครัวแกนนำ สำหรับเนื้อหาการเสวนาในแต่ละประเด็นที่ผู้วิจัยสังเกตได้ มีดังนี้

1) การรับรู้ในปัญหาของผู้นำชุมชน

ประเด็นนี้ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าผู้นำชุมชนซึ่งเป็นตัวแทนเข้าร่วมเสวนา ได้ทราบถึงปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน อันเป็นการรับรู้และเข้าใจในปัญหาอย่างถ่องแท้ โดยเฉพาะการตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ว่าหากไม่ดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาก็จะเกิดปัญหาอย่างไร ดังคำกล่าวของผู้ใหญ่บ้านบนเวทีเสวนาที่ว่า “..... ปัญหาในชุมชนมีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำด้านกาย วาจา หรือการกระทำต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่จะเป็นความรุนแรงที่ก่อให้เกิดความแตกแยกของครอบครัวได้ ถ้าเราไม่ช่วยกัน....” หรือผู้นำชุมชนย่อยที่ 3 ที่ว่า “...ใช้วาจารุนแรงแล้วตามมาด้วยการใช้กำลังทางกาย.... แล้วมันก็เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาทางครอบครัว หรือการมีความเห็นต่างก็อาจนำไปซึ่งความทะเลาะเบาะแว้ง...” ซึ่งมุมมองของผู้นำเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับในปัญหาที่เกิดขึ้น และมีความต้องการที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหา

2) ความคิดเห็นต่อการป้องกันปัญหา

ประเด็นนี้ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงความรู้สึกของผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำที่สะท้อนในเวทีเสวนาในลักษณะที่สอดคล้องกัน โดยผู้นำชุมชนเองรู้สึกว่ามี การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงป้องกันปัญหาเกิดขึ้นกับครอบครัวแกนนำที่เข้าร่วมโครงการ อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวสามารถป้องกันได้ หากมีความร่วมมือของคนในชุมชน ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนย่อยที่ 3 ที่ว่า “... ที่ผ่านมาชุมชนได้จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาและป้องกันปัญหาความรุนแรง เราได้มารวมตัวกันและคิดวางแผนเพื่อป้องกันปัญหา เริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหา และประเมินผล ซึ่งได้ผลดีมาก จากการประเมินผล (ครอบครัวแกนนำ) และวิเคราะห์คนข้างเคียง ครอบครัวเขาดีขึ้นมาก....” สำหรับครอบครัวแกนนำ ก็ได้มีความคิดเห็นต่อปัญหานี้ในลักษณะที่รู้สึกว่ามีชีวิตครอบครัวมีคุณค่า และตระหนักถึงปัญหาความรุนแรงในครอบครัว รวมถึงรู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงในตัวเองได้นำมาสู่ชีวิตครอบครัวที่อบอุ่น และอยากถ่ายทอดความรู้สึกนี้ให้คนอื่นได้รู้ ดังตัวอย่างคำพูดของครอบครัวแกนนำคนหนึ่งที่ว่า “.... ดีใจที่ได้เข้ามามีส่วนร่วม และได้มาเป็นตัวอย่างของครอบครัว แล้วเราซึ่งครั้งหนึ่งเคยใช้อารมณ์ในการตัดสินในครอบครัว มันก็ปรับปรุงให้ดีขึ้น คือมาเห็นใจและเข้าใจกัน....” ซึ่งจากความคิดเห็นเหล่านี้ ทำให้ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ผู้ร่วมเสวนากำลังสื่อสารไปยังครอบครัวเสี่ยงที่เข้าร่วมรับฟังว่าปัญหาความรุนแรงป้องกันได้โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมาะสมนั่นเอง

3) ข้อเรียกร้องต่อการป้องกันปัญหา

ประเด็นนี้ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงความต้องการของผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำ ที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในชุมชนในด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาคาความรุนแรงในครอบครัว โดยในมุมมองของผู้นำชุมชนนั้นเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างปรากฏชัดในกลุ่มครอบครัวแกนนำ ซึ่งถ้าหากมีการขยายไปยังครอบครัวอื่น ๆ ก็ย่อมจะส่งผลให้ชุมชนมีความร่มเย็นเป็นสุขได้ เพราะเมื่อไม่มีปัญหาการทะเลาะเบาะแว้ง คนรอบข้างก็จะรู้สึกสบายใจ ดังที่ผู้ใหญ่บ้านกล่าวว่า “... อยากมีโครงการต่อเนื่องไปอีก เพราะจากการที่เรามีโครงการแค่ 10 คู่ก็สำเร็จ... พอมองแล้วมันได้ผลจริง ๆ มันดีขึ้น ถ้าเกิดขยายตัวไปได้ จะทำให้ชุมชนร่มเย็นเป็นสุข...” ข้อเรียกร้องนี้สอดคล้องกับผู้นำชุมชนอีกสามคนที่เหลือ ที่เห็นว่าความรุนแรงในครอบครัวสามารถป้องกันได้ถ้าทุกคนพร้อมใจกันเปิดรับการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากมีตัวอย่างให้เห็นแล้วจากครอบครัวแกนนำ

สำหรับตัวของครอบครัวแกนนำเองนั้น มีมุมมองที่แสดงให้เห็นถึงความต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของคนชุมชนเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างได้ผล ได้สร้างความมั่นใจว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในชุมชนสามารถกระทำได้ จึงมีความเห็นว่าชุมชนควรมีการหันมาให้ความสำคัญกับปัญหาคาความรุนแรงอย่างจริงจัง โดยงดการกระทำที่อาจเป็นเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ความรุนแรงต่าง ๆ และหากคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่า เป็นสิ่งที่แต่ละคนสามารถเปลี่ยนแปลงตนเองได้โดยไม่ต้องมีกระบวนการใด ๆ ที่ซับซ้อน เพียงแต่ต้องตระหนักในปัญหาแล้วเปิดใจให้กว้างเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลง ดังคำกล่าวของตัวแทนครอบครัวแกนนำหลายคนที่ว่า “..... ได้เห็นว่าครอบครัวเราเป็นยังไง ครอบครัวอื่นเป็นยังไง แล้วเอามาปรับปรุง อย่างของเราไม่ดียังไงก็เอาของเขามาพัฒนาแก้ไข...” หรือ “..... ส่วนใหญ่เวลาเรามีปัญหาจะไม่คุยกัน ส่วนมากจะใช้แรงใช้อย่างอื่นเข้าหากัน ซึ่งมันไม่ดี ทั้ง ๆ ที่ถ้าเราพูดกันดี ๆ ปัญหาจะไม่เกิดขึ้น.... ” เป็นต้น

4) คำขอร้องให้เปลี่ยนแปลงตนเอง

ประเด็นนี้ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนของผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำ ที่มีความต้องการให้ครอบครัวที่เข้าร่วมรับฟังการเสวนาได้เปลี่ยนแปลงตนเอง โดยข้อเรียกร้องที่สะท้อนจากครอบครัวแกนนำในฐานะที่ตนเองเคยปฏิบัติแล้วประสบความสำเร็จ คือเรื่องการสื่อสารพูดคุยภายในครอบครัว ที่จะต้องมีลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัย ไม่เอาแต่ใจตนเองเป็นใหญ่ โดยจะต้องยืดหยุ่นและผ่อนปรนเข้าหากัน ดังคำร้องขอของครอบครัวแกนนำบางคนที่ว่า “... อยากให้ครอบครัวทุกคนหันหน้าคุยกันมากขึ้น มีอะไรก็อยากให้อีกก่อน อย่าเอาความคิดของตนเป็นใหญ่ ถ้าเกิดเขาพูดมากเกินไปก็บอกให้เขาเบาหน่อย...” หรือ “... อยากให้ช่วยกันดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกันให้มาก คอยช่วยเหลือกันทุกอย่างจะดีขึ้นค่ะ....” เป็นต้น กล่าวได้ว่า คำร้องขอของครอบครัวแกน

นำคือความต้องการให้ผู้เข้าร่วมฟังเสวนาได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เหมาะสมในการสื่อสารกับคู่สมรสและคนอื่น ๆ ในครอบครัว รวมทั้งการระมัดระวังการใช้ชีวิตครอบครัวไม่ให้เกิดความขัดแย้ง ด้วยการปฏิบัติที่ไม่ออกนอกกรอบนอกทาง เพื่อการมีครอบครัวที่อบอุ่นและเข้มแข็ง อันจะเป็นสิ่งที่จะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นได้นั่นเอง

ในส่วนของตัวแทนผู้นำชุมชนนั้น จากการสังเกตของผู้วิจัย ผู้นำชุมชนต่างมีความคาดหวังว่าการเสวนาในครั้งนี้จะสร้างความรู้ความเข้าใจ และการตระหนักในความสำคัญของของครอบครัวที่เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเองของคนในชุมชนให้ดีขึ้น

สำหรับบรรยากาศในภาพรวมของกิจกรรมการเสวนาในครั้งนี้ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเป็นกิจกรรมการสื่อสารพูดคุยระหว่างคนในชุมชนอย่างแท้จริง เนื่องจากทุกคนที่เข้าร่วมในการเสวนาครั้งนี้ล้วนเป็นคนในชุมชนทั้งหมด ดังนั้นรูปแบบของการพูดคุยสื่อสารกันจึงมีลักษณะที่เป็นกันเองแต่แฝงไปด้วยสาระและความปรารถนาดีต่อกัน โดยเฉพาะในช่วงเวลาสุดท้ายของกิจกรรมนี้ที่ได้มีการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เนื้อหาการพูดคุยส่วนใหญ่จึงเป็นคำชื่นชมจากประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรม ที่มีต่อผู้วิจัยและผู้นำชุมชนในการร่วมกันทำสิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน

3. การสะท้อนผลการปฏิบัติ

การสะท้อนผลการปฏิบัติในวงรอบที่ 2 นี้ เป็นการสรุปผลจากมุมมองของผู้วิจัยที่ได้สังเกตและบันทึกการดำเนินงานในวงรอบที่ผ่านมา และจากการวิพากษ์ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้นำชุมชน โดยการวิพากษ์ได้มีขึ้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2553 ณ ศูนย์แพทย์ชุมชนประจำตำบล ในประเด็นเกี่ยวกับการปฏิบัติการใน 3 กิจกรรมหลักที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ร่วมกันวางแผนและปฏิบัติ คือ กิจกรรมรณรงค์ในชุมชน กิจกรรมเผยแพร่แนวคิดสู่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และกิจกรรมพัฒนาครอบครัวเสียง การสะท้อนผลมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การมีส่วนร่วมของชุมชน

3.1.1 ความร่วมมือของผู้นำชุมชน

การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในวงรอบที่ 2 นี้ เมื่อเปรียบเทียบกับวงรอบที่ 1 แล้วพบว่าผู้นำชุมชนมีบทบาทมากขึ้นทั้งในแง่ของการคิดวางแผนและการปฏิบัติการตามแผนร่วมกัน ส่วนหนึ่งนั้นเป็นเพราะผู้นำชุมชนมีความคุ้นเคยกันมากขึ้น และอีกส่วนคือการที่ผู้นำเห็นถึงความสำเร็จในวงรอบที่ผ่านมา จึงเกิดความมั่นใจว่าสิ่งที่ได้ร่วมกันดำเนินการมานั้นเกิดประโยชน์ให้กับชุมชนได้จริง ทั้งนี้บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในวงรอบนี้มีตั้งแต่ขั้นของการวางแผน ซึ่งเป็นการพิจารณาถึงผลของการดำเนินการในวงรอบที่ 1 แล้วร่วมกันคิดวางแผนว่าจะทำอะไรเพิ่มเติม

เพื่อให้การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนบรรลุผลได้ และในขั้นปฏิบัติการตามแผน ซึ่งผู้นำชุมชนต่างมีความกระตือรือร้นในการทำงาน และมีการแบ่งงานกันรับผิดชอบจนการปฏิบัติตามแผนสำเร็จตามเป้าหมาย

3.1.2 การระดมเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วม

การดำเนินการในวงรอบนี้ มีบุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมนอกเหนือจาก ผู้วิจัยและผู้นำชุมชน คือ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ด้านงานชุมชน เจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน นักจัดรายการวิทยุของท้องถิ่น วิทยากรภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา และผู้ทรงคุณวุฒิที่มาร่วมสังเกตการณ์และให้คำแนะนำต่าง ๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการระดมเครือข่ายทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาของชุมชน

สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ด้านงานชุมชน ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่ดีที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนจะได้รับคำแนะนำและรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีประสบการณ์การทำงานชุมชน ที่มีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบทอย่างเช่นชุมชนที่ศึกษา เนื่องจากชุมชนลักษณะนี้จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซับซ้อน เพราะกลุ่มคนที่อยู่อาศัยมีความหลากหลายและแตกต่างกันในหลายด้าน ดังนั้นการปฏิบัติการแทรกแซงในชุมชนจึงมีความยากลำบาก โดยเฉพาะการเข้าถึงคนทุกกลุ่มและการสร้างการมีส่วนร่วม ดังนั้นการที่ได้นำบุคคลที่มีประสบการณ์การทำงานชุมชนมาเป็นที่ปรึกษาในขั้นของการวางแผน จึงเป็นประโยชน์สำหรับการวางแผนและปฏิบัติการในชุมชนของผู้วิจัยและผู้นำชุมชน

ในส่วนของเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ที่นอกจากจะเป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ตามที่กำหนดไว้ในกิจกรรมของวงรอบที่ 2 แล้ว ยังถือเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับบุคคลที่ใกล้ชิดประชาชนในชุมชน ให้มาสนับสนุนกิจกรรมการเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการ ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับการนำนักจัดรายการวิทยุของท้องถิ่นและทีมงานมาช่วยสนับสนุนกิจกรรม ซึ่งนอกจากจะทำให้การดำเนินกิจกรรมมีความราบรื่นและเป็นที่สนใจของผู้เข้าร่วมแล้ว ยังถือได้ว่าเป็นการนำทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในชุมชนมาร่วมจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

นอกจากนั้น การดำเนินการในวงรอบที่ 2 นี้ ยังได้มีบุคคลจากภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมคือ วิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา และผู้ทรงคุณวุฒิที่มาร่วมสังเกตการณ์และให้คำแนะนำต่าง ๆ ในส่วนนี้ถือเป็นการนำทรัพยากรจากภายนอกชุมชนเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมในชุมชนในลักษณะบูรณาการ

กล่าวได้ว่า กิจกรรมการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ได้มีการระดมบุคลากรทั้งที่เป็นเครือข่ายภายในชุมชน และบุคลากรจากภายนอกชุมชนเข้ามา สนับสนุน อันถือว่าเป็นความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเพื่อให้เกิดพลังในการทำงาน และทำให้กิจกรรมการป้องกันความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนมีความถูกต้องและสมบูรณ์ ที่สุดนั่นเอง

3.2 จุดเด่นและข้อจำกัด

3.2.1 จุดเด่น

ความโดดเด่นของการดำเนินการในวงรอบนี้คือการสร้างการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายในชุมชน เรียกได้ว่าเป็นการบูรณาการทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้ามา สนับสนุนกิจกรรมการป้องกันปัญหา โดยมีผู้วิจัยและผู้นำชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนหลัก ซึ่งการมีส่วนร่วม จากหลายฝ่ายนี้ทำให้เกิดพลังในการทำงานที่ครอบคลุมในทุกส่วนของชุมชน เช่น การนำเอา อาสาสมัครสาธารณสุขเข้ามาช่วย จะทำให้สามารถเข้าถึงประชาชนแต่ละกลุ่มในชุมชนมากขึ้น หรือ การนำผู้เชี่ยวชาญด้านการทำงานในชุมชนเข้ามาช่วยวางแผน ก็ถือเป็นการนำเอาประสบการณ์ของ ผู้ที่ทำงานชุมชนในลักษณะใกล้เคียงกันมาเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ หรือแม้แต่การนำวิทยากรที่เป็น นักจิตวิทยาจากภายนอกมาช่วยในบางกิจกรรม ก็ถือเป็นสิ่งที่จะมาช่วยปรับแนวคิดด้วยกระบวนการ ทางวิชาการที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการเองได้

นอกจากนั้น การดำเนินการในครั้งนี้นี้ยังได้ขยายไปถึงครอบครัวกลุ่มที่เสี่ยง ต่อการเกิดปัญหาครอบครัวทั้งชุมชน ด้วยการเชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกัน จึงถือได้ว่ากิจกรรมการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ในวงรอบที่ 2 นี้ ผู้วิจัยสามารถนำผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ครอบครัวแกนนำ อาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และครอบครัวกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา ซึ่งนับว่าเป็นความร่วมมือกัน ของกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชนมากที่สุดครั้งหนึ่ง

3.2.2 ข้อจำกัด

ข้อจำกัดของการดำเนินการในวงรอบนี้ คือการไม่สามารถนำประชาชน ทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมได้ทั้งหมด เนื่องจากประชาชนมีเป็นจำนวนมาก และต่างก็ต้อง ประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว อีกทั้งสภาพของชุมชนมีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท ซึ่ง ชุมชนลักษณะเช่นนี้ประชาชนจะมีหลากหลาย และปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนจะมีลักษณะย่อย เฉพาะกลุ่มมากกว่าจะเป็นปฏิสัมพันธ์ของคนทั่วทั้งชุมชน ดังนั้น การที่จะนำประชาชนเข้าร่วม กิจกรรมที่จัดขึ้นโดยรวมของชุมชนจึงมีข้อจำกัด อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้แก้ปัญหาโดย

ใช้วิธีการสร้างการรับรู้ผ่านกิจกรรมรณรงค์ และใช้เครือข่ายผู้นำชุมชน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นสื่อบุคคลเพื่อสื่อสารไปยังประชาชนโดยทั่วไปแทน

3.3 การบรรลุเป้าหมาย

3.3.1 กิจกรรมรณรงค์ในชุมชน

ภาพสะท้อนถึงความสำเร็จตามเป้าหมายในกิจกรรมรณรงค์ผ่านหอกระจายข่าวของชุมชน คือความตื่นตัวของประชาชนในปัญหาอันเนื่องมาจากการรับรู้ในข้อมูลข่าวสารของประชาชน จากการวิพากษ์ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้นำชุมชนเกี่ยวกับผลการดำเนินการรณรงค์ในชุมชนด้วยสื่อประเภทสโปตรณรงค์ที่ผลิตขึ้นเอง และสารคดีขนาดสั้นของพระอาจารย์ชาญชัย อธิปญโญ นั้น ทำให้ทราบว่ากิจกรรมรณรงค์ผ่านหอกระจายข่าวของชุมชนเป็นวิธีการที่สามารถสร้างการรับรู้ในกิจกรรมที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ดำเนินการร่วมกันได้ อีกทั้งยังก่อให้เกิดการตื่นตัวต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน แต่ไม่อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดหรือพฤติกรรมของประชาชนอย่างชัดเจนด้วยกิจกรรมการรณรงค์หรือการสื่อสารในลักษณะที่เป็นวงกว้างเพียงอย่างเดียว เนื่องจากประชาชนในชุมชนมีวิธีสื่อสารกันด้วยการพบปะพูดคุยแบบเผชิญหน้าได้อย่างไม่ยาก ทั้งนี้จากมุมมองของผู้นำชุมชนเห็นว่าประชาชนเริ่มหันมาสนใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและสิ่งที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการทั้ง 2 วงรอบมากขึ้น โดยสังเกตจากการที่ประชาชนในชุมชนได้ซักถามรายละเอียดกับผู้นำชุมชนหลาย ๆ คน ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนย่อยที่ 1 ที่ว่า “... ประชาชนก็เริ่มมีความสนใจ จากการที่ได้รับฟังเสียงตามสายหรือการพูดคุยกัน เขาก็เริ่มให้ความสนใจมากขึ้น และในชุมชนก็ได้มีการซักถามกันมากขึ้นว่ากิจกรรมนี้เขาทำอะไรกันบ้าง ...” ข้อคิดเห็นนี้สอดคล้องกับมุมมองของผู้นำชุมชนที่เป็นพยาบาลวิชาชีพ ที่มองว่ากิจกรรมรณรงค์เป็นเสมือนเครื่องมือที่ช่วยกระตุ้นให้ประชาชนเกิดการรับรู้ในจุดมุ่งหมายของกิจกรรม และเกิดความอยากรู้อยากเห็นหรือการมีความต้องการที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่กำลังดำเนินการ เนื่องจากชุมชนมีพื้นที่ที่กว้างขวางและการสื่อสารด้วยตัวผู้นำอย่างในวงรอบที่ 1 ไม่อาจกระทำได้อย่างทั่วถึงทุกครอบครัวในชุมชน ดังคำกล่าวที่ว่า “... เวลาเรารณรงค์ ไม่ว่าจะป็นสโปตหรือว่าเสียงตามสาย เป็นการรับรู้และกระตุ้นให้ประชาชนได้ยินและเกิดการพูดคุยกัน...”

นอกจากสื่อรณรงค์จะสร้างการรับรู้ในปัญหาและเกิดความตื่นตัวให้กลุ่มประชาชนของชุมชนแล้ว ผลของการรณรงค์ด้วยสื่อผ่านทางหอกระจายข่าวของชุมชนนี้ ยังมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนกิจกรรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่เข้าไปพูดคุยทำความเข้าใจกับครอบครัวกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาและการเชิญชวนเข้าร่วมกิจกรรมด้วย เพราะจากการที่ประชาชนในชุมชนได้รับฟังสื่อรณรงค์บ่อยครั้ง จะทำให้เปิดใจรับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ซึ่งถือเป็นสื่อประเภทบุคคลที่เข้าไปคัดกรองกลุ่มเสี่ยงเข้าร่วมกิจกรรมได้ง่ายขึ้น ดังการสะท้อน

จากผู้นำชุมชนย่อยที่ 1 ที่ว่า “... เสียงตามสายถ้ามาเราเปิดบ่อยหรือฟังซ้ำ ๆ เขาก็จะติดหู ทำให้เกิดการกระตุ้นขึ้นมา กิจกรรมที่เผยแพร่ให้กับ อสม. ก็ทำได้ง่ายขึ้นในการเข้าไปแนะนำเผยแพร่ให้เขาได้ฟัง...” เป็นต้น

กล่าวได้ว่า กิจกรรมรณรงค์ผ่านเสียงตามสายในชุมชน เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อสารทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนให้รับรู้และเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการ และถึงแม้ว่าจะไม่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดหรือพฤติกรรมของคนในชุมชนอย่างชัดเจน แต่ก็มีส่วนให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและเปิดใจให้กว้างเพื่อรับสิ่งใหม่ ๆ ในกิจกรรมอื่น ๆ ที่ได้ดำเนินการควบคู่ไปพร้อม ๆ กันในวงรอบที่ 2 นี้

3.3.2 กิจกรรมเผยแพร่แนวคิดสู่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

การเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้กับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และการขอความร่วมมือในการสร้างความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวให้กับประชาชนในชุมชน ตลอดจนการมอบหมายภารกิจในการคัดกรองครอบครัวกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ผู้นำชุมชนหลายคนมองว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เนื่องจากอาสาสมัครสาธารณสุข 1 คน จะดูแลสมาชิกในชุมชนประมาณ 20 ครอบครัว ดังนั้นจึงถือว่าเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับประชาชนในชุมชนมากที่สุด และเมื่ออาสาสมัครสาธารณสุขได้เข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่ายของผู้นำชุมชน จึงเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของผู้นำชุมชนที่ลงไปสร้างความเข้าใจและขอความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนได้โดยง่ายและทั่วถึง

ภาพสะท้อนความสำเร็จของกิจกรรมนี้ คือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวในสวนย่อยของชุมชนตัวอย่างเช่นชุมชนย่อยที่ 1 ซึ่งสภาพบ้านเรือนของชุมชนมีรั้วรอบขอบชิดและอยู่กันแบบต่างคนต่างอยู่ เจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขได้เข้าไปแนะนำในหลายครัวเรือนที่เห็นว่ามีคามจำเป็น จนหลายครอบครัวเริ่มสนใจในปัญหามากขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “.....ของพี่นี่ดูแล 20 ครัวเรือน พี่ก็เข้าไปแนะนำเผยแพร่ให้เขาฟังว่ากิจกรรมอันนี้ของเราทำในหมู่บ้านและชุมชนเรานี้ได้ลดภาวะความรุนแรงในครอบครัว...” หรืออย่างเช่นผู้นำชุมชนที่เป็นพยาบาลวิชาชีพแล้วว่า กิจกรรมนี้ได้ผลเป็นอย่างมากในแง่ที่ว่าเป็นการใช้บุคคลที่ประชาชนคุ้นเคยและไว้วางใจสื่อสารไปยังชุมชน ทำให้เรื่องการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นที่รับรู้ในหมู่ประชาชนได้อย่างกว้างขวางขึ้น และประชาชนก็มีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้นตามไปด้วย ดังที่กล่าวว่า “... อสม.เรารับผิดชอบครัวเรือนอย่างน้อย 20 ครัวเรือน เขามีก็คนก็เอา 20 ครัวเรือนคุณเข้าไป ก็ไปเผยแพร่ได้เยอะในประชาชน เขาก็มีความกระตือรือร้นว่าจะทำยังไงนะ อยากได้ออย่างนั้นบ้าง...”

ที่สำคัญ นอกจากเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขจะได้เผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้กับประชาชนในชุมชนแล้ว ยังมีบทบาทในการคัดกรองประชาชนเข้าร่วมกิจกรรม โดยผลของการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขสามารถคัดเลือกประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมถึง 50 ครอบครัว จึงเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนเห็นร่วมกันว่าเป็นความสำเร็จในการจูงใจให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี

กล่าวได้ว่า กิจกรรมเผยแพร่แนวคิดสู่อสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน บังเกิดผลในแง่ของการใช้สื่อบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนสร้างความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวกับประชาชนในชุมชน รวมทั้งสร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชนด้วยการเชิญชวนครอบครัวเสี่ยงให้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างได้ผล นอกจากนี้ยังถือว่าอาสาสมัครสาธารณสุขได้เข้ามาร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการป้องกันปัญหาร่วมกับผู้วิจัยและผู้นำชุมชน โดยการทำงานเชิงรุกกับประชาชนในชุมชนได้อย่างครอบคลุม

3.3.3 กิจกรรมเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การจัดกิจกรรมเพื่อเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างตัวแทนผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำกับประชาชนที่ร่วมกิจกรรม และมีการถ่ายทอดเสียงไปยังสถานีวิทยุของชุมชนนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยชุมชนอย่างแท้จริง ตั้งแต่การริเริ่มวางแผนที่ได้นำนักจัดรายการวิทยุของชุมชนมาช่วยคิดประเด็นการเสวนา รวมถึงในขั้นตอนการจัดเตรียมสถานที่อาหารว่าง และการขับเคลื่อนกิจกรรมทั้งหมดที่ผู้ชุมชนได้แบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ โดยผู้วิจัยมีส่วนร่วมในขั้นการการวางแผน รวมทั้งร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในบางประเด็นที่เสวนากัน นอกจากนี้ผู้วิจัยมีบทบาทเป็นเพียงที่ปรึกษาและร่วมสังเกตการณ์ ทั้งนี้ เพราะกิจกรรมดังกล่าวมีเป้าหมายที่ต้องการให้ชุมชนได้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของคนในชุมชน และบุคคลภายนอกจะมาช่วยเสริมให้กิจกรรมมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นเท่านั้น

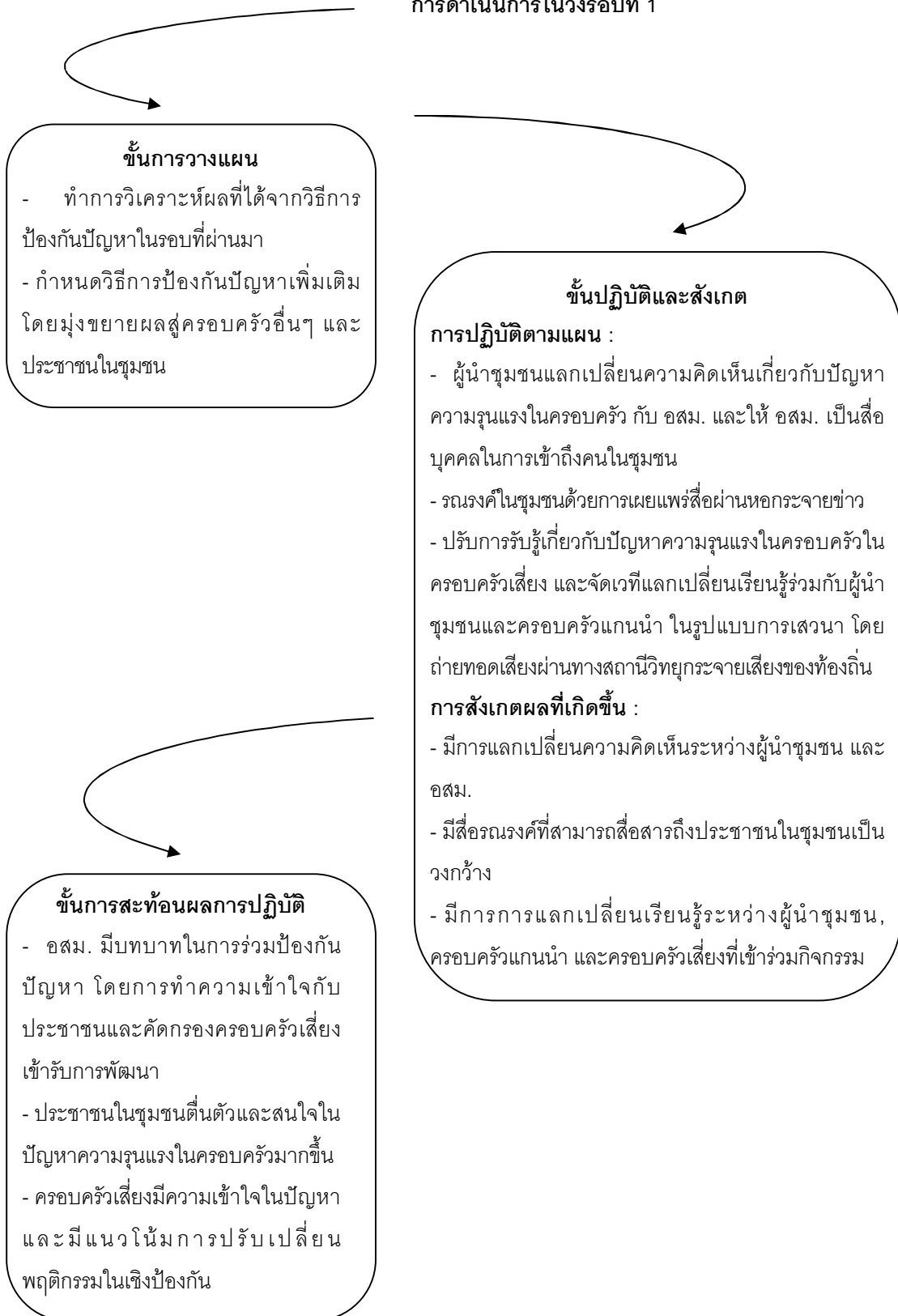
จากมุมมองของผู้วิจัย กิจกรรมเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถือเป็นการสื่อสารภายในชุมชนที่มีอิทธิพลต่อคนในชุมชนได้ดีพอสมควร เนื่องจากเป็นการพบปะพูดคุยระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง และผลที่เกิดขึ้นสามารถแสดงถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับปัญหาของตนเอง และจากการที่ได้วิพากษ์ร่วมกับผู้นำชุมชนภายหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมไประยะหนึ่งแล้ว นั้น ทำให้ทราบถึงความต้องการของผู้นำชุมชนที่อยากมีเวทีสาธารณะในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และเห็นว่าวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยการมีเวทีสาธารณะเป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อผู้เข้าร่วม เนื่องจากเป็นกระบวนการสื่อสารแบบสองทางที่ผู้นำชุมชนสามารถสื่อสารความรู้ความคิดต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายและเป็นการให้ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงของครอบครัวแกนนำที่เปลี่ยนแปลงตนเองจนสำเร็จ ซึ่งจะทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมบาง

คนได้ถูกใจคิดหรือนำตัวอย่างไปปฏิบัติ ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนบ้านสวนที่ว่า “..... พอเราได้เปิดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เหมือนกับที่เราแต่ละคู่ทุกคนมีปัญหาไม่เหมือนกัน คือเขาจะรู้ว่าคนนี้มีปัญหาแบบนี้ คนนั้นมีปัญหาแบบนั้น พอกลับไปเขาก็จะได้ไปปรับเข้าหากัน....” นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนบางคนยังได้สะท้อนว่า การเสวนาในครั้งนี้ ไม่ใช่จะเกิดผลดีต่อกลุ่มเป้าหมายที่เป็น ครอบครัวกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเท่านั้น แต่เป็นการเพิ่มศักยภาพและประสบการณ์ให้กับผู้นำชุมชนได้รู้จักวิธีการในการสื่อสารเพื่อป้องกันปัญหา เมื่อมีปัญหาอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันเกิดขึ้น และผู้วิจัยได้ถอนตัวออกจากชุมชนแล้ว ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนที่เป็นพยาบาลวิชาชีพที่ว่า “... กิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นั้น จะเป็นการเพิ่มศักยภาพและประสบการณ์มากขึ้น คือไม่ใช่รู้เขาอย่างเดียว รู้เราด้วย....”

กล่าวได้ว่า กิจกรรมเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สามารถบรรลุเป้าหมายในแง่ของการเป็นกิจกรรมที่สร้างกระบวนการสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว จนเกิดความรู้ความเข้าใจและปรับความคิดความเชื่อของประชาชนกลุ่มเป้าหมายชุมชน ให้ตระหนักในปัญหาและมีแนวโน้มที่จะเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิตครอบครัวเพื่อประโยชน์ในเชิงป้องกัน โดยเป็นการดำเนินการของคนในชุมชนและอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกชุมชนมาสนับสนุน

กล่าวโดยสรุป การดำเนินการในวงรอบที่ 2 ได้มีขั้นตอนการพัฒนาใน 3 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติและสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติ โดยการพัฒนาได้ขยายขอบเขตจากตัวผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำไปสู่หน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน รวมทั้งครอบครัวที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาและประชาชนทั่วไปในชุมชน สำหรับขั้นตอนและผลการปฏิบัติของวงรอบที่ 2 แสดงได้ดังภาพ

การดำเนินการในวงรอบที่ 1

ภาพประกอบ 11 รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว วงรอบที่ 2

ตอนที่ 4 ผลการใช้รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ผลการใช้รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว คือผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมใน 2 วงรอบ โดยผลที่เกิดขึ้นจะมี 2 ลักษณะ คือ ผลของการดำเนินกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของแต่ละวงรอบ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในแต่ละกลุ่มเป้าหมายที่ได้พัฒนา และผลที่แสดงรูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวบรรลุผลตามที่กำหนดไว้ รายละเอียดของผลการใช้รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว มีดังนี้

1. ผลของการดำเนินกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

จากการพัฒนารูปแบบวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนที่ศึกษาปรากฏผลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลของผู้เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1.1 การเปลี่ยนแปลงในตัวกลุ่มผู้นำ

1.1.1 การเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจ

จากกิจกรรมการพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ใน 2 วงรอบ ที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการ ได้ส่งผลให้ผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในชุมชนไปเป็นอย่างมาก ซึ่งแสดงได้จากการประเมินผลและสะท้อนผลการปฏิบัติที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ไปก่อนหน้านี้ กล่าวคือ ผู้นำชุมชนได้เปลี่ยนแปลงมุมมองเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวใหม่ จากที่เคยเห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยและเป็นปัญหาภายในครอบครัว มาเป็นการรับรู้ว่าเป็นปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาใหญ่และมีผลกระทบในวงกว้าง อีกทั้งยังสามารถแยกแยะระหว่างความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกันในครอบครัวกับการกระทำรุนแรงต่อกันได้ ทั้งนี้ ความรู้ความเข้าใจดังกล่าวมาจากกิจกรรมที่กำหนดขึ้นเพื่อพัฒนาผู้นำชุมชนเป็นการเฉพาะ และจากการได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกับผู้วิจัยและบุคคลอื่น ๆ

นอกจากนั้น ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้มีส่วนร่วมวิจัยครั้งนี้ยังตระหนักถึงปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มขึ้น คือหลังจากมีความรู้ความเข้าใจในปัญหาอย่างลึกซึ้งแล้ว ทุกคนยังได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นในชุมชน และเห็นว่าปัญหาสามารถป้องกันได้หากทุกคนร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อแทรกแซงปัญหาในชุมชน อันประเมินได้จากความตั้งใจของผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในการป้องกันปัญหาร่วมกับผู้วิจัย

จึงกล่าวได้ว่า ผู้นำชุมชนได้เปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน จนนำไปสู่การตระหนักในปัญหาและมีความต้องการที่จะร่วมกันป้องกันปัญหานั้นเอง

1.1.2 การเปลี่ยนแปลงบทบาทในชุมชน

นอกจากความรู้ความเข้าใจในปัญหาแล้ว จากกิจกรรมการพัฒนาใน 2 วงรอบ แสดงให้เห็นว่าผู้นำชุมชนได้เปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองจากการเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ผู้นำตามตำแหน่ง หรือการทำงานร่วมกับชุมชนตามปกติ มาเป็นผู้นำที่มีความกระตือรือร้นในการสร้างเครือข่ายการร่วมมือเพื่อป้องกันปัญหาของชุมชน อีกทั้งมีบทบาทที่โดดเด่นในการวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางการป้องกันปัญหาของชุมชน ตลอดจนการมีบทบาทในการแทรกแซงปัญหาของชุมชน ดังนี้

1) บทบาทในการคิดวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการป้องกัน

ในการดำเนินการเพื่อพัฒนาวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของวงรอบที่ 1 ผู้นำชุมชนได้แสดงบทบาทที่โดดเด่นในการร่วมวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งในประเด็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน รวมทั้งสภาพปัญหาที่เสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรง อันเกิดจากปัญหาภายในตัวบุคคลและสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ และการวิเคราะห์ถึงสิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหา โดยเฉพาะการบูรณาการทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหา

บทบาทในการวิเคราะห์ปัญหานี้ ผู้นำชุมชนไม่ได้ดำเนินการแต่เพียงลำพัง แต่ได้มีการนำภาคีเครือข่ายจากภายนอกชุมชนเข้ามาร่วมด้วย เพื่อให้การวิเคราะห์และการกำหนดแนวทางการป้องกันปัญหามีความสมบูรณ์ที่สุด

2) บทบาทในการแทรกแซงปัญหาในชุมชน

(1) บทบาทการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการป้องกันปัญหา

จากการวิเคราะห์ถึงการดำเนินการเพื่อพัฒนาวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ทั้ง 2 วงรอบ จะเห็นถึงบทบาทของผู้นำชุมชนในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ตั้งแต่ขั้นตอนแรก คือขั้นของการวางแผนด้วยการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาและวิธีการพัฒนา ซึ่งผู้นำชุมชนจะร่วมกันประชุมปรึกษาหารือกันหลายครั้ง จากนั้นจึงนำไปปฏิบัติซึ่งผู้นำชุมชนจะแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบและดำเนินการตามแผนการที่กำหนดอย่างเต็มที่ จนถึงขั้นตอนสุดท้ายของแต่ละวงรอบ คือการประเมินผลและสะท้อนผลการปฏิบัติ ซึ่งในการดำเนินการจะมุ่งเน้นวิธีการวิพากษ์ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้นำชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากการดำเนินการในแต่ละวงรอบเป็นกระบวนการทางสังคมที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

บทบาทการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการป้องกันปัญหานี้ ผู้นำชุมชนได้ร่วมมือกันในลักษณะเครือข่ายผู้นำอย่างเหนียวแน่น และเป็นความร่วมมือจากผู้นำในทุกภาคส่วนของ

ชุมชนอย่างไม่เกิดขึ้นมาก่อน และเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการพัฒนารูปแบบวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนอย่างแท้จริง

(2) บทบาทการแทรกแซงปัญหาด้วยตัวเองในชุมชน

การเข้าไปแทรกแซงปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของผู้นำชุมชนด้วยตัวเองในชุมชน เป็นผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการพัฒนาวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวโดยที่ผู้วิจัยไม่ได้คาดหมายไว้ แต่เกิดขึ้นจากความต่อเนื่องของกิจกรรมที่สร้างบรรยากาศให้ผู้นำมีความต้องการที่จะแทรกแซงปัญหา ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ายินดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะการกระทำดังกล่าวแสดงถึงความสำเร็จในการสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับผู้นำชุมชน และเป็นแนวโน้มที่ดีว่าเมื่อผู้วิจัยถอนตัวออกจากชุมชนแล้วกระบวนการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนยังคงดำเนินต่อไปโดยมีผู้นำชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อน ซึ่งตัวอย่างของการเข้าไปแทรกแซงปัญหาของผู้นำชุมชนนี้ผู้วิจัยรับทราบอย่างต่อเนื่อง เพราะในการประชุมร่วมกันแต่ละครั้งผู้นำชุมชนมักจะเล่าถึงบทบาทของตนในการเข้าไปป้องกันหรือแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้กับคนในชุมชน

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้นำอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว มีทั้งผลโดยตรงที่เกิดจากกิจกรรมที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้กับกลุ่มผู้นำชุมชน และผลโดยอ้อมอันเกิดจากการที่ผู้นำชุมชนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาร่วมกับผู้วิจัย ซึ่งผลที่เกิดขึ้นคือผู้นำชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างลึกซึ้ง จนเกิดเป็นความตระหนักในปัญหาและมีความต้องการที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาในชุมชน นอกจากนี้ผู้นำชุมชนยังได้ร่วมมือกันเป็นเครือข่ายผู้นำเพื่อพัฒนาวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ซึ่งปฏิบัติเป็นขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมวางแผน ปฏิบัติตามแผนและสังเกตผลที่เกิดขึ้น รวมทั้งการสะท้อนผลการปฏิบัติ โดยมีการดำเนินการเป็นวงรอบ จำนวน 2 วงรอบ

1.2 การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของครอบครัวแกนนำ

จากการติดตามผล ด้วยการลงไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในชุมชนที่ครอบครัวแกนนำอยู่อาศัย รวมทั้งการสัมภาษณ์พูดคุยกับครอบครัวแกนนำ จำนวน 7 ครอบครัว ผู้วิจัยพบว่าครอบครัวแกนนำได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในหลายลักษณะ ภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา กล่าวได้ดังต่อไปนี้

1.2.1 การรับรู้และเข้าใจในปัญหา

ครอบครัวแกนนำที่ให้ข้อมูล ได้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงตนเองและคู่สมรสทั้งในด้านการรับรู้ในปัญหา การเห็นความสำคัญของปัญหา และรู้จักวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ดังนี้

1) การรับรู้ในตัวปัญหา

การรับรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ของครอบครัวแกนนำที่เข้าร่วมกิจกรรม เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้เกี่ยวกับปัญหาที่มีความชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะสิ่งที่เรียกว่าความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งเมื่อก่อนอาจรับรู้ในลักษณะที่แตกต่างกัน แต่เมื่อได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการในวงรอบที่ 1 ครอบครัวแกนนำหลายคนกล่าวว่า ตนเองและคู่สมรสมีการรับรู้และเข้าใจในตัวของปัญหามากขึ้นจากเมื่อก่อนที่แยกไม่ออกระหว่างการกระทบกระทั่งกันธรรมดากับการกระทำรุนแรงต่อคู่สมรสหรือบุตรหลาน โดยการรับรู้นี้เกิดจากการได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับครอบครัวอื่นๆ รวมทั้งบุคคลอื่น ๆ ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นด้วย เช่น คำกล่าวของครอบครัวแกนนำบางคนที่ว่า “... รู้จักครอบครัวอื่นทำให้รู้ว่าที่จริงแล้วเราได้รุนแรงกับเขา หรือเขาได้รู้ว่าเขารุนแรงกับเราหรือไม่...” (ชล) หรือ “..... จากที่เคยได้ยินมา จากใครๆที่เขาพูดกัน หรือในทีวีบ้าง สิ่งเหล่านั้นเราไม่ได้เจอด้วยตนเอง เราก็จะจินตนาการขึ้นมา.... แต่เมื่อเราได้เข้าร่วม ได้ฟังชี้แจงจากบุคคลที่มีครอบครัว และได้รับคำแนะนำทำให้เราได้รู้จักการไม่ใช้ความรุนแรง” (หนึ่ง)

การรับรู้ในปัญหานี้ นอกจากจะเป็นการรู้ถึงรูปแบบหรือลักษณะที่เป็นความรุนแรงในครอบครัวแล้ว ยังเกิดความเข้าใจในตัวปัญหาอย่างลึกซึ้งมากขึ้น โดยสิ่งที่แสดงถึงความเข้าใจในปัญหา คือทัศนคติของครอบครัวแกนนำหลายคนที่สะท้อนอย่างสอดคล้องกันว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาใหญ่ ที่เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีความต่อเนื่อง และหลายครอบครัวประสบกับปัญหานี้อย่างซาซนจนไม่คิดว่าสิ่งนั้นคือความรุนแรง แต่เมื่อมีการกระทำรุนแรงซ้ำ ๆ ก็กลายเป็นปัญหาของครอบครัวและสังคมในอนาคต เช่นคำกล่าวที่ว่า “..... เรายินกว่าครอบครัวเราแย่แล้ว เราทำไม่ดี เราทำไม่ถูกต้อง แต่เมื่อเราได้มาทำกิจกรรมก็ได้รู้ว่ายังมีครอบครัวอื่นที่แย่กว่าเรา.....” (วรา) และ “.... ถ้าเราเคยใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาในครั้งแรก ก็จะมีครั้งที่สองสามตามมาจนกลายเป็นความเคยชิน และเราก็แก้ไขยาก....” (อารีย์) รวมทั้ง “..... ในแง่ของความคิดที่มีต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัวช่วงก่อนและหลังเข้ารับการอบรมแตกต่างกันต่างมากค่ะ ทำให้เราเห็นว่าปัญหาเพียงนิดเดียว สามารถทำให้เป็นปัญหาใหญ่ๆในอนาคตได้ ทำให้เราแยกทางกันได้” (หนึ่ง) เป็นต้น

2) การรู้สึกถึงความสำคัญของปัญหา

นอกจากการรับรู้และเข้าใจในตัวปัญหาแล้ว ครอบครัวแกนนำหลายคนยังให้ข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่าตนเองรู้สึกถึงความสำคัญของปัญหา โดยความรู้สึกแรกๆที่พบคือการมองปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องใหญ่ ที่มีผลกระทบต่อคนในครอบครัวที่ไม่ใช่คู่สมรสเท่านั้น หากแต่มีผลกระทบต่อไปถึงคนอื่น ๆ ในครอบครัว โดยเฉพาะบุตร ดังคำกล่าวของครอบครัวแกนนำบาง

คนที่ว่า “..... ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาใหญ่กว่าที่คิด มันลามไปถึงคนอื่นได้....” (ยะ) และ “...ความรุนแรงไม่ได้ส่งผลคืออะไรเลย มีแต่ผลเสียให้เกิดความแตกแยกและปัญหาต่างๆ ในครอบครัว” (วรา) หรือ “.....ทะเลาะกัน เพราะถ้าถูกเห็นผม เขาก็จะกลายเป็นคนก้าวร้าวขึ้นมา....” (ชล) เป็นต้น

นอกจากนั้น ครอบครัวแกนนำหลายคนยังแสดงความรู้สึกต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในแง่ของการเป็นผู้ก่อปัญหา ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเห็นว่าผู้ที่ก่อให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวคือสามีภรรยาที่เป็นคู่สมรส โดยเริ่มตั้งแต่การสร้างชีวิตด้วยความคิดเห็นที่ต่างกัน และต่างฝ่ายต่างไม่ยอมซึ่งกันและกันจึงนำไปสู่การกระทำรุนแรงตามมาในที่สุด ซึ่งความรู้สึกของครอบครัวแกนนำในเรื่องนี้ คือการเห็นว่าปัญหาความรุนแรงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรหลีกเลี่ยง และคู่สมรสแต่ละคนสามารถเป็นผู้ที่ยังไม่ให้ปัญหาเกิดขึ้นได้ โดยการไม่เป็นผู้เริ่มก่อปัญหา ดังคำกล่าวที่ว่า “... ผมเองเป็นผู้ชาย ผมพยายามให้คนอื่นมองเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องที่จะไม่ใช้ความรุนแรง....” (ชล) และ “...คนเราเมื่อมีครอบครัวแล้ว เราอยากยืนในจุดของความเข้าใจมากกว่าความรัก เพราะบางครอบครัวที่เริ่มต้นจากรัก แต่พอหมตรักแล้วปัญหามันจึงเกิด ถ้าสมาชิกของครอบครัวอยู่ด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกัน ปัญหาต่าง ๆ นั้นก็จะคลี่คลาย...” (อารีย์) หรือ “...ปัญหาที่เกิดขึ้นมักมาจากตัวของเราเองและภรรยาของเราทั้งนั้น พอฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเริ่มต้น ปัญหาก็เกิดขึ้นทันที หากคนสองคนไม่มีใครเริ่มต้นปัญหาก่อน ปัญหาก็ไม่มีหรอกครับ....” (ยะ) เป็นต้น

3) การรู้วิธีการป้องกันปัญหา

การรับรู้และเข้าใจในวิธีจัดการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในกลุ่มครอบครัวแกนนำที่ให้ข้อมูล โดยหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมแล้ว ครอบครัวแกนนำแต่ละคนต่างเรียนรู้วิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวไม่ให้เกิดขึ้นด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไป โดยวิธีการแรกที่ครอบครัวแกนนำใช้คือการมีสติรู้จักควบคุมอารมณ์ โดยการมีสติคือการพยายามระลึกถึงสิ่งที่ดี ๆ ของคู่สมรส หรือรอเวลาให้ผ่านไปและแต่ละฝ่ายอารมณ์เย็นลงแล้วค่อยพูดจากัน ส่วนการรู้จักควบคุมอารมณ์คือการอดทนรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ไม่ใช้อารมณ์ในการโต้ตอบ เช่นคำกล่าวของครอบครัวแกนนำหลายคนที่ว่า “.....ช่วยเตือนสติ เมื่อทะเลาะกัน การฟังเสียงกัน สะท้อนความเข้าใจกัน.....เราต้องรู้อารมณ์ครับ เมื่อเขาแรงมาอีกคนก็ต้องเบาลง ไม่ใส่อารมณ์....” (ยะ) และ “.... ขอคำที่พระว่า เวลาทะเลาะกัน ให้นึกถึงวันที่รักกันใหม่ ๆ” (วรา) รวมทั้ง “..... รู้ว่าเมื่อทะเลาะกันต้องมีคนใดคนหนึ่งเจียบครับ หรือต้องเจียบทั้งคู่ เมื่อมีอารมณ์เย็นลงหรือรอสถานการณ์ดีขึ้น ก็ค่อยมาคุยกันครับ...” (ชล) ส่วนวิธีที่ 2 คือ การปรับวิธีการสื่อสารกับคนในครอบครัวเสียใหม่ โดยการใช้เหตุผลในการพูดคุยเพื่อชักถามถึงสาเหตุของการกระทำของคนในครอบครัวโดยเฉพาะบุตรหลานแทนการใช้อารมณ์ เพื่อที่จะทำให้อีกคนกล้าจะบอกความจริง ดังคำ

กล่าวที่ว่า “..... ผมกลับมาปฏิญาณตนในใจ อย่างน้อยว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการลดใช้ความรุนแรงในครอบครัว ยกตัวอย่างเช่น ลูกกลับมาบ้านไม่ตรงเวลา เราจะไม่โหวก่อนโดยไม่ได้อตามเหตุผลของลูก เราก็ไม่รับรู้คำตอบเลย แต่พอถามหาเหตุผลจากลูก ลูกจึงตอบเรา กล้าที่จะพูดความจริงกับเรา เราจึงเปลี่ยนพฤติกรรมในการถามเหตุผลลูกแทนการดุด่าลูก....” (อารีย์) สำหรับวิธีการที่ 3 คือการกล้าเผชิญกับความจริง ยอมรับในความผิดพลาดของตนเอง และหันหน้ามาพูดคุยกันแทนที่จะตั้งแง่ว่าเป็นความผิดของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังคำกล่าวที่ว่า “.....รู้ข้อผิดพลาด และรู้วิธีแก้ไขว่าต้องพูดคุยกัน ไม่ใช่ทะเลาะกัน หันหลังเข้าหากัน” (วรา) และ “... เรามีเหตุผลที่ของตนเอง แต่เราต้องขอเหตุผลของกันและกัน แฉงเหตุผลของเราให้เขารู้ด้วย....” (ศิ) และสำหรับวิธีการสุดท้าย คือการหลีกเลี่ยงที่จะนำปัญหาภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้องกับครอบครัวเข้ามาเป็นปัญหาภายใน ในขณะที่เดียวกันก็ทำหน้าที่ในครอบครัวของตนให้ดีที่สุด ดังคำกล่าวที่ว่า “... เพราะเราทำหน้าที่เรา เรามีหน้าที่เลี้ยงลูก เราไม่เอาปัญหาวุ่นวายมาใส่ในบ้าน” (วรา)

กล่าวโดยสรุป ความรู้ความเข้าใจของครอบครัวแกนนำได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นภายหลังจากได้เข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนา คือมีการรับรู้และเข้าใจปัญหามากขึ้นทั้งรูปแบบของความรุนแรงและสาเหตุของการกระทำ ความรุนแรง นอกจากนี้ยังมีความตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาว่าเป็นเรื่องใกล้ตัวที่สำคัญและมีผลกระทบเป็นวงกว้าง โดยบุคคลที่เป็นผู้สร้างเงื่อนไขของการนำไปสู่ความรุนแรงส่วนใหญ่แล้วคือสามีภรรยาที่เป็นคู่สมรส อีกทั้งยังรู้และเข้าใจในวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว คือการมีสติและรู้จักควบคุมอารมณ์ มีวิธีการสื่อสารกับคนในครอบครัวที่เหมาะสม กล้าเผชิญความจริงและหันหน้าพูดคุยกัน และหลีกเลี่ยงที่จะไม่นำปัญหาภายนอกเข้ามาสร้างปัญหาในครอบครัวของตน

1.2.2 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

นอกจากครอบครัวแกนนำจะมีการเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวตามที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้แล้ว จากการศึกษาเชิงลึกด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสัมภาษณ์ครอบครัวแกนนำเพิ่มเติมโดยผู้วิจัย และทำให้ได้ทราบว่ากลุ่มเป้าหมายของการพัฒนากลุ่มนี้ ยังมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในหลายด้าน กล่าวได้ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงวิธีการสื่อสาร

การเปลี่ยนแปลงวิธีการพูดคุยระหว่างคนในครอบครัว โดยเฉพาะการสื่อสารระหว่างคู่สมรสและผู้ปกครองกับบุตรหลาน เป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจนในหลายครอบครัวของครอบครัวแกนนำที่ได้ให้ข้อมูล การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนจากการสังเกตและพูดคุยกับครอบครัวของครอบครัวแกนนำ และการสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นครอบครัวแกนนำ ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงวิธีการสื่อสารพูดคุยดังกล่าว จะอยู่ในลักษณะของการลดการใช้คำพูดที่มีความรุนแรง

และก้าวร้าวลงไป รวมทั้งมีความระมัดระวังในการใช้วาจาและกิริยาท่าทางที่สุภาพเรียบร้อยมากขึ้น และคำพูดที่ใช้พูดคุยระหว่างกันจะเน้นความเป็นเหตุเป็นผลมากกว่าอารมณ์ความรู้สึก ดังคำกล่าวของครอบครัวแกนนำบางคนที่ว่า “...คนเรามีปฏิสัมพันธ์ทั้งสองคน อย่างเราไม่ยอมให้เขาทำอย่างนี้ เขาก็ไม่ยอมให้เราอย่างนั้น แต่หลังจากเข้ามาร่วมกิจกรรมแล้วก็ต้องถนอมน้ำใจกัน ทำกิริยาท่าทางถนอมน้ำใจกันและกัน” (วรา) “... ตอนยังไม่เข้ารับการอบรม ทะเลาะกันอาทิตย์ละครั้งสองครั้ง แต่หลังจากอบรมกลายเป็นเดือนละครั้ง เพราะเราใช้เหตุผลคุยกันมากกว่า” (ชล) นอกจากนี้ บางครอบครัวยังปรับรูปแบบการสื่อสารพูดคุย ด้วยการหันหน้ามาพูดคุยกันอย่างเปิดเผยมากขึ้น โดยเน้นการปรึกษาหารือ และบอกกล่าวสิ่งที่ต้องการอย่างตรง ๆ ดังคำกล่าวของบางครอบครัวที่ว่า “...เราพูดคุยกันเยอะขึ้น ปรึกษากัน บอกถึงสิ่งที่ชอบ ไม่ชอบ บอกถึงข้อไม่ดีแล้วคุยกันว่าแก้ไขได้หรือไม่” (ศิ)

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นเกี่ยวกับวิธีการสื่อสารนี้ ครอบครัวแกนนำบางครอบครัว ไม่ได้เปลี่ยนแปลงในด้านคำพูดโดยตรง เนื่องจากเห็นว่าเป็นรูปแบบการพูดคุยที่ใช้สื่อสารกันมานานแล้ว การเปลี่ยนแปลงวิธีการพูดจะดูเหมือนการเสแสร้งและทำได้ไม่นาน หากแต่เปลี่ยนแปลงกิริยาท่าทางในการโต้ตอบแทน เพราะรู้สึกว่าการพูดคุยกันด้วยรูปแบบภาษาเดิม ๆ แต่ไม่มีกิริยาท่าทางที่แสดงความก้าวร้าว ก็สามารถป้องกันปัญหาความขัดแย้งและการกระทำรุนแรงได้

2) การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ความรู้สึก

การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ความรู้สึก คือการรู้จักระงับอารมณ์ที่อาจเป็นสาเหตุของการนำไปสู่ความขัดแย้งในครอบครัว อันจะส่งผลให้มีการกระทำความรุนแรงต่อกันตามมา ซึ่งครอบครัวแกนนำหลายคนได้สะท้อนว่าตนเองมีพัฒนาการที่ดีขึ้น หลังจากการการได้เข้าร่วมในกิจกรรมทั้ง 2 วงรอบ เช่น จากแต่เดิมที่เคยใช้อารมณ์ในการตัดสินปัญหา ก็หันมาใช้เหตุผลมากขึ้น โดยการพิจารณาถึงสาเหตุของปัญหา และจึงตัดสินใจแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผล คำกล่าวของครอบครัวแกนนำบางคน ที่ว่า “... จากเดิมเราใช้อารมณ์ในการตัดสินปัญหา จากเมื่อก่อนเราคิดเองไปก่อน แต่ตอนนี้เราหาสาเหตุก่อนว่าปัญหานี้เกิดจากอะไร แล้วจึงตัดสินใจแก้ไขปัญหา...” (อารีย์) หรือ “...เราคิดอะไรได้หลายๆอย่าง ทำให้เราได้เปลี่ยน จากอารมณ์ใจร้อน ชี้โมโห มองเห็นตรงจุดๆ นี้ ทำให้เราได้แก้ไขอะไรต่างๆ ให้ดีขึ้น” (วรา) เป็นต้น

นอกจากนั้น ในบางครอบครัวเมื่อมีการโต้เถียงกันและมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นการทะเลาะเบาะแว้งที่รุนแรงขึ้น ก็จะใช้วิธีการอดทนอดกลั้น รอให้สถานการณ์ความขัดแย้งคลี่คลายเสียก่อนถึงจะกลับมาพูดคุยกัน คำกล่าวของครอบครัวแกนนำบางคน ที่ว่า “... ก็ได้ผลคะ เวลาทะเลาะกัน เขาจะเงยและเดินหนี เขาบอกว่าใช้คติประจำใจคือขันติ” (หนึ่ง) หรือ “..... ทุกวันนี้เรามองเขามากขึ้น และตอนที่เรามีปัญหาทะเลาะกัน เราก็จะเงยเฉย แล้วเราค่อยกลับมาพูดคุยกันเมื่อใจเราเย็นลง” (ชล) เป็นต้น

กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ความรู้สึกนี้ คือการรู้จักควบคุม อารมณ์โกรธและใจร้อนของตนเอง ด้วยการอดทนอดกลั้นและใช้เหตุผลเหตุผลมากขึ้น อีกทั้งการรู้จัก ใช้เวลาในการคลี่คลายสถานการณ์ความขัดแย้ง เพื่อป้องกันไม่ให้อาการขยายตัวเป็นความ รุนแรงในครอบครัวตามมานั่นเอง

3) การปรับรูปแบบการใช้ชีวิต

การปรับรูปแบบการใช้ชีวิต คือการเปลี่ยนแปลงนิสัยและพฤติกรรม บางอย่างที่เคยปฏิบัติมาและอาจมีส่งผลให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้ ซึ่งครอบครัวแกนนำ หลายครอบครัวได้ปรับรูปแบบการใช้ชีวิตใหม่ด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน เช่นบางครอบครัวมีการปรับตัว เข้าหากันโดยการวิเคราะห์ข้อบกพร่องของตนเองและคำนึงถึงความต้องการของอีกฝ่าย ก่อนที่จะ หลีกเลี้ยงที่จะพูดหรือกระทำในสิ่งที่คู่สมรสไม่พึงพอใจ ดังคำกล่าวที่ว่า “...เราก็กปรับตัวเข้าหากัน ก็ เหมือนเข้าใจกันมากขึ้น เข้าใจกันว่า เรามีข้อดีข้อเสียอย่างนั้นจริง จนหลังๆ ไม่มีทะเลาะกันแล้ว ...” (วรา) หรือบางครอบครัวได้ใช้เวลาทำกิจกรรมกับครอบครัวมากขึ้น โดยเฉพาะการทำกิจกรรมกับลูก เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้มีความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อันจะช่วยลดปัญหาความ ขัดแย้งระหว่างกันได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “...เปลี่ยนแปลงทุกอย่างครับ ผมใส่ใจลูกขึ้น กับภรรยาที่ใส่ใจกัน ดีขึ้น...” (ยะ) และ “...ปกติเขาไม่ค่อยเล่นกับลูก เขาหันมาดูแลสนใจลูกมากขึ้น ใส่ใจกับลูกมากขึ้น ส่วนตัวหนูเอาใจใส่เขาอยู่แล้ว เป็นปกติอยู่แล้ว ไม่ได้เอาใจจนออกนอกหน้าไปอีก” (วรา) เป็นต้น

นอกจากนั้น ครอบครัวแกนนำบางคน ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ชีวิต โดยสิ้นเชิง จากที่มีนิสัยเป็นผู้นำครอบครัวแบบวัยรุ่นที่ชีวิตยังผูกพันอยู่กับเพื่อนในวัยเดียวกัน ก็หันมา รับผิดชอบครอบครัว โดยการลดเวลาการใช้ชีวิตกับเพื่อนลงและให้เวลากับครอบครัวมากขึ้น จน บรรยากาศในครอบครัวดีขึ้นมาก ดังคำกล่าวที่ว่า “..... เปลี่ยนแปลงเกือบทุกอย่างคะ จากที่เคยเที่ยว เล่น ติดเพื่อน เป็นอยู่อย่างนี้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแต่ก่อนแล้วเราชอบนอนค้างบ้านเพื่อนอยู่บ่อยครั้ง แต่ เปลี่ยนไป ปัจจุบันแม้แต่เขาไม่อยู่บ้าน เราก็กังรู้สึกอยากอยู่บ้านเลย แม้เพื่อนมาชวนก็ไม่ออก อยากอยู่บ้านมากขึ้น” (ศิ)

กล่าวได้ว่า การปรับรูปแบบการใช้ชีวิตนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ ตนต่อครอบครัวด้วยการปรับตัวเข้าหากัน ใช้เวลาในการทำกิจกรรมกับครอบครัวมากยิ่งขึ้น รวมทั้งลด พฤติกรรมบางอย่างที่ส่งผลต่อปัญหาความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว เช่น การคบหาเพื่อนหรือการ เที่ยวเตร่นอกบ้าน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของครอบครัวแกนนำ พบว่ามีทั้งการ เปลี่ยนแปลงรูปแบบการสื่อสารพูดคุยกับคู่สมรสและคนในครอบครัว หรืออาจมีการสื่อสารพูดคุย แบบเดิมแต่ปรับเปลี่ยนกิริยาท่าทางที่แสดงถึงความรักความผูกพันกันมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการ

ปรับเปลี่ยนอารมณ์ความรู้สึก ด้วยการรู้จักอดทนอดกลั้น ใช้เหตุผลและเวลาในการคลี่คลายสถานการณ์ความขัดแย้ง รวมทั้งพยายามปรับตัวเข้าหากันและใช้เวลาในการทำกิจกรรมกับครอบครัวมากยิ่งขึ้น หรือลดพฤติกรรมบางอย่างที่ส่งผลต่อปัญหาความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว

หมายเหตุ : ชื่อที่ใช้เรียกขานทั้งหมด สมมุติขึ้นโดยผู้วิจัย

1.3 ความเข้าใจในปัญหาและแนวโน้มการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของครอบครัวเสี่ยง

ความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเพื่อป้องกันปัญหา เป็นเป้าหมายสำคัญที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนคาดหวังให้เกิดขึ้นในครอบครัวเสี่ยงอย่างไรก็ตาม ในการวัดและประเมินผลโดยตรงไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากครอบครัวเสี่ยงที่เข้าร่วมกิจกรรมมีเป็นจำนวนมาก และกระจายอยู่ทั่วทั้งชุมชน ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ครอบครัวเสี่ยงเข้าร่วม จากนั้นสังเกตต่อเรื่องในชุมชนอยู่ระยะหนึ่ง ก่อนเลือกสัมภาษณ์ครอบครัวเสี่ยง จำนวน 7 คน ซึ่งพบว่ากลุ่มเป้าหมายมีการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนใน 2 ลักษณะ ดังนี้

1.3.1 ความเข้าใจในปัญหา

ความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เพิ่มขึ้น เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตในครอบครัวเสี่ยงตั้งแต่เข้าร่วมกิจกรรม โดยพบว่าจากการเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำกับครอบครัวแกนนำนั้น มีครอบครัวเสี่ยงหลายคนที่ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง อันแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในปัญหา และพยายามมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น อย่างไรก็ตาม ความเข้าใจในปัญหาที่ปรากฏชัด คือผลที่ได้จากการที่ผู้วิจัยได้เลือกสัมภาษณ์กับครอบครัวเสี่ยงที่เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งพบว่าแต่ละคนมีความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมากขึ้น โดยเฉพาะการเข้าใจถึงรูปแบบของการกระทำรุนแรง และวิธีการป้องกันปัญหา ดังตัวอย่างครอบครัวเสี่ยงหลายคนที่ได้เล่าว่า แต่ก่อนไม่คิดว่าสิ่งที่ตนเองหรือคนอื่น ๆ พบเห็นอยู่เป็นประจำคือปัญหาความรุนแรง และคิดว่าปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องไกลตัว ดังคำกล่าวที่ว่า “..... แต่ก่อนคิดว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องไกลตัว แต่ตอนนี้ไม่แล้ว และคิดว่าน่าจะมีเยอะในสังคมไทย....” (รัตน์) และ “..... แต่ก่อนหนูเข้าใจว่าถ้าครอบครัวมีปัญหาคือตีกันใช้ไหมล่ะ แต่ต้องคิดใหม่ว่าการเจียบบ้าง ไม่ปรึกษาไม่คุยกันก็เป็นความรุนแรง....” (สุ) หรือบางคนที่ได้เล่าว่า เมื่อก่อนเมื่อสามีตีแม่เหล็กก็จะทะเลาะกันเป็นประจำ และคิดว่าการทะเลาะกันเป็นเรื่องธรรมดาในครอบครัว แต่ตอนนี้ต้องปรับความคิดใหม่ เพราะการทะเลาะเบาแว้งแม้ว่าจะไม่รุนแรงแต่มีผลกระทบต่อครอบครัวในระยะยาว โดยเฉพาะอารมณ์และความรู้สึกของลูก ซึ่งการป้องกันสามารถทำได้คือการลดเงื่อนไขที่จะไม่ให้เกิดการทะเลาะกัน คือควรจะไม่เลิกกินเหล้าหรือระมัดระวังการพูดจา ดังคำกล่าวที่ว่า “..... จากที่เรามองว่าตรงนี้ (การทะเลาะกัน) ไม่สำคัญ ความรุนแรงไม่สำคัญ ก็เห็นว่าเป็นความสำคัญ เวลาจะคิดทำอะไรพูดอะไรก็จะต้องมีเหตุผล เพื่อมันจะได้ไม่เกิด....” (อ้อย) เป็นต้น

1.3.2 แนวโน้มการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อการป้องกันปัญหา

นอกจากความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เพิ่มขึ้น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ยังแสดงถึงแนวโน้มในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของครอบครัวเสี่ยงเพื่อลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยพบว่าผู้ให้ข้อมูลได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น บางครอบครัวพยายามที่จะหลีกเลี่ยงไม่ใช้คำพูดที่รุนแรงหรือหยาบคายกับคนในครอบครัว โดยเฉพาะบุตรหลาน เพราะคิดว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เด็กเกิดการต่อต้าน ดังคำกล่าวที่ว่า “... ตั้งแต่วันที่ไปอนามัยมานะ ก็ว่าจะไม่พูดคำหยาบ ๗ ให้ลูกฟังอะไรอย่างนี้...” (เร) หรือ บางครอบครัวที่สามีเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีความตั้งใจที่จะเลิกกินเหล้าและมุ่งมั่นที่จะสร้างครอบครัวของตนให้อบอุ่นและเป็นแบบอย่างกับครอบครัวอื่น ๆ ในฐานะที่ตนได้เคยเข้าร่วมกิจกรรม ดังคำกล่าวที่ว่า “... เราต้องเป็นตัวอย่างให้เขาก่อน ถ้าครอบครัวไหนเขาจะหองระแหงเราก็จะไปแนะนำเขาได้...” (ซา) และในบางครอบครัว พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองด้วยการควบคุมอารมณ์ของตนเองไม่ให้โมโหง่ายและแสดงอารมณ์ร้อนกับคนในครอบครัว โดยได้พยายามปรับเปลี่ยนตนเองแล้วในบางส่วน ดังคำกล่าวที่ว่า “... ตอนแรกขอยอมรับว่าเป็นคนใจร้อน แต่พอเข้าอบรมแล้วเวลาเราจะทำอะไรจะนึกไว้เสมอว่าให้ใจเย็นลง ให้นึกถึงผลกระทบที่จะตามมาด้วย ยอมรับว่าตนเองดีขึ้นมาก...” (รัตน์) เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ความเข้าใจของครอบครัวเสี่ยงที่เข้าร่วมกิจกรรมในฐานะกลุ่มเป้าหมายหลักนั้น ถือได้ว่ามีมากขึ้นทั้งในแง่ของการเข้าใจในรูปแบบของการกระทำรุนแรงและวิธีการป้องกันปัญหา นอกจากนี้ครอบครัวเสี่ยงยังมีแนวโน้มในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เช่น การปรับเปลี่ยนคำพูด การเลิกเหล้า หรือความพยายามในการควบคุมตนเองในด้านอารมณ์ต่างๆ

หมายเหตุ : ชื่อที่ใช้เรียกขานทั้งหมด สมมุติขึ้นโดยผู้วิจัย

1.4 ความตื่นตัวของชุมชนในการป้องกันปัญหา

สำหรับประชาชนทั่วไปในชุมชนนั้น ผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นและสังเกตเห็นได้คือการที่ประชาชนบางส่วนมีความตื่นตัวต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัว อันเนื่องมาจากการรับรู้เรื่องราวของกิจกรรมพัฒนาผ่านสื่อบุคคล เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งการรับรู้จากสื่อของกิจกรรมรณรงค์ผ่านหอกระจายข่าวของชุมชน และการถ่ายทอดเสียงออกอากาศทางสถานีวิทยุของชุมชนในกิจกรรมเสวนา ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสื่อสารไปยังประชาชนโดยตรงนั่นเอง โดยความตื่นตัวดังกล่าว มีลักษณะต่อไปนี้

1.4.1 การรับรู้เกี่ยวกับปัญหา

การรับรู้เกี่ยวกับปัญหา คือการรู้และเข้าใจถึงสิ่งที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหาในชุมชน ซึ่งพบว่ามีมากขึ้นภายหลังจากเสร็จสิ้นการ

ดำเนินการในวงรอบที่ 2 สิ่งนี้สะท้อนได้จากการที่ผู้วิจัยได้ใช้วิธีพบปะพูดคุยกับประชาชนในชุมชนบางส่วน และพบว่าหลายคนรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการพัฒนาวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างลึกซึ้ง ทั้ง ๆ ที่บุคคลเหล่านั้นไม่ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมแต่อย่างใด นอกจากนั้นจากการที่ผู้วิจัยได้พบปะพูดคุยกับผู้นำชุมชนที่เป็นพยาบาลวิชาชีพ และเป็นนักวิชาการสาธารณสุข ซึ่งแต่ละวันจะต้องพบปะพูดคุยกับประชาชนที่มารับบริการด้านสุขภาพเป็นจำนวนมาก ก็ได้ทราบว่าประชาชนได้ทราบข่าวกิจกรรมการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม แล้วบอกต่อ ๆ กันไปสู่ญาติพี่น้องจนหลายคนสนใจในปัญหามากขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “... ในชุมชนนั้นถือว่าสำเร็จมาก ดูจากครอบครัวตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการ เมื่อเขาได้ร่วมโครงการนี้ ผลสำเร็จของครอบครัวเขา เขามีความภาคภูมิใจก็สามารถไปบอกต่อเพื่อนหรือญาติของเขา ทีนี้จากเพื่อนไปญาติมองดูครอบครัวนี้ก็บอกต่อ ๆ กันไปอีกมาก อันนี้ดีมากเลย ...” หรือ “... ถ้าในชุมชนของเราได้ผลแค่นี้ถือว่าประสบความสำเร็จมาก ... คนพูดกันมาก มันเหมือนกับว่า (ชื่อชุมชน) มีโครงการดี ๆ ...” หรือจากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุข ซึ่งถือเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับประชาชนในชุมชนที่สุด ก็ได้ทราบว่ามีการปฏิบัติต่อบริจาคจากคนชุมชนอยู่ในระดับดี โดยเฉพาะความสนใจในปัญหาที่มีมากกว่าเดิมมาก

1.4.2 การสนับสนุนกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหา

การสนับสนุนกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหา คือการที่ประชาชนในชุมชนบางส่วนได้แสดงเจตจำนงที่อยากจะเข้าร่วม หรือสนับสนุนบุคคลอื่นเข้าร่วมกิจกรรม ในส่วนนี้สะท้อนได้จากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขที่เข้าไปคัดกรองครอบครัวเสี่ยงเข้าร่วมกิจกรรมเสวนา และพบว่าประชาชนได้ให้การสนับสนุนกิจกรรมเป็นอย่างมาก โดยการให้ความร่วมมือเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจ รวมทั้งให้ข้อมูลครอบครัวที่เหมาะสมจะเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้พูดคุยกับผู้นำชุมชนถึงผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากการดำเนินกิจกรรมครบทั้ง 2 วงรอบ ซึ่งพบว่าหลายครอบครัวในชุมชนที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วม หลังจากการรับฟังข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ และการได้เห็นตัวอย่างจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมแล้ว ดังที่ผู้ใหญ่บ้านเล่าว่า “..... มีหลายครอบครัวที่ให้ความสนใจ อย่างที่มีป้ายติดหน้าบ้านของครอบครัวที่เข้าร่วมกิจกรรม เขาก็ถามว่าป้ายได้มาอย่างไร เขาอยากมาร่วมจะทำยังไง” ซึ่งไม่แต่เฉพาะหมู่ชุมชนที่ศึกษานี้เท่านั้น ในหมู่บ้านอื่นก็มีความต้องการที่จะมีกิจกรรมพัฒนานี้เช่นกัน ดังที่ผู้ใหญ่บ้านเล่าเพิ่มเติมว่า ... เขาจะบอกจะถามเวลาเจอผู้ใหญ่ว่าที่หมู่บ้านมีกิจกรรม ก็มีหมู่ 1 หมู่ 2 หมู่ 3 ที่สนใจตรงนี้” ซึ่งในประเด็นนี้สอดคล้องกับนักวิชาการสาธารณสุขที่เคยเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า มีอาสาสมัครสาธารณสุขในหมู่บ้านอื่นที่รู้ข่าวคราวเกี่ยวกับกิจกรรมของชุมชนที่ศึกษา แล้วเสนอความต้องการที่จะให้ศูนย์แพทย์ชุมชนตำบลได้ขยายกิจกรรมไปทั่วทั้งตำบล โดยใช้งบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบล ดังคำกล่าวที่ว่า “... อสม.

เขาก็อยากได้ ถามว่าแล้วทำไมไม่กระจายไปยังหมู่อื่น ๆ บ้าง รัก.. (ชื่อชุมชน)... อย่างเดียวหรือ ทำไมถึงได้ทำแค่ตรงนี้" เป็นต้น

กล่าวได้ว่า จากการดำเนินการพัฒนาวิธีการเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน คือความตื่นตัวของชุมชนในการป้องกันปัญหา ทั้งในลักษณะของการรับรู้ในปัญหาเพิ่มขึ้น อีกทั้งประชาชนในชุมชนบางส่วนยังให้การสนับสนุนการป้องกันปัญหา ด้วยการให้ข้อมูลครอบครัวที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา และแสดงความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมหรือแนะนำครอบครัวอื่นเข้าร่วมในกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาที่จัดขึ้น อีกทั้งความตื่นตัวนี้ยังขยายวงกว้างออกไปภายนอกชุมชนด้วยเช่นกัน

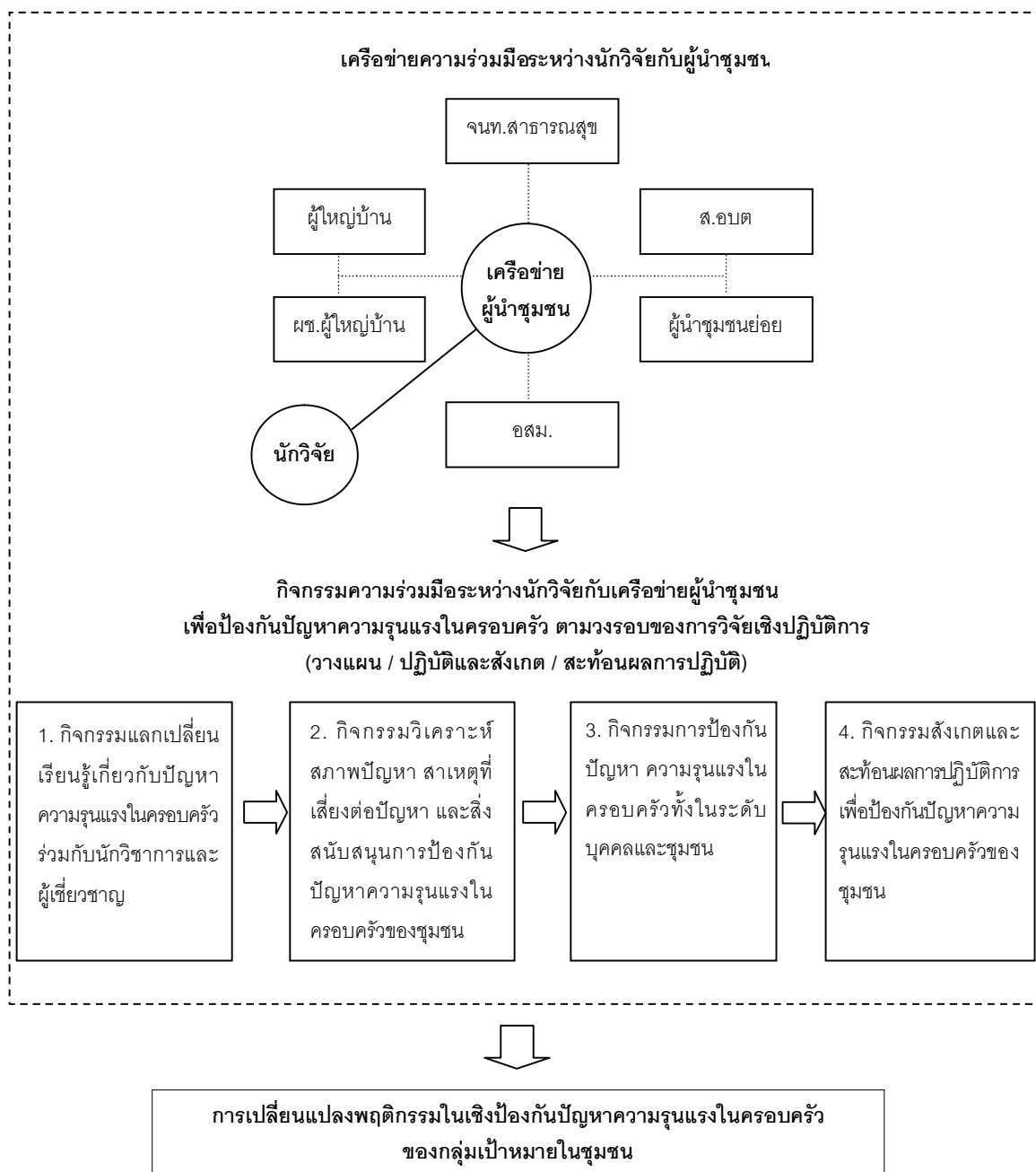
2. รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนที่ศึกษา นอกจากจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังสามารถสรุปเป็นรูปแบบของการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในภาพรวมได้ดังนี้

2.1 รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับผู้นำชุมชน

การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน สำเร็จลงได้ด้วยเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้วิจัยกับผู้นำชุมชน ซึ่งในระยะเริ่มแรกของการวิจัยที่เป็นขั้นตอนของการเตรียมคนและเครือข่ายนั้น ผู้วิจัยในฐานะบุคคลภายนอกชุมชน เห็นถึงความสำคัญของผู้นำชุมชนที่จะมีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาในชุมชนของตน จึงได้พยายามสร้างเครือข่ายผู้นำขึ้นมาด้วยการชักชวนและโน้มน้าวให้ผู้นำสนใจในปัญหา โดยเริ่มต้นจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เนื่องจากเป็นบุคคลที่ทำงานใกล้ชิดกับประชาชนโดยที่ไม่หวังผลตอบแทน และประชาชนมีความศรัทธา จากนั้นจึงขยายเครือข่ายในลักษณะการแนะนำต่อ ๆ กันไป (Snowball technique) จนได้เครือข่ายผู้นำที่มาจากทุกภาคส่วนในชุมชน จำนวน 10 คน

สำหรับการยึดโยงเครือข่ายผู้นำให้ร่วมกันทำงานได้ คือการที่เครือข่ายได้มีโอกาสพบปะพูดคุยเพื่อกำหนดเป้าหมายการทำงานร่วมกัน และมีกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับผู้วิจัย นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญด้านการดูแลปัญหาความรุนแรงในครอบครัว อันเป็นกิจกรรมที่สร้างพันธะความรับผิดชอบในกลุ่มผู้นำ ก่อนที่จะร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน และมีการประเมินผลและสะท้อนผลการปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งเครือข่ายผู้นำชุมชนและบทบาทการมีส่วนร่วม แสดงได้ดังภาพ

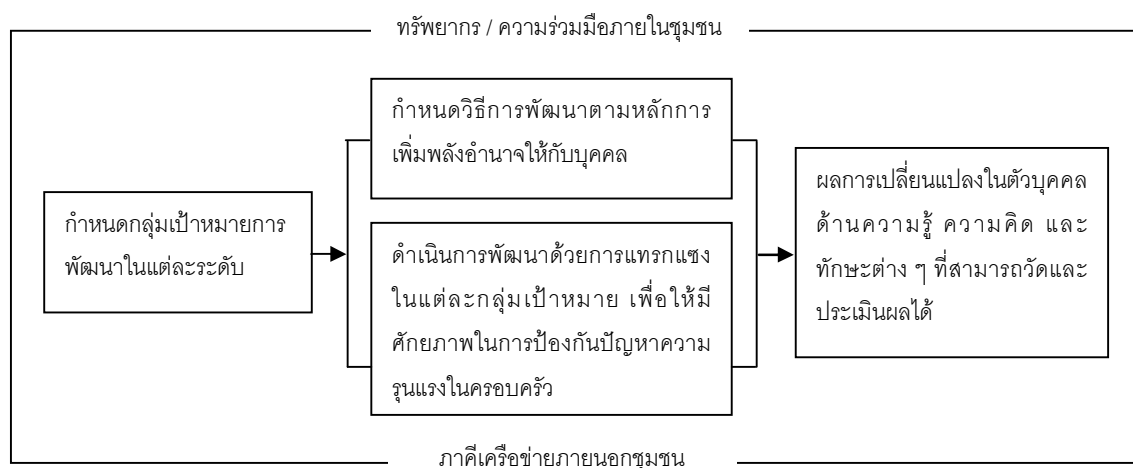
ภาพประกอบ 12 รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับผู้นำชุมชน

เครือข่ายความร่วมมือในข้างต้น แสดงถึงการรวมตัวของผู้นำชุมชนที่มีสถานะผู้นำอย่างเป็นทางการที่ต้องมีบทบาททำงานในชุมชน และเมื่อผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์อย่างเป็นระบบและมีขั้นตอนที่ต่อเนื่องแล้ว ก็กลายเป็นเครือข่ายที่มีศักยภาพและมีอุดมการณ์ร่วมในการทำประโยชน์ให้กับชุมชนของตน ด้วยการพัฒนากิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน และผลที่ได้คือการมีเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายในชุมชนเชิงป้องกันปัญหาในแต่ละระดับ

2.2 รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

สำหรับการพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ที่มีขั้นตอนตั้งแต่การวางแผน ปฏิบัติและสังเกต และสะท้อนผลการปฏิบัติ โดยผู้วิจัยและเครือข่ายผู้นำชุมชนได้ร่วมมือกันดำเนินการในลักษณะกิจกรรมชุมชน ที่เน้นให้ประชาชนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนเกิดความรู้ความเข้าใจ และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี ทั้งในกลุ่มผู้นำชุมชน ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย และประชาชนทั่วไปในชุมชนนั้น ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งในระดับตัวบุคคลและระดับชุมชน และกิจกรรมชุมชนที่ดำเนินการนี้ ถือเป็นการป้องกันปัญหาในระดับปฐมภูมิ (Primary prevention) ด้วยโปรแกรมการแทรกแซงปัญหา (Intervention program) ที่พัฒนาขึ้นด้วยการมีส่วนร่วม และผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละระดับ คือการเพิ่มขึ้นของพลังอำนาจในตัวบุคคล (Empowerment) ทั้งในด้านความรู้ ความคิด และทักษะความชำนาญต่างๆ จนกลายเป็นบุคคลที่มีศักยภาพในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ดังนั้น นวัตกรรมที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนา (Research and development innovation) ในครั้งนี้ คือรูปแบบการวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา (Community-based research) โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน ที่มีการบูรณาการทรัพยากรของชุมชนเพื่อสนับสนุนการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว จนได้รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ซึ่งแสดงได้ดังภาพ

ภาพประกอบ 13 รูปแบบการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

รูปแบบในข้างต้นนี้ มีรายละเอียดเพิ่มเติมที่แสดงถึงกลุ่มเป้าหมาย วิธีการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละระดับ ที่มีเงื่อนไขของความสำเร็จและข้อพึงระวังต่าง ๆ ดังภาพต่อไปนี้

กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการพัฒนา	แนวคิดและทฤษฎีรองรับ	ผลที่เกิดขึ้น	เงื่อนไขความสำเร็จ	ข้อพึงระวัง
ผู้นำชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจในสภาพปัญหาและวิธีการป้องกันปัญหา ระหว่างกลุ่มผู้นำกับผู้เชี่ยวชาญ - พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือด้วยการทำกิจกรรม PAR 	<ul style="list-style-type: none"> - การสนับสนุนความรู้ (Knowledge) - การพัฒนาทักษะการปฏิบัติงานและทักษะปฏิสัมพันธ์ของผู้นำ ในการป้องกันปัญหา (Procedural and interaction skill) - การสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อป้องกันปัญหา (Social network) 	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจ และตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว - มีส่วนร่วมในการวางแผนปฏิบัติและสังเกต และสะท้อนผลเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ต้องผสมผสานผู้นำที่เป็นทางการและมีบทบาทรับผิดชอบงานชุมชนกับผู้นำชุมชนย่อยที่มีอุดมการณ์และเข้าถึงประชาชนเข้าด้วยกัน - มีกิจกรรมที่สร้างข้อผูกมัดให้ผู้นำชุมชนต้องปฏิบัติร่วมกันจนสำเร็จตามเป้าหมาย 	<ul style="list-style-type: none"> - ระมัดระวังไม่ให้กิจกรรมกระทบต่อภาระงานและชีวิตครอบครัวปกติ เนื่องจากกิจกรรมที่ผู้นำรับผิดชอบต้องต่อเนื่อง และใช้เวลายาวนานจึงจะสำเร็จ
ครอบครัวแกนนำ	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมาธรรม 4 - พัฒนาทักษะการสื่อสาร การควบคุมตนเอง และการปฏิบัติตนเพื่อลดความขัดแย้งด้วยกิจกรรมต่างๆ - มอบป้ายสัญลักษณ์ครอบครัวแกนนำ และติดตามผลในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - การสนับสนุนทางสังคมด้วยสถาบันทางศาสนา (Social support or culture support) - การพัฒนาศักยภาพบุคคลในด้านทักษะต่างๆ (Empowerment) - การสร้างบทบาท (Role model) 	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรม ที่สามารถป้องกันปัญหาในครอบครัวของตน - มีบทบาทในสถานะครอบครัวแกนนำ เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์กับบุคคลอื่นๆ ในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - มีวิทยากรที่สามารถถ่ายทอดความรู้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับกลุ่มเป้าหมาย - มีกิจกรรมที่กระทำร่วมกันเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต - มีการกำหนดสถานะและบทบาทของความเป็นครอบครัวแกนนำ 	<ul style="list-style-type: none"> - ต้องเป็นครอบครัวเสี่ยงที่พร้อมเข้าร่วมกิจกรรมในฐานะครอบครัวต้นแบบ และมีความสามารถในการสื่อสารทำความเข้าใจกับคนอื่น ๆ ในชุมชน
ครอบครัวเสี่ยง	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับความคิดให้เป็นเชิงบวกเพื่อลดพฤติกรรมเสี่ยงโดยผู้เชี่ยวชาญ - ร่วมเวทีเสวนากับผู้นำและครอบครัวแกนนำ 	<ul style="list-style-type: none"> - การสนับสนุนความรู้ (Knowledge) - การสนับสนุนทางสังคม ด้วยเครือข่ายชุมชน (Social support or network support) 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการรับรู้ในปัญหาและคิดในด้านบวกต่อการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว - มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านบวกเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว 	<ul style="list-style-type: none"> - มีต้นแบบความสำเร็จเป็นตัวอย่างให้เห็น - มีการบูรณาการทรัพยากรในชุมชนและสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมจากบุคคลทุกระดับในชุมชนด้วยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> - ต้องมีกระบวนการปรับความคิดในครอบครัวเสี่ยงให้สอดคล้องกัน ก่อนที่จะร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกิจกรรมการเสวนา
ประชาชนในชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อบุคคล และรณรงค์ผ่านช่องทางสื่อสารในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - กระบวนการสื่อสารภายในชุมชน (Communication) - การสร้างความตระหนักให้กับชุมชน (Community awareness) 	<ul style="list-style-type: none"> - ประชาชนรับรู้ เข้าใจ และตื่นตัวในปัญหา และให้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชนด้วยการให้ข้อมูลและเฝ้าระวังปัญหาความรุนแรงในครอบครัวต่อเนื่องไป 	<ul style="list-style-type: none"> - มีสื่อบุคคลและสื่ออื่น ๆ ที่มีประสิทธิภาพ - มีช่องทางสื่อสารที่สามารถเข้าถึงประชาชนในวงกว้าง เช่น หอกระจายข่าว หรือวิทยุชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ต้องเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่เหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดแรงต้านจากประชาชน อันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกันต่อเนื้อหาที่สื่อออกไป

ภาพประกอบ 14 รายละเอียดของรูปแบบการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน โดยกระบวนการการมีส่วนร่วม และ 3) เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมตามที่ได้พัฒนาขึ้น

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานีเป็นพื้นที่ที่ศึกษา สำหรับขั้นตอนการวิจัย มี 2 ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนการวิจัย (Pre-research phase) ซึ่งผู้วิจัยได้บูรณาการตัวเองเข้ากับชุมชนเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการทำวิจัย โดยในระยะนี้ผู้วิจัยเน้นศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน เผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับผู้นำชุมชน เตรียมคนและเครือข่ายการทำวิจัยให้พร้อม มีระยะเวลาดำเนินการระหว่าง ตุลาคม 2551 – กันยายน 2552 สำหรับระยะที่สอง คือ ระยะทำวิจัย (Research phase) ซึ่งเป็นระยะที่ใช้รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนอย่างลึกซึ้ง และได้ร่วมมือกับผู้นำชุมชนในพื้นที่ จำนวน 10 คน ที่ได้สมัครใจเข้ามาเป็นผู้มีส่วนร่วมวิจัย (Research participants) กับผู้วิจัย ในกระบวนการวิจัย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติตามแผน และสังเกตผลที่เกิดขึ้น และขั้นสะท้อนผลการปฏิบัติ ซึ่งกระบวนการวิจัยดังกล่าว ดำเนินการ 2 วงรอบ ในระหว่าง ตุลาคม 2552 – พฤษภาคม 2553

ในส่วนของการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการวิพากษ์ร่วมกัน โดยผู้มีส่วนร่วมกับวิจัยทั้งหมด แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มผู้มีส่วนร่วมวิจัย (Participants) ได้แก่ ผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน และครอบครัวเสี่ยง จำนวน 60 ครอบครัว และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม จำนวน 18 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลการพัฒนา ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 14 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการวิพากษ์ร่วมกัน โดยนำข้อมูลมาจัดกระทำเป็นหมวดหมู่และเขียนในลักษณะการพรรณนาความ (Description) ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเพื่อมุ่งอธิบายข้อมูลทั่วไปของชุมชน รวมทั้งสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่ออธิบายผลการดำเนินกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ในขั้นตอนการ

วางแผน การปฏิบัติและสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติ ตามวงรอบการวิจัยนั้น ผู้วิจัยใช้การบรรยายเหตุการณ์ แล้วเปรียบเทียบข้อมูล ก่อนจะสร้างเป็นข้อสรุป

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

1.1 รูปแบบความรุนแรงในครอบครัว

รูปแบบของความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน มี 4 รูปแบบ คือ ความรุนแรงทางวาจา ซึ่งมีมากที่สุด ได้แก่ การโต้เถียง ใช้วาจาข่มขู่ ประชดประชัน ดุด่าและใช้วาจาไม่สุภาพหรือไม่ให้เกียรติซึ่งกันและกัน รองลงมาคือ ความรุนแรงทางร่างกาย ได้แก่ การทำร้ายร่างกายด้วยมือเปล่า อาวุธ หรือการขว้างปาอาวุธหรือสิ่งของเข้าใส่กัน ความรุนแรงทางจิตใจ ได้แก่ การนอกใจคู่สมรส การทำลายข้าวของภายในบ้านเพื่อประชดหรือข่มขู่ให้หวาดกลัว และการใช้อำนาจบังคับหรือควบคุมค่าใช้จ่าย และความรุนแรงทางเพศ ที่พบว่ามိเด็กผู้หญิงที่มีความจำเป็นต้องพักอยู่อาศัยกับญาติผู้ใหญ่ที่ไม่ใช่พ่อแม่ของตนเอง และอาจมีความเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศได้

1.2 สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวในภาพรวม

สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว มี 3 ระดับ คือ 1) ระดับที่ครอบครัวเผชิญกับสภาพเสี่ยง คือ การมีฐานะยากจน มีภาระหนี้สิน สมาชิกในครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันน้อย มีรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวที่เสี่ยงต่อการเกิดความขัดแย้ง บ้านเรือนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แออัดไม่เป็นส่วนตัว หรือมีเพื่อนบ้านจับกลุ่มดื่มสุราเป็นประจำ ปัจจุบันมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น 2) ระดับที่เป็นความขัดแย้ง คือ การที่ครอบครัวได้มีการกระทำรุนแรงต่อกันทางวาจาหรือจิตใจแต่ไม่ปรากฏผลออกมาให้คนอื่นได้รับรู้มากนัก คาดว่าน่าจะมีสัดส่วนประมาณครึ่งหนึ่งของครอบครัวทั้งหมด และ 3) ระดับที่เป็นความรุนแรง คือ มีการกระทำรุนแรงอย่างชัดเจนจนเป็นที่รับรู้ของคนอื่น และเหตุการณ์เกิดขึ้นหลายครั้งหรือต่อเนื่องยาวนาน จนมีผลต่อการบาดเจ็บทางร่างกาย การบอบช้ำทางจิตใจ หรือการสั้นคลอนในชีวิตครอบครัว ปัจจุบันมีประมาณ 20 ครอบครัว

1.3 สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนย่อย

สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของ 4 ชุมชนย่อย พบว่า ชุมชนย่อยที่มีลักษณะเป็นพื้นที่จำกัด แออัด และมีสภาพทางเศรษฐกิจไม่ดี จะมีปัญหาความรุนแรงในทุกรูปแบบ ทั้งความรุนแรงทางวาจา ความรุนแรงทางกาย ความรุนแรงทางจิตใจ และความรุนแรงทางเพศ สำหรับชุมชนที่มีพื้นที่กว้างขวางกว่าชุมชนแรกแต่สภาพทางเศรษฐกิจไม่ดีขึ้น ก็พบว่ามีปัญหาความรุนแรงในครอบครัวทั้งทางวาจา ทางร่างกาย และทางจิตใจ และมีความเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวไม่ต่างจากชุมชนแรกมากนัก สำหรับชุมชนดั้งเดิมซึ่งมีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่า

2 ชุมชนแรก มีปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ปรากฏออกมาให้คนอื่นได้รับรู้มีไม่มากนัก แต่ก็พบว่ามีความรุนแรงในระดับที่เป็นความขัดแย้งในบางครอบครัว โดยเฉพาะความรุนแรงระหว่างผู้ปกครองกับบุตรหลาน ส่วนชุมชนที่มีสภาพบ้านเรือนเป็นแหล่งค้าขาย มีปัญหาความรุนแรงทั้งในกรณีความขัดแย้งระหว่างคู่สมรส และกระทำรุนแรงของผู้ปกครองต่อบุตรหลานอยู่บ้างประปราย

1.4 สาเหตุของความรุนแรงในครอบครัว

1.4.1 สภาพภายในตัวบุคคล

สิ่งที่เกี่ยวข้องกับระหว่างสภาพภายในตัวบุคคลกับความรุนแรงในครอบครัว คือ การมีประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวในวัยเด็ก นิสัยส่วนตัวที่เป็นคนดื้อรั้นไม่ยอมใคร ใจร้อน ใจโมโห ไม่สามารถควบคุมความโกรธของตนเองได้ หวาดระแวงและพุดจาไม่ไพเราะหรือไม่ให้เกียรติคนอื่น มีความวิตกกังวลสูง ซอบเก็บตัว เป็นคนเคร่งครัดไม่ยอมผ่อนปรน เชื้อคนง่ายโดยไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบ และชอบดื่มสุราจนติดเป็นนิสัย

1.4.2 สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคม

สิ่งที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม คือ การมีรายได้ต่ำ และมีภาระหนี้สิน การอยู่ในครอบครัวและสิ่งแวดล้อมที่แออัดและเสียง การมีภาระเลี้ยงดูบุตรหลานจำนวนมาก รวมทั้งการต้องอาศัยพึ่งพิงญาติผู้ใหญ่ที่ไม่ใช่บิดามารดา การมีเวลาในการทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัวน้อยเพราะต้องดิ้นรนทำมาหาเลี้ยงชีพ โดยเฉพาะครอบครัวหนุ่มสาวที่เพิ่งเริ่มต้นชีวิตครอบครัว

2. วิธีการพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

การพัฒนารูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เป็นการปฏิบัติการร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน ใน 2 วงรอบ ดังนี้

2.1 การดำเนินการรอบที่ 1

2.1.1 การวางแผน

การวางแผน มีเป้าหมายพัฒนาในบุคคล 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ ผู้นำชุมชนที่มีส่วนร่วมวิจัย ที่ต้องการจะพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว รวมทั้งการมีทักษะวิเคราะห์สภาพที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา และสิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหา โดยมีกิจกรรมการพัฒนาคือ กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกิจกรรมคิดวิเคราะห์ปัญหาและสิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหา และกลุ่มที่สองคือครอบครัวตัวอย่างหรือครอบครัวแกนนำ ซึ่งเป็นครอบครัวที่เผชิญกับสภาพเสี่ยง ที่ต้องการจะพัฒนาความรู้และทักษะในการใช้ชีวิตครอบครัวเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในเชิงป้องกันปัญหา โดยมีกิจกรรมการพัฒนาคือ กิจกรรมปวารณาตน กิจกรรมสานสัมพันธ์ กิจกรรมพัฒนาจิตใจ และกิจกรรมมอบแผ่นป้ายครอบครัวตัวอย่าง

2.1.2 การปฏิบัติตามแผนและผลที่สังเกตได้

1) การพัฒนาในกลุ่มผู้นำชุมชน

กิจกรรมนี้ ประกอบด้วยกิจกรรมย่อย ได้แก่ กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ และกิจกรรมวิเคราะห์ปัญหาและสิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหา โดยกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้นั้น ผู้นำชุมชนได้พัฒนาตนเองโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ทั้งในด้านรูปแบบของความรุนแรง บทบาทของชุมชนในการแทรกแซงปัญหา และแนวทางการป้องกันปัญหาโดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในชุมชน ซึ่งผลที่สังเกตได้ คือ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำชุมชนกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการสร้างความรู้ความเข้าใจในขอบเขตของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้เห็นตรงกันในกลุ่มผู้นำชุมชน รวมทั้งบทบาทของชุมชนในการป้องกันปัญหา และแนวทางการป้องกันปัญหาด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในชุมชน ส่วนกิจกรรมวิเคราะห์ปัญหาและสิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหา ผู้นำชุมชนได้มีการวิเคราะห์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งผลที่สังเกตได้ คือ ผู้นำชุมชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและมีการรับฟังความคิดเห็นคนอื่น ๆ รวมทั้งมีการโต้แย้งในสิ่งที่ตนเห็นว่ามีความแตกต่างหรือกล่าวสนับสนุนในสิ่งที่ตนเองเห็นคล้อยตาม อันถือเป็นการเรียนรู้ปัญหาร่วมกัน นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนยังได้มีโอกาสวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรงทั้งจากตัวของบุคคลและสภาพแวดล้อมของชุมชน และการวิเคราะห์สิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหา ซึ่งจากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า การร่วมกันวิเคราะห์นี้เป็นการพัฒนาทักษะความสามารถในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันของผู้นำชุมชน และการรู้จักนำทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน มาสนับสนุนการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

2) การพัฒนาในกลุ่มครอบครัวแกนนำ

กิจกรรมนี้ ประกอบด้วยกิจกรรมย่อย ได้แก่ การปวารณาตนต่อพระสงฆ์ และรับฟังพระวาจาธรรม 4 การสานความสัมพันธ์ด้วยเกม การพัฒนาจิตใจโดยการร่วมฟังสื่อ และการส่งเสริมสถานะครอบครัวแกนนำ ซึ่งผลที่สังเกตได้ใน 4 กิจกรรมย่อย คือ ครอบครัวแกนนำได้เรียนรู้แง่คิดเกี่ยวกับการครองเรือนที่เป็นประโยชน์สำหรับครอบครัว ได้มีโอกาสทำกิจกรรมกับคู่สมรสของตนเองและครอบครัวคนอื่น ๆ ในชุมชนมากขึ้น ได้มีโอกาสได้เปิดเผยความรู้สึกต่อคู่สมรสอันจะนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ได้เรียนรู้ปัญหาของครอบครัวอื่น ๆ มากขึ้น รวมทั้งมีการสร้างพันธะสัญญาที่จะไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน และการได้รับสถานะเป็นครอบครัวแกนนำที่จะไม่ใช้ความรุนแรง

2.1.3 การสะท้อนผลการปฏิบัติ

ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติในวงรอบนี้ พบว่า เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับบุคคล ประกอบด้วย ความร่วมมือของผู้นำชุมชนในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน และความร่วมมือของภาคีเครือข่ายจากภายนอกชุมชน คือ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ องค์กรทางศาสนา และองค์กรด้านสาธารณสุขเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนา จนสามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ คือ ผู้นำชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ และมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนา นอกจากนี้ ยังเกิดความร่วมมือระหว่างผู้วิจัยและผู้นำชุมชน ในการร่วมกันพัฒนาครอบครัวแกนนำ จนกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวเมื่อกลับไปสู่ชุมชนแล้วก็มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางบวก เช่น การรู้จักควบคุมอารมณ์ หรือการเลิกเที่ยวเตร่นอกบ้าน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติในวงรอบนี้ยังมีข้อจำกัดเพียงบุคคลเฉพาะกลุ่ม จึงมีข้อเสนอที่จะให้ขยายผลเพิ่มเติมไปยังครอบครัวเสี่ยงอื่น ๆ ตลอดจนประชาชนทั่วไปในชุมชน

2.2 การดำเนินการรอบที่ 2

2.2.1 การวางแผน

การวางแผน มีเป้าหมายพัฒนาใน 2 ระดับ คือ ระดับครอบครัว เป็นการพัฒนาในครอบครัวเสี่ยง ให้มีเข้าใจและตระหนักในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และในระดับชุมชน เป็นการสื่อสารไปถึงประชาชนในชุมชนเพื่อให้รับรู้ในปัญหา เกิดความตระหนักและให้ความร่วมมือในการป้องกันปัญหา โดยมีกิจกรรมการพัฒนา คือ การรณรงค์ในชุมชน กิจกรรมเผยแพร่แนวคิดสู่อาสาสมัครประจำหมู่บ้าน และกิจกรรมพัฒนาครอบครัวเสี่ยง

2.2.2 การปฏิบัติตามแผนและผลที่สังเกตได้

1) การรณรงค์ในชุมชน

กิจกรรมรณรงค์ในชุมชน มีขั้นตอนการดำเนินการ 2 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนผลิตสื่อ โดยผู้วิจัยและนักจัดรายการวิทยุในชุมชนได้ร่วมกันผลิตสื่อ ประกอบด้วยสโปตรณรงค์ และบทความเกี่ยวกับการส่งเสริมความรักความผูกพันในครอบครัว ซึ่งเป็นการนำสารคดีประกอบดนตรีบางส่วนของพระอาจารย์ชาญชัย อธิปญโญ มาใช้ ส่วนขั้นตอนการเผยแพร่ ผู้นำชุมชนได้เผยแพร่สื่อรณรงค์ดังกล่าวผ่านทางหอกระจายข่าวของชุมชนจำนวน 3 จุด ซึ่งผลที่สังเกตได้ คือ กิจกรรมนี้สามารถสร้างความตื่นตัวให้กับประชาชนในชุมชน โดยการหันมารับรู้และเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน รวมทั้งให้การสนับสนุนกิจกรรมการป้องกันปัญหา แต่ต้องมีสื่อบุคคลมาช่วยชี้แจงทำความเข้าใจด้วย

2) การเผยแพร่แนวคิดสู่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

กิจกรรมนี้ดำเนินการโดยผู้นำชุมชนที่ทำการพบปะพูดคุยกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เพื่อเผยแพร่แนวความคิดเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ร่วมกันปฏิบัติการในวงรอบที่ 1 ให้ทราบ และขอให้เผยแพร่แนวคิดต่อไปยังประชาชนในชุมชน อีกทั้งยังขอความร่วมมือในการคัดกรองครอบครัวเสี่ยงเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา ซึ่งผลที่สังเกตได้คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านได้ให้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชนในการสื่อสารกับประชาชนในชุมชน และคัดกรองครอบครัวเสี่ยงเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างพร้อมเพียงถึง 50 ครอบครัว ซึ่งเป็นปริมาณที่มากและกระจายอย่างครอบคลุมทั่วทั้งชุมชน

3) กิจกรรมพัฒนาครอบครัวเสี่ยง

กิจกรรมนี้ดำเนินการในลักษณะการเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือเวทีสาธารณะ เป็นการสื่อสารร่วมกัน 3 ฝ่าย คือตัวแทนผู้นำชุมชน ตัวแทนครอบครัวแกนนำ และครอบครัวเสี่ยง จำนวน 50 คน มี 2 กิจกรรมย่อย คือ กิจกรรมการปรับความรู้ความเข้าใจ โดยมีวิทยากรจากภายนอกเข้ามาเป็นวิทยากรกระบวนการ และกิจกรรมเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยถ่ายทอดเสียงการเสวนาออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงของท้องถิ่น ซึ่งผลจากการสังเกตได้คือ ครอบครัวเสี่ยงมีแนวโน้มที่จะเปิดรับกับการเปลี่ยนแปลงตนเองมากขึ้น และกิจกรรมการเสวนานั้น ถือว่าเป็นการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง เพื่อแสดงให้ครอบครัวเสี่ยงและคนในชุมชนรู้ว่าผู้นำชุมชนได้รับรู้ในปัญหา และเห็นว่าปัญหาดังกล่าวสามารถป้องกันได้ด้วยการเปลี่ยนแปลงตนเอง โดยมีตัวอย่างที่เป็นครอบครัวแกนนำได้มาถ่ายทอดประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ก่อนที่จะเชิญชวนให้ครอบครัวเสี่ยงได้เห็นปัญหาและคิดที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง

2.2.3 การสะท้อนผลการปฏิบัติ

ผลที่เกิดขึ้นในวงรอบนี้ พบว่า เกิดความร่วมมือในระดับชุมชน อันประกอบด้วย ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ด้านงานชุมชน เจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน นักจัดรายการวิทยุของท้องถิ่น วิทยากรภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิที่มาร่วมสังเกตการณ์และให้คำแนะนำต่างๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการระดมเครือข่ายทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาของชุมชนในลักษณะบูรณาการ และสามารถขยายขอบเขตการพัฒนาไปทั่วทั้งชุมชน ด้วยกิจกรรมรณรงค์ในวงกว้าง อีกทั้งทุกกิจกรรมยังบรรลุเป้าหมาย คือ สามารถสร้างการรับรู้ในปัญหา และเกิดความตื่นตัวให้กลุ่มประชาชนของชุมชน มีสื่อบุคคลเช่นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในการสื่อสารทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชน รวมทั้งสร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชนด้วยการเชิญชวนครอบครัวเสี่ยงให้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างได้ผล และสามารถปรับความคิดความเชื่อของประชาชน

กลุ่มเป้าหมายให้ตระหนักในปัญหาและมีแนวโน้มที่จะเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิตครอบครัวเพื่อประโยชน์ในเชิงป้องกันได้

3. ผลการพัฒนา รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

3.1 ผลของการดำเนินกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

3.1.1 ผู้นำชุมชนได้เปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน จนนำไปสู่การตระหนักในปัญหาและมีความต้องการที่จะร่วมกันป้องกันปัญหา อีกทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองในชุมชน ด้วยการร่วมกันคิดวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการป้องกันปัญหาโดยการนำภาคีเครือข่ายจากภายนอกชุมชนเข้ามาร่วม รวมทั้งมีบทบาทในการแทรกแซงปัญหาในชุมชนร่วมกับผู้วิจัย ตั้งแต่การร่วมวางแผน ปฏิบัติตามแผนและสังเกตผลที่เกิดขึ้น รวมทั้งการสะท้อนผลการปฏิบัติ โดยมีการดำเนินการเป็นวงรอบ จำนวน 2 วงรอบ

3.1.2 ครอบครัวแกนนำได้มีการเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจ โดยการรับรู้ในปัญหา เห็นความสำคัญของปัญหา และรู้จักวิธีการป้องกันปัญหาด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านการสื่อสารกับคนในครอบครัว รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงอารมณ์ความรู้สึก และปรับเปลี่ยนการใช้ชีวิตเพื่อลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และบางส่วนได้มีบทบาทในการถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับคนอื่น ๆ ในชุมชน

3.1.3 ครอบครัวเสี่ยงมีความรู้ความเข้าใจและแนวโน้มการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น โดยมีบางส่วนที่เข้าใจในปัญหา และพยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อการป้องกันปัญหา เช่น การปรับเปลี่ยนคำพูด การเลิกเหล้า หรือความพยายามในการควบคุมตนเองในด้านอารมณ์ต่างๆ

3.1.4 ประชาชนในชุมชนบางส่วนมีความตื่นตัวในปัญหาด้วยการรับรู้ปัญหาและให้การสนับสนุนการป้องกันปัญหา ด้วยการแสดงความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมหรือแนะนำครอบครัวอื่นเข้าร่วมในกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้น

3.2 รูปแบบที่ได้จากกิจกรรมการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

3.2.1 ได้รูปแบบที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยจากภายนอกกับผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่าย ประกอบด้วย ผู้วิจัย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนย่อย เจ้าหน้าที่สาธารณสุข สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ที่รวมตัวกันป้องกันปัญหาของชุมชนในรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือ โดยมีกิจกรรมความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับเครือข่ายผู้นำชุมชนเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ตามวงรอบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้ ใน 4 ลักษณะ คือ กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวร่วมกับนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ กิจกรรมวิเคราะห์สภาพปัญหา หาสาเหตุที่เสี่ยงต่อปัญหา และหาสิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหาความรุนแรง

ในครอบครัวของชุมชน กิจกรรมการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวทั้งในระดับบุคคลและชุมชน และกิจกรรมสังเกตและสะท้อนผลการปฏิบัติการเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

3.2.2 ได้รูปแบบการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมาย วิธีการพัฒนา แนวคิดและทฤษฎีที่สนับสนุนผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา เงื่อนไขของความสำเร็จ และข้อพึงระวังต่างๆ ซึ่งรูปแบบนี้แสดงถึงนวัตกรรมของการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน ในการบูรณาการทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้ามาสนับสนุน โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่จะพัฒนาทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน และมีกิจกรรมที่มุ่งแทรกแซงปัญหาด้วยสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้ เข้าใจ ตระหนักในปัญหา รวมทั้งการพัฒนาทักษะความชำนาญต่าง ๆ เพื่อให้เกิดพลังอำนาจกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละระดับในชุมชน

อภิปรายผล

จากการผลการวิจัยที่พบ ผู้วิจัยจะนำมาอภิปรายผลในประเด็นที่เห็นว่าสำคัญและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ศึกษา ดังต่อไปนี้

1. จากผลการวิจัยที่พบว่า ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนที่ศึกษา มีปัญหาความรุนแรงทางวาจามากที่สุด รองลงมาคือทางจิตใจ ร่างกาย และทางเพศ โดยระดับที่ครอบครัวเผชิญกับสภาพเสี่ยงมีแนวโน้มสูงขึ้น และชุมชนย่อยที่มีลักษณะเป็นพื้นที่จำกัด แออัด และมีสภาพทางเศรษฐกิจไม่ดี จะมีปัญหาความรุนแรงในทุกรูปแบบและมีระดับความรุนแรงที่สูงกว่าชุมชนอื่น ๆ ข้อค้นพบนี้อภิปรายได้ว่า จากข้อสรุปที่ว่าชุมชนแห่งนี้มีปัญหาความรุนแรงใน 4 ลักษณะนั้น อาจเป็นเพราะชุมชนแห่งนี้ เป็นประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ดังนั้นจึงมีโอกาสเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้ในทุกรูปแบบ ซึ่งรูปแบบของการกระทำรุนแรงในครอบครัวของชุมชนแห่งนี้ มีความสอดคล้องกับขอบข่ายของการกระทำรุนแรงในครอบครัว ที่องค์การอนามัยโลก ได้ระบุไว้ว่า ความรุนแรงในครอบครัวมีทั้งการทำร้ายร่างกาย จิตใจ การบีบบังคับทางสังคม เศรษฐกิจ และทางเพศ (กระทรวงสาธารณสุข, 2547) และตามที่ รณชัย คงสกนธ์ (2549) ได้อธิบายไว้ว่า ความรุนแรงในครอบครัว คือลักษณะการทำร้ายร่างกาย การล่วงละเมิดทางเพศ และทำร้ายจิตใจ ระหว่างสมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันครอบครัวเดียวกัน ส่วนข้อสรุปที่ว่า ความรุนแรงในครอบครัวที่มีสภาพเสี่ยงต่อการเกิดปัญหา ซึ่งอยู่ในระดับปฐมภูมิ เช่น มีฐานะยากจน มีภาระหนี้สิน สมาชิกในครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันน้อย และมีรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวที่เสี่ยงต่อการเกิดความขัดแย้ง รวมทั้งบ้านเรือนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แออัด ไม่เป็นส่วนตัว หรือมีเพื่อนบ้านจับกลุ่มดื่มสุราเป็นประจำที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นนั้น อาจเป็นเพราะชุมชนแห่งนี้เป็น

ชุมชนที่มีคนจากต่างถิ่นอพยพเข้ามาอยู่อาศัยและประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรมเมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้ว ซึ่งครอบครัวที่อพยพมาในช่วงนั้น ปัจจุบันย่อมมีทายาทที่อยู่ในวัยเริ่มต้นมีครอบครัว และใช้ชีวิตเป็นครอบครัวที่แยกออกมาจากครอบครัวดั้งเดิม ซึ่งสมาชิกในครอบครัวกลุ่มนี้ปัจจุบันคือคนส่วนใหญ่ของชุมชน และการที่มีครอบครัวอยู่ในวัยหนุ่มสาวเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ชุมชนมีพื้นที่จำกัดนี้ ก็เป็นธรรมดาที่ครอบครัวเหล่านี้จะต้องเผชิญกับสภาพที่เสี่ยงจากภายนอกเช่น การอยู่ในสังคมที่แออัด ไม่เป็นส่วนตัว และต้องเผชิญกับเพื่อนบ้านที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม นอกจากนี้ การที่ครอบครัวที่เพิ่งเริ่มต้นดังกล่าวนี้ ต้องเผชิญกับความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ และการที่ต้องมีภาระรับผิดชอบมากขึ้น เช่น การมีลูกที่ยังเล็ก ในขณะที่ฐานะทางครอบครัวก็ยังไม่มั่นคงเพียงพอ เพราะส่วนใหญ่แล้วคนส่วนใหญ่ของชุมชนจะทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ที่มีค่าตอบแทนไม่ได้สูงมากนัก ก็ย่อมที่จะทำให้ครอบครัวกลุ่มดังกล่าวมีความเครียด วิตกกังวล และตกอยู่ในสภาพที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สถานการณ์ความรุนแรงในระดับปฐมภูมิมีแนวโน้มขยายตัว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ (2546) ที่กล่าวไว้ว่า บริบททางสังคม เช่น การอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรม ส่งผลให้มีโอกาสที่จะเกิดความรุนแรงสูงกว่าในชุมชนที่ปราศจากปัญหาเหล่านี้ และสำหรับข้อสรุปที่ว่า ชุมชนย่อยที่มีลักษณะเป็นพื้นที่จำกัดแออัด และมีสภาพทางเศรษฐกิจไม่ดี จะมีปัญหาความรุนแรงในทุกรูปแบบและมีระดับความรุนแรงที่สูงกว่าชุมชนอื่น ๆ นั้น อาจเป็นเพราะชุมชนที่มีลักษณะดังกล่าว มีสภาพที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวสูงนั่นเอง ดังนั้นจึงมีโอกาสด้านสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนย่อยแห่งนั้นจะสูงตามไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ (2546) ที่ระบุว่า สาเหตุของความรุนแรงในครอบครัวคือความสัมพันธ์ของสภาพที่มีความเสี่ยงทั้งในระดับโครงสร้างทางสังคมโดยรวม และระดับบริบทของสังคมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว รวมทั้ง วิจารณ์ ใหญ่อยู่ (2542) ที่ระบุว่า อิทธิพลของสภาพแวดล้อมมีผลต่อการเกิดความรุนแรง เพราะสภาพแวดล้อมจะเป็นตัวสร้างความคิดและความเครียด และ ศิริเพชร ศิริวัฒนา (2538) ที่ระบุว่า สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมเช่น การศึกษาน้อย มีรายได้ต่ำ สภาพสังคมเศรษฐกิจระดับต่ำ ปัญหารายได้ไม่เพียงพอเป็นเหตุผลที่นำไปสู่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

2. จากผลการวิจัยที่พบว่า ความรุนแรงในครอบครัว มีความเกี่ยวข้องกับสภาพภายในตัวบุคคล ได้แก่ ประสบการณ์ความรุนแรงในวัยเด็ก การมีนิสัยเชิงลบของผู้ที่กระทำรุนแรง เช่น การเป็นคนใจร้อน พุดจาไม่สุภาพ รวมทั้งการชอบดื่มสุราจนติดเป็นนิสัย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของปัญชลี โชติคุต (2541) กฤตยา แสงวงเจริญ (2545) และ บุศรินทร์ คล่องพยาบาล (2542) ที่พบว่า บุคลิกภาพ การเคยมีส่วนร่วมหรือมีประสบการณ์ความรุนแรงในอดีต และการใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของสามีและภรรยา ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการกระทำรุนแรงในครอบครัว ข้อค้นพบ

นี้อธิบายได้ว่า นิสัยส่วนตัวที่เป็นพฤติกรรมในเชิงลบนี้มีความเกี่ยวข้องกับการกระทำรุนแรงในครอบครัวในลักษณะที่เป็นสาเหตุโดยตรงและโดยอ้อม สาเหตุโดยตรงคือนิสัยเชิงลบจะเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นและขยายตัวได้ง่าย เช่น การใจร้อน ไม่ยอมคนอื่น จะสร้างความไม่พอใจให้อีกฝ่าย จนนำไปสู่ความขัดแย้งและการกระทำรุนแรง ส่วนสาเหตุโดยอ้อม คือ ประสบการณ์ความรุนแรงที่บุคคลเคยรับรู้มาในอดีต จะทำให้บุคคลนั้นเผลอที่จะกระทำ ความรุนแรงออกมาโดยไม่รู้ตัว หรือยอมรับว่าความรุนแรงเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาของครอบครัว ทั้งนี้ เพราะสภาพภายในตัวบุคคลอาจเกิดจากกระบวนการเรียนรู้และซึมซับตัวอย่างความรุนแรงหรือตัวอย่างพฤติกรรมทางอารมณ์และสังคมในเชิงลบจากบุคคลใกล้ชิดตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งเป็นระบบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัว จนกลายเป็นลักษณะนิสัยในเชิงลบตามตัวแบบ เช่น บุคคลนั้นมีพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่อารมณ์หุนหันพลันแล่น ใช้อารมณ์มากกว่าในการตัดสินใจ มีการทำความรุนแรงต่อคนในครอบครัว หรือมีพฤติกรรมดื่มสุรา ก็จะทำให้เกิดการรับรู้และซึมซับพฤติกรรมนั้นแบบไม่รู้ตัวจนกลายเป็นนิสัยที่ซ่อนอยู่ภายใน เมื่อเติบโตใหญ่มีครอบครัวแล้วก็เผลอที่จะแสดงพฤติกรรมในลักษณะเชิงลบดังกล่าวออกมา และนำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัวต่อเนื่องไปอีก สภาพความรุนแรงในครอบครัวที่สัมพันธ์กับสภาพภายในตัวบุคคลนี้ มีความสอดคล้องกับแนวคิดของแบนดูรา (Bandura, 1977) ที่กล่าวถึงพฤติกรรม การเรียนรู้ของมนุษย์ผ่านทางตัวแบบในหลายลักษณะ เช่น บุคคลจะมีพฤติกรรมก้าวร้าวเมื่อดูตัวแบบของความก้าวร้าวรุนแรง หรือมีพฤติกรรมด้านศีลธรรม และจิตสำนึกด้านศีลธรรม หากได้รับอิทธิพลจากการสังเกตและการเป็นแบบอย่างที่ดี โดยพฤติกรรมของบุคคลจะตอบสนองต่อสิ่งเร้าภายนอกหรือเรียนรู้ผ่านการเลียนแบบ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ สเตราส์ เจลเลส และสไตน์เมทซ์ (Straus; Gelles; & Steinmetz, 2006: 97) ที่ได้กล่าวถึงพฤติกรรม การเลียนแบบจากการเป็น ผู้ถูกกระทำโดยตรงหรือเห็นตัวอย่างอันเป็นการเห็นประสบการณ์โดยอ้อม จากต้นแบบของคนในครอบครัว แล้วเกิดการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความรุนแรงได้ เช่น เมื่อเมื่อถูกพ่อแม่ทำโทษด้วยความรัก ก็จะเรียนรู้และเชื่อมโยงระหว่างความรักกับความรุนแรง หรือแม้แต่การลงโทษของบิดามารดาเพื่ออบรมสั่งสอน ก็จะเกิดการเรียนรู้สิทธิในการใช้กับความรุนแรงกับสมาชิกคนอื่น ๆ จนกลายเป็นความรู้สึกชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงต่อคนในครอบครัว และมีพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงต่อบุคคลอื่น ต่อเนื่องไป

3. จากผลการวิจัยที่พบว่า ความรุนแรงในครอบครัว มีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคม ได้แก่ การมีฐานะครอบครัวต่ำ หรือครอบครัวอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ศิริเพชร ศิริวัฒนา (2538) ที่พบว่า การมีรายได้ต่ำ สภาพสังคม เศรษฐกิจระดับต่ำ ปัญหารายได้ไม่เพียงพอ เป็นเหตุผลที่นำไปสู่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และ วีรพล ใหญ่อรุณ (2542) ที่พบว่า อิทธิพลของสภาพแวดล้อมมีต่อการเกิด ความรุนแรง โดย

สภาพแวดล้อมจะเป็นตัวสร้างความกดดันและความเครียด ซึ่งข้อค้นพบเหล่านี้ก็อธิบายได้ว่า เงื่อนไขที่ครอบครัวต้องเผชิญกับสภาพเศรษฐกิจที่ขัดสน รายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่าย และมีภาระหนี้สิน ทำให้ต้องดิ้นรนทำมาหาเลี้ยงชีพ และไม่สามารถมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สุขสบายได้ อาจนำไปสู่การกระทำ ความรุนแรงในครอบครัวได้ เพราะสภาพทางเศรษฐกิจที่ไม่ดีของครอบครัวนั้น จะส่งผลต่อสภาพจิตใจ และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว ทำให้เกิดความเครียด วิตกกังวล อารมณ์หงุดหงิด และถ้าหากคนในครอบครัวต้องเร่งหารายได้จนไม่มีเวลาดำเนินทำกิจกรรมกับคนในครอบครัวด้วยแล้ว ก็อาจมีผลให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวไม่แน่นแฟ้นเท่าที่ควร เช่น บุตรหลานอาจไม่ได้รับการเอาใจใส่ หรือคนในครอบครัวไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างเพียงพอ ผลที่ตามมาคือการเกิดความเหินห่างของสมาชิกในครอบครัว และความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน และหากเกิดกรณีเช่นนี้แล้ว เมื่อความไม่เข้าใจกันในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็อาจกลายเป็นความขัดแย้งและพัฒนาไปสู่การกระทำรุนแรงต่อกันได้ โดยง่าย นอกจากนี้ การที่ครอบครัวอยู่ในสภาพแวดล้อมรอบข้างที่ไม่ดี เช่น สกปรก แออัด ไม่เป็นส่วนตัว หรือมีเพื่อนบ้านดื่มสุรา ก็จะเป็นแรงผลักดันให้ความเครียด วิตกกังวล และอารมณ์หงุดหงิดเกิดขึ้นได้ เนื่องจากมีสิ่งรบกวนจากภายนอกครอบครัวเข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะสิ่งเร้า ซึ่งก็จะยิ่งทำให้ความขัดแย้งกลายเป็นความรุนแรงได้อย่างรวดเร็ว สำหรับความรุนแรงในครอบครัวที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคมนี้ สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับระบบทางสังคมของครอบครัวของ สเตราส์ (Straus. 1980 : 23 - 36) ที่กล่าวไว้ว่า ครอบครัวมีลักษณะเป็นระบบหนึ่งเช่นเดียวกับสังคม คือมีระบบย่อยต่าง ๆ เช่น ระบบคู่สมรส ระบบญาติพี่น้อง และมีปัจจัยนำเข้าเป็นทรัพยากรจากภายนอกเข้าสู่ระบบ เช่น เงิน ข้อมูลข่าวสาร การศึกษา และมีปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในระบบที่ต้องตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ซึ่งความขัดแย้งและใช้ความรุนแรงระหว่างสมาชิกจะเกิดขึ้น เมื่อมีความเสี่ยงจากทรัพยากรจนมีผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของคนในครอบครัว และเกิดการบ่มเพาะความรู้สึกขัดแย้งหรือไม่พึงพอใจในครอบครัว จนกลายเป็นการกระทำรุนแรงในที่สุดเมื่อเผชิญวิกฤตการณ์ที่มีความเครียดสูง รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดของ เบอร์ เดย์ และบาร์ท (Burr; Day; & Bahr. 1993: 37) ที่กล่าวถึงระบบทางครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคม จะทำให้เกิดผลผลิตของระบบครอบครัวในด้านบวก เช่น ความรัก ความปลอดภัย การเรียนรู้และความผูกพัน ในขณะที่เดียวกันก็เกิดผลผลิตในเชิงลบ เช่น ความขัดแย้ง เกลียดชัง และการใช้ความรุนแรงได้ เมื่อระบบดังกล่าวไม่มีความสมดุล

4. จากผลการพัฒนาในวงรอบที่ 1 ที่ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาไปที่ตัวผู้นำชุมชน และครอบครัวตัวอย่างหรือครอบครัวแกนนำ ในฐานะที่เป็นกลุ่มปฐมภูมิหรือกลุ่มที่ต้องการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การป้องกันปัญหาตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย โดยได้พัฒนาผู้นำชุมชนด้วยกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกิจกรรมวิเคราะห์ปัญหา และพัฒนาครอบครัวแกนนำด้วยกิจกรรมพัฒนา

ความรู้และทักษะในการใช้ชีวิตครอบครัว ซึ่งการสังเกตและสะท้อนผล พบว่า เกิดความร่วมมือของหลายฝ่ายในชุมชนจนทำให้กิจกรรมบรรลุเป้าหมาย คือผู้นำชุมชนมีความรู้ เข้าใจ และมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ปัญหา และครอบครัวแกนนำมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางบวกนั้น วิธีการพัฒนาในลักษณะนี้อธิบายได้ว่า การพัฒนาในกลุ่มผู้นำชุมชน ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ ถือเป็น การส่งเสริมความสามารถให้กับผู้นำชุมชนให้มีความรู้และเกิดความเข้าใจในปัญหา ความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น เพราะการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้เชี่ยวชาญที่เป็น นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านปัญหาความรุนแรงโดยตรง จะทำให้ผู้นำชุมชนได้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ จนเกิดเป็นความรู้เพิ่มเติมขึ้นมาในสิ่งที่ตนเองยังไม่ทราบ รวมทั้งจะเกิดความเข้าใจในปัญหาอย่างลึกซึ้ง ทั้งด้านลักษณะของปัญหา และสถานการณ์ของปัญหา นอกจากนี้ การมีผู้นำชุมชนได้มีกิจกรรมวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ทำให้ผู้นำชุมชนได้มีโอกาสวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนที่เป็นสถานการณ์จริง ทั้งสภาพปัญหา สภาพที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา และสิ่งที่จะมาสนับสนุนการป้องกันปัญหา ซึ่งจะทำให้ผู้นำชุมชนได้พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ปัญหา เพื่อจะนำไปเป็นข้อมูลในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาต่อไป ดังนั้น ผลการสังเกตและสะท้อนผลจึงพบว่าการพัฒนาในวงรอบนี้ได้เกิดความร่วมมือของหลายฝ่ายในชุมชน เช่น ผู้วิจัย ผู้นำชุมชน นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก และคนชุมชนบางส่วน จนทำให้กิจกรรมบรรลุเป้าหมาย สำหรับครอบครัวแกนนำนั้น การพัฒนาด้วยกิจกรรมที่สร้างความรู้และทักษะในการใช้ชีวิตครอบครัว เช่น การปลูกฝังธรรมะสำหรับการครองเรือนอย่าง ฆราวาสธรรม 4 ที่มีพระสงฆ์เป็นวิทยากรกระบวนการ และมีกิจกรรมอื่น ๆ เพิ่มเติม ทั้งในรูปแบบ และกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคู่สมรสและคู่สมรสกับครอบครัวอื่น รวมทั้งการส่งเสริมสถานภาพให้เป็นครอบครัวตัวอย่างที่จะไม่ใช้ความรุนแรงในครอบครัวด้วยการมอบแผ่นโปสเตอร์สำหรับไปปิดประกาศที่หน้าบ้านให้คนในชุมชนได้รับรู้ กิจกรรมเหล่านี้ทำให้ครอบครัวแกนนำได้พัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยการเรียนรู้จากกิจกรรม จนมีความเข้าใจและมีทักษะในการใช้ชีวิตคู่มากขึ้น และการได้รับการยกสถานะให้เป็นครอบครัวแกนนำ ก็ยิ่งทำให้ครอบครัวแกนนำเหล่านี้มุ่งที่จะปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างกับครอบครัวอื่น ๆ มากขึ้นตามไปด้วย ดังนั้น ผลการสังเกตและสะท้อนผลจึงพบว่า ครอบครัวแกนนำมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางบวก คือการได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองไปในทางที่ดีขึ้นเพื่อลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งในครอบครัว เช่น การปรับปรุงวิธีการพูดจากับคู่สมรส การงดเที่ยวนอกบ้าน หรือการใส่ใจกับครอบครัวมากขึ้น เป็นต้น ซึ่งวิธีการพัฒนาในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำจนบรรลุเป้าหมายดังที่กล่าวมาในข้างต้นนี้ สอดคล้องกับหลักการแทรกแซงด้วยการเพิ่มพลังอำนาจในระดับบุคคล ของ แอล' อะเบต (L' Abate. 1990: 89) ที่กล่าวไว้ว่า เมื่อชุมชนหรือบุคคลเสี่ยงที่จะ

เผชิญกับปัญหา จะต้องแทรกแซงตั้งแต่ในระดับปฐมภูมิ โดยการเพิ่มศักยภาพให้กับบุคคลให้สามารถเผชิญกับปัญหาได้ เช่น การให้กลุ่มสนับสนุน การเพิ่มพลังอำนาจ และการให้บุคคลเห็นคุณค่าของตนเอง อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ เลวิส และคณะ (Lewis; et al. 1998: 10) เกี่ยวกับการบวนการเพิ่มพลังอำนาจให้กับบุคคล ด้วยการพัฒนาทักษะ การได้รับบทเรียน รวมทั้งการได้รับการฝึกหัดจากที่นอกเหนือจากเขาเคยได้รับ และยังสอดคล้องกับสิ่งที่องค์การยูเนสโก (UNESCO. 1998: 12-13) ได้ระบุไว้ว่า การเพิ่มพลังอำนาจ ถือเป็น การสร้างความเข้มแข็งภายในและความเชื่อมั่นในการกล้าที่จะใช้ชีวิตอย่างมีทางเลือก รวมทั้งมีความสามารถในอันที่จะมีอิทธิพลต่อกระบวนการทางสังคมที่จะมีผลต่อชีวิต เนื่องจากวิธีการพัฒนาในวงรอบนี้ได้ทำให้ผู้นำชุมชนมีความเชื่อมั่นและกล้าคิดที่จะร่วมป้องกันปัญหาในชุมชน ส่วนครอบครัวแกนนำนั้นก็กล้าที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อชีวิตครอบครัวที่ดีขึ้นนั่นเอง

5. จากผลการพัฒนาในวงรอบที่ 2 ที่ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาไปที่ครอบครัวเสี่ยง ในฐานะที่เป็นกลุ่มปฐมภูมิที่เผชิญกับความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และประชาชนในชุมชน โดยได้พัฒนาครอบครัวเสี่ยงด้วยกิจกรรมปรับความเข้าใจ และการเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำ สำหรับประชาชนในชุมชน ได้สื่อสารด้วยกิจกรรมรณรงค์ผ่านหอกระจายข่าว และการใช้สื่อบุคคลที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ซึ่งการสังเกตและสะท้อนผล พบว่า เกิดความร่วมมือในระดับชุมชนจนบรรลุเป้าหมายที่สามารถสร้างการรับรู้และตื่นตัวในชุมชน และครอบครัวเสี่ยงบางส่วนเข้าใจในปัญหาและมีแนวโน้มปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางป้องกันปัญหานั้น วิธีการพัฒนาในลักษณะนี้อธิบายได้ว่า การพัฒนาครอบครัวเสี่ยงด้วยการปรับความเข้าใจจากผู้เชี่ยวชาญ เป็นการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และชักจูงใจให้หันมาปรับเปลี่ยนสภาพภายในตนเองและสภาพแวดล้อมของครอบครัวตนเองเท่าที่จะทำได้ เพื่อลดเงื่อนไขที่อาจนำไปสู่การเกิดปัญหา หรือเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเกิดขึ้นกับครอบครัวของตนเอง การให้ความรู้และสร้างความเข้าใจรวมทั้งชักจูงใจให้ปรับเปลี่ยนตนเองนี้ ถือเป็น การให้ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในลักษณะการสร้างทางเลือกที่ครอบครัวเสี่ยงสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจ เพื่อให้ครอบครัวตนเองมีความเข้มแข็ง และปราศจากปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะการเกิดมุมมองใหม่ ๆ ที่ว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวสามารถป้องกันได้โดยการลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การเกิดปัญหา ส่วนกิจกรรมการเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำนั้น ถือว่าเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันอีกครั้ง ภายหลังจากที่ครอบครัวเสี่ยงได้ปรับความรู้จากผู้เชี่ยวชาญแล้ว ซึ่งจะเป็นการสร้าง ความเชื่อมั่นให้กับครอบครัวเสี่ยงได้มากขึ้น เนื่องจากการร่วมเสวนากับผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำนี้เป็นการพบปะพูดคุยกับคนในชุมชนด้วยกันเอง ดังนั้น ผลการสังเกตและสะท้อนผลจึงพบว่า

ครอบครัวเสี่ยงบางส่วนเข้าใจในปัญหาและมีแนวโน้มปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางป้องกันปัญหา สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชาชนในชุมชน ที่ได้ใช้วิธีการรณรงค์ด้วยสื่อผ่านหอกระจายข่าว และการใช้สื่อบุคคลที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านทำการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวนั้น ถือว่าเป็นวิธีการสร้างการรับรู้ในวงกว้างและการสื่อสารถึงประชาชนในชุมชนได้ทั่วถึงทั้งชุมชนด้วยสื่อที่หลากหลาย ทำให้สาระที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนต้องการจะสื่อ ได้แก่ สภาพการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่ควรจะหันมาร่วมกันป้องกัน รวมทั้งสิ่งที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการช่วงที่ผ่านมา และการขอให้การสนับสนุนการป้องกันปัญหา สามารถเข้าไปสู่การรับรู้ของประชาชนได้โดยง่าย ดังนั้น ผลการสังเกตและสะท้อนผลจึงพบว่า เกิดความร่วมมือในระดับชุมชนจนบรรลุเป้าหมายที่สามารถสร้างการรับรู้และตื่นตัวในชุมชน ซึ่งวิธีการพัฒนาในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นครอบครัวเสี่ยงและประชาชนในชุมชนจนบรรลุเป้าหมายดังที่กล่าวมาในข้างต้น โดยเฉพาะการวิธีการด้วยการปรับความเข้าใจและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนด้วยเวทีเสวนา และถ่ายทอดผ่านทางสถานีวิทยุของท้องถิ่นนั้น ถือว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาในเชิงจิตวิทยา ด้วยการเพิ่มพลังอำนาจให้กับบุคคลกลุ่มเสี่ยง โดยคนในชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการและนำผู้เชี่ยวชาญหรือภาคีเครือข่ายจากภายนอกเข้ามาช่วยสนับสนุน ตามแนวคิดของ แรพพอร์ท (Rappaport. 1981) ที่ได้กล่าวถึงการเสริมสร้างเข้มแข็งและสมรรถนะในกลุ่มเป้าหมายด้วยการพัฒนาความคิดความเข้าใจในด้านบวก และการมีระบบการช่วยเหลือตามธรรมชาติจากคนในชุมชน นอกจากนั้น ยังสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมพลังอำนาจทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยในทางตรงนั้น ทอมสัน (มะลิ วิมาโน. 2547: 46; อ้างอิงจาก Thompson. 2000. *Theory and Practice in Human service*. p. 112) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ด้วยการอบรม ซึ่งเป็นวิธีการเพิ่มพลังอำนาจให้กับบุคคลด้วยการปรับความเข้าใจหรือการถ่ายทอดความรู้ อย่างเป็นระบบจากผู้รู้หรือผู้ที่เห็นว่าสามารถจะทำได้ สู่มิรู้หรือผู้ที่เห็นว่าไม่สามารถทำได้ และในทางอ้อมนั้น เบร์เรอ่า (Berrera. 1982: 70) ได้กล่าวถึงวิธีการป้องกันปัญหาในชุมชนด้วยการใช้กลไกการสนับสนุนตามธรรมชาติจากทรัพยากรในชุมชน เช่น การแลกเปลี่ยนด้วยการเสวนาที่ถือว่าการสนับสนุนทางสังคมในด้านความสัมพันธ์ใกล้ชิดเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการมีส่วนร่วมทางสังคมของกลุ่มเป้าหมาย ส่วนวิธีการสื่อสารรณรงค์ในชุมชนนั้น สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการเพิ่มพลังอำนาจในระดับชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจและการตระหนักในปัญหาจนนำไปสู่ความร่วมมือในการป้องกันปัญหา ตามแนวคิดของบลูม (Bloom. 1956: 89) ที่กล่าวไว้ว่า การสื่อสารด้วยการรณรงค์ ผู้รับข่าวสารจะเกิดความรู้จากการรณรงค์ด้วยสื่อจนจดจำและระลึกได้ และนำไปสู่ความเข้าใจคือการสามารถจับใจความสำคัญ การแปลความและการตีความหมาย และ โวลแมน (Wolman. 1973: 32) ที่กล่าวไว้ว่า ความตระหนัก จะเกิดขึ้นจากภาวะที่เข้าใจและมีสำนึกอัน

เนื่องมาจากประสบการณ์ที่ได้รับ ซึ่งในกรณีนี้ คือการที่ประชาชนได้รับรู้จากสื่อรณรงค์ที่ผ่านหอกระจายข่าว และต่อยักด้วยสื่อบุคคลที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุข จนทำให้เกิดการรับรู้ เข้าใจ และตระหนักในปัญหา จนมีความตื่นตัวในชุมชนอย่างสังเกตได้

6. จากผลการพัฒนาวิธีการป้องกันหาซึ่งพบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้นำชุมชน ครอบครัวแกนนำ ครอบครัวเสี่ยง และประชาชนในชุมชนบางส่วน โดยผู้นำชุมชนได้เกิดความรู้ เข้าใจ และตระหนักในปัญหา อีกทั้งยังต้องการร่วมป้องกันปัญหา และเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองในชุมชนด้วยการร่วมกันทำงานเชิงรุกเพื่อป้องกันปัญหา ส่วนครอบครัวแกนนำ ได้มีการรับรู้และเห็นความสำคัญของปัญหา และรู้จักวิธีการป้องกันปัญหาด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านการสื่อสาร การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ความรู้สึก และปรับรูปแบบการใช้ชีวิต เพื่อลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และบางส่วนได้มีบทบาทในการถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับคนอื่น ๆ ในชุมชน สำหรับครอบครัวเสี่ยงนั้นก็มีความเข้าใจในปัญหามากขึ้นและแนวโน้มการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น เช่น การปรับเปลี่ยนคำพูด การเลิกเหล้า หรือความพยายามในการควบคุมตนเองในด้านอารมณ์ต่าง ๆ รวมทั้งประชาชนในชุมชนบางส่วนก็มีความตื่นตัวและให้การสนับสนุนการป้องกันปัญหา ด้วยการแสดงความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมหรือแนะนำครอบครัวอื่นเข้าร่วมในกิจกรรมเพื่อป้องกันปัญหาที่จัดขึ้น ข้อค้นพบนี้อธิบายได้ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นดังกล่าวเป็นผลลัพธ์ (Outcome) ที่เกิดจากการดำเนินการเพื่อหาวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนในลักษณะปฐมภูมิ คือเป็นผลที่เกิดจากการบรรลุเป้าหมายของการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมใน 2 วงรอบ ที่ได้พัฒนากลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกคือผู้นำชุมชน ที่ต้องการให้มีความรู้และเข้าใจในปัญหาความรุนแรงมากยิ่งขึ้น รวมทั้งให้มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ เพื่อจะได้เป็นกำลังสำคัญร่วมกับผู้วิจัยในการพัฒนาวิธีการป้องกันปัญหาในสวนอื่น ๆ ต่อไป กลุ่มที่ 2 คือครอบครัวแกนนำและครอบครัวเสี่ยง ซึ่งเป็นครอบครัวในชุมชนที่มีสภาพเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาในด้านความรู้ ความคิดเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรง และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเชิงป้องกันหา และกลุ่มที่ 3 คือประชาชนทั่วไปในชุมชน ที่ต้องการให้เกิดการรับรู้และตื่นตัวต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และให้ความร่วมมือในการป้องกันปัญหา ซึ่งการพัฒนา กลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม ได้มีกระบวนการ พัฒนตามวงรอบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก และมีการนำทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้ามาสนับสนุน โดยเริ่มต้นจากการร่วมกันคิดวางแผน จากนั้นจึงนำแผนที่กำหนดไว้ไปปฏิบัติและสังเกตผลที่เกิดขึ้น และสะท้อนผลการปฏิบัติด้วยการวิพากษ์ร่วมกันในชั้นตอนสุดท้ายของแต่ละวงรอบ เพื่อให้ได้วิธีการที่เหมาะสมสำหรับการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นกับชุมชน ทั้งนี้ ภายหลังจากกระบวนการพัฒนาใน 2 วงรอบแล้ว ผู้วิจัยได้มีการประเมินผลจากกลุ่มเป้าหมายแต่ละ

กลุ่มอีกครั้ง เพื่อดูผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการ และพบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มเป้าหมาย แต่ละกลุ่มดังที่กล่าวไปในข้างต้น ผลการประเมินที่พบเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า วิธีการพัฒนาเพื่อป้องกัน ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เป็นความร่วมมือระหว่างผู้วิจัยกับผู้นำชุมชน และมีบุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ดำเนินการ รวมทั้งมีกิจกรรมย่อยสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะกลุ่ม มีประสิทธิภาพในแง่ของการ ป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนได้ เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายได้เกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมตนเองในเชิงป้องกันปัญหามากขึ้น ข้อสรุปนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ แอล' อะเบต (L' Abate. 1990: 7) ที่กล่าวถึงการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ภายหลังจากมีข้อมูลของสภาพปัญหาแล้ว คือการแทรกแซงในแต่ละระดับของชุมชน ด้วยการออกแบบวิธีการแทรกแซง แล้วนำไปพัฒนา กลุ่มเป้าหมายโดยเน้นไปที่การส่งเสริมความสามารถระหว่างบุคคล และส่งเสริมกลไกต่าง ๆ ทั้งใน ระดับบุคคลและผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด และสอดคล้องกับแนวคิดของ เมเดรอส (Mederos. 1999: 140-141) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมแทรกแซงในชุมชนที่มีลักษณะผสมผสานจนเกิดความเหมาะสมใน พื้นที่ และผลสำเร็จเกิดขึ้นมาจากการดำเนินการในระยะเวลานาน กิจกรรมที่แทรกแซงมีความ เหมาะสม คนในชุมชนให้ความร่วมมือในการจัดการกับปัญหา รวมทั้งมีการวัดและประเมินผลในแต่ละ ระดับ

7. จากผลการพัฒนาวิธีการป้องกันหาที่ได้รูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยจาก ภายนอกกับผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่าย ในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือเพื่อป้องกันปัญหานั้น ถือ ว่าเป็นผลผลิต (Output) ของการวิจัย ที่เกิดขึ้นจากจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการได้รูปแบบวิธีการที่สามารถ นำไปใช้สู่การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยรูปแบบ ความสัมพันธ์นี้อธิบายได้ว่า เปรียบเสมือนภาพจำลองความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่มีบทบาทสำคัญใน การขับเคลื่อนวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวไปสู่ความสำเร็จ ในลักษณะการรวมตัวกัน เป็นเครือข่ายความร่วมมือที่มีกิจกรรมต้องปฏิบัติร่วมกัน และกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติร่วมกันนี้จะเป็นตัว สร้างพันธะความรับผิดชอบและดำรงเครือข่ายความร่วมมือนี้เอาไว้ รูปแบบความสัมพันธ์เช่นนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัลเลน (Allen. 2005: 49-63) ที่ได้สรุปถึงบทบาทของคณะกรรมการใน ชุมชนมาร่วมส่งเสริมสุขภาพชุมชน และการป้องกันความรุนแรงในครอบครัวของคนในชุมชนในรูปแบบ เครือข่ายความร่วมมือ และสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายของ โวลฟ์ (Woolf. 2007: 215- 231) เกี่ยวกับการป้องกันในระดับปฐมภูมิของชุมชนที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกัน ปัญหา และมีวิธีการดำเนินการคือการพัฒนาหนทางที่จะช่วยเหลือครอบครัวที่เป็นปัญหา โดยการ ร่วมมือของชุมชนเป็นกลุ่มหรือเครือข่าย

8. จากผลการพัฒนาที่ได้รูปแบบการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหา ความรุนแรงในครอบครัว ในกลุ่มเป้าหมายแต่ละระดับของชุมชน ประกอบด้วย ระดับบุคคลที่มุ่งเน้นไปที่ผู้นำชุมชนและครอบครัวแกนนำ ระดับครอบครัวที่มุ่งเน้นไปที่ครอบครัวเสี่ยงอันเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา และระดับชุมชนที่มุ่งเน้นไปที่ประชาชนทั่วไป โดยมีกิจกรรมที่มุ่งแทรกแซงปัญหา ด้วยสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้ เข้าใจ ตระหนักในปัญหา รวมทั้งการพัฒนาทักษะความชำนาญต่าง ๆ เพื่อให้เกิดพลังอำนาจกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละระดับในชุมชนนั้น ถือว่าเป็นผลผลิตของการวิจัย เช่นเดียวกับรูปแบบเครือข่าย ความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยจากภายนอกกับผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายที่ได้อภิปรายไปก่อนหน้านี้ และรูปแบบวิธีการป้องกันปัญหาในกลุ่มเป้าหมายแต่ละระดับของชุมชนนี้อภิปรายได้ว่า เปรียบเสมือนภาพจำลองความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา วิธีการพัฒนา แนวคิดและทฤษฎีที่รองรับ ผลที่เกิดขึ้น เงื่อนไขของความสำเร็จ และข้อพึงระวัง อันเกิดจากการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของ 2 วงรอบ โดยที่ภาพจำลองนี้ได้จำแนกให้เห็นถึงกลุ่มเป้าหมายในชุมชนจำนวน 4 กลุ่ม ใน 2 ระดับ ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีวิธีการพัฒนาและผลการพัฒนาที่แตกต่างกันไป แต่กลุ่มเป้าหมายทั้งหมดมีความเกี่ยวข้องกันในฐานะที่อยู่ร่วมในบริบทเดียวกันหรือการดำรงอยู่ในความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างทางสังคมเดียวกัน ทั้งด้านสภาพของพื้นที่ สภาพของปัญหา และการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหา ดังนั้นรูปแบบนี้จึงแสดงถึงวิธีการป้องกันปัญหาในลักษณะองค์รวมทั่วทั้งชุมชน โดยการบูรณาการทุกภาคส่วนในชุมชนเข้ามาร่วมกันป้องกันปัญหา รูปแบบความสัมพันธ์เช่นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของเคอรี (Kerry, 2003) ที่กล่าวถึง รูปแบบการวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา คือการผสมผสานระหว่างองค์ความรู้ในเชิงหลักการหรือทฤษฎีจากผู้วิจัย ผสมผสานกับแนวคิดและวิธีการของคนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วม จนสามารถสร้างเป็นข้อสรุปในลักษณะของวิธีการที่จะนำไปใช้ในการป้องกันปัญหาของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

1.1 รัฐควรมีนโยบายเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในชุมชนที่เผชิญสภาพเสี่ยงให้มากขึ้น ด้วยการส่งเสริมปัจจัยด้านบวกให้กับบุคคลและชุมชน เช่น การส่งเสริมสัมพันธภาพในครอบครัวหรือการพัฒนาทักษะในตัวบุคคลเพื่อการป้องกันปัญหา เพื่อเป็นการลดสภาพที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา อันถือว่าการแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหาโดยตรง

1.2 รัฐควรจะต้องมีนโยบายด้านการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ที่เอื้อให้เกิดการบูรณาการบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ ของสังคมและชุมชนให้เข้ามาช่วยป้องกันปัญหา โดยเฉพาะการ

สร้างความร่วมมือระหว่างบุคลากรของรัฐและผู้นำท้องถิ่น และการสร้างเครือข่ายขององค์กรหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลทางสังคม

1.3 รัฐควรมีนโยบายและยุทธศาสตร์ในการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวระดับประเทศ ที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของชุมชนในการร่วมป้องกันปัญหา โดยมีกลไกที่สามารถผลักดันให้ชุมชนมีพลังในการป้องกันปัญหาของตนเอง เช่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหา การส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อป้องกันปัญหา เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

2.1 การปฏิบัติการเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว สามารถดำเนินการได้โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องกับปัญหา และดำรงสถานะและบทบาทของเครือข่ายไว้ด้วยกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติร่วมกันจนบรรลุผล โดยเครือข่ายดังกล่าวจะต้องเน้นความสมัครใจ กระบวนการมีส่วนร่วม และความตั้งใจที่จะทำประโยชน์ให้แก่สังคม

2.2 การป้องกันปัญหาความรุนแรงในระดับชุมชน ควรจำแนกกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน เช่น กลุ่มผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่าย กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการพัฒนา กลุ่มประชาชนที่ต้องการให้การสนับสนุน ฯลฯ ซึ่งแต่ละกลุ่มเป้าหมายจะใช้วิธีการพัฒนาที่แตกต่างกัน และวิธีการพัฒนาจะขึ้นอยู่กับสิ่งที่จะมาสนับสนุนการป้องกันปัญหา ทั้งทรัพยากรที่มีอยู่ภายในและภายนอกชุมชน

2.3 วิธีการพัฒนาเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในแต่ละกลุ่มเป้าหมายในชุมชน สามารถดำเนินการในรูปแบบกิจกรรมของชุมชนที่สามารถเพิ่มพลังอำนาจให้กับบุคคล เช่น การให้ความรู้และปรับความเข้าใจ การพัฒนาทักษะในการคิดวิเคราะห์ และการส่งเสริมทักษะความชำนาญให้สามารถเผชิญกับปัญหาได้ เป็นต้น

2.4 ในการพัฒนากลุ่มเป้าหมายเพื่อลดพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และให้ปฏิบัติตนด้วยพฤติกรรมด้านบวกเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว อาจเริ่มต้นพัฒนาจากครอบครัวกลุ่มเล็ก ๆ ด้วยวิธีการตาม ข้อ 2.3 แล้วส่งเสริมบทบาทให้เป็นครอบครัวแกนนำหรือครอบครัวตัวอย่าง ก่อนที่จะขยายผลไปสู่ครอบครัวอื่น ๆ ในชุมชน ด้วยกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เช่น การณรงค์ผ่านช่องทางการสื่อสารของชุมชน และการเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครอบครัวอื่น ๆ

2.5 การดำเนินการเพื่อป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวระดับชุมชน ควรมีกระบวนการที่บุคคลหลายฝ่ายสามารถเข้ามาร่วมดำเนินการได้ เช่นการนำวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ เนื่องจากเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนสามารถร่วมกันคิดวางแผนการพัฒนา รวมทั้งการร่วมปฏิบัติและสังเกตผล และสะท้อนผลการปฏิบัติเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาให้เหมาะสม หรืออาจใช้วิธีการที่เห็นว่าเหมาะสมอื่นๆ เช่น การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

3.1 ควรนำรูปแบบการป้องกันปัญหาที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ ไปปรับใช้กับชุมชนอื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน เพื่อให้มีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวระดับชุมชนในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

3.2 ควรศึกษาวิจัยในชุมชนด้วยการขยายผลการพัฒนาให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็ก คนชรา หรือคนที่ต้องพึ่งพิงคนอื่นให้มากขึ้น

3.3 ควรศึกษาวิจัยในชุมชนด้วยการขยายผลการพัฒนาไปยังครอบครัวที่เผชิญกับปัญหาความรุนแรงในระดับที่เป็นความขัดแย้งหรือรุนแรงมากขึ้น เพื่อให้ผลการพัฒนาสามารถแก้ไข ปัญหาหรือฟื้นฟูให้บุคคลกลุ่มดังกล่าวสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างปกติสุข

3.4 ควรศึกษาวิจัยในพื้นที่อื่นที่มีบริบทแตกต่างจากพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบทดังที่ได้ศึกษา ในครั้งนี้ เช่น การศึกษาในชุมชนชนบท หรือชุมชนเมือง เป็นต้น เพื่อจะได้รูปแบบการป้องกันปัญหา ความรุนแรงในครอบครัวที่เหมาะสมในแต่ละสภาพชุมชนให้มากขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2549). *นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบสุขภาพจิต พ.ศ.2547-2556*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. กระทรวงสาธารณสุข. (2547). *โครงการจัดตั้งศูนย์บริการช่วยเหลือเด็กและสตรีในภาวะวิกฤติจากความรุนแรงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (ศูนย์พึ่งได้)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข. ถ่ายเอกสาร.
- กฤตยา อาชวนิจกุล และคนอื่นๆ. (2546). *ความรุนแรงในชีวิตคู่กับสุขภาพผู้หญิง*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.
- กฤตยา แสงเจริญ. (2545). *การทำนายพฤติกรรมรุนแรงของสามีในครอบครัวไทย*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด. (พัฒนศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- กิติพัฒน์ นนทบุรีมธุลย์. (2546). *การวิจัยเชิงคุณภาพในสวัสดิการสังคม: แนวคิดและวิธีวิจัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กุลวรรณ วิทยาวงศรุจี. (2526). *ความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัวกับการปรับตัว*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- โกวิทย์ พวงงาม; และชอบ เข้มกลัด. (2545). *คู่มือการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ข่าวประชาสัมพันธ์ออนไลน์. (2550). *โรงพยาบาลรามาฯ นำร่องจังหวัดปทุมธานี แก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว*. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2550, จาก www.thaipr.net
- คมเพชร ฉัตรศุภกุล; และคนอื่นๆ. (2549). *กิจกรรมครอบครัวศึกษา*. เอกสารประกอบการบรรยายในโครงการฉลองสิริราชสมบัติครบรอบ 60 ปี ด้วยวิถีแห่งจิตวิทยาแนะแนว. กรุงเทพฯ: ถ่ายเอกสาร.
- งามตา วินิตานนท์. (2548). *การวิจัยเพื่อสร้างระบบดัชนีคุณภาพชีวิตสมรสในครอบครัวไทย*. วารสารจิตพฤติกรรมศาสตร์: ระบบพฤติกรรมไทย. ปีที่ 2. หน้า 38-72.
- จรรยาพร สุภาพ; และคนอื่นๆ. (2548). *การพัฒนารูปแบบการป้องกันจากองค์ความรู้ทางเพศและร่างกายต่อเด็กและสตรี*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอนามัยครอบครัว คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จะเด็จ ชาวทวีโล. (2548). *ผู้ชายเลิกเหล้า หัวใจไร้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก*. เอกสารประกอบการประชุม เรื่องวัฒนธรรมไร้อคติ ชีวิตไร้ความรุนแรง. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

- เฉลียว บุรีภักดี. (2543, กันยายน). ทฤษฎีระบบและการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. 3(3): 29.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2537). *ประมวลสาระชุดวิชา เทคโนโลยีและสื่อสารการฝึกอบรม หน่วยที่ 1-2*.
นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์. (2546). *เศรษฐกิจและสวัสดิการชุมชน การบริหารที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- ดารณี จามจรี. (2545). *การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านสุขภาพในผู้ป่วยกลุ่มเรื้อรัง*.
ปริญญาโท กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ดุขฎิ สิ้นเจิมศิริ. (2542). *ปัญหาและอุปสรรคในการประชาสัมพันธ์การเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2544 โดยสื่อวิทยุโทรทัศน์*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ทวีทอง พงษ์วิวัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษา
นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2543). *กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม*.
พิมพ์ครั้งที่ 4. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- นันทนา ธนาโนวรรณ. (2548). *ความชุกของการถูกทำร้ายในหญิงตั้งครรภ์ ปัจจัยเสี่ยงการปฏิบัติตัวใน
ระยะตั้งครรภ์และผลทางจิตสังคม*. กรุงเทพฯ: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นันทิยา หุตานุกัฏฐ; และณรงค์ หุตานุกัฏฐ. (2546). *การพัฒนาองค์กรชุมชน*. อุบลราชธานี:
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เนตรพัฒนา ยากิราช. (2547). *ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส
แนวหน้า. (2550). *ครอบครัวไทย"วิกฤติ" ทำร้าย ทารุณกรรม ช่มชู้*. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2550,
จาก <http://www.hsri.or.th/PR/thailandtoday.php>
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2542). *เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย*.
พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: บีแอนด์บีพับลิชชิง.
- บุศรินทร์ คล่องพยาบาล. (2542). *ความรุนแรงในครอบครัว: ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการถูกทำร้าย
ของภรรยาในอำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว*. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (อนามัยครอบครัว). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- บัญญัติ แก้วส่อง. (2539). *การวางแผนงานสาธารณสุข*. ขอนแก่น: ภาควิชาบริหารงานสาธารณสุข
คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บัวสอน อินเขียว. (2546). *สาระสำคัญ การบริหารงานชุมชน*. กรุงเทพฯ: พิราบ.

- ปานหทัย ตันติเตชชา. (2546). การตลาดทางการเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณีการใช้สื่อในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ร.ม. (รัฐศาสตร์) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ปารีชาติ วลัยเสถียร; และคนอื่นๆ. (2547). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: อุษากการพิมพ์.
- ปิ่นอนงค์ เครือซ้า. (2547). ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการถูกคู่ชีวิตทำร้ายของหญิงในบ้านพักฉุกเฉิน สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี. วิทยานิพนธ์ วท.ม.(บริหารสาธารณสุขศาสตร์) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ปัญญาลี โชติคุด. (2541). การใช้ความรุนแรงในคู่สมรส. ปริญญาานิพนธ์ สม.ม. (สังคมวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์. (2529). การขัดเกลาทางสังคม: กรอบในการวิเคราะห์เชิงสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรทิพย์ โภโคยอุดม. (2547, มกราคม-มิถุนายน). องค์การบริหารส่วนตำบลกับการเสริมพลังอำนาจแก่ชุมชน. วารสารรามคำแหง. 21(1): 37-45.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ. (2547). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2543). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พันธุ์ทิพย์ รวมสูตร. (2540). การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: พี เอ ลีฟวิ่ง.
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2546). การบริหารสังคม: ศาสตร์แห่งศตวรรษเพื่อการพัฒนาไทยและสังคมโลก. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- มงคล ชาวเรือ. (2546). การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อชุมชน. พัฒนาชุมชน. 42 (10): 28-32.
- มะลิ วิมาน. (2547). การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายการปฏิบัติงานเพื่อปฏิรูประบบสุขภาพ ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล จังหวัดสระบุรี. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. (พฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- มาณะ ขิตตะสังคะ. (2545). ความรุนแรงในครอบครัว : สิ่งที่สังคมต้องเรียนรู้เรื่องครอบครัวศึกษา. สืบค้นเมื่อ 26 สิงหาคม 2549, จาก www.nu.ac.th/office/gentle/violence.htm
- มูลนิธิเพื่อนหญิง. (2548). สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว รอบปี 2548. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อนหญิง.

- ยงยุทธ แสนประสิทธิ์. (2549). *ความรุนแรงในครอบครัว*. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ หลักสูตร วิทยาศาสตร์สุขภาพบัณฑิต สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- โยธิน แสงวดี. (2541). การสนทนากลุ่ม. ใน สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. *รวมบทความทางวิธีการวิจัย เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รณชัย คงสกนธ์. (2549). *เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องความรุนแรงในครอบครัว*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รณชัย คงสกนธ์; และ นฤมล โพธิ์แจ่ม. (2551). *ความรุนแรงในครอบครัว*. กรุงเทพฯ: สหประชา พานิชย์.
- รุ่งรัตน์ เพิ่มเกียรติขจร; และ รณชัย คงสกนธ์. (2549, กรกฎาคม - กันยายน). การศึกษาผลกระทบ ด้านครอบครัว สังคม อารมณ์ จากปัญหาความรุนแรงในครอบครัว: ศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนรอบโรงพยาบาลรามธิบดี. *วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม*. 29(3): 84-91.
- วนิดา เดียวพานิช. (2537). ผลของการฝึกทักษะทางสังคมที่มีผลต่อการสื่อสารกับผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยพยาบาล สภากาชาดไทย. *วิทยานิพนธ์ วท.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ)*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วรวจน์ รักรธรรม. (2547, เมษายน). การเสริมพลังอำนาจ. *สารานุกรมศึกษาศาสตร์*. (32): 29-33.
- วิจิต วงษ์ใหญ่. (2523). *พัฒนาหลักสูตรและการสอนมิติใหม่*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรือง.
- วีรพล ใหญ่อรุณ. (2542). *ปัจจัยที่มีผลต่อความรุนแรงในครอบครัวตำรวจ ศึกษาเฉพาะกรณีนายตำรวจ ชั้นประทวนที่ปฏิบัติหน้าที่ในสถานีตำรวจนครบาล*. วิทยานิพนธ์ สส.ม. (สังคมสงเคราะห์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- วีระสิทธิ์ สิทธิไตรย์; และ โยธิน แสงวดี. (2531). *การสนทนากลุ่ม: เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพจากการวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการเปลี่ยนแปลงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ: ชมรมวิจัยเชิงคุณภาพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2544). *สถาบันครอบครัว: มุมมองของนักสวัสดิการสังคม*. กรุงเทพฯ: เจพรีนซ์.
- ศิริชัย ศิริกายะ; และ กาญจนา แก้วเทพ. (2531). *ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน*. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริเพชร ศิริวัฒนา. (2538). *ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว: ศึกษาเฉพาะกรณีผลกระทบทางด้านสุขภาพจิตในหญิงที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ*. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (จิตวิทยาคลินิก). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

- สถาบันบทบาทหญิงชายและการพัฒนา. (2550). *ความรุนแรงในครอบครัว รวบรวมจากหนังสือพิมพ์ 5 ฉบับ ปี 2543-2549*. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2550, จาก www.gdrif.org/vawdata
- สมพร สุทัศน์ีย์. (2537). *มนุษย์สัมพันธ์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีและสถาบันครอบครัว. (2550). *สถิติความรุนแรงในครอบครัวในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีและสถาบันครอบครัว.
- สิทธิธัญญ์ ประพุกธนิตสาร. (2545). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ*. เชียงใหม่: วนิตาเพรส.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2544). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: เพ็ญฟ้าพรินติ้ง.
- สุพิทย์ กาญจนพันธุ์. (2549). *ทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยสังคม*. สืบค้นเมื่อ 29 พฤษภาคม 2552, จาก <http://jiraphorn1.blogspot.com/2006/06/social-learning-theory.html>
- สุภาวค์ จันทวานิช. (2542). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพล พยอมแย้ม. (2545). *ปฏิบัติการจิตวิทยาในงานชุมชน*. กาญจนบุรี: สหภาพพัฒนาการพิมพ์.
- . (2548). *จิตวิทยาสัมพันธ์ภาพ*. กาญจนบุรี: สหภาพพัฒนาการพิมพ์.
- สุนันทา สิริประภาพล. (2545). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการคงอยู่หรือยุติความสัมพันธ์กับสามีของ ภรรยาที่ถูกสามีทำร้ายร่างกาย*. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (พยาบาลครอบครัว). ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.
- เสถียร เขยประดับ. (2525). *การสื่อสารงานนอกรวม*. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โสภา อ่อนโสภาส. (2540, กรกฎาคม-ธันวาคม). รูปแบบการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ที่มุ่งเน้นการเสริมพลัง. *มฉก.วิชาการ*. 1(1): 15-23.
- สำนักพัฒนาระบบสุขภาพ. (2550). *สถิติผู้ที่กระทำรุนแรงต่อบุคคลในครอบครัวที่มาใช้บริการจาก ศูนย์พึ่งได้*. กรุงเทพฯ: กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข.
- องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกีฮน. (2548). *น้ำเกีฮน ชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- Alessi, Albert S. (1980). *Perspective on Social Group Work Practice*. New York: The Free Press.
- Allen, Nicole E. (2005, March). A Multi-level Analysis of Community Coordinating Councils. *American Journal of Community Psychology*. 35(1/2): 49-63.
- Anderson, ET.; & McFarlane, JM. (1988). *Community as Client: Application of Nursing Process*. Philadelphia: J.B. Lippincott.

- Arteaga, S. Sonia; & Lamb, Yvette. (2008, Winter). Expert Review of Key Findings on Children Exposed to Violence and Their Families from the Safe Start Demonstration Project. *Best Practices in Mental Health*. 4(1): 99-107.
- Balzer, Roma. (1999). Hamilton Abuse Intervention Project, the Aotearoa Experience. In *Coordinating Community Responses to Domestic Violence, Lessons from Duluth and Beyond*. Melanie F. Shepart; & Ellen I. Pence, Editors. pp. 239-254 California: SAGE Publications.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
- Barrera, J.M. (1982). *Social Support in the Adjustment of Pregnant Adolescents: Assessment Issues in Social Network and Social Support*. B.H. Gottlie. Editor. London: SAGE Publications.
- Bartlett, Harriet M., & Louise C. Johnson. (1987). *Social Welfare: A Response to Human Need*. Boston: Allyn and Bacon.
- Belsky, J. (1984). The Determinants of Parenting: a Process Model. *Child Dev*, 55(1): 83-96.
- Bloom, Benjamin S. (1956). *Taxonomy of Education Objective: Handbook I*. New York: David Mckay.
- Boyer, Debra. (1999). Childhood Sexual Abuse, the Forgotten Issue in Adolescent Pregnancy and Welfare Reform. In *Battered Women Children and Welfare Reform*. Brandwein, Ruth A. Editor. pp. 131-143. California: SAGE Publications.
- Brandl, Bonnie. (2002). *Domestic Abuse in Later Life. Service and Interventions*. Retrieved November 5, 2008, from www.ncall.us/docs/AR_later-life.pdf
- Brandwein, Ruth A. (1999). Family Violence and Social Policy, Welfare "Reform" and Beyond. In *Battered Women Children and Welfare Reform*. Brandwein, Ruth A. Editor. pp. 147-169. California: SAGE Publications.
- Buijs, Dieke; & Galjart, Benno. (1982). *Participation of the Pllr in Development*. Leiden: University of Leiden.
- Burns, Anne. (2007). *Empowering Teachers Through Collaborative Action Research*. Sydney: Department of Linguistics, Macquarie University.
- Burr, R. Wesley; Day, D. Randel; & Bahr, S.Kathleen. (1993). *Family Science*. California: Brooks/Cole.

- Choen, J.M.; & Uphoff, N.T. (1977). *Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. New York: Cornell University.
- Cobb, S.L. (1960). *Social Support and Health*. New York: Academic Press.
- Cormier, William. (1979). *Interviewing, Strategies for Helpers: A Guide to Assessment, Treatment and Evaluation*. California: Book Publishing.
- Daft, Richard L. (1999). *Leadership: Theory and Practice*. Illinois: Dryden Press.
- Department for Victorian Community. (2005). *Strengthening Victoria's Response to Elder Abuse*. Victoria: A Victorian Government initiative.
- . (2007). *Promoting the Safety, Dignity and Independence of Senior Victorians*. Victoria: A Victorian Government initiative.
- Draucker, Claire Burke. (2000). *Counseling Survivors of Childhood Sexual Abuse*. 2nd ed. London: SAGE Publications.
- Feldman, Kenneth A. (1995). *Social Psychology*. Holt: Rinehart and Winston.
- Fichham, Frank D.; & Beach, Steven R. (2004). Forgiveness and Conflict Resolution in Marriage. *Journal of Family Psychology*. 18(3): 72-81.
- Field, T. (1996). Attachment and Separation in Young Children. *Annu Rev Psychol*. 47(5): 41-61.
- Gelles, Richard. (2004). Though a Sociological Lens Social Structure and Family Violence. in *Current Controversies on Family Violence*. 2nd ed. New York: SAGE Publications.
- Gibbs, Magaret S.; Lachenmeyer, Rasic, Juliana; & Sigal, Janet. (1980). *Community Psychology*. New York: Gardner.
- Giles-Sims, J. (1983). *Wife-Beating: A Systems Theory Approach*. New York: Guilford.
- Goldenberg, Herbert. (1998). *Counseling Today's Families*. 3rd ed. California: Brook/Cole.
- Goodwin, Jame C. (1995). *Research in Psychology: Method and Design*. New York: John Willey and Sons.
- Hawkins, Karen. (2008). *Participatory Action Research, Sacred Existential Epistemology, the Eighth Moment of Qualitative Research and Beyond*. Queensland: University of Southern Queensland.

- Hershenson, David, B.; Power, Paul W.; & Waldo, Michael. (1996). *Community Counseling: Contemporary Theory and Practice*. Boston: Allyn and Bacon.
- Hightower, Jill. (2004, March). Age, Gender and Violence: Abuse Against Older Woman. In *Geriatrics & Aging*. 7(3): 60-63.
- Homans, G. (1961). *Social Behavior*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Hyde, Mary M. ; Lamb, Yvette ; Arteaga, S. Sonia; & Chavis, David. (2008, Winter). National Evaluation of the Safe Start Demonstration Project: Implications for Mental Health Practice. *Best Practices in Mental Health*. 4(1): 108-122.
- Iglehart, Alfreda, P.; & Becerra, Rosina M. (1995). *Social Services and the Ethnic Community*. Boston: Allyn & Bacon.
- Kalish, Harry. (1981). *Behavioral Science to Behavior Modification*. New York: John Bowen.
- Kanopka, Gisla. (1983). *Social Group Work: A Helping Process*. 3rd ed. New Jersey: Prentice-Hall.
- Kelly, Kristen A. (2004, March). Working Together to Stop Domestic Violence: State- Community Partnerships and the Changing Meaning of Public and Private. *Journal of Sociology and Social Welfare*. 31(1): 27-47.
- Kemmis, S.; & McTaggart, R. (1988). *The Action Research Reader*. Victoria: Deakin University Press.
- . (2005). Participatory Action Research: Communicative Action and the Public Sphere. In *The Sage Handbook of Qualitative Research*. 3rd.ed. Denzin, N.K.; & Lincoln, Y.S. Editors. pp.559-603. Thousand Oak: Sage.
- Kemmis, S; & Wilkinson, M. (1998). Participatory Action Research and the Study of Practice. In *Action Research on Practice : Partnerships for Social Justice in Education*. Atweh, B.; Kemmis, S.; & Week, P. Editors. pp. 21-36. London: Routledge.
- Kerr, Judith S.; Dening, Tom; & Lawton, Claire. (1994). *Elder Abuse and the Community Psychiatric Team*. Cambridge: The Royal College of Psychiatrist.
- Kerry, Stand. (2003). *Community-Based Research and Higher Education*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

- Kracke, Kristen; Lamb, Yvette; & Hyde, Mary M. (2008, Winter). The Safe Start Demonstration Project: Knowledge Building to Knowledge Transfer for Children Exposed to Violence. In *Best Practices in Mental Health*. 4(1): 92-98.
- Kuhn, A. (1974). *The Logic of Social Systems*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Leedy, Paul D.; & Ormrod, Jeanne Ellis. (2005). *Practical Research, Planning and Design*. 8th ed. New Jersey: Pearson Education International.
- Lewandowski, Linda A.; & et al. (2004, August). "He Killed My Mommy!" Murder or Attempted Murder of a Child's Mother. *Journal of Family Violence*. 19(4): 211-220.
- Lewis, Judith A.; & et.al. (1998). *Community Counseling: Empowerment Strategies for a Diverse Society*. Washington: Brooks/Cole.
- Littlejoin. (2008) *System Theory*. Retrieved November 11, 2008, from www.tcw.utwente.nl.
- Lloyd, Sally A. (1999). The Interpersonal and Communication Dynamics of Wife Battering. In *Violence in Intimate Relationships*. Arriaga, Ximena B.; & Oskamp, Stuart. Editors. pp. 91-111. California: SAGE Publications.
- L'Abate, Luciano. (1990). *Building Family Competence: Primary and Secondary Prevention Strategies*. California: SAGE Publications.
- Mahoney, MJ .; & Thoresen, C.E. (1974). *Self Control, Power to the Person*. Monterey: CA Biooks/Cole.
- Malley – Morrison, Kathleen. (2004). *Family Violence in a Cultural Perspective: Defining, Understanding, and Combating Abuse*. California: SAGE Publications.
- Manderson, L.; & Benneet, L.R. (2003). *Violence Against Women in Asian Societies*. New York: Routledge Curzon.
- Mederos, Fernando. (1999). Batterer Intervention Program, the Past, and Future Prospect. In *Coordinating Community Responses to Domestic Violence, Lessons from Duluth and Beyond*. Shepart, Melanie F.; & Pence, Ellen I., Editors. pp. 127-149. California: Sage Publications.
- Milner, Judith. (2001). *Women and Social Work, Narrative Approaches*. New York: Palgrave.
- Morrone, Assunta. (2003). *The Right to Play Safely: a Report on Violence Against Women In Sport Recreation*. Retrieved September 8, 2008, from www.aic.gov.au/topics/sport/violence.html

- National Centre for Social Research. (2007). *UK Study of Abuse and Neglect of Older People*. London: University of London.
- National Committee the Prevention of Elder Abuse. (2008). *Domestic Violence*. Retrieved October 27, 2008, from www.preventelderabuse.org/elderabuse/domestic.html
- Ortega, Sandra ; Beauchemin, Antoine; & Kaniskan, Reyhan Burcu. (2008, Winter). Building Resiliency in Families with Young Children Exposed to Violence: The Safe Start Initiative Pilot Study. in *Best Practices in Mental Health*. 4(1): 48-64.
- Osofsky, Joy D. (1998). Children as Invisible Victims of Domestic and Community Violence. In *Children Exposed to Marital Violence.*, George W. Holden; Geffner, Robert A.; & Jouriles, Ernest N. Editors. pp. 98-106. Washington, DC.: American Psychological Association.
- Parmar, Alpa ; & Sampson, Alice. (2007, July). Evaluating Domestic Violence Initiatives. *The British Journal of Criminology*. 47(4): 671-691.
- Patten, Morgan. (2007, August). Community Partnerships to Curb Domestic Violence Against Immigrant Women. *Policy Studies Journal*. 35(3): 544-545.
- Rappaport, J. (1981). *Community Psychology: Values, Research, and Action*. New York: Holt Rineheart and Winston.
- Richardson, Douglas B. (1994). *Networking*. New York: John Wiley & Son.
- Schewe, Paul A. (2008, Winter). Direct Service Recommendations for Children and Caregivers Exposed to Community and Domestic Violence. *Best Practices in Mental Health*. 4(21): 31-47.
- Stanley, Scott M.; & et al. (2006). Premarital Education, Marital Quality, and Marital Stability: Findings from a Large, Random Household Survey. *Journal of Family Psychology*. 20(2): 117-126.
- Stets, Jan E. (1993). The Link Between Past and Present Intimate Relationship. *Journal of Family*. 8(53): 670-671.
- Straus, Murray A. (1973). A General Systems Theory Approach to a Theory of Violence Between Family Members. *Social Science Information*. (12): 105-125.
- . (1980). Wife-Beating ; How Common and Why? in *The Social Causes of Husband-Wife Violence*. Minnesota: University of Minnesota Press.

- Straus, Murray A.; Gelles, Richard J; & Steinmetz, Suzanne K. (2006). *Behind Close Door: Violence in the American Family*. Arizona: Transaction Publishers.
- Stringer, Ernest. (1999). *Action Research*. 2nd ed. London: Sage Publications.
- Suwat Srisorrachatr. (2001). *Domestic Violence: Socio-cultural Perspective and Social Intervention in a Thai Community*. Ph.D Thesis (Philosophy). Nakhon Pathom: Mahidol University.
- Thoits, P.A. (1995). Stress, Coping, and Social Support Processes: Where are We? What Next? in *J Health Soc Behav*, Spec No, 53-79.
- UNESCO. (1998). *Technical Working Group Meeting on Community Learning Centers*. Chiang Rai, Thailand. Bangkok: UNESCO Principal Regional Office for Asia and the Pacific.
- Walonick, David S. (1993). *General System Theory*. Retrieved May 28, 2009, from www.survey-software-solution.com/walonick/systems-theory.htm
- Warunee Fongkaew. (1996). Sexuality, and Gender Norms Among Thai Teenagers: Problems and Solutions. in *Community-based Programs for Adolescent Sexual Health and Domestic Violence Against Women*. P. Boonmogkon; & A. Suvarnananda, Editors. pp. 100-128. Nakron Pathom: Center for Health Policy Studies, Faculty of Social sciences and Humanities, Mahidol University.
- Whittaker, Terri. (1996). Violence, Gender and Elder Abuse. in *Violence and Gender Relations, Theories and Intervention*. Fawcett, Barbara; & et al. Editors. pp. 147-160. London: SAGE Publications.
- Whyte, W.F.; Greenwood, D.J.; & Lazes, P. (1991). Participatory action research: Through Practice to Science in Social Research. In *Participatory Action Research*. Whyte,W.F. Editor. pp. 19-55. Newbury Park, CA.: Sage publications.
- Whitzman, Carolyn. (2006, Spring/Summer). Woman and Community Safety: A Retrospect and Prospect. *Women & Environments International Magazine*. (70/71): 24-27.
- Wikipedia. (2009). *Social Control Theory*. Retrieved June 2, 2009, from http://en.wikipedia.org/wiki/Social_control_theory
- (2009). *Social Exchange Theory*. Retrieved June 2, 2009, from http://en.wikipedia.org/wiki/Social_exchange_theory

Wolman, Benjamin B. (1973). *Dictionary of Behavioral Science*. London: Litton Educational.

Woolf, Linda M. (2007). Elder Abuse and Neglect. *Family and Consumer Sciences Research Journal*. 35(3): 215-231.

Zax, Melvin; & Specter, Gerald A. (1974). *An Introduction to Community Psychology*. New York: John Wiley.

ภาคผนวก

แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก
เกี่ยวกับสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน
(สำหรับประชาชนในชุมชนที่เป็นผู้ให้ข้อมูล)

1. ระดับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน
 - การรับรู้ต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นอย่างไร
 - ลักษณะของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีอะไรบ้าง
 - ความถี่ของการเกิดปัญหาความรุนแรงในแต่ละประเภทเป็นอย่างไร
 - ระดับของการกระทำรุนแรงในครอบครัวเป็นอย่างไร

2. สาเหตุของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน
 - ความรุนแรงในครอบครัวมักเกิดขึ้นกับครอบครัวลักษณะใด
 - มีนิสัยส่วนตัวอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับการกระทำรุนแรงในครอบครัว
 - สภาพบ้านเรือนและสังคม มีส่วนทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงหรือไม่ อย่างไร
 - ท่านพบเห็นว่าความรุนแรงในครอบครัว มักเกิดขึ้นจากสาเหตุใดบ้าง เพราะอะไร

3. แนวโน้มของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน
 - มีจำนวนครอบครัวที่มีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด
 - ท่านคิดว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีมากขึ้นในด้านใดบ้าง
 - ท่านคิดว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีน้อยลงในด้านใดบ้าง
 - ท่านคิดว่าคิดว่าปัญหาความรุนแรงมีการขยายตัวหรือลดน้อยลงไป ทำไม่ถึงเป็นเช่นนั้น
 - ท่านคิดว่าการลดลงหรือเพิ่มขึ้นของปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เกิดจากสิ่งใด

แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก
เกี่ยวกับปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัว
(สำหรับบุคคลที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นผู้ให้ข้อมูล)

1. ถามข้อมูลส่วนตัว ชีวิตครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส และความสัมพันธ์กับชุมชน
 - ประวัติส่วนตัว - ถามเป็นคำถามสุดท้าย

(ขอให้เล่าประวัติความเป็นมาของตัวเอง - ผู้ให้ข้อมูลมีอายุกี่ปี จบการศึกษาชั้นใด ประกอบอาชีพอะไร รายได้เดือนละเท่าไร มีบุตรกี่คน แต่งงานเมื่อไหร่ สามีทำงานอะไร รายได้เพียงพอแค่ไหน มีค่าใช้จ่ายในบ้านมีอะไรบ้าง)
 - เรื่องราวการใช้ชีวิตคู่กับสามี / สภาพครอบครัวและชุมชน

(ขอให้เล่าเรื่องราวการใช้ชีวิตคู่กับสามี รวมทั้งสภาพครอบครัวและชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การพบกับสามีครั้งแรก นิสัยใจคอของตนเองและสามี ความสัมพันธ์ในช่วงแรก ๆ ที่คบหากัน การตัดสินใจแต่งงาน ชีวิตหลังแต่งงาน ญาติพี่น้องที่เราเกี่ยวข้องกับครอบครัว คนในชุมชนที่เราเกี่ยวข้องกับครอบครัว)
 - ความสัมพันธ์ในครอบครัว

(ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว โดยเฉพาะระหว่างตนเองกับสามีเป็นอย่างไร - นิสัยเป็นยังไง เข้ากันได้ไหม มีความขัดแย้งกันบ้างหรือเปล่า เมื่อขัดแย้งแก้ปัญหากันยังไง มีญาติพี่น้องมาช่วยไกลเกลี่ยอย่างไร)
2. ถามเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการกระทำรุนแรงของคู่สมรส
 - การกระทำรุนแรงที่เกิดขึ้นในครั้งแรก

(การกระทำรุนแรงครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อไร มีความขัดแย้งหรือโต้เถียงกันอย่างไร หรือไม่ - ใครเป็นผู้เริ่มทู่ตี เริ่มด้วยการกระทำอย่างไร มีคนอยู่ในเหตุการณ์หรือไม่ ผู้เห็นเหตุการณ์ทำอย่างไรบ้าง คิดว่าผู้เห็นเหตุการณ์รู้สึกยังไง)
 - ลักษณะของความรุนแรงที่สามีกระทำต่อตนเอง

(เหตุการณ์ที่เคยถูกกระทำรุนแรงมีอะไรบ้าง บ่อยครั้งแค่ไหน อย่างไร - รูปแบบการกระทำทางกาย ทางจิตใจ ทางเพศ เป็นอย่างไร ความหนักเบามีแค่ไหน การยุติทำอย่างไร ความถี่ขนาดไหน สถานการณ์ที่เริ่มจะกระทำรุนแรงเกิดขึ้นเมื่อใด มีเงื่อนไขอะไรที่ทำให้เกิดความรุนแรงขึ้น)
 - วงจรแห่งการกระทำรุนแรง

(เมื่อมีการกระทำรุนแรงกันขึ้นในครั้งแรกแล้ว ช่วยเล่าให้ฟังได้ไหมว่ามันมีความต่อเนื่องไปยังไง

- หลังจากสามีทู่ตีแล้ว เขาสำนึกผิดหรือไม่ อย่างไร ใช้เวลานานแค่ไหนถึงจะพูดคุยกันเหมือนเดิม มีการขอโทษหรือสัญญาหรือไม่อย่างไร ถ้ามีการพยากรณ์กับคำขอโทษหรือคำสัญญา การทู่ตีครั้ง

ต่อไปห่างจากครั้งแรกนานแค่ไหน ความรุนแรงต่างกันอย่างไร ในระยะหลัง ๆ การทูปตีในแต่ละครั้ง
สามีมีท่าทีอย่างไร ภรรยามีความรู้สึกอย่างไรกับการที่ถูกกระทำอย่างต่อเนื่อง)

3. ถ้ามเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการกระทำรุนแรงของคู่สมรส

(อยากให้เห็นว่าความรู้สึกเมื่อตนเองหรือผู้หญิงถูกผู้ชายกระทำรุนแรง - ความรู้สึกที่ได้รับเป็นอย่างไร
ความรู้สึกต่อคนอื่นที่ได้รับเหมือนกันเป็นอย่างไร ความรู้สึกต่อผู้ชายที่กระทำต่อเราเป็นอย่างไร
ความรู้สึกต่อชีวิตตนเอง ครอบครัว สังคม เป็นอย่างไร ความรู้สึกหลังจากถูกทำร้ายไปแล้ว
เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร)

แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก
เกี่ยวกับผลการพัฒนาครอบครัวแกนนำและครอบครัวเสี่ยง
(สำหรับครอบครัวแกนนำและครอบครัวเสี่ยงเป็นผู้ให้ข้อมูล)

1. ความคิดเห็นต่อกิจกรรมการพัฒนา

- ความคิดเห็นของท่านต่อรูปแบบของกิจกรรมเป็นอย่างไร
- ท่านมีบทบาทในการร่วมกิจกรรมอย่างไรบ้าง
- ความคิดเห็นในแง่ประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรมเป็นอย่างไร

2. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังเข้าร่วมกิจกรรม

- ท่านได้รับความรู้อะไรเพิ่มขึ้นบ้าง
- ความรู้ที่เพิ่มขึ้นเป็นประโยชน์ต่อท่านอย่างไร
- ท่านมีความคิดเห็นต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัวแตกต่างจากเดิมอย่างไร
- ครอบครัวท่านมีการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตนต่อกันเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอย่างไร

3. สิ่งที่ต้องการให้ดำเนินการต่อไป

- ท่านคิดว่าจะต้องมีการดำเนินการต่อในเรื่องนี้อย่างไร ถึงจะเป็นการป้องกันปัญหาที่สมบูรณ์
- บทบาทของท่านและครอบครัว จะช่วยอย่างไรให้การดำเนินการต่อเรื่องนี้ในชุมชนจนเกิดความสมบูรณ์ได้อย่างไร

ประเด็นที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม
เกี่ยวกับสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน
(สำหรับผู้นำชุมชน)

1. สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนเป็นอย่างไร
 - ปริมาณครอบครัวที่ประสบปัญหา
 - ระดับของปัญหา
 - แนวโน้มของปัญหา
2. วิธีการกระทำรุนแรงในครอบครัวของคนในชุมชนมีอะไรบ้าง และในลักษณะใด
 - ความรุนแรงทางกาย
 - ความรุนแรงทางวาจา / จิตใจ
 - ความรุนแรงทางเพศ
3. บุคคลที่เป็นผู้กระทำรุนแรง และผู้ถูกกระทำรุนแรงคือใครบ้าง
 - ความรุนแรงระหว่างคู่สมรส
 - ความรุนแรงระหว่างบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว
4. สิ่งที่คุณคิดว่าจะเป็นสาเหตุที่นำไปสู่การกระทำรุนแรงในครอบครัวของคนในชุมชนคืออะไรบ้าง
 - ปัจจัยภายในตัวบุคคล
 - ปัจจัยสภาพแวดล้อม
5. ทรัพยากรในชุมชนที่คุณคิดว่าจะสามารถนำมาป้องกันหรือยับยั้งความรุนแรงในครอบครัวได้คืออะไร
 - บุคลากรในชุมชน
 - ทรัพยากรอื่น ๆ

ประเด็นที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม
เกี่ยวกับการวิเคราะห์สภาพปัญหา และแนวทางการป้องกันปัญหา
(สำหรับผู้นำชุมชนและผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก)

1. การวิเคราะห์สภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชน

1.1 การหาสาเหตุที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหา (Risk factor)

1) ท่านคิดว่าชุมชน มีสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างไร

- ลักษณะทางกายภาพ ความแออัดของพื้นที่เป็นอย่างไร
- สภาพเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างไร
- ลักษณะนิสัยของคนในชุมชนเป็นอย่างไร
- ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นอย่างไร

2) ท่านคิดว่าสภาพชุมชน มีปัจจัยอะไรที่เอื้อต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

- ลักษณะทางกายภาพ ความแออัดของพื้นที่
- สภาพเศรษฐกิจและสังคม
- ลักษณะนิสัยของคนในครอบครัว
- ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว

3) ท่านคิดว่ากลุ่มบุคคลใด ที่ถือเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระยะเริ่มต้น และควรจะได้รับ การป้องกันปัญหาเป็นอันดับแรก

- คู่สมรสที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เสี่ยง
- ลูกที่อยู่ในครอบครัวมีปัญหา
- คนชราที่อยู่ในครอบครัวมีปัญหา
- อื่น ๆ

1.2 การหาสิ่งสนับสนุนการป้องกันปัญหา (Proactive factor)

1) ท่านคิดชุมชน มีทรัพยากรภายในชุมชนอะไรบ้างที่จะมาช่วยป้องกันปัญหาความรุนแรงไม่ให้เกิดขึ้นกับครอบครัวที่เป็นกลุ่มเสี่ยง

- บทบาทของครอบครัว
- บทบาทของเพื่อนบ้าน / ผู้อาวุโส
- สถาบันทางสังคม เช่น วัด โรงเรียน อนามัย
- ผู้นำชุมชน

2) ท่านคิดชุมชนมีสิ่งสนับสนุนจากภายนอกอะไรบ้าง ที่จะมาช่วยป้องกันปัญหาความรุนแรงไม่ให้เกิดขึ้นกับครอบครัวที่เป็นกลุ่มเสี่ยง

- ภาครัฐ
- องค์กรทางสังคมอื่น ๆ

2. การพัฒนาวิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของชุมชน

2.1 มุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เป็นนักวิชาการต่อกรณีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในกลุ่มปฐุมภูมิของชุมชนนี้เป็นอย่างไร

- เป้าหมายที่ดำเนินการ ควรจะเน้นอะไรบ้าง
- แนวทางที่จะนำไปสู่เป้าหมาย ควรจะทำอย่างไร

2.2 มุมมองของตัวแทนภาครัฐในจังหวัด ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงเป็นอย่างไร

- เป้าหมายที่ดำเนินการ ควรจะเน้นอะไรบ้าง
- แนวทางที่จะนำไปสู่เป้าหมาย ควรจะทำอย่างไร
- มีปัจจัยภายนอก (ของจังหวัด) อะไรบ้าง ที่จะมาช่วยสนับสนุนให้การดำเนินการสำเร็จ

2.3 ผู้ร่วมวิจัยเห็นว่า วิธีการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เป็นกลุ่มเสี่ยง จะทำด้วยวิธีใด

- วิธีการคัดเลือกกลุ่มเสี่ยงเข้าร่วมโครงการ
- กิจกรรม (รณรงค์, อบรม, สร้างทักษะด้วยวิธีการต่างๆ)
- ระยะเวลาดำเนินการ
- การวัดและประเมินผล

แบบสังเกต
สำหรับการสังเกตกิจกรรมพัฒนา

1. ความร่วมมือของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเป็นอย่างไร	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
2. การดำเนินการเป็นไปตามแผนที่วางไว้หรือไม่บ้าง	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
3. การมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายในกิจกรรมการพัฒนาเป็นอย่างไร	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
4. บรรยากาศโดยรวมเป็นอย่างไร	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
5. ปัญหา อุปสรรค มีอะไรบ้าง การแก้ไขปัญหาเป็นอย่างไร	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	จำเอนก ยงยุทธ แสนประสิทธิ์
วันเดือนปีเกิด	24 ธันวาคม พ.ศ.2517
สถานที่เกิด	อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านสวนแจ้งวัฒนะ 38 / 314 หมู่ 5 ถนนแจ้งวัฒนะ 14 แขวงสีกัน เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร 10210
ตำแหน่งงานปัจจุบัน	ประจำกรมกิจการพลเรือนทหารเรือ กองทัพเรือ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	กรมกิจการพลเรือนทหารเรือ 200 ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2536	ประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนศรีสองรักษ์วิทยา อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
พ.ศ.2539	ประกาศนียบัตรนักเรียนจำทหารเรือ (เหล่าไฟฟ้า) จากโรงเรียนไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ กรมอุททหารเรือ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ
พ.ศ.2544	ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ (การประชาสัมพันธ์) จากสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร
พ.ศ.2548	ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาชุมชน จากมหาวิทยาลัยศิลปากร อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
พ.ศ.2554	ปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร